

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
TEORIE PRÁVA
KATEDRA PRÁVNÍ TEORIE

DEN PRÁVNÍ TEORIE

Česko-slovenská doktorandská konference o teorii práva

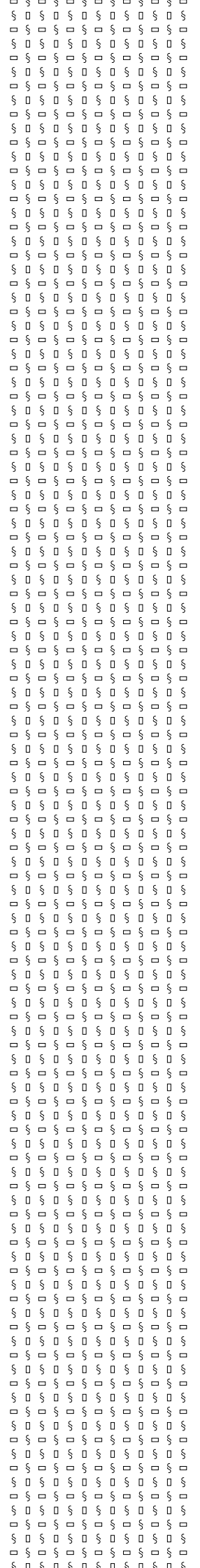
Sborník příspěvků z konference

Martin Hapla (ed.)

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická, Edice Scientia
Svazek č. 485

Den právní teorie

Česko-slovenská doktorandská konference o teorii práva

Sborník příspěvků z konference

Martin Hapla (ed.)

Masarykova univerzita

Brno 2014

Recenzovala

JUDr. Renata Rázková, Ph.D.

Tento sborník je publikačním výstupem z konference Den právní teorie: Česko-slovenská doktorandská konference o teorii práva, která se uskutečnila dne 6. 6. 2014 v prostorách Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Odbornými garanty konference byli:

doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc.
prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Organizační aspekty zajišťoval výbor ve složení:

Mgr. Richard Fiebig
Mgr. Martin Hapla
Mgr. Vít Křížka

S propagací byl významným způsobem nápomocen i mediální partner:

Právní prostor

Tato akce, stejně jako vydání z ní uspořádaného sborníku, byly financovány z prostředků specifického výzkumu v rámci projektu Česko-slovenská doktorandská konference o teorii práva (Kód projektu: MUNI/B/0785/2013; Podpora studentských projektů na MU (specifický výzkum, program rektora) – Kategorie B – Projekty organizace studentských vědeckých konferencí; Řešitel na MU: Mgr. Martin Hapla).

Všem, kdo se na konference podíleli, stejně jako těm, kteří se jí zúčastnili nebo přispěli svým textem do tohoto sborníku, patří srdečný dík

© 2014 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-7369-2

OBSAH

Předmluva	7
Postmoderný konsenzuálny štát a konsenzuálne právo <i>Ján Cuper</i>	8
K sociálno-etickým východiskám problematiky spravodlivosti <i>Tomáš Peráček</i>	17
Justičné omyly a dôsledky s nimi spájané <i>Rudolf Kasinec</i>	29
Argumentácia ako prostriedok výučby na právnickej fakulte <i>Martin Turčan</i>	39
Individualizácia a konkretizácia právnej normy <i>Dominik Baco</i>	48
Civil law vs. common law a ich typické pramene práva <i>Klaudia Baňáková</i>	57
System rodinného práva po reformě soukromého práva v České republice <i>Stanislav Bruncko</i>	71
Odoberanie detí biologickým rodičom v krajinách Európskej únie <i>Radka Sláviková Geržová</i>	95
Právní jistota v daňovém právu – meta nebo dotěrný společník? <i>Roman Landgráf</i>	109
Legislativní technika v procesu tvorby normativního správního aktu <i>Jiří Plachý</i>	116
Aktuálna reforma verejnej správy a jej analýza v kontexte právnej úpravy <i>Ladislav Hrtánek</i>	129
Prvky zjednocujúce interpretáciu práva <i>Slavomíra Henčeková</i>	145
Hlavní teze realistické teorie interpretace Michela Tropera <i>Vítězslav Němčák</i>	157

Fuzzy logika a právo na informace <i>Jiří Kolman</i>	166
Ekonomická analýza práva: Náklady soudního řešení sporů <i>Vít Křížka</i>	175
Idea univerzality a lidská práva <i>Martin Hapla</i>	188

PŘEDMLUVA

Byl to právě Mefistofeles, komu Goethe vložil do úst výrok o šedé teorii a zeleném stromu života a já slavného spisovatele podezřívám, že tak neučinil úplně náhodou. Tím rozhodně nechci říct, že odmítání teorie a její odsouvání stranou jako něčeho vzdáleného opravdovému žití je nějaká ďábelská intrika. Jenom si myslím, že ve skutečnosti nemusí být ani nezáživná, ani zbytečná, pokud k ní lidé přistoupí se zdravým elánem a nebojí se o ní přátelsky, avšak kriticky diskutovat. Zkrátka nevěřím, že ďábel bývá příliš upřímný a že se dá jeho slovům důvěřovat.

Jedním z důvodů, proč jsme se na naší katedře rozhodli uspořádat konferenci Den právní teorie, bylo i vytvoření prostoru, který by takovou přátelskou, nadšením prodchnutou výměnu názorů umožnil. To, že se této akce nakonec zúčastnila nejen řada ryze právních teoretiků, ale také odborníků z jiných praktičtější založených právních oborů nebo dokonce i samotných praktiků, nás proto nejen potěšilo, ale rovněž utvrdilo v smysluplnosti našich snah. Ukázalo se tak, že i v dnešní době vzbuzuje právní teorie živý zájem, že opravdu *žije* a ne pouze přežívá v tlustých a zaprášených knihách.

Je to ostatně jedna z výhod tohoto sborníku, že byl vydán v elektronické podobě, protože takto na něj prach sedat nemůže. Doufám však, že to bude platit nejen v tomto doslovném, ale též v přeneseném, obrazném smyslu. Byla by totiž jistě škoda, kdyby tato publikace měla zapadnout, protože paleta příspěvků, kterou slibuje, je opravdu pestrá a velmi zajímavá. Čtenář zde může narazit jak na texty rozebírající tradiční právně-teoretická témata, tak na práce, které mají ambice představit naší odborné veřejnosti nové, zatím ještě nezdomácnělé přístupy. Nechybí přitom ani příspěvky, které usilují o promítnutí poznatků právní teorie v konkrétnějších, specifitějších oblastech.

Rád bych proto na závěr vyjádřil přání, že tento sborník bude skýtat svým čtenářům mnoho užitečných podnětů a že proběhlá konference bude sice svého druhu první, avšak nikoliv poslední – tedy že založí tradici přátelského a inspirativního setkávání všech příznivců právní teorie v České i Slovenské republice, která přispěje k dalšímu zvýšení zájmu o tento pozoruhodný obor.

Martin Hapla

POSTMODERNÝ KONSENZUÁLNY ŠTÁT A KONSENZUÁLNE PRÁVO

Ján Cuper*

Abstract: *It was open problem of human-anthropological phenomenon in the science of State and Law in the second half of the 20th century. Within the theory of law as well as other disciplines relating arise sector, which task is to elaborate methods of verification of knowledge covered by the different levels of theoretical-legal knowledge. The theme of this paper will object differentiation of sciences about state and law and other theoretical concepts associated whit this.*

Keywords: *postmodernity, state, law, positivism*

Abstrakt: *Druha polovica 20. storočia otvorila vo vede o štáte a práve problém ľudského- antropologického fenoménu. V rámci teórie práva ale aj iných odborov právnej vedy vznikajú odvetvia, ktorých úlohou je rozpracovávať metódy overovania poznatkov zahrnutých do jednotlivých úrovní teoretického- právneho poznania. Témou nášho príspevku bude objektová diferenciacia vied o štáte a práva a teoretických koncepcií s nimi spájaných.*

Kľúčové slova: *postmoderna, štát, zákon, pozitivizmus*

1 Úvodná poznámka

Právny pozitivizmus v rôznych podobách bol v minulosti, ale je aj v súčasnosti, určujúcou filozoficko-právnou doktrínou a poznávacím mechanizmom spoločenského pôsobenia práva.¹

V ontologickom základe sa táto filozofia práva obmedzovala na poznávanie práva ako hierarchicky usporiadaného systému právnych noriem, ktoré sú produktom jednej suverénnej štátnej moci, ktorá im dáva právnu záväznosť aj vynútiteľnosť.

Jednostranným prejavom vôle zákonodarnej moci štátu vytvorený zákon ako tak na začiatku 20. storočia stáva ontologickým základom spoločenskej vedy nazývanej „Pure Jurisprudence“ čiže čistej právnej

---

* Doc. JUDr. Ján Cuper, CSc.; Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika.

1 KUBEŠ, V. Právni filozofie 20. století, s. 50.

vedy, na rozdiel od všeobecnej právnej vedy.² „Čista“ právna veda na rozdiel od sociologicky orientovanej právnej vedy, nehľadala odpovede na otázky o spoločenskom účele práva, postačilo jej skúmanie logickej nerozpornosti systému noriem obsiahnutých v zákone.

Tento všeobecne známy poznatok právnej vedy zdôrazňujeme len preto, aby sme ukázali, na súčasné smerovanie právnej vedy, ktorá sa väčšmi orientuje na praxeologicko-sociologické empirické skúmanie procesu spoločenského pôsobenia práva, teda na realizáciu práva v právnej praxi a jeho sudcovské dotváranie súdnou praxou.

2 Návrat k prirodzenému právu, resp. nástup sociologicko-právnych doktrín

Po prvej svetovej vojne silnejú v právnej filozofii hlasy po modernej právnej vede, orientovanej na sociologické a psychologické poznanie práva. Spája sa s návratom prirodzení-právnej doktríny, ktorá orientuje pozornosť právnej vedy na prirodzené pramene práva vytvárané právnou praxou. V strednej Európe je to najmä prirodzeno-právny smer Svobodův,³ ale aj sociologická škola E. Ehricha a ďalších, ktorí do právnej vedy vnášajú hodnotové hodnotiace hľadiská, ktoré umožňujú poznať spoločenský účel práva. V USA je to najmä filozofia pragmatizmu. Na jej základe vzniká behaviorálna jurisprudencia.

Táto „dualita“ poznávacích prístupov k poznaniu práva pokračuje najmä v západných demokraciách počas celého 20. storočia a vyvoláva ju „návrat“ k prirodzeno-právnej doktríne v súvislosti s rozvojom demokracie a zavedením medzinárodne kodifikovaných katalógov „prirodzených“ ľudských práv a ich transformácie do vnútroštátneho práva.⁴ Toto, svojou povahou, nadštátne /supranacionálne/ právo má vo svojom ontologickom základe spoločenskú konsenzuálnu /zmluvnú/ povahu. Signatárske štáty sa mu dobrovoľne podriaďujú, ak sa subjekty vnútroštátneho práva ním vo vzájomných vzťahoch riadia. Dokonca takéto právo aj podľa ústavy SR /článok 7/, ak poskytuje väčší rozsah práv ako vnútroštátne právo, tak má prednosť pred vnútroštátnym právom.

Do centra záujmu právnej teórie v novodobej supranacionálnej doktríne, najmä tej, v ktorej objektom záujmu sa tak stáva človek a jeho prirodzené práva realizované nielen prostredníctvom právnych noriem ale aj prostredníctvom právnych zásad a princípov.

Právne zásady a princípy vznikajú v procese realizácie každodenných ľudských cieľavedomých činností. Na rozdiel od nich, právne normy obsiahnuté v zákonoch prijíma štátny orgán zastupiteľského charakteru /Parlament/. Preto sa domnievame, že nie norma práva, ale ľudská činnosť sa stáva ontologickým východiskom poznania práva pre postmodernú sociologicky či behaviorálne zameranú právnu vedu.

V tejto obnovennej snahe o návrat k ľudským hodnotám prirodzenoprávnej doktríny ide aj o „poľudštenie“ tzv. čistej normatívnej

2 Tamže, s. 14.

3 Tamže, s. 83.

4 Iná bola situácia v tzv. „Ostbloku“, kde sa pestovala jednotná marxisticko-leninská veda o štáte a práve, ktorá vychádzala dôsledne z právneho monizmu, t.j. jednoty práva ako ontologického základu pre právnu vedu.

právnej vedy“, najmä jej hraničných foriem „právneho normativizmu“, právnej exegézy, ale aj logického pozitivizmu, a najmä ide o snahu dať im rozmer spoločenskej užitočnosti.

3 Weinbergerov inštitucionalizmus ako „nová teória konania práva a demokracie“

V takejto kontra pozícii k normativizmu sa nachádza aj Weinbergerova „nová teória konania práva a demokracie“⁵, ako príspevok k celému radu autorov, ktorí v ontologickej rovine skúmania práva vidia východisko v právno-inštitucionálnom prístupe. V ontologickom základe poznania mechanizmov spoločenského poznania práva potom v tejto teoretickej doktríne nie je východiskom vedeckej analýzy norma práva, ale právny inštitút alebo, ako hovorí Weinberger, inštitúcia.

Právne inštitúcie pritom v jeho chápaní je potrebné definovať ako „...komplexy noriem vzťahov k jestvujúcej, alebo týmito normami konštituovanej verejnej sfére späté do reálneho celku a sú inštitucionalizované ako spoločenské politiky, reálne inštitúcie pozostávajúce zo spleti noriem v reálii (osôb v inštitucionálnych úlohách a predmetov v normatívne určenej funkcii“.⁶ Okrem iného má autor na mysli aj normy hmotného a procesného práva, ako aj iné druhy spoločensko-právnej reality, ktorá právaný inštitút vytvára.

Aj keď Weinberger sa v tejto definícii právnej inštitúcie výslovne o ľudských cieľavedomých činnostiach nezmieňuje, na inom mieste pri vymedzovaní ontologického základu svojej inštitucionálnej teórie hovorí, že má na mysli jej ontológiu spoločenskej bytosti schopnej konania.⁷ /Konanie a činnosť v ponímaní autora článku sú pojmy identické./ A že štruktúra poznatkov jeho teórie“ má takú povahu, že poznatky možno uplatniť v procesoch uvažovania o konaní, pritom vo Weinbergerovom chápaní sa konanie považuje zrejme za ľudskú cieľavedomú činnosť.

4 Dynamické chápanie práva. Právo ako cieľavedomá činnosť

Právny inštitút v zmysle normatívneho inštitucionalizmu je potrebné chápať ako súhrn normatívnych činností, ktoré vznikajú pri realizácii práva v spoločnosti. Obdobný inštitucionálny charakter majú aj globalizačné procesy či už na celosvetovej alebo európskej úrovni, ktoré sa realizujú prostredníctvom supranacionálneho práva.

Pozitívne právo ako regulatívny prostriedok hrá v právnom štáte dôležitú, ale nie nezastupiteľnú úlohu, pri regulovaní cieľavedomých procesov fungovania modernej spoločnosti. Nemenej dôležitú úlohu v právnom poriadku integrujúcich sa štátov hrajú právne princípy, normy, ktoré vznikajú ako výsledok inštitucionalizácie nadnárodného charakteru, neraz môžu stáť nad normami vnútroštátneho pozitívneho práva, najmä pokiaľ určujú prirodzenoprávne činnosti spojené s realizáciou ľudských

---

5 WEINBERGER, O. Inštitucionalizmus.

6 Tamže, s. 35.

7 Tamže, s. 19.

práv.

V tomto pomenujme ho reálnym chápaním práva sa jeho proces spoločenského pôsobenia môže skúmať jednak ako proces viac-menej zameraný na vytváranie noriem práva štátom, alebo inými inštitúciami demokratickej spoločnosti, ale tiež proces tvorby noriem supranacionálnej-nadštátnej povahy.

Z tohto poznatku rezultuje metodologický záver, že proces tvorby supranacionálneho konsenzuálneho práva nie je možné chápať iba ako jednoduchý odraz jestvujúcej spoločenskej reality integrujúcich sa štátov, ale skôr ako teleologický účelovo zameraný proces hodnotenia tejto reality z hľadiska potrieb integrácie, či už v podobe globalizácie alebo europeizácie, už menej sa v globalizačných normách zohľadňujú záujmy subjektov práva. Z toho môžeme vyvodiť záver, že v globalizačných teleologických normách globalizátor sprostredkovane, prostredníctvom teleologickej normy adresuje subjektom globalizačného cieľ globalizácie. Správna identifikácia cieľa subjektom globalizácie dáva mu možnosť poznať hodnoty, ktoré sa majú prostredníctvom týchto noriem vytvárať.

V tomto zmysle sa právne normy s klasickou štruktúrou ako ich chápe právny normativizmus v podobe zákazov príkazov a odporúčaní odlišujú od iných noriem práva, najmä od noriem konsenzuálneho supranacionálneho práva, ktoré vznikajú ako výsledok realizácie ľudských cieľavedomých globalizačných činností. Takéto normy majú vyslovené teleologickú štruktúru, obsahujú buď kvantitatívne alebo kvalitatívne vyjadrený cieľ- zámer, ktorý je potrebné pri realizácii takýchto noriem dosiahnuť.

5 Právo ako produkt ľudských cieľavedomých činnosti

Takto teória právneho inštitucionalizmu musí pri poznávaní práva dávať odpoveď v podstate na tri preliminárne otázky:

a) či aj právo ako zložitý spoločenský jav patrí do oblasti cieľavedomých ľudských spoločenských činností. Na túto triviálnu otázku právna veda v postmodernej spoločnosti odpovedá áno.

b) dôležitá je tiež odpoveď na otázku, či právo je produktom ľudskej cieľavedomej činnosti, alebo iba medziproduktom, ktorý má slúžiť k realizácii konečných hodnôt vo sfére spoločenského života. Aj tu môžeme uviesť kladnú odpoveď. Kladná odpoveď bude aj na otázku;

c) či právna veda registruje rozdiel medzi normami hmotného a procesného práva.

Ako vidíme, na všetky tri položené otázky právna veda môže odpovedať kladne. Právo, právne normy, právne inštitúcie, hierarchia právneho poriadku ako výsledok právotvorných procesov, tak isto ako aj konanie- činnosť orgánov aplikujúcich právo, sú buď produktom-výsledkom- formalizovanej ľudskej spoločenskej cieľavedomej činnosti, alebo objektom tejto činnosti. Normy procesného práva je pritom potrebné chápať ako prostriedok dosahovania normatívnosti, ktorá je obsiahnutá v normách hmotného práva.

Tento poznatok možno bezo zvyšku aplikovať aj pri poznávaní procesu celosvetovej globalizácie a európskej integrácie, ktoré sa

uskutočňujú prostredníctvom nadnárodnej a nadštátnej inštitucionalizácie, prostredníctvom k tomu účelu prispôsobených teleologických účelových noriem.

Právna inštitucionalizácia spoločenských vzťahov v rovine európskej integrácie sa takto môže chápať ako cieľavedomé pôsobenie ľudí a inštitúcií, ktoré je zamerané na regulovanie ľudského vedomia - vytváranie globalizačných doktrín a regulovanie konania (činnosti) ľudí a inštitúcií globalizovaných spoločností.

6 Legitimita globalizačných noriem

Väčšina právnych pozitivistov stavia právo v podobe právnych noriem do úlohy osobitného druhu regulátora ľudských cieľavedomých spoločenských procesov. Už menšia pozornosť; vyjmúc americký právny behaviorizmus, sa venuje právu ako objektu regulácie ľudských cieľavedomých činností.

V procese realizácie každodenných existenčných činností vznikalo a vzniká prirodzené právo. V ich normotvornom základe nestojí mocenská legitimita štátu, ale každodenná morálna legitimita existencie integrovaných či globalizovaných spoločností, ktorým sa vštepuje nová hierarchia hodnôt prostredníctvom supranacionálnych účelových zväčšia teleologicky konštruovaných právnych normách, ktoré sú obsiahnuté v konsenzuálnom supranacionálnom práve, ktoré nie je možné definovať ani ako medzinárodné ani ako vnútroštátne právo. V skutočnosti najmä európske právo – EÚ má nadštátnu povahu, ktorému sa štáty podriaďujú dobrovoľne na základe spoločne akceptovaných hodnôt a princípov vyjadrených v primárnom práve EÚ.

Globalizácia a integrácia prostredníctvom supranacionálneho práva zasahuje najmä do sféry ekonomiky voľného pohybu osôb a kapitálu, ľudských práv a pod.

Tieto svojou povahou účelové teleologické nadštátne právne normy však len postupne prenikajú do mocenskej sféry integrovaných štátov v podobe princípov, noriem a činností, a až následné pôsobia na vytváranie a fungovanie inštitútov vnútroštátneho práva ako sú manželstvo, zmluva, občianstvo a pod. Na ich konkretizáciu pritom členský štát má právo vydať aproximačnú normu, ktorá konkretizuje supranacionálnu normu EÚ aby ona bola aplikovateľná na nacionalnej úrovni. Tak dospievame k poznatku, že až štátne donútenie orgánov členského štátu a forma, ktorú im dáva aproximačný orgán členského štátu z noriem EÚ robí vnútroštátne právo. V tomto komplikovanom procese sa spoločenské inštitúcie členských štátov EÚ, stavajú objektom prirodzenej inštitucionalizácie ako aj inštitucionalizácie na ktorú má vplyv tak supranacionálne ako aj vnútroštátne právo.

Obidva inštitucionalizačné procesy vzniku práva majú však jeden spoločný ontologický základ, sú výsledkom ľudskej cieľavedomej činnosti.

7 Normotvorná operacionalistika

Normotvornú operacionalistiku supranacionalného práva EÚ obstarávajú normy procesného práva, ktoré hovoria ako je možné dospieť tak k vytýčeniu cieľa operacionalistických noriem. Týmto normám, ktoré upravujú postup prijímania Smerníc a Nariadení EÚ hovoríme im procedurálne pravidla. Na vnútroštátnej úrovni členských štátov ide o rokovací poriadok parlamentu, či legislatívne pravidla a pod.

Každá ľudská cieľavedomá činnosť začína stanovením cieľa (cieľov) a realizuje sa úkonmi a operáciami do podoby výsledkov činnosti. Cieľ normy (práva), právnej inštitúcie tak tvorí vzor budúcej činnosti.

V tomto zmysle sa normy pozitívneho aj prirodzeného práva chápu ako vzory budúceho konania (činnosti), líšia sa od iných noriem konanie iba tým, že majú štátom stanovenú formu právnych predpisov, alebo majú formu individuálnych právnych aktov- medzinárodných zmlúv, alebo rozsudkov súdnej moci.

Postmoderný prístup ku skúmaniu právnych inštitúcií z pohľadu realizácie ich spoločenskej efektívnosti, by mal vychádzať z poznávania všetkých druhov práva.

Výsadné postavenie pozitívneho práva medzi ostatnými druhmi regulátorov cieľavedomých spoločenských činností vedie deliacu čiaru, ktorá rozdeľuje moderné monistické právo na to, ktoré je výsledkom cieľavedomej právotvornej- legislatívnej činnosti štátu, a to, ktoré je výsledkom spontánnej univerzálnej realizácie každodenných ľudských cieľavedomých činností.

Práve táto nejednotnosť vznikania práva, môže spôsobovať metodologické nejasnosti, najmä pri skúmaní efektívnosti realizácie práva v spoločnosti, najmä hodnotení jeho výsledkov.

Pri hodnotení pozitívneho práva by rozhodne nemali absentovať najmä hodnotové- morálne ukazovatele efektívnosti. Nestačí poznať jeho praxeologickú či ekonomickú efektívnosť. Tu v konečnom dôsledku máme zakotvenú aj v súčasnej Slovenskej legislatíve. Slovenská legislatíva žiada od predkladateľa návrhu zákona aby predložil k návrhu zákona vyjadrenie Ministerstva financií stanovisko. Hodnotenie budúcej morálnej efektívnosti v širších spoločenských súvislostiach je ponechaná na parlament a všeobecnú rozpravu.

Naopak sociálnu efektívnosť „prirodzeného práva“, ktorá vzniká ako výsledok europeizácie slovenského práva po vstupe do EÚ, je výsledkom hodnotenia tak morálno-etickej, ako aj ekonomickej účelovosti.

Ekonomickú efektívnosť pritom realizujú inštitúcie EÚ tým, že stanovujú operacionalistické ciele pre členské štáty, ktoré ich v praktickej spoločenskej- právnej činnosti majú naplňovať. Teda stanovovať na ich naplňovanie operacionalistické úkony, ktoré majú viesť k dosahovaniu operacionalistických cieľov⁸, ktoré pred inštitúcie štátu nepostavil členský štát, ale Brusel. Tak v postmodernom práve dochádzame k pojmom „juristickej účinnosti“- efektívnosti smerníc, nariadení, EÚ, lebo Bruselské

8 V tejto súvislosti je potrebné súhlasiť s Weinbergerom, že „je účelné vychádzať z dvoch základných normatívnych operátorov: z operátora má byť a z operátora môže byť“. Vdanom prípade Brusel stanovuje operatívne ciele „má byť“ inštitúcie štátov EÚ realizujú tieto normy zakotvené v Bruseli, úkonmi- normami má byť. Weinberger, O. dielo cit v pozn. č. 5, s. 25.

inštitúcie nikdy nezabudnú zhodnotiť ako adresáti t.j. občania a inštitúcie EÚ, nimi stanovených operacionalistických cieľov naplnili tieto obsahom-konkrétnou činnosťou, aby dospeli k želaným výsledkom.

Na rozdiel od sociálnej efektívnosti, ktorú v postmodernom práve štátov EÚ realizujú štáty EÚ. Juristickú efektívnosť charakterizuje ekonomická, resp. praxeologická výsledkovosť. Výsledky juristickej efektívnosti, ktoré vzišli pôsobenia noriem EÚ, v štátoch EÚ hodnotí Brusel a jeho inštitúcie tým, že porovnávajú operacionalistické ciele, ktoré stanovili vo svojich nariadeniach alebo smerniciach s výsledkami, ktoré sa dosiahli realizáciou týchto cieľov inštitúciami v štátoch EÚ. Toto porovnanie vždy vyznieva ako juristické hodnotenie efektívnosti a nie ako sociálne hodnotenie. Morálne hodnotenie sociálnej efektívnosti újného práva by totiž neumožňovalo orgánom EÚ stanoviť presnejšie ekonomické hodnotové kritériá, lebo sociálna efektívnosť práva sa hodnotí najmä kategóriami dobra, zla, spravodlivosti, nespravodlivosti. Juristická (právna) efektívnosť noriem umožňuje hodnotenie ich efektívnosti spoločenského pôsobenia iba z hľadiska účelnosti, prospešnosti a ekonomičnosti, teda z pohľadu, aké ekonomické výsledky norma práva, ktorú stanovil Brusel priniesla pre právo členských štátov EÚ.

V gnozeologickej teoreticko-metodologickej rovine právnej vedy vzniká tiež otázka či sa právna (juristická) a sociálna efektívnosť práva zhodujú, alebo každá je vlastná iba jednému druhu práva.

Čo do všeobecného modelu spoločenského pôsobenia práva, sa najmä v súčasnom európskom kontinentálnom systéme postmodernej právnej kultúry len veľmi ťažko dá vidieť rozdiel medzi sociálnou a právnou efektívnosťou pôsobenia práva, najmä preto, že tak za pozitívnym, ako aj prirodzeným právom je potrebné vidieť rovnaké formy inštitucionálneho spoločenského pôsobenia práva. Pritom nezriedka inštitucionálne pôsobenie prirodzeného aj pozitivistického práva si žiada inštitucionálnu súčinnosť tých istých právnych inštitútov, cez ktoré sa realizuje právo Európskych inštitúcií a vnútroštátne pozitivistické právo. Jednotiacim sa v danom prípade javí realizácia rovnakých hodnôt najmä ekonomických, ale aj morálnych v širších súvislostiach. Aj preto sa na návrh Ústavy EÚ hodnotil ako ústava hodnôt nie ústava noriem EÚ, ktoré mali znamenať hlboký inštitucionálny prerod nielen EÚ, ale aj štátov EÚ. Ústava pre Európu však neprešla ratifikačným procesom. Nahradila ju cieľovo orientovaná Lisabonská zmluva a iné integračné konsenzuálne právne dokumenty.

8 Kríza hodnotovo orientovanej európskej integrácie

Aj keď nateraz štáty EÚ tento historický prevrat vo svojom hodnotovo- právny systém odmietli, to ale neznamená, že nová demokracia nestavia pred členské štáty EÚ úlohy, ktoré majú celospoločenský dosah. Súčasná svetová kríza to potvrdzuje, keď sa inštitúcie spoločnosti obracajú a žiadajú pomoc a neraz aj záchranu na štát. V tomto zmysle ani pozitívne právo štátu nemôže mať autonómne úlohy slúžiace len právu. V konečnom dôsledku by išlo o tautologické úlohy. Cieľom práva sa tak javí napĺňanie sociálnej existencie nielen človeka, ale aj občana a jeho spoločenských

inštitúcií.

9 Na miesto záveru

Vychádzajúc z vyššie uvedeného sa v súčasnej právnej filozofii môžeme stretnúť v podstate s dvoma druhmi prístupov ku skúmaniu efektívnosti práva v spoločnosti.

Prvý prístup nazývame ho čisto pozitivistický, zbavuje právo etických hodnotiacich kritérií. Prvoradým v tomto prístupe chápania práva sa javí pragmatická účelovosť, obsiahnutá v nariadení, smernici alebo zákone ako cieľ práva, a prostriedky jeho dosiahnutia. Problém vzťahu cieľa a prostriedku je jedným zo základných problémov skúmania spoločenskej efektívnosti práva empirickou právnou vedou. Tento prístup ku chápaniu ale aj skúmaniu práva bol a je pertraktovaný najmä v sociologicky a behaviorálne orientovaných modeloch právnej vedy.

Spravidla sa právo vymedzuje ako výsledok pôsobenia noriem práva, ktoré vytvoril štát na spoločenské vzťahy, ktoré normy takého práva regulujú prostredníctvom inštitúcií štátu. Efektívnosť práva sa meria stupňom dosiahnutia vopred stanovených cieľov a výsledkov pôsobenia, pričom toto určenie sa chápe ako dostačujúce, aby sme nemuseli zahrnúť do hodnotenia všetky stránky ľudskej cieľavedomej činnosti skúmaných inštitúcií štátu. Tomuto prístupu sa tiež hovorilo „výsledkové“ (rezultatívne) chápanie efektívnosti. Malo aj svoju modifikovanú podobu, v ktorej sa sociálna účinnosť práva redukovala na porovnávanie cieľa a výsledku, najmä u tzv. teleologických účelových noriem, aby sa mohlo konštatovať, či právna norma vyvoláva želané výsledky. Krajným prípadom potom boli normy „obsolentné“, ktoré síce v systéme noriem sú zavedené, ale sú sociálne nefunkčné- nevyvolávajú nijaké sociálne efekty- výsledky. Môže pritom ísť tak o normy hmotného ako aj procesného práva, ktoré sú určované, ako to uvádza F. A. Hayek⁹: „povahou vecí“, čo môžeme tiež nazvať efektívne fungovanie spoločensko-právneho inštitútu. V tomto prípade nemáme na mysli právo ako abstraktne stanovený poriadok, ale právo ako výsledok cieľavedomej ľudskej činnosti v ktorom funguje tak pravidlo /zákaz, príkaz a dovolenie/ hmotné právo, ale aj cieľ a prostriedky ako tento cieľ dosiahnuť- procesné právo. Procesné právo stanovuje normy ako dospieť k želanému cieľu. Hmotné právo stanovuje normu resp. cieľ spoločensko-právneho správania. K normám procesným pri inštitucionálnom prístupe je tiež potrebné brať do úvahy aj všeobecné zásady a princípy, ako aj princípy a zásady právneho odvetvia. Patria k nim všeobecno-organizačné, ale aj špeciálne organizačné normy.¹⁰ Tieto môžu mať povahu prirodzeno-právnych princíпов, alebo môžu mať povahu princíпов spoločenského fungovania práva, alebo princíпов a zásad vedy procesného práva.

Druhý vyššie popísaný prístup akceptuje tak juristicko-logický, teleologicko-praxologický, ako aj hodnotovo- axiologický prístup ku skúmaniu noriem tak hmotného ako aj procesného práva.

9 HAYEK, F. A. Právo, zákonodárstvá a svoboda : 1: Pravidla a rád, s. 102.

10 POLIANSKIJ, N. N.- STROGOVIČ, M. S.- SAVICKIJ, V. M.- MEL'NIKOV, A. A. Problemy sudebnogo prava, s. 126 a nasledujúce.

Použitá literatúra

HAYEK, F. A. *Právo, zákonodárství a svoboda: 1 : Pravidla a řád*. Praha : Academia, 1991, 131 s. ISBN 80-200-0279-0.

KUBEŠ, V. *Právní filosofie 20. století*. Brno : Masarykova univerzita, 1992, 138 s. ISBN 80-210-0491-6

POLIANSKIJ, N. N. - STROGOVIČ, M. S. - SAVICKIJ, V. M. - MEL'NIKOV, A. A. *Problemy sudebnogo prava*. Moskva : Nauka, 1983, 222 s.

WEINBERGER, O. *Inštitucionalizmus*. Bratislava : Archa, 1995, 240 s. ISBN 80-7115-102-5.

Kontakt:

Jan.cuper@flaw.uniba.sk

K SOCIÁLNO-ETICKÝM VÝCHODISKÁM PROBLEMATIKY SPRAVODLIVOSTI

Tomáš Peráček*

Abstrakt: *Téma príspevku „K sociálno-etickým východiskám problematiky spravodlivosti“ je zameraná na základný právno-filozofický problém: spravodlivosť. Na základe analýzy existujúcej odbornej literatúry domácej i zahraničnej proveniencie ako aj na základe analýzy existujúcej právnej úpravy sa autor pokúsi analyzovať problematiku spravodlivosti s poukazom na sociálno-etické hľadisko v celom kontexte jeho vývoja. Prvoradým cieľom je však analýza súčasného pohľadu na pojem spravodlivosti cez hodnotu rovnosti.*

Kľúčové slova: *rovnosť, spravodlivosť, sloboda, právny pozitivizmus, nespravodlivosť*

Úvod

Zámerom a cieľom autora pôsobiaceho v pozícii vysokoškolského učiteľa na Fakulte managementu Univerzity Komenského v Bratislave je poukázať na čoraz väčšiu potrebu dodržiavania zásad spravodlivosti a najmä spravodlivého rozdeľovania hmotných statkov. Spravodlivosť je hodnotou, vlastnou všetkým ľudským kultúram. Spravodlivé hodnotenie predstavuje jeden zo základných hodnotových prístupov človeka k sociálnej realite, k správaniu ľudí, k spoločenským vzťahom, procesom a inštitúciám. Človek tieto súvislosti vníma prostredníctvom kultúrou sformovaného zmyslu pre spravodlivosť, ktorý nemá iba racionálnu, ale aj kultúrnu a emocionálnu zložku.

Spravodlivosť predstavuje určitý nástroj k uspokojeniu potrieb sociálnych subjektov, k ich bezkonfliktnému súžitiu a k vytvoreniu kooperatívnych sociálnych vzťahov.¹ Spravodlivosť v práve je možné rozčleniť do dvoch skupín a to v prvom rade ako spravodlivosť legálnu, teda spravodlivosť podľa práva, kedy kritériom je právo ako meradlo spravodlivosti a v druhom rade ako spravodlivosť práva samotného,

---

* JUDr. Tomáš Peráček, PhD.; Fakulta managementu Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika.

1 Večeňa, M. a kol. *Teória práva*. Žilina, 2008, s. 172.

predstavujúceho kvalitu práva a predpoklad naplnenia materiálnej resp. obsahovej stránky legálnosti práva.

Pre prirodzenoprávne orientované koncepcie práva zostáva základnou otázkou, *ku ktorej sa vzťahuje problematika spravodlivosti v práve* určením, čo je spravodlivé právo a výsledok odpovede na túto otázku je potom i základom pre posúdenie legálnej spravodlivosti. Prirodzenoprávne maximá v tomto zmysle hovoria „lex injusta non est lex“ (nespravodlivý zákon nie je zákon), alebo naopak povedané, zákonom je len spravodlivý zákon.

Dôsledný právny pozitivismus, postavený na princípe zákonnosti v zásade považoval otázku legálnej spravodlivosti ako spravodlivosti na základe práva a podľa práva za samozrejмый fakt; legálna spravodlivosť ležala na okraji jeho záujmu. Zároveň apriórne vylučoval v súvislosti s právom iné hľadiska spravodlivého hodnotenia než legalistické. Hans Kelsen – predstaviteľ viedenskej Rýdzej náuky právnej v tomto smere charakterizoval legálnu spravodlivosť ako pozitívnu právnosť t. j. postup v súlade s právom a legálna spravodlivosť mu tak bola iba iným výrazom pre právnosť.

Podľa Kelsena zákon určuje, čo je spravodlivé a spravodlivé je len iné slovo pre legálne, alebo legitímne. Za legálne nespravodlivé Kelsen považoval situáciu, ak v jednom prípade dôjde k aplikácii normy a v inom prípade úplne analogickom prípade nie.

Problematikou spravodlivosti sa okrem iných zaoberal aj John Rawls. Jeho teória patrí do prúdu liberálne orientovanej filozofickej tradície a od začiatku vytvárala určujúcim spôsobom rámec morálneho a politického myslenia. Ide o teóriu, ktorá nadväzuje na tradíciu Locka, Rousseaua a Kanta.

Spravodlivosť je hodnotou, vlastnou všetkým ľudským kultúram, ktorá predstavuje základ spravodlivého hodnotenia, a vytvára jeden z hlavných prístupov človeka k sociálnej realite, správaniu sa ľudí, k spoločenským vzťahom, procesom a inštitúciám. Človek tieto súvislosti vníma prostredníctvom kultúrou formovaného zmyslu pre spravodlivosť, ktorý nemá len racionálnu ale aj intuitívnu a emocionálnu zložku.

Potreba spravodlivého usporiadania vecí patrí k podstatným individuálnym potrebám, a je možné v nich objaviť individuálne korene práva. Spravodlivostné argumenty patria k najpresvedčivejším; v mene spravodlivosti a k odčineniu nespravodlivého boli vedené všetky vojny alebo politické prevraty, rovnako ako mnohé osobné spory, alebo nepriateľstvá. Spravodlivosť tak predstavuje nástroj k uspokojovaniu potrieb sociálnych subjektov, ktoré sú realizátorom sociálnej politiky.²

Dôvodom toho, prečo sa spravodlivosť v klasifikácii formálnych prameňov práva radí až na samý koniec je predovšetkým jej subjektívny charakter. Zatiaľ, čo definičným znakom práva je jeho objektivita, spravodlivé hodnotenie je vždy založené na subjektívnej úvahe. Logicky dochádza k situácii, kedy je riešenie nejakej právnej otázky niekým hodnotené ako spravodlivé, zatiaľ čo iný (spravidla ten, komu je také

---

2 I. Tomeš definuje sociálnu politiku ako sústavné a cieľavedomé úsilie jednotlivých sociálnych subjektov o zmenu alebo udržanie a fungovanie svojho alebo iného (štátneho, obecného) systému.

riešenie nepohodlné) ho považuje za zjavne nespravodlivé.³

Závaznosť princípov spravodlivosti je argumentačná. Možno konštatovať, že argument spravodlivosti, čo do svojej relevancie, je v porovnaní s argumentom právneho predpisu alebo právnym princípom nepomerne slabším. Chýba mu totiž nielen opora formálnej určitosti, ale väčšinou tiež objektivitu. Niektorí autori sa pritom oprávnené domnievajú, že niektoré zásady spravodlivého hodnotenia je možné konštatovať u väčšiny spoločnosti. Týmto zásadám môžeme za určitých okolností prisúdiť i objektívny charakter a na nich založený argument môže byť podstatným argumentom. Všeobecne však spravodlivosti nie je možné až na niektoré výnimky prisúdiť objektivitu, a tým ani vysokú mieru argumentačnej záväznosti.⁴

I napriek problémom slabého argumentu sa môžeme s princípmi spravodlivosti v práve tu i tam predsa len stretnúť. Sú označované tiež ako aequitas (lat. Aequitas).⁵

Súčasnú spoločnosť sa neustále snaží prispôbiť sa kultúrnemu, sociálnemu a ekonomickému rozvoju národov, v ktorých sa dnes stále viac presadzuje uvedomovanie si práv človeka na uskutočňovanie slobody a na uplatňovanie práv osobnosti vo vzťahu k druhým v rámci spoločnosti, ktoré majú tieto práva zaručiť, uľahčiť a podporovať ich vykonávanie na základe skutočnej spravodlivosti podľa požiadaviek všeobecného dobra.⁶

Úlohou každej spoločnosti je vytvoriť právno-politický systém, ktorý by obsahoval, rešpektoval a obhajoval najmä:

- právo zhromažďovania, združovania, vyjadrenie vlastných názorov súkromné a verejné vyznávanie vlastného náboženstva,
- právo na čo najväčšiu účasť všetkých občanov na verejnom živote a na výkone moci,
- právo na občiansky rozvoj spoločnosti v službách ľudskej osoby za spolupráce všetkých,
- právo na uskutočňovanie sociálnej spravodlivosti.

V definíciách spravodlivosti⁷ je oddávna takmer vždy tak či onak implikovaný pojem rovnosti. Svedectvom toho je i rímska definícia práva ako „ars boni et aequi“ t. j. umenie dobra a spravodlivosti, a latinské slovo aequitas, ktoré znamená zároveň rovnosť i spravodlivosť. Zároveň chápanie spravodlivosti ako rovnosti vyvoláva kritiku, ktorú je možné vyjadriť už citovanými slovami nemeckého právnika R. von Iheringa, že „rovnosť môže byť i rovnosťou biedy“⁸, čo znamená, že spravodlivosť v práve môže byť sama výrazom nespravodlivosti sociálnej a popripade i obranou sociálnej nespravodlivosti.

V literatúre obdobia socializmu, resp. do roku 1989 sa uvádzalo, že klasici marxizmu-leninizmu, dôsledne odmietajú idealistický pojem

3 Harvánek, J. a kol. *Právní teórie*, Brno, 1995, s. 37.

4 Harvánek, J. a kol. *Teórie práva*, Plzeň, 2008, s. 268.

5 Aequitas z lat. rovnosť, rovnakosť, spravodlivosť, slušnosť.

6 Vojtek, Š. *Spravodlivosť, základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*. Nitra, 1994, s. 34.

7 Vymedzenie pojmu spravodlivosť komplikuje i to, že má viacej významov (je to polysém) často sa nerozlišuje spravodlivosť v zmysle právnom, v zmysle mravnom (etickom), v zmysle historickom (historická spravodlivosť) a v zmysle sociálnom t. j. sociálna spravodlivosť, napriek tomu, že je možné sotva uviesť spoločného menovateľa.

8 Ihering, R. von. *Boj za právo*. Bratislava, 2009, 38 s.

spravodlivosti, postavili spravodlivosť na materialistický základ, a našli oporný bod riešenia otázky charakteru a kvality jej vzťahu k právu. Odhaliac zákonitosti vývoja spoločnosti, Marx a Engels vysvetlili podmienenosť mravných predstáv ľudí praktickými vzťahmi, v ktorých sa uskutočňuje spoločenská výroba avšak výmena pre nich bola spravodlivosť historicky podmienená kategória s dvomi stránkami; sociologickou a etickou.⁹

Spravodlivosť vo svojom sociologickom význame je vlastnosťou spoločenských vzťahov - ich súladu so zákonitosťami spoločenského vývoja, ich konformitou s vývojom spoločnosti. Spravodlivé je potom také usporiadanie spoločenských javov, ktoré smeruje k maximálnemu uspokojovaniu vedecky odôvodnených potrieb ďalšieho rozvoja výrobných síl, teda aj k uspokojovaniu spoločenských potrieb vychádzajúcich z existenčných potrieb konkrétneho človeka.

Úlohy a ideály tej-ktorej triedy možno považovať za spravodlivé len vtedy, ak vyjadrujú progresívnu tendenciu spoločenského vývoja. Komunistická predstava spravodlivosti bola svojím obsahom triedna. Avšak v dôsledku toho, že záujmy robotníckej triedy boli v zhode so základnými záujmami všetkých pracujúcich, v zhode s objektívnymi zákonitosťami vývoja spoločnosti, spájal sa v tejto predstave triedny obsah so všeľudským.

Uspokojovanie ľudských potrieb bolo iba východiskom materialistického riešenia otázky spravodlivosti. Jej základom a podstatou bolo rovnomerné uspokojovanie týchto potrieb, ich rozdeľovanie podľa princípu skutočnej rovnosti.

Podstatou, základným kritériom spravodlivosti ako hodnoty ideálu t. j. spravodlivosti z etického hľadiska je teda kritérium rovnosti. Spravodlivosť vo svojom etickom aspekte sa javí ako zásada rovnomerného rozdeľovania spoločenských potrieb, materiálnych i duchovných hodnôt medzi subjekty, ktoré sú z určitého zorného uhla rovné. Ako konštantný element spravodlivosti možno rovnosť interpretovať veľmi rozmanito, t. j. na základe akých kritérií treba ľudí chápať ako rovných; ktoré rozdiely medzi nimi či v okolnosti, za ktorých sa spravodlivosť aplikuje, sú považované za relevantné.

Realizáciu spravodlivosti v živote spoločnosti chápal marxizmus-leninizmus ako proces, ktorého každá etapa je nevyhnutná a pripravuje cestu pre vyššie štádium. Aj realizácia komunistického ideálu spravodlivosti je spätá s uskutočňovaním socialistických premien, s vývojom ku komunizmu. Prechod od prvej fázy komunizmu k jeho druhej fáze je plynulým procesom, v ktorom sa prelínajú prvky rozdeľovania práce a zásluh s prvkami rozdeľovania podľa potrieb napr. zdravotnícka starostlivosť.

V oblasti práva vystupuje spravodlivosť ako kategória právneho vedomia, ktorá je jedným z kritérií hodnotenia usporiadania spoločenských vzťahov prostredníctvom práva i hodnotenia samotného práva. Spravodlivosť stojí pred tvorbou i realizáciou práva ako cieľ, ktorého dosiahnutie je súčasťou poslania tohto práva vo svojom sociologickom i etickom pojmovom určení, a je zároveň kritériom hodnotenia jeho noriem.

Spravodlivosť v etickom význame, t. j. ako ideál spočívajúci na

---

9 Dojčák, P. a kol. *Teória štátu a práva*. Bratislava, 1976, s. 48.

zásade rovnosti všetkých ľudí sa do právneho vedomia premieta ako kritérium bezprostredného hodnotenia práva. Nachádza svoj výraz ako ideál vzťahu práva a spravodlivosti v základe ktorého leží požiadavka rovnosti.¹⁰ V súčasnosti v právnom myslení nachádzame rôzne prístupy k hodnote rovnosti.

Pojem spravodlivosť evokuje v nás myšlienku, ktorú sformuloval O. Weinberger v tom zmysle, že „*nejestvujú bezčasové a absolútne platné obsahové princípy spravodlivosti. Snaha o spravodlivosť je úlohou hľadania, úlohou pre rozum a srdce.*“¹¹ Potreba hľadania je potrebou snahy nachádzať nosné systémy pre tolerantné spolužitie rôznych ľudských spoločností, prenikať do mechanizmov fungovania spravodlivosti, lebo povedané slovami Aristotela „*spravodlivosť je stav, na základe ktorého sú ľudia schopní spravodlivo konať a skutočne aj spravodlivo konajú a chcú to, čo je spravodlivé.*“¹²

V súčasnej etike bol obnovený záujem o otázky spravodlivosti,¹³ uvedený trend potvrdzuje i 20. svetový filozofický kongres v Bostone konaný 10. až 16. augusta 1998. Z vystúpenia K. O. Appela je nutné poukázať na neustálu závažnosť a aktuálnosť témy¹⁴ v čase, kedy človek skutočne stojí na prahu hlbokých ekonomických problémov, medzi ktoré patrí najmä nezamestnanosť, ktorá je hlboko v rozpore s našimi najzákladnejšími predstavami o spravodlivosti, pretože nezamestnanosť znamená vylúčenie zo spoločnosti - aj keď nezamestnaný vďaka podporám nehľadá.

Problém biedy a hladu v dôsledku spádu medzi hospodárskymi oblasťami, ale v dosť drastickej miere sa objavuje aj vo vnútri niektorých blahobytom oplývajúcich spoločností; takmer nespútaná moc bohatstva (veľkých koncernov a iných nadnárodných - celosvetových ekonomických nositeľov moci) a pod. Etika však slovami Pavla Fobela „*nesmie byť len reflexiou krízy, ale mala by byť hlavne etikou prevencie, profylaxiou kríz*“¹⁵, či ako naznačuje František Novosad, je potrebné „*dohodnúť sa o spravodlivosti*“¹⁶.

Výrazne sa dostávajú do popredia otázky ako pristupovať k spravodlivosti vo vzťahu k ekonomickému prostrediu, a ktoré spôsoby ustanovenia spravodlivosti sa stávajú optimálnymi? Je pôvodný stav stavom, v ktorom by boli zvolené pravé princípy spravodlivosti? Do akej miery môžu ľudia realizovať úlohu v pôvodnom stave v relatívnom a dynamickom ekonomickom prostredí? Ktoré princípy spravodlivosti je potrebné preferovať v trhovom hospodárstve a pod. Odpovede na každú z týchto otázok možno na základe analýzy spravodlivosti určiť celým komplexom vzťahov, ktoré nemožno objasniť jedným jednoduchým pravidlom.

Jednoduché odpovede sú v podstate klamlivými zjednodušeniami,

---

10 Dojčák, P. a kol. *Teória štátu a práva*. Bratislava, 1976, s. 48.

11 Weinberger, O. *Inštitucionalizmus: nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava, 1995, s. 225.

12 Aristoteles. *Etika Nikomachova*. Bratislava, 1979, s. 113.

13 Gluchman, V. *Úvod do etiky*. Prešov, 1994, s. 9.

14 Fobel, P. - Fobelová, D. *Filozofia vo výchove ľudstva*. Bratislava, 1999, s. 107.

15 Fobel, P. *Vybrané problémy zo sociálnej a praktickej etiky*. Banská Bystrica, 1998, s. 76.

16 Novosad, F. *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava, 1993, s. 7.

pretože v súlade s názorom D. Smrekovej aj legitímna ekonomická aktivita, vedená v medziach pravidiel, ktoré sú v súlade so zákonom, môže byť humánne pochybná a morálne sporná, ak v nej dominuje krátkodobý ekonomický prospech, meraný výlučne kritériom okamžitého zisku ...¹⁷

Isté východiská formuluje O. Weinberger v tom zmysle, že k adekvátnej širšej sociálno-etickej i užšej hospodársko-etickej argumentácii možno dospieť len vtedy, ak zoberieme do úvahy dialektickú súhrnu analýz utility a ideálov spravodlivosti, i keď nemožno presne vytýčiť hranicu medzi utilitou a ideálmi spravodlivosti v ekonomickom (trhovom) prostredí /ich vzťah možno objasniť takto: ideály spravodlivosti sú predstavami, ktoré sa chápu ako meradlá a hranice utilitárnych cieľov.¹⁸ Spor medzi teóriou spravodlivosti a utilitarizmom sa javí ako spor medzi spriaznenými dušami. Rawls sa pokúša konštruovať modelovú situáciu, v ktorej by úvahy o spravodlivom usporiadaní vzťahov medzi základnými inštitucionálnymi štruktúrami určenými ľuďmi neboli ovplyvňované záujmami, pričom na modelovanie takejto situácie mu poslužil nápad: ľudia uvažujú o spravodlivom usporiadaní vzťahov za závojom nevedomosti. Vedia síce o sebe všetko, vedia ako to v spoločnosti chodí, vedia, že ľudia sa odlišujú schopnosťami i výkonmi, nevedia však o tom, akú pozíciu tým tvoria práve oni v spoločnosti.¹⁹

Za týchto podmienok sa ľudia majú dohodnúť o pravidlách rozdeľovania toho, čo dosahujú spoluprácou, majú sa dohodnúť, v čom si budú vždy rovní a v čom si môžu byť nerovní.

Ako tvrdí Rich, Rawlsovi možno rozumieť prostredníctvom práva v tom zmysle, že jeho voľba princípov spravodlivosti má dočinenia nielen s rozumom, mysliacim múdro na svoj záujem, ale aj mravne určeným presvedčením o spravodlivosti, ktoré ešte predtým platí pri opcii princípov spravodlivosti v prvotnom stave a spájajú sa s voliacim rozumom.²⁰ Nevedomosť teda spôsobuje, že subjektívne záujmy a preferencie sú bezpredmetné, t.j. aké princípy si tieto osoby zvolia?

Spolu s nevedomosťou vystupujú alebo sa javia princípy spravodlivosti ako princípy, na ktorých by sa zhodli rozumní, sebe rovní ľudia, ktorí sledujú svoje záujmy, ak nie je niekomu známe, že mu prírodné alebo sociálne okolnosti dávajú väčšie alebo menšie výhody. Tieto osoby by sa nevyhnutne rozhodli pre dva princípy a to:

1. *princíp čo možno najväčšej slobody*, podľa ktorého každá osoba má rovnaké právo na najrozsiahlejší celkový systém rovnakých základných slobôd, ktorý je kompatibilný s obdobným systémom slobôd pre všetkých,
2. *princíp zahrňujúci*, na základe ktorého sociálne a ekonomické nerovnosti majú byť usporiadane tak, aby boli k najväčšiemu prospechu najmenej zvýhodnených jedincov, konzistentne s princípom spravodlivého sporenia, a spojené s úradmi a pozíciami, ktoré sú prístupné všetkým za podmienok slušnej rovnosti

---

17 Smreková, D. *Etické problémy ekonomického správania, Existuje limitovaná suverenita?* Bratislava, 1994, s. 654.

18 Weinberger, O. *Inštitucionalizmus: nová teória konania, práva a demokracie.* Bratislava, 1995, s. 195.

19 Rawls, J. *Teorie spravedlnosti.* Praha, 1995, s. 92.

20 Rich, A. *Etika hospodárství I: theologická perspektiva.* Praha, 1994, s. 195.

príležitostí pre všetkých.²¹

S názorom O. Weinbergera sa možno stotožniť v tom, že takýto Rawlsov názor možno považovať za principiálne diskutabilný. Tvrdí, že zvažovanie spravodlivosti nestojí pred otázkou prípustnosti materiálnych (t.j. ekonomických v širokom slova zmysle) nerovností, t.j. nerovnakých častí pri rozdeľovaní „koláča“ (spoločenských dohier), ale pred otázkou spravodlivého pridelenia rovnakých alebo nerovnakých dielov podľa zásluh a/alebo spoločenskej funkcionality...²²

Ak v teóriách spravodlivého rozdelenia ako zdôvodňovania dokazujeme výhodnosť nerovnakého rozdelenia - ako to robí Rawls - bez uvažovania o spravodlivosti alebo nespravodlivosti pridelenia rôznych častí, potom presúvame otázku rozdeľovacej spravodlivosti na iné pole bez toho, že by sme odpovedali na podstatnú otázku alokácie.

Problémy ekonomickej rovnosti nie sú vôbec definované ako požiadavka ekonomickej egality, ale ide na jednej strane (v usporiadanej a človeka dôstojnej spoločnosti) o potrebný postulát spoločenského vyrovnania (vyrovnávacia spravodlivosť) a na druhej strane o funkcionálnu a prijateľnú rozdeľovaciu a výmennú spravodlivosť.

O všeobecnej otázke, kedy spoločnosť zaručuje rozdeľovaciu a výmennú spravodlivosť, sa dá podľa môjho názoru povedať oveľa menej presného a všeobecne platného, než sa obyčajne myslí. Na jednej strane zastávame názor, že rozhodnutie o tom, či rozdelenie alebo výmena sú spravodlivé, môže byť zodpovedané aj abstraktným pravidlom, nezávislým od spoločensko-ekonomickej situácie a od inštitucionálnych štruktúr; na druhej strane sa domnievame, že sa nemajú brať do úvahy len problémy rozdeľovania a výmeny, ale že je potrebný pohľad zo strany teórie konania, kedy netreba posudzovať iba výsledok rozdelenia a ekvivalencie vymieňaných hodnôt, ale vzťah rozdeľovania treba vidieť v súvislosti s ekonomickou aktivitou konania a jej motiváciou, čo sa Rawls v teórii spravodlivosti snaží maximálne eliminovať. Ako ďalej tvrdí Rawls teória spravodlivosti predpokladá navyše jednoznačnú obmedzenosť sily sociálnych a altruistických motivácií.²³

Ak napríklad máme uznať za spravodlivé rozdelenie spoločného produktu práce, musíme brať do úvahy nielen faktický podiel na práci (pri kvalitatívne odlišnom pracovnom vklade tu zostáva ešte neurčitnosť hodnotového vzťahu medzi rôznymi druhmi práce), ale aj motivačné pôsobenie na konanie, resp. na ekonomickú aktivitu.

Pri spoločenských otázkach nejde o abstraktnú spravodlivosť, pri ktorej by napr. nebolo možné zohľadniť nezaslúženú prácu, pretože je od prírody - veľkú silu alebo šikovnosť), ale o adekvátny vzťah vstupu práce a výstupu rozdelenia majetku - čo musí zaistiť aj ekonomickú účinnosť. A pri ekvivalencii výmeny hodnôt nejde len o dobrovoľnosť výmeny, ale aj o momenty donútenia, ovplyvňujúce slobodu výmeny (napr. núdzová situácia na jednej strane). Úlohou spravodlivej spoločnosti a inštitúcií, na ktorých je založená, je vytvoriť rámec, kde jednotlivci budú mať zabezpečené nevyhnutné podmienky na to, aby mohli úspešne dosiahnuť

21 Rawls, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha, 1995, s. 182.

22 Weinberger, O. *Inštitucionalizmus: nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava, 1995, s. 196.

23 Rawls, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha, 1995, s. 172.

to, čo sami považujú za dobré.²⁴

Otázky spravodlivosti vždy vystupujú popri úvahách o utilite, ako uvádza vo svojej monografii O. Weinberger ideály spravodlivosti spolupôsobia s analýzami utility a normatívnymi regulatívami.²⁵ Podľa názoru J. Veleka bola Rawlsova teória všeobecne chápaná ako pokus o kritiku prevládajúceho utilitarizmu v anglosaskej morálnej a politickej filozofii na základe procedurálnej reformulácie kantovskej morálnej a politickej teórie.²⁶ Rawlsova teória však nie je len obsahovo blízkou Kantovej teórii. Rawls, aby svoju teóriu ospravedlnil, používa špecifický formálny prostriedok - teóriu zmluvy, ktorá mu umožňuje *opomenúť otázky významu a definície a postúpiť napred s rozvojom nejakej obsahovej teórie spravodlivosti.*²⁷

Idea zmluvy ako základ spravodlivosti je skutočne veľmi stará, patriaca medzi najstaršie spôsoby ustanovenia spravodlivosti. Môžeme sa s ňou stretnúť oveľa skôr. V judaizme a následne potom aj v kresťanstve, je vzťah človeka a Boha a teda i vzťah človeka k ostatným ľuďom založený na zmluve. Rovnako zmluvy považuje za kľúčový prvok i antická tradícia, pričom v rímskom práve sa práve teória zmluvných vzťahov stala jeho podstatnou súčasťou.

Rawlsova zmluva má naproti tomu nový aspekt. Zmluvné strany sa nezaujímajú len o politickú, ale aj o ekonomickú dimenziu svojej budúcej kooperácie. Ide im aj o distribúciu materiálnych tovarov, t.j. všetkého toho, čo je konkrétnou, ekonomicky nevyhnutnou podmienkou na sebarealizáciu človeka v spoločnosti a v štáte. Je to teda moderný kontrakt, ktorého zmluvnou stránkou je *homo economicus*. Nech má princíp diferenciacie akýkoľvek egoistický základ, umožňuje filozofické zdôvodnenie i sociálnej politiky, ktorá rozhodne s ekonomickým prostredím súvisí, a koriguje jednoduchú formálnu rovnosť prístupu ku všetkým pozíciám a funkciám. Rawlsova spravodlivosť sa nepohybuje len v oblasti ekonómie, ale je aj v oblasti sociálnej spravodlivosti. A práve v tomto bode sa stretáva s nesúhlasom pravého krídla neoliberalného myslenia, reprezentovaného predovšetkým F. A. von Hayekom,²⁸ ktorý vo svojom druhom zväzku diela *Právo, zákonodarstvo a sloboda* spochybňuje sociálnu spravodlivosť ako termín, ktorý nemá žiadnu intelektuálnu hodnotu (vážnosť), je známkom demagógie a lacného žurnalizmu a zodpovední činitelia by sa mali hanbiť ho používať.²⁹

Hayek je obdivovateľom spontánneho sociálneho vývoja, samoregulácie, ktoré ak sa vyhnú mocenským zásahom, vyústia do komplexnej siete vzťahov, oveľa vhodnejšej a prijateľnejšej v porovnaní s tou, ktorú by sa niekto mocensky, plánovite a vedome snažil vytvoriť, nech by to bolo s akýmkoľvek dobrým úmyslom.

---

24 Chovancová, J. *Liberalizmus verus komunitarizmus*. Bratislava, 2009, s. 50.

25 Weinberger, O. *Inštitucionalizmus : nová teória konania, práva a demokracie*. 1995, s. 195.

26 Velek, J. *Spravedlnosť a dobro v politickom liberalizme J. Rawlse*. 1994, s. 927.

27 Rawls, J. *Teória Spravedlnosti*. 1995, s. 25.

28 Toto intelektuálne prúdenie hlboko poznamenalo ekonomickú a sociálnu politiku krajín západnej Európy a USA. Je známy kredit, aký mali neoliberalí chicagskej školy u R. Reagana a M. Teacherovej.

29 Hayek, F. A. von. *Právo zákonodarství a svoboda. 2) Fata morgána sociální spravedlnosti*. 1991, s. 91.

Hayek neodmieta rawlsovskú spravodlivosť v jej negatívnom vymedzení ako princípu, podľa ktorého sa na všetkých musia uplatňovať dohodnuté pravidlá. Ale takto chápanú spravodlivosť možno aplikovať len na individuálne správanie, resp. na vzájomné správanie jednotlivcov a nikdy nie na súhrnné dôsledky konania viacerých ľudí. Ďalej tvrdí, že je znakom nezrelosti a primitívnosti myslenia vyžadovať spravodlivosť od spoločnosti, brať ju na zodpovednosť za konkrétne hmotné postavenie. Spoločnosť v pravom slova zmysle podľa Hayeka nie je vôbec schopná jednať s nejakým špecifickým účelom, zabezpečiť, aby každý dostal to, čo mu patrí. Hoci spôsob, akým trhovú mechanizmus rozdeľuje výnosy a bremená, sa iste vo viacerých prípadoch javí ako veľmi nespravodlivý, avšak takým je tradičný osvedčený poriadok vecí, pred ktorým sa treba s pokorou skloniť.

Ako z podstaty Hayekových názorov vyplýva, požiadavku sociálnej spravodlivosti je potrebné preniesť na inštitúcie, ktoré sú vybavené právomocou prikazovať jednotlivcom, čo majú robiť. Je treba žiadať od nich organizáciu členov spoločnosti tak, aby bolo možné priradiť rôznym jednotlivcom alebo skupinám konkrétne podiely na spoločenskom produkte, resp. koordinovať ich úsilie pre dosiahnutie takej konkrétnej podoby rozdeľovania, ktorá sa považuje za spravodlivú. Znamená to trvať na tom, aby si vlády kládli za cieľ prijať nejakú prijateľnú schému rozdeľujúcej spravodlivosti.³⁰ Keďže ide o nejasný pojem, hrozí reálne nebezpečenstvo, že mu podsunú obsah zodpovedajúci etablovaným záujmom, čo by bolo skutočne asociálne. Navyše sa vládam umožní rozhodovať o postavení rôznych jednotlivcov a skupín, čo je myšlienka potierajúca slobodu osobného rozhodovania jednotlivca.

Ak hovoríme o právnom štát, spravodlivosti a spravodlivom prístupe k informáciám, je všeobecne známe, že koncepcia právneho štátu je založená na obmedzení štátnej nadvlády v prospech spravodlivosti, pričom štátna moc by sa mala zosúladiť s rešpektovaním sebaurčenia každého jednotlivca. V období novovekej právnej filozofie sa stretávame s novým druhom spravodlivosti – iustitia protectiva - (ochraňujúca spravodlivosť), ktorá má zabrániť svojvoľnému zneužitiu moci. Z histórie vieme, že moc je veľmi nebezpečná; ak by sme ju ponechali bez obmedzenia, vzdali by sme sa akejkolvek kontroly moci. Právo zdôvodňuje legitimitu moci práve tým, že jej kladie obmedzenia.

Hranice moci môžeme právne vymedziť z dvoch hľadísk:

1. primeranosť a povaha vecí, kde je nutné konštatovať, že žiadna moc nesmie zasahovať ďalej ako je jej účel – ide o konkrétny mocenský vzťah v dvojacom styku, ktorému má slúžiť. To znamená, že nikto nesmie mať väčšiu moc než akú vymedzuje spoločenský účel danej inštitúcie
2. rešpektovanie základných ľudských práv, podľa ktorého nositeľ moci musí rešpektovať dôstojnosť človeka a jeho základné občianske práva, ktoré sa dajú zákonne obmedziť, ale nedajú sa zrušiť.

---

30 (iustitia distributiva) zaväzuje nadriadenú inštanciu uskutočňovať voči podriadeným osobám rozdelenie práv a povinností, hodnôt a bremien podľa rovnakého meradla.

Záver

Predloženou analýzou právnou teoretického problému spravodlivosti autor ako vysokoškolský učiteľ chcel len poukázať na niektoré vybrané a stále nedoriešené otázky spravodlivosti a to najmä otázky sociálno-etické. I keď sa ľudstvo snaží o dosiahnutie spravodlivosti už po stáročia, nie je predpoklad, že sa to podarí. Zásadný problém je v rozdielnej vyspelosti jednotlivých kontinentov a krajín a z toho vyplývajúcej nemožnosti konkurovať si. Úspechom ľudstva by bolo zmiernenie nespravodlivého rozdeľovania statkov, pretože v posledných desaťročiach sa čím ďalej tým viac roztvárajú nožnice medzi extrémne chudobnými, ktorých počet sa rapídne zväčšuje a nepredstaviteľne bohatými, ktorých je hŕstka.

Použitá literatúra

1. Aristoteles. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1986, 262 s.
2. Blaha, E. *Späť k Marxovi? (sociálny štát, ekonomická demokracia a teórie spravodlivosti)*. Bratislava: VEDA, 2009, 528 s. ISBN 978-80-224-1077-9.
3. Dojčák, P. a kol. *Základy teórie štátu a práva*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 1976, 197 s.
4. Draxler, W. *Príspevky k dejinám rozhlasu*. Bratislava: Slovenský rozhlas, 2001.
5. Fuller, L. *Morálka práva*. Praha: Oikoymenh, 1998, 230 s. ISBN 80-86005-65-8.
6. Gluchman, V. *Úvod do etiky*. Prešov: Universum, 1994, 178 s. ISBN 978-8073-9955-22.
7. Gregušová, D. a kol. *Právo informačných a komunikačných technológií*. Bratislava: STU, 2005, 186 s. ISBN 978-80-227-2622-1.
8. Grygar, J. *Ochrana základných práv v Európskej únii*. Praha: IFEC, 2001, 237 s. ISBN 80-864-1213-X.
9. Harvánek, J. a kol. *Právni teórie*. Brno: Iuridica Brunensia, 1995, 312 s. ISBN 80-85964-23-6.
10. Harvánek, J. a kol. 2008. *Teórie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 501 s. ISBN 978-80-7380-104-5.
11. Hayek, F. A. von. *Právo zákonodarství a svoboda*. Praha: Academia, 1991, 414 s. ISBN 80-200-0241-3.
12. Chovancová, J. *Liberalizmus verus komunitarizmus*. Bratislava: VO Praf UK, 2009, 160 s. ISBN 978-80-7160-283-5.
13. Chovancová, J. – Valent, T. *Základy filozofie pre právnikov*. Bratislava: VO Praf UK, 2002, 248 s. ISBN 80-7160-170-5
14. Ihering, R. von. *Boj za právo*. Bratislava : Kalligram, 2009, 112 s. ISBN 978-80-8101-063-7.
15. Knapp, V. *Teórie práva*. Praha: C. H. BECK, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
16. Krsková, A. *Štát a právo v Európskom myslení*. Bratislava: IURA EDITION, 2002, 496 s. ISBN : 80820047521.
17. Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992, 186 s. ISBN

- 80-205-0222-X.
18. Ottová, E. *Teória práva*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2006, 306 s. ISBN 978-80-89122-59-2.
  19. Platón. *Ústava*. Praha: Svoboda Libertas, 1993, 523 s. ISBN 80-205-0347-1.
  20. Prusák, J. *Teória práva*. Bratislava: VO PF UK, 1999, 308 s. ISBN 80-7160-113-6.
  21. Příbáň, J. *Hranice práva a tolerance*. Praha: SLON, 1997, 79 s. ISBN 80-85850-28-1.
  22. Rawls, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, 1995, 361 s. ISBN 80-85605-89-9.
  23. Rawls, J. *Spravodlivosť ako férovosť*. Bratislava: Kalligram, 1997, 336 s. ISBN: 80-7149-911-0.
  24. Rich, A. *Etika hospodárství I*. Praha: Oikoymenh, 1994, 247 s. ISBN 80-85241-671.
  25. Večeřa, M. a kol. *Teória práva*. Žilina: Poradca Podnikateľa, Bratislava: BVŠP, 2008, 344 s. ISBN 978-80-89363-21-6.
  26. Vojtek, Š. *Spravodlivosť, základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 1994, 132 s. ISBN 8088741513.
  27. Weinberger, O. *Inštitucionalizmus: nová teória konania, práva a demokracie*. Bratislava: Archa, 1995, 392 s. ISBN 978-80-8101-260-0.

Časopisecká literatúra

1. Fobel, P. - Fobelová, D. Filozofia vo výchove ľudstva (reminiscencie na XX. svetový filozofický kongres). In: *Pedagogická revue*. 1999, roč. 51, č. 3, s. 227-282.
2. Horník, J. K některým úskalím slobodného prístupu k informáciám. In: *Právni rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 10, s. 371-379. ISSN 1210-6410.
3. Smreková, D. Má zmysel rozlišovať medzi etikou a morálkou? In: *Filozofia*. 1994, roč. 59, č. 8, s. 549-561. ISSN 0046-385X.
4. Velek, J. Spravedlnost a dobro v politickém liberalismu J. Rawlse. In: *Filosofický časopis*. 1994, roč. 42, č. 6, s. 925-938. ISSN 0015-1831.

Zborníky

1. Fobel, P. Vybrané problémy zo sociálnej a praktickej etiky. In: *Sociálna filozofia II*. Banská Bystrica: FHV UMB Banská Bystrica, 1998. ISBN 80-8055-112-X, s. 74-102.
2. Novosad, F. Súčasný liberalizmus: Dohodnúť sa o spravodlivosti. In: *O slobode a spravodlivosti: liberalizmus dnes*. Bratislava: Archa, 1993. ISBN 80-7115-047-9, s. 7-18.

Kontakt:

JUDr. Tomáš Peráček, PhD.
Katedra informačných systémov

Fakulta managementu
Univerzita Komenského v Bratislave
Ulica Odbojárov č. 20
820 05 Bratislava
tomas.peracek@fm.uniba.sk

JUSTIČNÉ OMYLY A DÔSLEDKY S NIMI SPÁJANÉ

Rudolf Kasinec*

Abstract: *There exist problems that we can find in every legal system. “Miscarriage of justice” is one of these problems. The clash of the Anglo-American and the continental legal systems within the system of the EU law has opened a window of opportunity to deal with this problem. There are many consequences associated with “miscarriage of justice”. In this paper we attempt to analyze these consequences and we will demonstrate these consequences on real examples.*

Keywords: *justice, morality, miscarriage of justice, social consequences*

Abstrakt: *Existujú problémy, ktoré nájdeme v každom právnom poriadku. Justičný omyl je jedným z týchto problémov. Spojenie angloamerického a kontinentálneho právneho systému v Európskej únii otvorilo bránu na popasovanie sa s týmto problémom. Existuje mnoho dôsledkov spájaných s justičnými omylmi. V príspevku sa pokúsime tieto dôsledky analyzovať a demonštrovať ich príkladmi založenými na reálnych justičných omyloch. V príspevku sa zameriame najmä na justičné omyly z oblasti práva verejného. S nimi sú spájané najzávažnejšie následky ovplyvňujúce veľký počet osôb. Nasledujúci príspevok vznikol za podpory Grantu UK/377/2014 s názvom- Justičný omyl- problematika zodpovednosti.*

Kľúčové slova: *spravodlivosť, morálka, justičný omyl, spoločenské následky*

1 Úvod

Justičné omyly sú stále živým problémom právnej teórie, ale i právnej praxe. Justičné omyly majú globálny charakter. Vyskytujú sa v každom právnom poriadku. Ak existuje štát, ktorý tvrdí, že jeho justičné orgány chyby nerobia, buďte si istý, že chyby robia, len sú výborní v ich zakrývaní. Treba im však uznať, že v súčasnej postmodernej situácii je zakrývanie stôp ďaleko zložitejšie, ako tomu bolo v minulosti. V príspevku sa pokúsime stručne vymedziť pojem justičný omyl, ako je chápaný v dnešnom práve a následne sa pokúsime vymedziť čo najväčší počet

---

* JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.; Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika.

následkov, ktoré sú spájané s jeho vznikom.

Justičné omyly sú nežiaducim produktom sudcovskej tvorby i aplikácie práva. Napriek neustálemu zdokonaľovaniu vyšetrovacích techník sa objavujú justičné omyly, ktoré vznikli z rôznych príčin. Najjednoduchšie je za vinníka justičného omylu vyhlásiť jednotlivca¹, ktorý danú vec rozhodoval. Sudca sa tak často prezentuje ako osoba, ktorá zanedbala svoje povinnosti, stala sa súčasťou korupčných tlakov, nemá dostatočné skúsenosti a podobne. „Úlohy sudcu sú stále divergentnejšie, stáva sa subjektom mnohých, neraz rozporných očakávaní a nárokov, má rozhodovaciu, no aj administratívnu právomoc, zmieruje i trestá, má všetko dôkladne zvážiť a pritom promptne rozhodnúť, má poznať zlo i vášeň, bez ktorých nikto nie je ľudský, má byť zároveň nad ne povznesený a od nich očistený.“² Pri všetkých týchto povinnostiach a očakávaníach je pravdepodobné, že občas dôjde k pochybeniu zo strany sudcu.

Existuje veľký počet definícií justičných omylov. Každý autor venujúci sa danému problému má svoj vlastný pohľad naň. Často tiež záleží, z ktorého uhla pohľadu sa zameriavate na pojem justičného omylu. Iný názor na tento problém majú sudcovia, diametrálne odlišný budú mať jeho obeť, inak naň nazerajú štátne orgány odškodňujúce konkrétny omyl a iný pohľad treba očakávať i zo strany spoločnosti. Každý z týchto subjektov prezentuje názorovú škálu a predstavuje pojem justičný omyl z iného uhla pohľadu.

Jedno z možných pojmových vymedzení justičného omylu predkladá B. Frost (Errors of justice: nature, sources and remedies, 2004): „V bežnom jazyku, justičné omyly sú chápané ako chyby vo výklade, postupe (proces) alebo výkone práva - typicky, sú to chyby, ktoré narušajú všeobecnú zásadu „práva na spravodlivý proces“, čo často vedie k odsúdeniu nevinných ľudí.“³

Prečo je potrebné zaoberať sa problematikou justičných omylov? Napriek faktu, že slovenská a česká právna veda sa vyhýba problematike justičných omylov, existuje mnoho dôvodov, prečo sa venovať práve tomuto narušeniu spravodlivosti. Pre justičné omyly je typický:

- a) jeho globálny charakter,
- b) súvisí s teóriou i právnou praxou,
- c) je to spoločensko-kultúrny fenomén,
- d) vyvoláva významné dôsledky s ním spájané,
- e) sú to nespravodlivé rozhodnutia.

2 Následky spôsobené justičnými omylmi

Jedným z najvýznamnejších autorov venujúcich sa problematike justičných omylov je Michael Naughton, ktorý je autorom viacerých vedeckých monografií venujúcich sa danému problému⁴. Okrem knižných

1 V prípade súdnych senátov to bude skupina osôb.

2 KRŠKOVÁ, A. Etika právnického povolania, s. 99.

3 FROST, B. Errors of justice: nature, sources and remedies, s. 3.

4 Rethinking Miscarriages of Justice: Beyond the Tip of the Iceberg (2012), The Criminal Cases Review Commission: Hope for the Innocent? (2012), The Innocent and the Criminal Justice System: A Sociological Analysis of Miscarriages of Justice (2013), Claims of Innocence: An introduction to wrongful convictions and how they

publikácií je Naughton taktiež autorom mnohých odborných i vedeckých článkov venovaných rôznym aspektom justičných omylov. Naughton sa venoval i dôsledkom, ktoré spôsobujú justičné omyly. V nedávno publikovanej monografii s názvom *Rethinking Miscarriages of Justice: Beyond the Tip of the Iceberg* (2012) skúma škodlivé následky a zostavuje skupiny následkov. Za najvýznamnejšie pokladá:

- 1) sociálne,
- 2) psychické,
- 3) fyzické,
- 4) finančné škody.

„Naughton ponúka snád' najkomplexnejšiu rozpravu o následkoch justičných omylov, a to pod hlavičkou „štúdie škôd“. Naughton sa zaoberá sociálnymi, psychickými, fyzickými a finančnými škodami, ktoré justičné omyly spôsobujú. Za najzávažnejšie dôsledky budeme považovať súbor individuálnych následkov, týkajúcich sa priamo obeť omylu. Najviac zrejmé z nich, samozrejme, je priama bolesť a nespravodlivosť trestu za trestný čin pre falošne obvineného jedinca. Trest nevinného môže mať aj ničivé dôsledky pre rodinných príslušníkov a ich blízkych.“⁵ Okrem Naughtona sa venuje následkom justičných omylov viacerí autori, no zameriavajú sa zväčša len na jeden konkrétny aspekt.

Pri zostavení prehľadu dôsledkov, ktoré spôsobujú justičné omyly je potrebné vymedziť širšie jednotlivé druhy dôsledkov a následne ich bližšie špecifikovať. Justičné omyly presahujú hranice právnych poriadkov a prenikajú aj do neprávnej spoločenskej sféry. Každý z dôsledkov má široký spoločensko-právny záber, ktorý ovplyvňuje obeť omylu, jeho rodinných príslušníkov, štátne orgány i nestranných pozorovateľov zo strany občanov. Z nášho pohľadu môže rozčleniť dôsledky právnych omylov do nasledujúcich skupín:

- 1) legislatívne,
- 2) spoločenské,
- 3) kultúrne,
- 4) individuálne,
- 5) v oblasti právnej vedy,
- 6) prirodzenej spravodlivosti.

2.1 Legislatívne dôsledky

Justičné omyly nemajú vplyv len na konkrétneho jednotlivca. Ak sa ich početnosť vymkne spod kontroly je nutný zásah zo strany štátu. Kompenzácia za justičné omyly je v niektorých štátoch vysoká. V modernej dobe sa systém trestného súdnicstva ocitol pod drobnohľadom verejnosti a ľudia si čoraz častejšie žiadajú verejnú a mediálnu analýzu prípadov. Na základe toho sa otvárajú kampane prísne sledujúce omyly systému trestného súdnicstva, ktoré vyvolávajú sociálne a právne debaty a následne požadujú zostavenie oficiálnych politicko-vládnych a následne legislatívnych reakcií k týmto problémom. Tie sú však orientované vždy iba na konkrétne vysoko profilované prípady alebo na malú skupinu

---

might be challenged (2010).

5 COLE, S. A. Cultural Consequences of Miscarriages of Justice. In : Behavioral Sciences and the Law Behav. Sci. Law 27: 431–449 (2009) Published online 28 April 2009 in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). Dostupné 24.6.2014.

vysoko profilových prípadov.⁶

Legislatívne dôsledky- dôsledky spájané s činnosťou štátu a následkami, s ktorými sa musia štátne orgány vysporiadať. Môžeme ich rozdeliť do dvoch skupín:

a) Finančné- vysoké finančné kompenzácie zo strany štátu (napr. štát Florida má stanovené odškodné na 50 000 dolárov za jeden rok väzenia). Justičné omyly nie sú lacnou záležitosťou, sumy za odškodnenie sa šplhajú niekedy do extrémnych výšok.

b) Reformné- spôsobujú významné legislatívne zmeny (napr. prípad Dereka Bentleyho- vznik veľkej skupiny odporcov trestu smrti vo Veľkej Británii⁷).

Krajinou, kde justičné omyly spôsobili nemálo problémov a vyvolali i značnú vlnu protestov, je Veľká Británia. Veľké množstvo justičných omylov vo Veľkej Británii si vyžiadalo legislatívny zásah zo strany štátu, ktorým sa upravila celková výška náhrady pri odškodňovaní obetí justičných omylov. „Celková výška náhrady nesmie prekročiť 1 milión libier v prípadoch, keď žiadateľ bol väznený najmenej 10 rokov, odkedy bol rozsudok zrušený alebo bola udelená milosť, alebo 500.000 libier vo všetkých ostatných prípadoch.“ Týmto bola zmenená pôvodná schéma, ktorá bola dovtedy používaná na odškodňovanie obetí justičných omylov.

Existujú viaceré dôvody, ktoré donútili zákonodarnú moc zmeniť spôsob odškodňovania obetí justičných omylov. Jedným z najzávažnejších dôvodov, ktorý má na svedomí obrovský počet justičných omylov, je činnosť West Midlands Serious Crime Squad (špeciálna jednotka vytvorená na boj s organizovaným zločinom). Medzi ich najzávažnejšie prešľapy patrí nastrčenie dôkazov, falošné svedectvá, krivé obvinenia, použitie násillia, vydieranie a pod. Začiatkom 90. rokov bola zriadená vyšetrovacia komisia, ktorá odhalila mnoho pochybení tejto vyšetrovacej jednotky. Táto známa vyšetrovacia skupina „by mohla byť zodpovedná za desiatky neoprávnených odsúdení, ktoré majú ešte len prísť na svetlo. Zatiaľ bolo zrušených 30 rozsudkov odvolacím súdom, pretože dôkazy ich usvedčili, že jednotka vytvárala dôkazy, mučili podozrivých a spisovali falošné priznania.“⁸ Tieto informácie sa objavili v médiách ešte v roku 1999. V súčasnosti je to už 62 známych justičných omylov, ktoré boli neskôr zmenené v odvolacom konaní, vrátane prípadov Birminghamskej šestky a Bridgewaterskej štvorky⁹.

2.2 Spoločenské dôsledky

Skupina spoločenských dôsledkov má najužší súvis so stavom súčasnej spoločnosti. Zatiaľ čo pozícia rodiny ako základnej stavebnej jednotky spoločnosti je postupne oslabovaná, väzby medzi ostatnými

6 NAUGHTON, M. Wrongful convictions: towards a zemiological analysis of the tradition of criminal justice system reform. In: <http://www.radstats.org.uk/no076/naughton.htm>. Dostupné: 24.6.2014.

7 Od popravenie Bentleyho v roku 1953 sa vo Veľkej Británii uskutočnilo 12 popráv. Od roku 1964 nebol vo Veľkej Británii udelený žiadny trest smrti a následne bol úplne zrušený.

8 <http://www.independent.co.uk/news/west-midlands-serious-crime-squad-police-unit-to-blame-for-dozens-more-injustices-1120219.html>. Dostupné: 25.6.2014.

9 Bližšie pozri stránku spolu s odkazmi na články k jednotlivým prípadom: <http://www.mojuk.org.uk/MOJUK%202013/WMSCS-Table.htm>. Dostupné: 25.6.2014.

členmi spoločnosti vznikajú ďaleko jednoduchšie. Je to najmä výsledok technologického pokroku. Je nenáročné vyjadrovať svoje názory a postoje k významným spoločenským otázkam.

Spoločenské faktory sú úzko prepojené s faktormi legislatívnymi a kultúrnymi. Legislatívne faktory sa priamo tykajú členov spoločnosti. Kompenzácie sú platené zo štátnych daní, publikácia nových právnych predpisov zaväzuje všetkých obyvateľov bez výnimky a pochybenia sudcov vyvolávajú búrlivú spoločenskú debatu. Kultúrne dôsledky informujú o konkrétnych spoločenských omyloch, ich priebehu, obetiach a ich živote po odhalení týchto omylov. Prostredníctvom literatúry a filmu sa prípady justičných omylov prezentujú obrovskému počtu subjektov.

Spoločenské dôsledky môžu mať dokonca vplyv na činnosť štátnych orgánov v oblasti normotvorby. Pod tlakom zo strany spoločnosti môže dôjsť k významným reformám v právnom poriadku. Za jeden z príkladov môžeme považovať už spomínaný prípad Dereka Bentleyho¹⁰, ktorý bol rozhodnutím súdu odsúdený na trest smrti obesením. Tento kontroverzný rozsudok už počas samotného procesu vyvolal vlnu masových protestov. Toto pochybenie a tlak zo strany spoločnosti malo významný vplyv pri zrušení trestu smrti vo Veľkej Británii.

Spoločenské dôsledky môžeme rozdeliť na:

a) Pred odhalením justičného omylu- odsunutie osoby na okraj spoločnosti, opovrhovanie danou osobou, vyvodenie sankcií morálneho a etického charakteru (prerušenie kontaktov, nemožnosť sa uplatniť v zamestnaní, sťaženie spoločenských funkcií, nemožnosť interakcie s ostatnými členmi spoločnosti).

b) Po odhalení justičného omylu- spochybnenie dôvery občanov vo fungovanie justície, nepotrešenie skutočných páchatel'ov, strach z možných ďalších chýb, odhodlanie sankcionovať zástupcov súdnej moci a pod.

Pred odhalením justičného omylu spoločnosť členovia spoločnosti pristupujú k neprávom obvinenému ako ku skutočnému vinníkovi protiprávneho konania. V tom momente sa spúšťajú tzv. obranné mechanizmy bežných občanov. Domnelý páchatel' sa stáva v spoločnosti personou non grata a je vylúčený z bežného spoločenského života. Je to i jedna zo základných úloh spoločnosti a štátu a tou je ochrana jej jednotlivých členov. Kým sa nepreukáže, že došlo k justičnému omylu je predpoklad, že páchatel' je schopný vykonať ďalšie protispoločenské konanie. Často záleží i od samotného protiprávneho konania, ktoré je prisudzované páchatel'ovi. Závažnosť protiprávneho konania zohráva významnú rolu pri čiastočnom alebo úplnom odstavení osoby zo spoločenskej interakcie.

Po odhalení justičného omylu sa oslabuje dôvera občanov vo fungovanie justície. Strach z možných ďalších chýb, ktoré by mohli nastať a týkajú sa všetkých členov spoločnosti a najmä strach z nepotrešania skutočných páchatel'ov, ktorí protiprávne konanie reálne spáchali a z dôvodu pochybenia súdnych orgánov ostali nepotrešaní. Túto neistotu zväčša ešte znásobuje nesankcionovanie osôb, ktoré daný prípad rozhodovali.

---

10 Celý tento prípad bol dokonca sfilmovaný v roku 1991 vo film Daj mu to. Film zachytáva priebeh celého procesu až po samotný výkon rozhodnutia.

Otázka viny za vznik justičného omylu je komplikovanou záležitosťou. Pri hľadaní zodpovednej osoby, inštitúcie je potrebné zohľadniť celý pôvodný prípad. Sudca rozhoduje len na základe zákona, je orgánom aplikujúcim právo v kontinentálnom systéme práva. Justičný omyl mohol vzniknúť z dôvodu zlej interpretácie zákona, z dôvodu medzery v zákone, nekvalitného zákona, nesprávne interpretovaných dôkazov alebo ich sfaľovaním, z dôvodu krivých svedeckých výpovedí, chyby pri forenznej analýze a podobne. Bežní občania žiadajú obeti justičného omylu spravodlivé odškodnenie za prežité úskalia, no nikdy mu neumožnia návrat do spoločenského postavenie pred vznesením samotných obvinení.

2.3 Kultúrne dôsledky

Kultúra je neoddeliteľnou súčasťou každej vyspelej spoločnosti už od nepamäti. Kultúra posúva spoločnosť na vyššiu „estetickú“ úroveň, na ktorej si ľudia vážia zmysel pre krásu a umenie. Hranica medzi právom a umením sa neustále približuje. Závažné právne problémy boli od nepamäti súčasťou významných umeleckých diel. Literatúra a divadlo nám priniesli mnoho veľkých príbehov o občianskej neposlušnosti (Sofoklova Antigóna), rešpektovaní autorít (Homérov epos Odysea), o výkone spravodlivosti (A. Dumas a jeho Gróf Monte-Christo¹¹), otázkach viny a trestu (Dostojevského Zločin a Trest) a v tomto výpočte by sme mohli pokračovať.

Literatúra a divadlo stále patria medzi dôležité kultúrne fenomény, ktoré nás informujú o významných spoločenských a právnych javoch. Na počiatku 20. storočia si postupne presadil cestu ďalší kultúrny fenomén, ktorým je filmové umenie. Výhodou filmu je najmä jeho globálna dostupnosť a prijateľná časová náročnosť. Justičné omyly sa stali vďačným námetom pre mnohé literárne, filmové i divadelné diela. Za zmienku stojí rovnako spomenúť i obrazy a fotografie zachycujúce boj nespravodlivo odsúdených so štátnou mocou.

Za najprijateľnejší zdroj v ktorom môžeme objaviť jednotlivé dôsledky justičných omylov, pokladáme krásnu literatúru a film. V krásnej literatúre nájdeme veľa diel venovaných problematike justičného omylu od významných svetových autorov¹². Ešte významnejšiu pozíciu zastávajú filmové spracovania skutočných i fiktívnych justičných omylov¹³.

11 Dumasov román môžeme pokladať tiež za zachytenie jedného justičného omylu, kedy sa nevinný človek stáva obeťou spisknutia a je mu odňatá sloboda. Aj v tomto preslávenom románe sú načrtnuté mnohé z dôsledkov, ktoré vyvolávajú justičné obeť pre osoby nimi postihnuté.

12 Medzi najvýznamnejších súčasných autorov zaradíme Stephena Kinga (Zelená míľa, Vykúpenie z väznice Shawshank), Roberta Harrisa (An Officer and a Spy), Stiega Larssona (Muži, ktorí nenávidia ženy), Kipa Gaydena (Miscarriage of Justice) a mnoho ďalších.

13 Vzhľadom na obrovské množstvo filmov, ktorých ústrednou témou je justičný omyl uvedieme len tie najvýznamnejšie: Vykúpenie z väznice Shawshank (Shawshank redemption, 1994), Zelená míľa (Green mile, 1999), Utečenec (Fugitive, 1993), Tri dni ku slobode (Next three days, 2010), V mene otca (In the name of father, 1993), Rozsudok smrti (Let him have it, 1991), Hurikán v ringu (Hurricane, 1999), Neznámy muž (Wrong man, 1956), Tenká modrá čiara (Thin Blue Line, 1988), Obvinený (.Présumé coupable, 2011), Kládvo na čarodejnice (1969), Kráľova priazeň (Other Boleyn Girl, 2008), Ako zabiť vtáčika (To Kill a Mockingbird, 1962). Výpočet by mohol pokračovať a obsahoval by množstvo príkladov na fiktívne i skutočné justičné

Význam kultúrnych následkov spočíva najmä v ich informačnom charaktere. Informujú divákov a čitateľov o začatí samotného konania, o priebehu trestu a o konečnom odhalení justičného omylu. Môžeme sa tak oboznámiť s príčinami vzniku omylu, následkami s ním spájanými a o osudoch jeho obetí. Niekedy však môžu presiahnuť informačný charakter a vyvolať i nepredvídateľné účinky. Príkladom môže byť natočenie filmu Dej mu to (Let Him Have It) z roku 1991, ktorý zachytáva príbeh neprávom popraveného Dereka Bentleyho, obvineného z nabádania k vražde. Dva roky po uvedení filmu bol jeho prípad znovu otvorený a Bentley bol zbavený viny, pričom Bentley bol popravený ešte v roku 1953.

a) Následky informačné- zmedializovanie jednotlivých prípadov justičných omylov, informovanie o ich pozadí, účastníkoch a hlavne reparáciách.

b) Vznik literárnych, filmových, divadelných, hudobných spracovaní venujúcim sa tematike justičných omylov. Môžu mať fiktívny základ, alebo sú založené na skutočných udalostiach.

2.4 Individuálne dôsledky

Podľa nášho názoru sú najzávažnejšou konzekvenciou justičného omylu dôsledky týkajúce sa priamo jeho obeť. Osoba neprávom odsúdená znáša najhoršie následky, ktoré vplývajú priamo na fyzické a psychické zdravie, rodinnú a spoločenskú situáciu, pracovné postavenie i na ďalšie stránky bežného života. „Neprávom odsúdený trpí mnohými formami psychickej traumy vyplývajúcej z výkonu trestu odňatia slobody a zápasy s nástrahami, ktoré ho čakajú po prestavbe svojho života po oslobodení. Dokonca aj tí, ktorí strávia minimálny čas vo väzení, nie sú vyňatí z pod tohto utrpenia. Hoci niektoré psychologické dôsledky nespravodlivo odsúdeného sú nevratné, môžu štáty urobiť viac pre zmiernenie jeho utrpenia a postupnú adaptáciu do spoločnosti. Väčšina štátov nemá vypracovaný žiaden systém odškodňovania týchto obetí. Neprávom odsúdení v týchto štátoch musia niesť ťažšie bremeno vyrovnávania sa so svojimi problémami a to najmä v otázke duševného zdravia po prepustení.“¹⁴ Neprávom odsúdený (obvinený) je vystavený enormnému tlaku počas procesu, následne pri pozbavení slobody, ale i po zbavení všetkých obvinení.

Individuálne následky sa týkajú priamo obeť justičného omylu (jednotlivca), sú často spájané s medicínskou vedou. Veľký vplyv pri ich skúmaní zohráva psychológia. Najčastejšie sa individuálne konzekvencie justičného omylu zvyknú rozdeľovať na:

a) Psychické- zlý psychický stav nespravodlivo obvineného, náchylnosť k psychickým poruchám.

b) Fyzické- zdravotné následky vyvolané procesom, väzbou, radikálnou zmenou životných podmienok a pod. Fyzické následky sú často úzko prepojené s tými psychickými, aj z tohto dôvodu sme ich zaradili do skupiny individuálnych dôsledkov.

Za príklad nám môže poslúžiť skutočný prípad, ktorý sa stal v roku 2000. V severofrancúzskej obci Outreau vypukla aféra pohlavného

---

omyly.

14 SCOTT, L. "It Never, Ever Ends": The Psychological Impact of Wrongful Conviction, In: American University Criminal Law Brief, Volume 5 | Issue 2 Article 2, p. 19.

zneužívania detí, ktorej obeťou sa stal i Alain Marecaux. Ten vykonával do tej doby povolanie exekútora. V rozsiahlom prípade bol obvinený a uväznený. Vo väzení strávil tri roky počas ktorých stratil okrem slobody i zamestnanie, rodinu, priateľov, dom i všetku hotovosť. Počas pobytu vo väzení trpel rozličných fyzickými i psychickými chorobami, držal protestnú hladovku takmer až k vyhladovaniu a pokúsil sa trikrát o samovraždu. Jeho príbeh bol v roku 2011 spracovaný vo filme s názvom Obvinený.

Dôkazom, že psychické následky sa nemusia týkať len nespravodlivo obvineného, ale zasahujú i osoby blízke, je prípad Mannyho Balestera. Z dôvodu nesprávnej identifikácie zo strany svedkov bol tento hudobník obvinený zo skupiny lúpežných prepadnutí. Výsledok procesu bola psychická choroba manželky vyvolaná danými okolnosťami. Balestero strávil vo väzení len jednu noc. Podobne ako predchádzajúci prípad, bol i tento spracovaný vo filme Nesprávny muž (1956) od známeho režiséra Alfreda Hitchcoka.

2.5 Dôsledky v oblasti právnej vedy

Justičné omyly nie sú len kultúrnym fenoménom. Stali sa námetom pre vznik mnohých významných monografií a vedeckých (odborných) článkov. Autori z oblasti právnej teórie, trestného práva, psychológie, sociológie, medicíny sa intenzívne venujú dôsledkom, ktoré spôsobujú justičné omyly. Právna veda skúma dôkladne tento globálny problém a pokúša sa nájsť prostriedky, ako zabráňovať vzniku ďalších takýchto pochybení. U nás bližšie danú problematiku nespracoval žiaden autor. Okrajovo sa justičným omylom venujú autori odborných článkov, ktoré sú späté s témou trestu smrti¹⁵.

Zo zahraničných autorov sa téme justičných omylov venujú Michael Naughton (*Rethinking Miscarriages of Justice: Beyond the Tip of the Iceberg*, 2012), Clive Walker (*Miscarriages of Justice: A Review of Justice in Error*, 1999), Sandra Lean (*No Smoke*, 2008), C. Ronald Huff (*Wrongful Conviction: International Perspectives on Miscarriages of Justice*, 2010), Mark Shaw (*Miscarriage of Justice: The Jonathan Pollard Story*, 2009), Jim Petro a Nancy Petro (*False Justice: Eight Myths That Convict the Innocent*, 2011) Brent E. Turvey (*Miscarriages of Justice: Actual Innocence, Forensic Evidence, and the Law*, 2014), Brandon L. Garrett (*Convicting the Innocent: Where Criminal Prosecutions Go Wrong*, 2012) a veľké množstvo ďalších autorov. Za obsahovo cenné pokladáme i autobiografie autorov, ktorí sa stali sami obeťami justičných omylov a o svojich zážitkoch informovali v zaujímavých autobiografiách (napr.: Michael O'Brien- *The Death of Justice*, Anne Maguire- *Miscarriage of Justice: An Irish Family's Story of Wrongful Conviction As Ira Terrorists*).

Autori vo svojich vedeckých prácach skúmajú rôzne stránky pojmu justičný omyl, jeho následky na obeť, rodinných príslušníkov, spoločnosť a štát, dôvody vedúce k ich vzniku a prípady najzásadnejších justičných omylov histórie. Okrem veľkého počtu monografií nepretržite vznikajú odborné a vedecké články venujúce sa danej problematike. Väčšina z uvádzaných monografií vznikla v nedávnej dobe, čo poukazuje na aktuálnosť daného problému a neustálu potrebu naň poukazovať.

---

15 Príklad- M. Deset- *Klinika trestu smrti*, D. Lipšic- *Trest smrti - predsudky a otázky*.

2.6 Dôsledky prirodzenej spravodlivosti

Súčasná postmoderná spoločnosť sa vyznačuje globálnou informačnou sieťou, ktorá zachytí každé pochybenie zo strany súdnych orgánov. Nepostačuje však len samotné odhaľovanie justičných omylov a následná kompenzácia obetí. Justičné omyly sa vryjú do pamäti ľudí a v spoločnosti dlho rezonujú ako závažný problém. Musíme sa však pozrieť i na druhú stranu mince. Sudcovia sú tiež len ľudské bytosti u ktorých sa dá predpokladať, že sa dopúšťajú nechcených omylov. Náročnosť sudcovskej profesie a miera zodpovednosti vyvolávajú neustály tlak na každého jedného sudcu. V takýchto podmienkach je priam nemožné úplne eliminovať vznik omylov.

V konečnom dôsledku je však prospešné, že v procese sudcovského rozhodovania je zachovaný „ľudský element“, v ktorom sa odrážajú morálne princípy stojace nad úplnou svojvôľou pozitívneho práva. Napriek neodstrániteľnej možnosti, že sudcovia vykonajú chybu v procese rozhodovania, sú neodmysliteľnou súčasťou vytvárania súdnych rozhodnutí. Napriek vzniku justičných omylov dochádza rovnako aj k ich odhaľovaniu. Okrem odhaľovania starých justičných omylov je nutné predchádzať i vzniku nových. K tomu môžu poslúžiť nové vyšetrovacie procedúry a zapojenie modernej techniky do procesu vyšetrovania.

Pre obeť omylov je podstatná viera v konečnú spravodlivosť. Odhalenie každého omylu pokladáme za víťazstvo spravodlivosti nad nespravodlivosťou. „V demokratických právnych štátoch tvorí idea spravodlivosti neodňateľný dôvod oprávnenosti práva a jeho legitimacy, kedy, ako konštatuje Viktor Knapp, idea práva nie je ďaleko od idey spravodlivosti a niekedy bývajú obe zamieňané. Právo je vždy založené na určitej koncepcii spravodlivosti, resp. predstavuje určitú koncepciu spravodlivosti, a je považované za explicitný symbol spravodlivosti.“¹⁶ Odstránenie justičného omylu reprezentuje vyrovnanie narušených váh spravodlivosti a nastolenie tak pre právo potrebnej rovnováhy.

3 Záver

Nároky na súčasných sudcov sú obrovské. Sudcovská aplikácia i tvorba práva je sledovaná nielen štátnymi orgánmi, ale i veľkou časťou spoločnosti. Každý prípad justičného omylu je ihneď medializovaný a najznámejšie prípady sa dočkajú i literárneho a filmového spracovania. Sudca je tak postavený do nezávidenia hodného postavenia. „Prísnym rešpektovaním práva sa má vyhnúť zlovôli a subjektívnosti, priveľa lojálnosti robí z neho spolupracovníka nie vždy spravodlivej moci. Sudca je dezorientovaný vývojom a pýta sa, akým hodnotám ma vlastne slúžiť? Akoby sa sproblematizoval konsenzus medzi ním a spoločnosťou, týkajúci sa imidžu profesie, profesijnej kultúry.“¹⁷ Najst' správny pomer bude dôležité pri ďalšom vývoji vzťahu štát, sudca a spoločnosť.

Justičné omyly sú globálnym problémom, ktorý sa vyskytuje v

16 VEČEŘA, M. A KOL. Teórie práva, s. 312.

17 KRSKOVÁ, A.: Etika právnického povolania, s. 99.

každom svetovom právnom systéme. Každý štát rieši vznik a kompenzáciu obetí vlastnou právnou úpravou, na ktorú majú vplyv mnohé faktory. Dôsledky, ktoré justičné omyly vyvolávajú sú v rôznych modifikáciách prítomné v každom právnom poriadku. V článku sme sa pokúsili identifikovať jednotlivé dôsledky a rozdelili sme ich do viacerých skupín, ktoré sme následne stručne charakterizovali. Dôsledky justičných omylov sme rozdelili na: legislatívne, spoločenské, kultúrne, individuálne, v oblasti právnej vedy a prirodzenej spravodlivosti. Každý z týchto dôsledkov by si zaslúžil samostatné spracovanie, čo nám otvára ohromné možnosti do budúca pri bližšom skúmaní problematiky justičných omylov.

Použitá literatúra

COLE, S. A. Cultural Consequences of Miscarriages of Justice. In: Behavioral Sciences and the Law Behav. Sci. Law 27: 431–449 (2009) Published online 28 April 2009 in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). Dostupné 24.6.2014.

FROST, B. Errors of justice: nature, sources and remedies. Cambridge University Press, 2004, 272 s. ISBN 0521528828.

KRSKOVÁ, A. Etika právnického povolania, Bratislava. Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1994, 129 s. ISBN 80-7160-065-2.

NAUGHTON, M. Wrongful convictions: towards a zemiological analysis of the tradition of criminal justice system reform. In: <http://www.radstats.org.uk/no076/naughton.htm>. Dostupné: 24.6.2014.

SCOTT, L. "It Never, Ever Ends": The Psychological Impact of Wrongful Conviction " American University Criminal Law Brief 5, no. 2 (2010):10-22.

VEČEŘA, M. A KOL. Teórie práva. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Žilina: EUROKÓDEX, 2011, 352 s. ISBN 978-80-89447-40-4.

<http://www.mojuk.org.uk/MOJUK%202013/WMSCS-Table.htm>. Dostupné: 25.6.2014.

<http://www.independent.co.uk/news/west-midlands-serious-crime-squad-police-unit-to-blame-for-dozens-more-injustices-1120219.html>. Dostupné: 25.6.2014.

Kontakt:

Rudolf.kasinec@flaw.uniba.sk

ARGUMENTÁCIA AKO PROSTRIEDOK VÝUČBY NA PRÁVNICKEJ FAKULTE

Martin Turčan*

Abstract: *In the paper the author deals with value of argumentation in education of non-positive subjects at law faculties.*

Keywords: *argumentation, education, eristic, debate*

Abstrakt: *V tomto príspevku sa autor venuje významu argumentácie v rámci výučby na právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Zameriava sa predovšetkým na vyučovací predmet Eristika, ktorý tu bol pred nedávnom otvorený a na ktorom sa autor aktívne podieľa. Príspevok pojednáva o užitočných stránkach tohto predmetu, o hodnote teoretických aj praktických znalostí z oblasti argumentácie a rečníctva.*

Kľúčové slová: *argumentácia, vzdelávanie, eristika, debata*

1 Úvod

Schopnosť argumentácie patrí medzi dôležité prvky výbavy absolventa snád' ktoréhokoľvek z humanitno-vedných študijných odborov. O práve to platí samozrejme obzvlášť. Ved' ak právnik nevie dobre argumentovať, ostatne mu v prípade nejakého právneho problému už len úbohé konštatovanie, ktoré trefne sformuloval Zdeněk Svěrák, že „z právnického hľadiska je to velice zajímavá situace...“¹ Je dobré, ak nielen právna prax, ale aj škola aspoň malým dielom prispeje k tomu, aby jej absolvent vedel svoju názorovú pozíciu obhájiť vo svete, v ktorom naňho, ako to vyjadril jeden pán docent, ktorý nás kedysi učil, „čakajú vlci.“ Koniec koncov, spieva to aj Jaroslav Uhlíř v piesni *Severní vítr je krutý*. Cieľom fakulty však nie je naučiť študentov nemorálnej vychytralosti, akou disponoval Josef Abrahám v role *falošného vrchního*. Ved' už v prvom ročníku ich opakovane konfrontujeme s antickou tézou, že právo je *ars boni et aequi*. Naším cieľom je vybaviť ich pre úspešný rozbeh právnej praxe a pomôcť im aspoň trochu osobnostne porásť. Chceme a musíme

* JUDr. Martin Turčan PhD.; Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 048UK-4/2013 *Rozvoj právneho klinického vzdelávania na Univerzite Komenského v Bratislave*.

1 Poznámka staršieho právnicka z filmu Zdeňka Svěráka *Vrchní prchni!* po tom čo sa dozvedel, že účet za oslavu promócie jeho syna zaplatili falošnému čašníčkovi.

teda niečo urobiť aj pre rozvoj ich schopnosti argumentovať.

2 Eristika a čo k nej patrí

V akademickom roku 2012/2013 sme pre študentov 2. a 3. ročníka bakalárskeho stupňa otvorili na našej katedre nový výberový predmet s názvom *Eristika*.² Obsahom predmetu je zdokonaľovanie schopnosti argumentácie. Inšpiráciou nám bola vlastná skúsenosť z debatného klubu, na ktorom sme sa ešte počas vlastného štúdia aktívne podieľali. Šlo o dobrovoľnú mimoškolskú aktivitu, ktorá na našej fakulte fungovala asi do roku 2009 a na ktorej sa zúčastňovala hŕstka nadšencov z radov študentov práva a tiež niekoľko študentov manažmentu. Debatný klub bol (aspoň istý čas) napojený aj na Slovenskú debatnú asociáciu.³ Niekoľko krát sme s klubom zorganizovali medzinárodnú súťaž v debatovaní, na ktorej súperili študenti zo Slovenska, z Českej republiky, Ukrajiny, Holandska prípadne z iných štátov. Členstvo v debatnom klube nám dokonca umožnilo zúčastniť sa medzinárodného školenia o debatovaní na univerzite v Rotterdame. Kladné spomienky, ktoré v nás tieto momenty zanechali a záujem obohatiť študijný program na našej fakulte o niečo nové a podnetné (v r. 2012 sa zo študentov bakalárskeho stupňa na debatný klub už takmer nikto nepamätal), nás podnietili k tomu, aby sme ponúkli študentom možnosť rozvíjať svoju schopnosť argumentácie a rečníctva formou výberového predmetu.

Za základný model sme si zvolili britskú parlamentnú debatu. Je to práve ten model, s ktorým sme sa stretávali ešte počas mimoškolských aktivít, model, v ktorom sa konajú, či aspoň v minulosti bežne konali, aj rôzne súťaže vnútroštátnej či medzinárodnej povahy. Forma britského parlamentného debatovania je pre výučbu vhodná najmä vzhľadom na možnosť zapojenia relatívne veľkého počtu študentov. V tomto ohľade je zrejme vhodnejšia, než debata jedného proti jednému, dvoch proti dvom či aj známy *popperovský* model, v rámci ktorého vystupujú proti sebe dve strany po troch účastníkoch. Do britského parlamentného debatovania sa zapája až osem rečníkov, ktorí sú rozdelení na „vládu“ a „opozíciu“. Vláda aj opozícia pozostávajú z dvoch samostatných tímov – z prvej a druhej vlády a z prvej a druhej opozície.

V našich podmienkach, kde vyučovacia hodina trvá 40 minút (dvojhodinovka teda 80 minút) sme časový priestor každého rečníka na prednesenie svojich tvrdení určili na 6 minút.

Keďže dôležitou je priama konfrontácia, model britského parlamentného debatovania pozná aj inštitút *faktickej poznámky* (tzv. *point of information*), v rámci čoho môže protistrana reagovať na predostierané tvrdenia svojimi protiargumentmi či otázkami. Podľa pravidiel sú prvá a posledná minúta prejavu vyhradené rečníkovi a nie je možné hlásiť sa vtedy s faktickými poznámkami. V rámci našich pravidiel, v záujme rozšírenia priestoru pre aktivitu študentov, poskytujeme možnosť klásť

---

2 Pojem *eristika* možno považovať za synonymný či aspoň príbuzný s pojmom *topika* prípadne *dialektika* (v pôvodnom starogréckom význame) – ide o pojmy vyjadrujúce umenie argumentácie.

3 Pre viac informácií o asociácii pozri <http://www.sda.sk/>.

faktické poznámky aj auditóriu, ktoré tvoria zvyšní študenti (jedna skupina pozostáva približne z15-20 študentov; 8 z nich teda debatuje a 7-12 sedí v publiku).

Priebeh debaty je nasledovný:

Týždeň vopred sa stanoví téza; napríklad: „Táto vláda podporuje legalizáciu marihuany.“ Vyučujúci má tézy na daný semester spravidla pripravené dopredu. Po dohode so študentmi ich však môže samozrejme meniť. Ide zväčša o témy politické a etické. Teda nie o témy čisto právne. Účelom predmetu totiž nie je pripraviť študentov práva nevyhnutne a bezprostredne na súdne pojednávanie (hoci to sa nevyklučuje). Eristika je výberový predmet v rámci bakalárskeho študijného programu, v ktorom momentálne nosnú časť predstavujú nepozitivistické predmety. Zmyslom bakalárskeho programu (aspoň v doterajšej filozofii) je poskytnúť študentom intelektuálny základ pre ďalšie štúdium v nadväzujúcich študijných programoch. Za cieľ predmetu teda považujeme umožniť študentom rozvíjanie schopnosti argumentácie jej precvičovaním v širokom spektre tém rôzneho sociálno-vedného zamerania.

Rozdelenie rečníkov na prvú a druhú vládu a na prvú a druhú opozíciu je určené na základe vopred pripraveného harmonogramu. Harmonogram je spracovaný tak, aby si každý študent podľa možnosti aspoň raz za semester vyskúšal každú základnú pozíciu. Keďže téma je zadaná týždeň vopred, rečníci majú možnosť aj povinnosť pripraviť sa na ňu (predmet teda vyžaduje aj určité samoštúdium). Počas prípravy sa študenti snažia nielen o zostavenie vlastných argumentov, ale aj o anticipáciu námietok protistrany.

Poradie rečníkov v rámci samotnej debaty je nasledovné:

1. prvý rečník prvej vlády,
2. prvý rečník prvej opozície,
3. druhý rečník prvej vlády,
4. druhý rečník prvej opozície,
5. prvý rečník druhej vlády,
6. prvý rečník druhej opozície,
7. druhý rečník druhej vlády,
8. druhý rečník druhej opozície.

Počas debaty si vyučujúci robí simultánne poznámky z prejavu každého rečníka a tiež z prednesených faktických poznámok a reakcií na ne. Po skončení debaty prichádza na rad jej vyhodnotenie, a to v dvoch etapách. V prvej etape vyučujúci zhrnie obsah debaty na základe vlastných poznámok, uvedie pripomienky k vystúpeniu každého rečníka (silné a slabé stránky danej reči) a preberie obsah debaty vo voľnej diskusii s celou skupinou študentov. V druhej etape vyučujúci a poslucháči odhlasujú poradie tímov podľa kvality argumentácie (resp. tiež podľa kvality rétorického prednesu). Poradie štyroch tímov môže skončiť akokoľvek: prvá vláda sa môže umiestniť napríklad na prvom mieste, druhá vláda až na štvrtom. Úlohou vyučujúceho na konci hodiny tiež je určiť najlepšieho rečníka. Úspešnosť tímov aj jednotlivcov je bodovaná a môže sa prejaviť v celkovom hodnotení študenta. Konečné rozhodnutie o známke za kvalitu práce počas semestra je samozrejme na úvahe vyučujúceho. Úspešnosť tímu v jednotlivej debate môže totiž závisieť aj od schopností debatného partnera či od prirodzených daností jednotlivého rečníka, čo je nutné

individuálne zohľadniť, keďže za úlohu vysokoškolského štúdia považujeme aj povzbudenie k osobnostnému rastu.

Predmet Eristika nie je len o praktickom precvičovaní schopnosti argumentácie. Je aj o určitých teoretických vedomostiach. Za učebnú pomôcku sme si zvolili zrejme prvú a najstaršiu modernú publikáciu zaoberajúcu sa umením argumentácie, Schopenhauerovu *Eristickú dialektiku čili umění dostat v každé debatě za pravdu*. V tejto publikácii známy filozof pomerne prehľadným a trefným spôsobom zhrňa existujúce druhy argumentov, rečnicke úskoky a vhodné reakcie na ne. Schopenhauer argumenty delí do dvoch základných kategórií (nazýva ich módmí): a) *argumentum ad rem* a b) *argumentum ad hominem*.⁴ Argumenty *ad rem* miera na spornú tézu ako takú (týkajú sa veci samotnej), argumenty *ad hominem* sa vzťahujú k ľuďom (sú zamerané na rečnickeho súpera, porotcov, divákov a pod.). Ďalej Schopenhauer rozlišuje dve cesty vyvrátenia odporcových tvrdení, a to *priame* a *nepriame*. Pri priamom vyvrátení ide o to ukázať, že dôvody odporcovho argumentu sú nesprávne alebo, že síce sú správne, no nevyplývajú z nich odporcovo tvrdenie. Pri nepriamom vyvrátení je podľa Schopenhauera možné použiť buď tzv. *apagoge* alebo *inštanciu*. Metódou *apagoge* pripustíme odporcovo tvrdenie ako správne, no ukážeme, čo z neho vyplýva, ak sa spojí s nejakým iným všeobecne uznaným tvrdením. Týmto spôsobom môžeme odporcu priviesť *ad absurdum*. Alternatívne môžeme poukázať na to, že výrok nesúhlasí s iným odporcovým tvrdením a preto nemôže byť správny. *Inštancia* zas predstavuje uvedenie konkrétneho príkladu, pre ktorý odporcovo tvrdenie zjavne neplatí.⁵

Následne Schopenhauer rozpracúva 38 úskokov, ktoré možno v debata použiť, resp. pred ktorými je potrebné mať sa na pozore. Z týchto úskokov možno príkladmo spomenúť *rozšírenie* (odporcovo tvrdenie sa vzťahuje aj na oblasti, na ktoré ho odporca vzťahovať nezamýšľal), *homonymia* (použijú sa slová rovnako znejúce no s odlišným významom), *retorsio argumenti* (odporcovo tvrdenie sa obráti proti nemu, napr.: „Je to len dieťa, treba mu mnohé odpustiť,“ obrátime na: „Práve preto, že je to dieťa, treba ho trestať, aby neprišlo na zlé návyky.“) či *argumentum ad verecundiam* (opieranie sa o authority, čo je v práve pomerne bežné citovaním z komentárov k zákonom od významných profesorov či advokátov) alebo *argumentum ad auditores* (ide o dôvod spoliehajúci sa na dojem obecnosti).⁶

Schopenhauerove *úskoky* vytvárajú v nejednom čitateľovi otázku nad morálnosťou učenia a cvičenia sa v takýchto metódach reči. Schopenhauer sám v danom kontexte uvádza: „*Eristická dialektika je umění diskutovat. A sice tak diskutovat, aby člověk vždy získal pravdu (...)*“

4 SCHOPENHAUER, A. *Eristická dialektika čili umění dostat v každé debatě za pravdu*, s. 21.

5 Tamtiež, s. 22-23.

6 Tu môže ísť napríklad o poukaz na nežiaduce a neprijemné dôsledky tvrdení odporcu pre väčšinu z nás (pragmatizmus; napr. „*Ak budeme bojovať proti obchodu s otrokmi, zhorší sa naša ekonomická situácia.*“) či o spojenie odporcovej tézy s nejakou nepopulárnou osobou [dnes sa môžeme stretnúť s tzv. *argumentum ad Hitlerum*, napr. téza: „*Treba zakázať fajčiť na verejných priestranstvách,*“ oponujeme: „*Hitler bol prvý, kto sa o to usiloval.*“ (KOPEČ, E.: Determining the Fallacy and Non-Fallacy of the Ad Hominem Argument. In: ARASKIEWICZ, M. et al. (eds.). *Argumentation 2011*, s. 59)].

*Lze totiž mít ve věci samé pravdu objektivně, a přece se člověk v očích posluchačů, ba leckdy i ve svých vlastních očích, ocitne v nepravu – tehdy, vyvrátí-li odpůrce můj důkaz a platí-li toto vyvrácení již také jako vyvrácení tvrzení samého, jež přece lze dokazovat ještě jinak; v takovém případě je ovšem poměr pro odpůrce opačný: získá vrch, jakkoli je objektivně v nepravu. Jak je to možné? Je to umožněno přirozenou špatností lidského pokolení. Kdyby jí nebylo, kdybychom byli v základě čestnými lidmi, směřovali bychom při každé debatě jen k tomu, abychom pomáhali k vítězství pravdy, bez ohledu, zda odpovídá našemu dříve vyjádřenému názoru či mínění odpůrce, to by nám bylo lhostejné nebo přinejmenším bychom to považovali za vedlejší. Leč právě to je pro nás věci hlavní. Vrozená ješitnost, jež je vznětlivá zejména tehdy, když jde o rozumové síly, nechce dovolit, aby se projevilo jako nesprávné to, co jsme tvrdili my, a jako správné to, co tvrdil odpůrce. Z toho důvodu by se tedy každý měl snažit, aby usuzoval ne jinak než správně, pročez by musel nejprve přemýšlet a pak teprve mluvit. Avšak k vrozené marnivosti se u přemnohých druží žvanivost a vrozená nepoctivost. Mluví dřív, než přemýšleli, a když už později upozorují, že jejich tvrzení je nesprávné a že nemají pravdu, snaží se, aby se alespoň zdálo, jako by tomu bylo naopak. Zájem o pravdu, který při vyslovení zdánlivě pravdivé věty obvykle bývá jediným motivem, ustupuje nyní úplně zájmu ješitnosti: správné se má zdát nesprávným a nesprávné správným. Avšak i tato nepoctivost, toto setrvání na soudu, který se již i nám samým zdá nesprávný, může být ospravedlněna. Zpočátku býváme často o pravdivosti našeho tvrzení pevně přesvědčeni, pak je ale argument odpůrce zdánlivě vyvrací; vzdáme-li hned svůj úsudek, mnohdy později shledáme, že jsme přece jen byli v pravu: náš důkaz byl nesprávný, ovšem pro naše tvrzení jsme mohli najít důkaz jiný, správný; argument, který by naši věc zachránil, nás v tom okamžiku nenapadl. Odtud pak pro nás plyne zásada, abychom bojovali dále i poté, co se argument proti nám postavený zdá správný a pádný, jsouce naplnění vírou, že pádnost odpůrcova argumentu je jen zdánlivá a že nás během diskuse ještě napadne nějaký argument, jímž bychom stanovisko odpůrce vyvrátili, nebo takový, kterým bychom jinou cestou potvrdili naši pravdu; takto jsme k nepoctivosti v diskusi téměř nuceni nebo aspoň snadno sváděni.“⁷ Svoje publikácii akoby tým teda poskytoval určitú apológiu. Břetislav Hůla v doslove k českému prekladu *Eristickej dialektiky* uvádza toto: „Každý nemá svoju pravdu, nýbrž chce ju mať, tvrdí Schopenhauer; pak ale člověk už není pánem této pravdy, nýbrž jí musí sloužit, jinak jeho pravda zůstane jen bezsilnou částičkou v chaotické spleti ohromného množství subjektivních mínění, z níž může být vyzdvížena a vydávána za pravdu i nepravdu, najde-li se dost silná vůle spojená s dost obratným intelektem, aby za nepravdu lámala kopí a v souboji vůlí zvítězila nad slabšími. Pravda musí být vybojována. Necht' odpůrci pravdy užívají lstí a úskoků, systematicky vyličených v *Eristické dialektice*, zastánci pravdy se budou snažit, aby jejich lživé důvody vyvrátili a označili je pravým jménem. Eristická dialektika pak v tomto smyslu, přes své původní určení, je umění, jak dopomoci objektivní pravdě k vítězství.“⁸*

Paradoxnosť týchto tvrdení aj mravná otáznosť využívania

7 Tamtiež, s. 9-12.

8 Tamtiež, s. 79-80.

rečnických úskokov v debatách nám slúžia ako motív pre diskusiu so študentmi o etickom rozmere vedenia sporu. V rámci hodín eristiky, máme najmä v závere semestra priestor hovoriť o morálnych aspektoch argumentácie. Hodiny eristiky teda nie sú len o parlamentnom debatovaní či o čítaní Schopenhauera. Sú aj o rozhovoroch a o snahe o reflexiu morálnej reality *extra nos*. Tým sa vlastne prechádza od *debaty* k *diskusii*. Diskusia je založená predovšetkým na *dialógu*, nie na *spore*. Docentka Urbanová definuje užitočný dialóg nasledovnými kritériami:

- má byť impulzom sebahodnotenia a novej orientácie
- má byť otvorený
- jeho koniec má umožňovať ďalšie rozvíjanie a riešenie
- má byť vedený tak, aby partner sám, bez nášho vnučovania prešiel na našu stranu
- autoritu má mať v ňom ten, kto mnoho pozná, kto sám niečo tvorí a kto dokáže byť tolerantný.⁹

Ak si zúčastnení dokážu uvedomiť hodnotu vyššie uvedených kritérií, možno hovoriť o predpokladoch pre osobnostný rast, a to ako študenta, tak učiteľa (výmena názorov v zmysluplnej komunikácii totiž má svoj úžitok nielen pre študenta, je aj nie vždy doceneným prínosom pre vyučujúceho).

Pokiaľ ide o vhodnú literatúru k problematike argumentácie, za užitočné pokladáme aj brnianske zborníky z posledných troch ročníkov konferencie o alternatívnych metódach argumentácie v práve.¹⁰ Nejedného čitateľa môžu obohatiť svojou nápaditosťou a relatívne širokým záberom. Ďalej spomeňme aj publikáciu *Argumenty teorie práva* od Tomáša Sobeka. Autor tu uvádza, že v súčasnej teórii argumentácie môžeme rozlišovať tri prístupy: *rétorický*, *konsenzuálny* a *epistemický*. „*Ve světle konsenzuálního přístupu je účelem argumentace racionální překonání názorového sporu mezi subjekty. (...) Základní idea je, že každý je 'jenom' účastník debaty, nikdo v ní nemá nějakou zvláštní epistemickou autoritu, nikdo nemá zvláštní přístup k pravdě. Neptáme se přímo na věcnou správnost názoru, ale na jeho způsobilost obstát v kritické diskusi takovým způsobem, že nakonec se stane předmětem názorové shody.*“¹¹ Rétorický prístup zas vychádza z predpokladu, že cieľom argumentácie je presvedčiť druhého, aby uznal náš názor a zmenil svoj postoj v danej veci. Podľa Sobeka, rétorická argumentácia sa zameriava na individuálny cieľ, zatiaľ čo konsenzuálna argumentácia sa zameriava na kolektívny cieľ.¹² Rétorický prístup môže mať (a často aj máva) manipulačnú povahu. Cieľom epistemického prístupu je napokon hľadanie samotnej pravdy. „*Obhájci epistemického přístupu tvrdí, že pravda má přednost před sdílením názoru, a z této pozice kritizují rétorický a konsenzuální přístup.*“¹³ Sobek uzatvára, že „*s argumentací advokáta si spojujeme spíše rétorický přístup, protože advokát je povinen důsledně využívat všechny dostupné zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné. Naproti tomu od soudce očekáváme*

9 URBANOVÁ, M.; VEČEŘA, M.; HUNGR, P. *Základy rétoriky pro právníky*, s. 85-86.

10 Pozri ARASZKIEWICZ, M. et al. (eds.). *Argumentation 2011*; ARASZKIEWICZ, M. et al. (eds.). *Argumentation 2012*; ŠAVELKA, J. et al. (eds.). *Argumentation 2013*.

11 SOBEK, T. *Argumenty teorie práva*, s. 18.

12 Tamtiež, s. 19.

13 Tamtiež.

*epistemický prístup, pretože na soudce klademe požadavek na elementární spravedlnost a objektivnost.*¹⁴ Sobekova publikácia nie je ani tak o eristike, je skôr o interpretácii a argumentácii na poli právnej teórie. Poukazuje na potrebu logického myslenia, ktoré tvorí základ argumentácie a ďalších aspektov, ktorých znalosť, ako zmienime aj nižšie, môže byť užitočná pre schopnosť obhájiť svoju tézu.

Pokiaľ ide o umenie vystupovať, možno povedať, že je obzvlášť dôležité v americkom právnom prostredí, ktoré je do veľkej miery založené na *princípe kontradiktórnosti*. Tento princíp, ktorý sa v porevolučnom období postupne udomácňuje aj u nás, kladie požiadavku, aby strany sporu preukázali svoje tvrdenia tak dobre, ako len vedia. Sudca nie je povinný sám vyhľadávať dôkazy a pracuje len s tými, ktoré mu predložia strany sporu. Zväčšuje sa tým význam tvrdení sporových strán. Boj sa teda vedie v oblasti umenia presvedčiť. V trestnom konaní, na rozdiel od civilných sporov, nepostačuje vydať rozhodnutie na základe *pravdepodobnosti*, vyžaduje sa v ňom schopnosť presvedčiť sudcu či porotu o vine obžalovaného *nad akúkoľvek rozumnú pochybnosť*. Ak sa advokátovi podarí vniesť *rozumnú pochybnosť*, dosiahne oslobodenie svojho klienta spod obžaloby. To je krásne znázornené vo filme *Dvanásť rozhnevaných mužov*, v ktorom sa z celkom evidentného prípadu otcovraždy stane vo svetle správnych argumentov nejasný prípad, ktorý vedie k oslobodeniu obžalovaného a k jeho záchrane pred elektrickým kreslom (film možno považovať aj za vhodnú pomôcku pri výučbe). V danom filme síce nešlo o argumenty advokáta, bol to jeden z porotcov, čo argumentoval v prospech obžalovaného, ilustruje však uplatnenie princípu rozumnej pochybnosti. Ak sa advokátovi nepodarí presvedčiť sudcu o nevine klienta, môže aspoň apelovať na zmiernenie trestu. Tu možno spomenúť jedného z najslávnejších advokátov amerických dejín Clarenca Darowa. Slávna je jeho záverečná reč v prípade Leopolda a Loeba, mladistvých únoscov a vrahov svojho spolužiaka. Táto reč bola dokonca sfilmovaná. Obžalovaní napokon vyviazli s trestom odňatia slobody a vyhli sa navrhovanej poprave.

Z uvedeného vyplýva, že problematika argumentácie je úzko spojená s oblasťou rétoriky. Viktor Knapp dokonca uvádza, že v právnej praxi argumentácia *„ve své podstatě splývá s rétorikou.*¹⁵ Zaujímavou publikáciou v danom kontexte je napríklad kniha od slávneho amerického právnicka Gerryho Spenca *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit*. Autor patrí medzi najslávnejších amerických obhajcov všetkých čias. Viedol stovky trestných sporov a ani jeden neprehral. Publikáciu, ktorá je plná jeho skúseností a postrehov, možno zaradiť do kategórie motivačnej literatúry. V deväťdesiatych rokoch patrila údajne medzi najčítanejšie knihy v USA. Našu pozornosť v nej zaujala veta, že *„každý argument u soudu nebo mimo něj, at' přednesený u večere nebo o přestávce na svačinu, je možné zredukovat na příběhm.*¹⁶ Touto vetou autor začína kapitolu s názvom *Struktura vítězného argumentu*. Uvedená myšlienka nám pripomína fenomén *Law and literature* ako o ňom píše napríklad Martin

14 Tamtiež, s. 21.

15 KNAPP, V. *Teorie práva*, s. 168.

16 SPENCE, G. *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit*, s. 117.

Škop,¹⁷ čo nás odkazuje až kamsi na pomedzie práva a umenia. To naznačuje, že problematika argumentácie môže byť interdisciplinárna. Môže ísť o pomerne široký záber – od logiky cez psychológiu osobnosti až po umenie. Táto skutočnosť je pre nás výzvou, aby sme zdokonaľovali formu vedenia hodín eristiky takým spôsobom, že poskytneme priestor zdravej interdisciplinarite za prípadného využitia lektorských služieb odborníkov z rôznych oblastí ľudského poznania.

3 Záverom

Sme presvedčení, že precvičovanie schopnosti argumentovať a diskusia o tom, ako si predstavovať kvalitnú argumentáciu a dobrého rečníka, majú na právnických fakultách svoje miesto. A to nielen vďaka rozvoju rečníckych a argumentačných schopností. Potreba pripraviť sa na debatu, od študenta vyžaduje aj určité samoštúdium zvolenej témy. Študent teda dostáva príležitosť rozšíriť svoje vedomosti z rôznych oblastí spoločenských vied (uvažujeme aj o možnosti uložiť každému študentovi, ktorý sa debaty zúčastňuje len ako pozorovateľ, aby napísal vždy krátke pojednanie o argumentoch buď pre alebo proti stanovenej téze).¹⁸ Hodnotu v neposlednom rade majú aj etické otázky v argumentácii a rozhovory o morálnych aspektoch ľudských myšlienkových kontroverzií, ktoré študentom pomáhajú k reflexii vlastných postojov.

Teší nás, že predmet Eristika, ktorý sa snaží tieto aspekty postupne naplňať, je momentálne v nemalej obľube zo strany študentov, ktorí sa naň hlásia v kapacite presahujúcej naše očakávania. Na základe študentskej odozvy plánujeme napriek nespornej efektívnosti modelu britského parlamentného debatovania v budúcnosti vyskúšať aj „minidebaty“, teda krátke argumentačné duely spôsobom „jeden na jedného“ či prípadne popperovský model. Vyskúšanie týchto foriem nás môže posunúť o krok ďalej v snahe o čo najoptimálnejší spôsob vedenia predmetu.

Uzavrime konštatovaním, že inšpiráciou pre otvorenie Eristiky bola pre nás skúsenosť s dobrovoľnou mimoškolskou aktivitou, ktorá už na Právnickej fakulte UK niekoľko rokov neprebíhala, no sme radi, že náš predmet posunul túto inšpiráciu ďalej a nadchol niekoľkých študentov, ktorí momentálne pripravujú znovuzobehnutie mimoškolského debatného klubu. Táto skutočnosť nás veľmi teší a vidíme v nej príklad jednej z vecí, ktoré robia univerzitu univerzitou...

Použitá literatúra

ARASZKIEWICZ, M. et al. (eds.). *Argumentation 2011: International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2011, 196 s. ISBN 978-80-210-5579-7.

17 Pozri napr. ŠKOP, M. *Právo a vášeň: Jazyk, príbeh, interpretace*; ŠKOP, M. *...právo, jazyk a príbeh*.

18 K tejto myšlienke nás inšpiroval príspevok od Williama E. Mosley-Jensena *Competition as Education: Bringing the Tournament to the Classroom* uverejnený v periodiku *Contemporary Argumentation and Debate: The Journal of the Cross Examination Debate Association*, 2011.

ARASZKIEWICZ, M. et al. (eds.). *Argumentation 2012: International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2012, 141 s. ISBN 978-80-210-5948-1.

KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

MOSLEY-JENSEN, W. E. Competition as Education: Bringing the Tournament to the Classroom. In BEVAN, L. J.; STABLES, G. (eds.) *Contemporary Argumentation and Debate: The Journal of the Cross Examination Debate Association*, vol. 32, 2011, s. 73-78.

SCHOPENHAUER, A. *Eristická dialektika čili umění dostat v každé debatě za pravdu*. 2. uprav. vyd. Brno: „Zvláštní vydání...“, 1994, 83 s. ISBN 80-85436-26-4.

SOBEK, T. *Argumenty teorie práva*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 330 s. ISBN 978-80-904024-5-4.

SPENCE, G. *Jak správně argumentovat a pokaždé zvítězit*. Praha: Alternativa, 1995, 294 s. ISBN 80-85993-19-8.

ŠAVELKA, M. et al. (eds.). *Argumentation 2013: International Conference on Alternative Methods of Argumentation in Law*. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2013, 87 s. ISBN 978-80-210-6410-2.

ŠKOP, M. *Právo a vášeň: Jazyk, příběh, interpretace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 205 s. ISBN 978-80-210-5464-6.

ŠKOP, M. *...právo, jazyk a příběh*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2013, 182 s. ISBN 978-80-87284-37-7.

URBANOVÁ, M.; VEČEŘA, M.; HUNGR, P. *Základy rétoriky pro právníky*. 1. vyd. Brno: Masarykova universita, 2001, 171 s. ISBN 80-210-2551-4.

<http://www.sda.sk/>

Kontakt:

martin.turcan@flaw.uniba.sk

INDIVIDUALIZÁCIA A KONKRETIZÁCIA PRÁVNEJ NORMY

Dominik Baco*

Abstract: Author is presenting Pavčnik's theory of a legal norm. According to prof. Pavčnik, the legal norms are divided into general and individual ones on the one hand and abstract and concretized ones on the other hand. Finally, there are four categories of legal norms: 1. general and abstract, 2. general and concretized, 3. individual and abstract and 4. individual and concretized, whereas author shows some examples. In the second part of the article, prof. Pavčnik's theory of a legal norm, together with Rousseau's and Kelsen's thoughts on the relativity of separation of powers form author's outgoing point in his outline of a state organs theory and their competences. General and abstract norms form a basis of a legal system and of the system of state organs as well as the individualization and concretization processes put the finishing touches to the legal system to the system of state organs.

Keywords: legal norm, general, abstract, individual, concretized, state organs, separation of powers

Abstrakt: Autor vo svojom príspevku predstavuje Pavčnikovu teóriu právnej normy. Podľa prof. Pavčnika sa právne normy delia na generálne a individuálne na jednej strane a abstraktné a konkrétne na druhej strane. Právne normy tak vytvárajú štyri kategórie: 1. generálne a abstraktné, 2. generálne a konkrétne, 3. individuálne a abstraktné a 4. individuálne a konkrétne, pričom autor uvádza aj ich príklady. Teória právnej normy prof. Pavčnika sa pre autora v ďalšej časti príspevku stáva spolu s Rousseauovými a Kelsenovými úvahami o relativite delby moci východiskom pre formulovanie náčrtu teórie štátnych orgánov a ich kompetencií. V rámci tohto náčrtu tvoria generálne a abstraktné právne normy základ právneho systému i systému štátnych orgánov, pričom procesy individualizácie a konkretizácie dotvárajú a kompletizujú tak právny systém, ako aj systém štátnych orgánov.

Kľúčové slova: právna norma, generálna, abstraktná, individuálna, konkrétna, štátne orgány, delba moci

---

* Mgr. Dominik Baco; University of Ljubljana, Slovinsko.

1 Pavčnikova kategorizácia právnych noriem

Pri svojej kategorizácii právnych noriem vychádza Pavčnik z dvoch dvojíc dichotomických pojmov: vychádza z dvojice generálnosť–individuálnosť na jednej strane a z dvojice abstraktnosť – konkrétnosť na druhej strane. Kombináciou uvedených dvojíc pojmov potom rozlišuje medzi normami, ktoré sú (1) generálne a abstraktné, (2) generálne a individuálne, (3) individuálne a abstraktné a napokon (4) individuálne a konkrétne.

1.1 Generálna a abstraktná právna norma

Prvá kategória noriem – normy, ktoré sú súčasne generálne a abstraktné, sú podľa Pavčnika pre právny systém najtypickejšie.¹ Generálnosť právnej normy je vlastnosť, ktorá predpokladá jej použitie na neurčitý počet subjektov. Generálnosť právnej normy je zachovaná, ak je adresát normy určený nejakou typovou vlastnosťou, vyjadrenou napr. slovami „každý“, „kto“, „štátny príslušník“, „cudzinec“, „študent“, „prezident republiky“ - inými slovami, pokiaľ subjekt nie je nijako individualizovaný.²

Abstraktnosť však nie synonymom generálnosti, hoci podľa Pavčnika generálne normy sú prevažne abstraktné a abstraktné normy sú z veľkej časti aj generálne.³ Abstraktnosť je vlastnosť právnej normy, ktorá je zachovaná, ak sa normou predpokladané konanie alebo správanie vzťahuje na neurčitý počet skutkových situácií: ide napr. o situácie, v ktorých sa musí určitým spôsobom správať vodič v cestnej premávke.

Pavčnik s odkazom na domácu slovinskú jurisprudenciu pripisuje generálnym a abstraktným normám civilizačný význam, ktoré umožňujú a upevňujú istotu základných hospodárskych vzťahov, istotu výmeny tovarov i istotu osôb, ktoré sú nositeľmi hospodárskych záujmov.⁴ V modernom štáte sa s generálnymi a abstraktnými normami možno stretnúť v ústave či v zákonoch; takýmito normami sú však aj normy obyčajového práva.

1.2 Generálna a konkrétna právna norma

Druhá kategória noriem – noriem generálnych a konkrétnych je podľa Pavčnika najzriedkavejšia. Ide o normy, pri ktorých je zachovaná neurčitosť počtu subjektov, keďže sa nevie presne, ktorých individuálnych subjektov sa týka, avšak situácie, na ktoré sa týmito normami reaguje, už nastali a sú v tomto zmysle konkrétne. Ako príklad možno uviesť zákon, ktorým sa poskytuje obetiam prírodnej katastrofy peňažná pomoc.⁵

Na tomto mieste však treba upozorniť aj na odlišné chápanie konkretizácie u Kelsena. Konkretizácia je procesom popísaným v Kelsenovej rýdzej náuke, tiahnucim sa naprieč celým právnym systémom a ako pripomína Kelly, netýka sa len legislatívy, hoci by sa to tak vzhľadom

1 PAVČNIK, M. Die Rechtsnorm. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 83, 1997, Heft 4. s. 472.

2 Ibid.

3 Ibid.

4 Ibid. s. 473-474.

5 PAVČNIK, M. Die Rechtsnorm. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 83, 1997, Heft 4. s. 475.

na legislatívne orientované kontinentálne právo mohlo zdať.⁶ Abstraktná právna norma, ktorá je v Kelsenovom ponímaní dokonca len hypotetická, sa konkretizuje v ústave, ktorá sa ďalej konkretizuje v zákonoch a ktoré sú ďalej konkretizované v podzákonných právnych predpisoch. Na konci procesu konkretizácie sa napokon objavujú súdne rozhodnutia či exekučný príkaz.

Práve vo vzťahu k legislatíve v jej delegovanej forme na úrovni podzákonných právnych predpisov však podľa nás môže popri Pavčnikovom poňatí generálnej a konkrétnej normy obstať aj alternatívne poňatie právnych noriem tejto kategórie: konkretizácia sa v tomto poňatí netýka len reagovania na skutkové situácie, ktoré už nastali, ako je to v prípade spomínaného zákona o poskytnutí finančnej pomoci, ale týka sa situácií, pre ktoré postačuje, že sú po právnej stránke predpokladané abstraktnejšími normami.

Nemožno vylúčiť ani to, že „generálnu a konkrétnu“ normu v Pavčnikovom zmysle vydá vláda alebo ministerstvo ako „generálnu a konkrétnu“ normu v alternatívnom zmysle.

Na alternatívne poňatie konkretizácie odkazuje napr. aj Ústavný súd Slovenskej republiky v uznesení PL. ÚS 6/98. V predmetnej veci išlo o posúdenie niektorých ustanovení vyhlášky Federálneho ministerstva palív a energetiky č. 140/1978 Zb. s čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR. Ústavný súd SR však skonštatoval, „že ustanovenia § 10, § 11 a § 12 citovanej vyhlášky neukladajú odberateľom elektriny ďalšie nové povinnosti, než aké je možné upraviť na základe splnomocňovacieho ustanovenia, t. j. podľa § 18 zákona č. 79/1957 Zb., čiže iba podrobnejšie a **konkrétnejšie** povinnosti odberateľov elektriny na realizáciu citovaným zákonom už upravených povinností - nedošlo právnou úpravou týchto ustanovení k nesúladu s Listinou základných práv a slobôd ani ústavou.“⁷

Len pre úplnosť treba v tejto súvislosti ešte dodať že ďalším ústavným limitom, kladeným na podzákonné predpisy je aj ústavný zákaz upravovať podzákonnými právnymi predpismi medze základných práv a slobôd. Z judikatúry Ústavného súdu SR sa zdá, že dodržanie tohto ústavného limitu, zakotveného v čl. 13 ods. 2 Ústavy SR je pre delegovaného normotvorcu náročnejšie, než upraviť v podzákonnom právnom predpise povinnosti subjektov „iba podrobnejšie a konkrétnejšie“. Delegovaný normotvorca prekročil podľa Ústavného súdu SR limit stanovený čl. 13 ods. 2 Ústavy SR napríklad v týchto prípadoch: v rozhodnutí PL. ÚS 7/94 išlo o nesúlad vykonávacieho právneho predpisu pre to, že upravoval medze práva na zdravotnú starostlivosť⁸, v rozhodnutí PL. ÚS 7/96 išlo o nesúlad z dôvodu úpravy medzi vlastníckeho práva.⁹ Napokon, v zaujímavom rozhodnutí II. ÚS 8/94 išlo síce o zrušenie individuálneho rozhodnutia správneho orgánu na základe ústavnej

---

6 KELLY, J. M. *A Short History of Western Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 1994. s. 386.

7 Uznesenie Ústavného súdu SR, PL. ÚS 6/98. K tomuto uzneseniu, ako aj k nálezom Ústavného súdu SR, na ktoré odkazujeme nižšie sme sa prepracovali vďaka odkazom v komentárovej literatúre. Bližšie pozri: DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012. s. 289 a s. 1200 - 1206 a ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. s. 94.

8 Nález Ústavného súdu SR, PL. ÚS 7/94.

9 Nález Ústavného súdu SR, PL. ÚS 7/96.

sťažnosti fyzickej osoby, toto rozhodnutie však bolo vydané so zohľadnením ustanovení vykonávacieho predpisu, ktorý v rozpore s ústavou upravoval medze práva na pomoc v hmotnej núdzi.¹⁰

Pre ústavne konformnú prax delegovaného normotvorcu tak rozhodne nestačí splniť formálne kritérium úpravy predmetu vykonávacieho predpisu vyjadrené v splnomocňovacom ustanovení zákona napr. slovami „podrobnosti o... upraví všeobecne záväzný predpis, ktorý vydá ministerstvo“, čo platí tým viac pre vládu, ktorá takéto splnomocňovacie ustanovenie ani nepotrebuje v zmysle čl. 120 Ústavy SR. Delegovaný normotvorca teda musí sledovať aj kritéria ústavnosti predpokladané v čl. 13 ods. 1 písm. a) a čl. 13 ods. 2 Ústavy SR.

1.3 Individuálna a abstraktná právna norma

Tretiu kategóriu právnych noriem tvoria normy individuálne a abstraktné. Individuálnosťou rozumieme vlastnosť právnej normy, vzťahovať sa len na určitý subjekt, ktorý spĺňa znaky subjektu stanovené v generálnej právnej norme.¹¹ V individuálnej norme pôjde teda o individuálne určeného „kupujúceho“, „vodiča“, „platcu dane“ či „štátneho zamestnanca“. Abstraktnosť právnej normy v zmysle predchádzajúceho výkladu znamená, že právna norma sa vzťahuje na neurčitý počet situácií. Podľa Pavčnika, individuálne a abstraktné normy sa nachádzajú najmä v zmluvách, ktoré ustanovujú, ako by mali zmluvné strany konať v situáciách, ktoré ešte nenastali.¹² V tejto súvislosti Pavčnik dodáva, že individuálne a abstraktné normy sa stávajú nevyhnutným prvkom najmä v dlhodobých záväzkových právnych vzťahoch.

S ohľadom na aspekt dlhodobosti si dovoľujeme tvrdiť, že s individuálnou a abstraktnou normou sa možno stretnúť napr. aj v rozhodnutí správneho orgánu o udelení povolenia či licencie na vykonávanie určitej činnosti. Všeobecne si na tomto mieste dovoľujeme načrtnúť tézu, v zmysle ktorej vykazujú civilné právo a správne právo (pokiaľ ide o udeľovanie povolení, nie tzv. správne trestanie) viacero podobných znakov, než by bol kontinentálny právnik ochotný pripustiť. V tejto súvislosti, s ohľadom na pripravovanú rekodifikáciu civilného procesného práva, v rámci ktorej sa počíta s troma samostatnými kódexmi, a to zvlášť pre (1) sporové konanie, (2) nesporové konania i (3) správne súdnictvo¹³ bude miera subsidiárneho použitia ustanovení prvého z týchto kódexov na veci správneho súdnictva zrejme ešte menšia, než je tomu pri existencii jedného procesného predpisu so samostatnou časťou venovanej správne súdnictvu. Čo je však ťažko predstaviteľné pre kontinentálneho právnikovi sústreďujúceho sa na „svoj“ kódex, je ľahko predstaviteľné v podmienkach anglického právneho systému: tamojšia „živelnosť“ civilného procesu korešponduje so živelnosťou v súdnom prieskume rozhodnutí správnych orgánov, v oboch prípadoch bez účasti laickej poroty.¹⁴ Podobnostiam medzi civilným právom a správnym právom sa ešte

10 Nález Ústavného súdu SR, II. ÚS 8/94.

11 PAVČNIK, M. Die Rechtsnorm. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 83, 1997, Heft 4. s. 475.

12 Ibid.

13 Návrh Legislatívneho zámeru civilného práva procesného schválený vládou SR dňa 5.6.2014.

14 SAMUEL, G. *A Short Introduction to the Common Law*. Cheltenham: Elgar, 2013. s.

budeme venovať v ďalšej časti príspevku.

1.4 Individuálna a konkrétna právna norma

Pokiaľ ide o štvrtú kategóriu právnych noriem – individuálnych a konkrétnych, jej definičné znaky už boli načrtnuté: pôjde o právnu normu, ktorá sa týka individuálne určeného subjektu a reaguje sa ňou na skutkovú situáciu, ktorá už nastala. Abstraktno-regulatívny rozmer práva, typický pre generálne a abstraktné normy tak v procese individualizácie a konkretizácie právnej normy ustupuje konkrétne-aplikačnému rozmeru: podľa Pavčnika, individuálne a konkrétne normy určujú, ako sa má správať individuálne určený subjekt v konkrétnej skutkovej situácii, ktorá je uskutočnením skutkovej podstaty.¹⁵

Individuálne a konkrétne právne normy tak možno nájsť najmä v súdnych rozhodnutiach alebo v rozhodnutiach správnych orgánov vydaných v rámci tzv. správneho trestania.

2 Teória del'by mocí a jej kritika

V snahe zbaviť kráľa absolútnej moci, Locke, Montesquieu i federalisti, najmä Madison, koncipovali teóriu del'by mocí. Locke sa preslávil koncepciou trojdelenia mocí ako prvý. Moc rozdelil na legislatívu, exekutívu a tretiu moc, tzv. „*moc války, a míru, svazkú a spolku a všech smluv se všemi osobami a společenstvími mimo stát a může být nazývána federativní, líbi-li se komu*“.¹⁶

U Montesquieuho dochádza oproti Lockovi k posunu. Aj Montesquieu síce hovorí o trojdelení mocí, a dokonca sa nepriamo hlási k Lockovmu deleniu,¹⁷ Je to však Montesquieuho (a nie Lockovo) delenie mocí na legislatívu, administratívu a justíciu, ktoré prežilo do dnešných dní, a na čom má obrovskú zásluhu Madison.¹⁸ Črtou tohto delenia je, že takto pomenované samostatné zložky moci sa sčasti podieľajú aj na fungovaní ďalších dvoch zložiek mocí. Kelsen tento prístup neskôr podrobuje kritike: nechápe, ako je napríklad možné na jednej strane trvať na nezlučiteľnosti administratívy a legislatívy, a na druhej strane rovnako nahlas trvať na možnosti administratívy zvolávať zasadnutia legislatívy, vetovať akty legislatívy či vydávať delegované legislatívne akty, nehovoriac o možnosti súdneho prieskumu aktov legislatívy aj administratívy. Podľa Kelsena tak nemáme dočinenie s del'bou mocí, ale skôr s distribúciou mocí.¹⁹

2.1 Rousseauova kritika teórie del'by mocí

Ešte pred Kelsenom však Montesquieuho kritizoval Rousseau.

19-20, s. 67.

15 PAVČNIK, M. Die Rechtsnorm. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 83, 1997, Heft 4. s. 474.

16 LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992. s. 116.

17 MONTESQUIEU, CH. L. *O duchu zákonů. I*. Praha: Oikoymenh, 2010. s. 182-183.

18 HAMILTON, A., MADISON, J., JAY, J. *Listy federalistov*. Bratislava: Kalligram, 2002. s. 51.

19 KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press, 1949. s. 272.

Rousseau tvrdí, že moc je nedeliteľná, je však ochotný odlišiť medzi abstraktno-regulačným a konkrétne-aplikačným rozmerom moci, čo ilustruje na príklade „zákonodarnej vôle“ a „výkonnej sily“.²⁰ U Rousseaua sa tak možno stretnúť maximálne s dvojdelením moci.

2.2 Kelsenova kritika teórie del'by moci

V priebehu 19. storočia i v prvej polovici 20. storočia sa šírilo konštitucionalistické hnutie, ktoré využíva terminológiu Montesquieua a federalistov. Namiesto deklarovaného trojdelenia moci však na európskom kontinente toto hnutie oživuje koncepciu dvojdelenia, v ktorej však v duchu britského parlamentarizmu personálne splývajú legislatíva s administratívou a samostatne sa formuje justícia.²¹

Kelsen v tejto súvislosti kritizuje konštitucionalistické teórie ako veľmi nepresné. Okrem už spomínanej výhrady k súčasne deklarovaným zásadám nezlučiteľnosti moci na jednej strane, i mechanizmu vzájomných zásahov na druhej strane, Kelsen nevidí ani dôvod pre funkčné rozlišovanie medzi administratívou a justíciou. Podľa Kelsena, činnosť administratívy a justície je identická: obe moci totiž sankcionujú, no deje sa tak s tým rozdielom, že sankcie vydávané súdmi sa spájajú s klasickými odvetvami civilného a trestného práva, pričom sankcie vydávané administratívou sa spájajú s modernejšími a mladšími odvetvami práva (s výnimkou tradičného odvetvia daní).²²

Pokiaľ ide o nesankčnú povahu činnosti administratívy, Kelsen rozlišuje medzi dvoma okruhmi kompetencií: sú to (1) kompetencie na úseku udeľovania licencií a povolení, ako aj zamestnávania vo verejnom sektore, pričom tieto kompetencie podľa Kelsena vykazujú viaceré znaky civilného práva a vôbec súkromnoprávných úkonov²³ a (2) kompetencie na úseku štátneho aktivizmu, kedy sa štát napr. sám podieľa na stavbe ciest.²⁴

Všeobecnosť rakúskeho správneho poriadku z roku 1925 aplikovateľného na sankčné i licenčné administratívne procesy vedie Kelsena k tomu, že tieto dve činnosti administratívy nazýva tzv. nepriamou administratívou a trvá na ich funkčnej blízkosti k justícii. Za priamu a akúsi „pravú“ administratívu považuje Kelsen spomínané aktivity, na ktorých sa podieľa sám štát, nie podriadené subjekty.

3 Syntéza kategorizácie právnych noriem a del'by moci

Dovoľujeme si tvrdiť, že štátny aktivizmus sa od uvedenia Kelsenovej kritiky teórie del'by moci dramaticky zmenil. Štát už nestavia cesty sám, ale poveruje ich stavbou iné subjekty, pričom štát tiež vo veľkej miere deleguje na iné subjekty obstarávanie vlastnej každodennej réžie. Spolu s licenčnou funkciou administratívy, ktorú si dovoľujeme predsa len emancipovať spod všeobecnosti spoločného procesného predpisu a spolu

20 ROUSSEAU, J. J. *O spoločenskej zmluve*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 81.

21 PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava: VO PF UK, 1999. s. 119.

22 KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press, 1949. s. 274.

23 KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press, 1949. s. 276.

24 Ibid. s. 279.

so zamestnávaním vo verejnom sektore nám tak priamo pred očami vyrástla bujná moc, ktorej metódou je tvorba individuálnych a abstraktných noriem. Na druhej strane, ponechajúc justícii i administratíve jej sankčnú povahu, pozeráme sa na moc, ktorej metódou je tvorba individuálnych a konkrétnych noriem, ktorými sa subjekty trestajú.

Napokon obrátíme pozornosť na poslednú moc, ktorej metódou je tvorba generálnych noriem. Domnievame sa, že na generálnej úrovni nie je až také potrebné rozlišovať medzi abstraktnými a konkrétnymi normami, než je tomu na úrovni individuálnej. Dôslednejšiemu rozlišovaniu medzi abstraktnou a konkrétnou normou na generálnej úrovni bráni podľa nás marginálna pozícia faktickej stránky ich tvorby, ktorej dôsledné preskúmanie tvorí nezanedbateľný prvok pri tvorbe individuálnych a konkrétnych noriem. Faktická stránka veci zohráva rolu len pri Pavčnikovom poňatí generálnych a konkrétnych noriem, zatiaľ čo pri alternatívnom poňatí obsahu takto nazvanej kategórie právnych noriem hrajú úlohu len argumenty právne (dodržiavanie ústavných mantinelov tvorby takýchto predpisov).

Uvedené rozdiely v metódach tvorby právnych noriem nás tak vedú k myšlienke, že klasické koncepcie del'by mocí sa príliš sústredili na obmedzenie moci kráľa a vybudovaním teórie del'by mocí okolo klasických pojmov legislatíva, administratíva a justícia za del'bu mocí v skutočnosti vydávali len del'bu orgánov, ozvláštnenú ich vzájomnými zásahmi. Už bolo spomenuté, že takúto del'bu mocí Kelsen považuje len za distribúciu mocí.

Ak sa však už má hovoriť o del'be mocí, podľa nás možno hovoriť o metodologickej del'be mocí, spočívajúcej v rôznych metódach tvorby právnych noriem. Namiesto del'by mocí na legislatívu, administratívu a justíciu, považovanú za jeden zo základov právneho štátu, tvorí podľa nás základ právneho štátu metóda tvorby právnych noriem, ktorá káže v procesoch individualizácie a konkretizácie vychádzať z generálnych a abstraktných noriem.

Hypoteticky si podľa nás možno dokonca predstaviť aj len jediný štátny orgán, ktorý vydáva všetky druhy právnych noriem, avšak pri dodržaní postupu, v zmysle ktorého bude vychádzať v individuálnych a konkrétnych prípadoch z generálnejších a abstraktnejších právnych noriem. Tomu nebráni ani existencia sudcovského práva, v zmysle ktorého sú podľa náš súdmi skôr vydané normy v individuálnych a konkrétnych prípadoch „schopnými“ abstrakcie a generalizácie v **podobných** prípadoch.

K nášmu hypotetickému jedinému štátnemu orgánu však musíme pridať minimálne jeden ďalší, ak má byť voči tomuto hypotetickému orgánu vyvodzovaná zodpovednosť na najvyššej úrovni, a to v zmysle zásady, podľa ktorej nikto nemôže byť sudcom vo vlastnej veci.

Domnievame sa, že historicky bol takýto konkrétno-aplikačný prvok predpokladaný medzi legislatívou a administratívou, a to vo vzťahu k vyvodzovaniu zodpovednosti za hospodárenie s finančnými prostriedkami štátu. Politické personálne prepojenie legislatívy a administratívy však v súčasnosti podľa nás prispieva k nefunkčnosti tohto zodpovednostného vzťahu. Prijatím ústavného zákona o rozpočtovej zodpovednosti sa podľa nás otvára cesta k tomu, aby táto azda najklasickejšia funkcia štátu bola

predmetom nezávislého prieskumu zodpovednosti na úrovni najvyšších štátnych orgánov.

Už len dodávame, že na tomto mieste nie je dostatok priestoru venovať sa aj alternatívnym modelom zodpovednosti štátnych orgánov na najvyššej úrovni, akými bola napríklad nedeliteľnosť moci dvoch konzulov v starom Ríme. Neaktuálne sú tiež Hobbesove predstavy o nevyvodzovaní zodpovednosti na najvyššej úrovni. Tým dôležitejšia je však úloha orgánov tvoriacich individuálne a konkrétne normy na najvyššej úrovni, a ktoré sú v rôznych štátoch známe ako ústavné sudy či najvyššie sudy.

Použitá literatúra

ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012, 832 s. ISBN 978-80-89447-93-0.

DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. 3. vyd. Šamorín: Heuréka, 2012, 1620 s. ISBN 80-89122-73-8.

HAMILTON, A., MADISON, J., JAY, J. *Listy federalistov*. Bratislava: Kalligram, 2002, 699 s. ISBN 80-7149-455-0.

KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. Cambridge: Harvard University Press, 1949, 516 s.

KELLY, J. M. *A Short History of Western Legal Theory*. Oxford: Clarendon Press, 1994, 466 s. ISBN 0-19-876243-7.

LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, 184 s. ISBN 80-205-0222-X.

MONTESQUIEU, CH. L. *O duchu zákonů. I*. Praha: Oikoymenh, 2010, 371 s. ISBN 978-80-7298-405-3.

PAVČNIK, M. Die Rechtsnorm. In: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*. 1997, roč. 83, č. 4. s. 463-482. ISSN 0001-2343.

PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava: VO PF UK, 1999, 331 s. ISBN 80-7160-113-6.

ROUSSEAU, J. J. *O spoločenskej zmluve*. Bratislava: Kalligram, 2010, 167 s. ISBN 978-80-8101-248-8.

SAMUEL, G. *A Short Introduction to the Common Law*. Cheltenham: Elgar, 2013, 189 s. ISBN 978-1-78254-637-5.

Legislatívne materiály, súdne rozhodnutia

Návrh legislatívneho zámeru rekonštrukcie civilného práva procesného –

nové znenie. Vláda Slovenskej republiky (online, navštívené 28.6.2014).
Dostupné na:
<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22496>

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 6/98 z 24. júna 1998. Ústavný súd Slovenskej republiky (online, navštívené 28.6.2014). Dostupné na:
http://portal.concourt.sk/Zbierka/1998/35_98s.pdf

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 7/94 zo 6. októbra 1994. Ústavný súd Slovenskej republiky (online, navštívené 28.6.2014). Dostupné na: http://www.concourt.sk/Zbierka/1994/13_94s.pdf

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 7/96 z 27. februára 1997. Ústavný súd Slovenskej republiky (online, navštívené 28.6.2014). Dostupné na: http://portal.concourt.sk/Zbierka/1997/2_97s.pdf

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 8/94 z 24. februára 1995. Ústavný súd Slovenskej republiky (online, navštívené 28.6.2014). Dostupné na: http://portal.concourt.sk/Zbierka/1995/4_95s.pdf

Kontakt:

baco.dominik@gmail.com

CIVIL LAW VS. COMMON LAW A ICH TYPICKÉ PRAMENE PRÁVA

Kludia Baňáková*

***Abstract:** In my contribution, I would like to present two major legal systems of the world: continental legal system and Anglo-American legal system. In historical development of this systems I would like to highlight the way of their development, the gradual interaction and disputes of legal theorists about them. In my contribution I also compare sources, which are typical for each legal systems and the way they treat.*

***Abstrakt:** Vo svojom príspevku som sa zamerala na dva veľké svetové právny systémy a to kontinentálny a angloamerický. V historickom vývoji jednotlivých systémov upozorňujem na spôsob ich vývoja, postupné vzájomné ovplyvňovanie a na spory právnych teoretikov. Venujem sa tiež komparácii prameňov, ktoré sú typické pre jednotlivé právne systémy a spôsobu ich aplikácie.*

Priaznivé prírodné, klimatické a geografické podmienky vytvorili predpoklad sformovania veľkých starovekých civilizácií. Egypťania, Babylonci, Etruskovia alebo Feničania sú to príkladom. Na strane druhej iné spoločenstvá boli nútené obývať tie najnehostinnejšie časti Zeme. Mám na mysli Keltov, Germánov, Slovanov alebo Vikingov. Dostali do vienka nepriazeň počasia a drsnosť prírody. Nakoniec sa však tieto kmene stali na dedičstve Ríma a Byzancie a tu žijúceho pôvodného obyvateľstva zárodkom moderných európskych národov a nositeľmi novej kultúry a ľudskej civilizácie. Z malého územia Európy rozšírili svoj vplyv do celého sveta. Spolu s touto civilizáciou sa nešírila len filozofia, kresťanstvo, veda alebo umenie. *Do celého sveta sa šírilo aj právne myslenie v podobe civil law alebo common law.*

Civil law a common law ako svetový právny systém

Historický vývoj ľudských spoločenstiev priniesol viaceré formy, spôsoby tvorby a aplikácie práva. V tejto súvislosti sme sa mohli stretnúť s rôznymi podobami tradičného práva kmeňových spoločenstiev, s rôznymi náboženskými právnymi systémami, obyčajovým právom, s eticko-

---

* JUDr. Kludia Baňáková; Paneurópska vysoká škola práva, Slovenská republika.

filozofickými právnymi systémami alebo s písaným právom.¹ Uplatňovanie práva v týchto najrozmanitejších podobách odrážalo kultúrnu a spoločenskú vyspelosť, stupeň organizovanosti spoločnosti, tradíciu alebo vonkajší vplyv. Niektoré z uvedených typov práv si zachovali už len morálnu, etickú alebo náboženskú autoritu, pôsobia izolovane alebo lokálne a v tomto smere ich nemôžeme považovať za oficiálne „živé“ právo, ktoré je späté s existenciou štátu a ktorého dodržiavanie je zabezpečené prítomnosťou donucovacieho aparátu. Napriek určitým zjednocujúcim prvkom, tieto typy práv nemôžeme považovať za to, čo označujeme ako svetové právne systémy.

Pojem veľký (svetový) právny systém, právna rodina (kultúra) predstavuje skupinu väčšieho počtu národných právnych poriadkov, ktoré sú si navzájom podobné a majú podobné rysy. Triedenie resp. klasifikácia právnych poriadkov sa uskutočňuje na základe rôznych prístupov a je predmetom právnej komparatistiky. Právna komparatistika využíva rôzne triediace kritéria, pričom v zásade sa uplatňuje jednoúrovňové triedenie resp. viacúrovňové triedenie.

„Zoskupenie navzájom blízkych systémov niekoľkých štátov nazývame veľké svetové právne systémy alebo svetové právne kultúry.² Z množstva klasifikácií súčasných právnych systémov, tak ako sa v právnej komparatistike s nimi stretávame, sa stotožňujeme s rozlišovaním kontinentálneho právneho systému (civil law), ktorý má podobu písaného práva a je založený na recepcii rímskeho práva, anglo-amerického systému (common law), ktorý bol vytváraný činnosťou anglických súdov a systému islamského, ktorý je vytváraný autormi islamských nábožensko-právnych kníh.³ Donedávna zohrával významnú úlohu ešte špecifický socialistický právny systém ako výdobytok socialistických revolúcií a sovietskeho vplyvu. Avšak v dôsledku zmeny mocensko-politických, ekonomických a spoločenských pomerov stratil na význame.

Právne poriadky, ktoré tvoria konkrétny svetový právny systém tak spája všeobecne akceptovateľný kultúrno-historický pôvod a spoločná základná charakteristika. Medzi takéto čiastkové charakteristiky potom môžeme zaradiť napr. spôsob tvorby a aplikácie práva, príbuznosť právnych inštitútov, inštitucionálnej výstavby štátnych orgánov, štruktúry a členenia právneho poriadku alebo okruhu prameňov práva.

V mojom príspevku chcem sústrediť pozornosť na kontinentálny a anglo-americký právny systém.

Historické základy civil law a common law

Za vlády rímskeho cisára Traiana (98 – 117 n. l.) na prelome 1. – 2. storočia n. l. Rímska ríša dosiahla svoj najväčší územný rozmach. Nebola to už len oblasť Stredomoria z éry republiky, ale aj Egypt a ďalšie oblasti v Severnej Afrike, dnešné stredné Turecko a Hispánia, Alpy a oblasť Panónie i dnešné Bulharsko z éry Augusta, keď hranice ríše na severe siahali po Rýn a Dunaj. Rímska moc sa vzťahovala aj na časť Británie, neskôr

1 ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. 2010. s. 302-303.

2 ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. 2010. s. 302.

3 KNAPP, V. *Veľké právni systémy (Úvod do srovnávací právni vedy)*. 1996. s.105-106.

ohraničenej Hadriánovým valom a územie Dákov. Arábiu – dnešné Jordánsko a dočasne aj na územia za Eufratom – Mezopotámiu s Arménskom sa stali súčasťou Ríma.. „V druhom storočí kresťanskej éry zahrňovala Rímska ríša najkrajšie krajiny sveta a najcivilizovanejšiu časť ľudstva. Stará sláva a disciplinovaná statočnosť chránili hranice tejto rozsiahlej monarchie. Mierny, ale mocný vplyv zákonov a mravov upevňoval postupne jednotu provincií.“⁴

Vnútna kríza a proces sťahovania národov v priebehu 5. storočia však ukončil existenciu tejto vyspelej, avšak už upadajúcej antickej civilizácie. Vpád kmeňov Anglov, Sasov a Jutov na začiatku 5. storočia ukončil vládu Ríma v Británii. Symbolické zosadenie posledného západorímskeho cisára Romula Augusta – Augustula v roku 476 n. l. germánskym veliteľom rímskeho vojska Odoakarom sa v histórii zvykne označovať ako začiatok stredoveku. Na troskách rímskeho impéria vznikol nový spoločenský poriadok.

Po tom, čo v bitke na Katalaunských poliach⁵ bol zastavený ďalší postup Hunov, pomery v západnej časti Európy sa po zániku Rímskej ríše začali stabilizovať. Proces sťahovania národov bol dočasne ukončený, migrujúce kmene začali prechádzať na usadený spôsob života a rodová a kmeňová organizácia spoločnosti sa začala transformovať do podoby prvých barbarských štátností.

V Európe však trvalo ešte niekoľko storočí, kým proces vzájomného zblížovania, ovplyvňovania a súperenia nadobudol rozmer románsko-germánskeho sveta v západnej časti Európy, slovanského sveta v strednej a východnej časti Európy, gréckeho sveta v južnej časti Európy a keltsko-germánskeho sveta v ostrovnej Európe. Konečnú mozaiku Európe dali Starí Maďari, ktorí po porážke na rieke Lech⁶ opustili kočovný život a natrvalo sa usadili v Karpatskej kotline.

Európa a sformovanie kontinentálnej právnej kultúry

„Až vytvorením helenistických štátov a Rímskej ríše sa vytvoril *kontinent*, ktorý sa stal základom nasledovnej Európy, ale jeho hranice boli celkom iné – boli to krajiny okolo Stredozemného mora, ktoré vďaka svojim kultúrnym putám, vďaka doprave a obchodu, vďaka spoločnému politickému systému vytvorili skutočný *svetadiel*.“⁷

Starý zákon a príbeh o narodení, živote a ukrižovaní Ježiša sa stali základom kresťanstva, ktoré sa neuveriteľne rýchlo šírilo po celej Rímskej ríši. Z jeho prívržencov, najskôr prenasledovaných, pôsobiacich v rámci kresťanských obcí sa Milánskym ediktom v roku 313 n. l.⁸ stali tolerovaní obyvatelia. Povýšenie kresťanstva do pozície štátneho náboženstva znamenalo zásadný zásah do polyteistickej podoby rímskeho náboženského kultu, čím nepriamo prispela k zániku rímskej moci v západnej Európe.

4 GIBBON, E. *Úpadek a pád Rímske ríše*. 2005. s. 5.

5 dňa 20. júna 451

6 dňa 10. augusta 955

7 RATZINGER, J. *Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti*. 2005. s. 10.

8 NEŠKUDLA, B. *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. 2004. s. 213.

Ranný stredovek sprevádza neistota spôsobená pádom Rímskej ríše. Prvá etapa vývoja civil law má tak podobu barbarského práva, keď v existujúcich kmeňových zoskupeniach vládli obyčaje. Za zmienku stojí skutočnosť, že už z polovice 6. storočia sa zachovali po latinsky písané franské zákonníky.⁹

Na učení Ježiša Krista sa však formuje silná cirkevná organizácia a jediná opora a nádej Európy. Proces pokresťančovania jednotlivých „pohanských, barbarských a necivilizovaných“ kmeňových spoločenstiev úspešne pokračuje, aby sa za éry Karola Veľkého pomery stabilizovali, a celý proces sa zavŕšil v 11. – 12. storočí. Cirkev v tomto období buduje svoje štruktúry, jej vplyv stále rastie a zasahuje do všetkých sfér spoločenského, hospodárskeho a politického života.

Kresťanská tradícia a kanonické právo tak predstavuje popri rímskemu práve ďalší významný zdroj, ktorý ovplyvnil budovanie kontinentálneho európskeho práva. Tak ako lokálna rímska tradícia a tradícia barbarského obyčajového práva Germánov, Slovanov a Keltov pôsobila vo vzájomnej symbióze, prekonávaním feudálnej rozdrobenosti a formovaním jednotlivých centralizovaných štátov začína v tomto smere dominovať písaná podoba práva. Stredovek je súčasne významným obdobím recepcie rímskeho práva, ktorá je v 11. – 13. storočí spojená s činnosťou talianskych glosátorov. Dôsledkom je zásadné praktické posilnenie pozície rímskej tradície. „Význam vzniku a existencie glosátorskej školy je veľký; jej členovia znovuobjavili a sprístupnili svetu pôvodné rímske právo. Popri mnohých kladoch im bol však cudzí kritický vzťah k celému dielu, nezaoberali sa podrobnejšie nedostatkami a nepresnosťami, na ktoré upozornil už sám Jutinián.“¹⁰

Obdobie stredoveku strieda novovek so svojimi novými ideovými a filozofickými smermi. Predovšetkým racionalizmus R. Descarta a B. B. Spinozu v 17. storočí a francúzske osvietenenské hnutie v 18. storočí prinášajú nové impulzy v podobe zápasu za slobodu a za právny štát. „Konceptia právneho štátu sa zameriava na viazanosť štátu právom a na ochranu občana pred štátom preto, lebo štát bol dlhodobo bezkonkurenčne najsilnejším subjektom moci.“¹¹

Montesquieu, Voltaire, a nakoniec Rousseau sa tak stali šíritelmi myšlienky, kedy „človek sa narodil slobodný, ale všade je v okovách. Musí byť však možné zaviesť také usporiadanie, v ktorom je prirodzená a neodňateľná sloboda v zhode s mierou nenávisťi, ktorú si už nemožno od poriadku štátu odmyslieť.“¹² Montesquieuho „teória del’by moci bola vo svojej dobe rozhodne najpokrokovejšou a najucelenejšou koncepciou reformy štátneho zriadenia. Mala prevratný význam a predstavovala krajnú hranicu reálnych možností. Je majstrovským výsledkom zákonodarstva a plodom politickej kultúry.“¹³

Pokračovateľom francúzskej osvieteneneckej filozofie je nemecká klasická filozofia, ktorú reprezentuje I. Kant. Predstavuje svoj právny štát, štát spoločenstva masy ľudí, nad ktorým stojí právny poriadok „... Úloha štátu sa vo vnútri obmedzuje na jeho úlohu ako právneho štátu, ktorý dáva

9 ELTON, G. *Angličané*. 2000. s. 16.

10 BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy rímskeho práva*. 1997. s. 70.

11 BARÁNY, E. *Moc a právo*. 1997. s. 183.

12 ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 1991. s. 271.

13 KRSKOVÁ, A. *Štát a právo v európskom myslení*. 2002. s. 291.

každému občanovi priestor na sebarealizáciu bez toho, aby sa stal mravnou ideou¹⁴. Pre I. Kanta je legitimita moci a štátu založená na spoločenskom konsenze, ktorý síce vyjadruje vôľu po spoločnej existencii, na strane druhej však konštituovanie tejto moci predpokladá existenciu a dodržiavanie určitých pravidiel.

Deklarácia práv človeka a občana (fr. Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen) prijatá francúzskym Ústavodárnym národným zhromaždením 26. augusta 1789 ako výsledok revolučnej premeny feudálnej spoločnosti na spoločnosť buržoázu. mala rozhodujúci význam pre zakotvenie ľudských práv. Odmietla stavovské rozdelenie spoločnosti a predstavila myšlienku rovnosti všetkých ľudí pred zákonom, čím otvorila cestu k zrušeniu privilégií viažucich sa k stavovskej príslušnosti a zamedzeniu diskriminácie.

19. storočia je v kontinentálnej Európe spojená s významným kodifikačným úsilím. V oblasti trestného práva môžeme spomenúť Napoleonovu kodifikáciu v podobe Trestného poriadku z roku 1808 (Code d'Instruction Criminelle) a Trestného zákona (Code Pénal) z roku 1810. Z oblasti občianskeho práva bolo významné prijatie francúzskeho Občianskeho zákonníka (Code Civil) v roku 1804, rakúskeho všeobecného občianskeho zákonníka (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) v roku 1811 ako aj nemeckého občianskeho zákonníka (Bürgerliches Gesetzbuch) v roku 1896. Na týchto a ďalších občianskoprávných kodifikáciách sa zavŕšil proces sformovania kontinentálnej právnej kultúry. Uvedeným momentom aj rímske právo stráca charakter pozitívneho práva a stáva sa z neho historicko-právna disciplína.

Anglo-americký právny systém a historické medzníky jeho vývoja

Noví germánski dobyvatelia na viac než šesť storočí ovládli centrálnu časť Británie – dnešné Anglicko. Pôvodné keltské obyvateľstvo si podmanili, resp. zatlačili do menej nehostinných častí Británie. Priniesli si svoje zvyky a obyčaje, pričom toto *barbarské právo* sa rozhodne v ničom neodlišovala od obdobných systémov, ktoré ovládali v tom čase kontinentálnu Európu. „Anglosaskí králi (alebo aspoň ich nezanedbateľná časť) fungovali rovnako ako zákonodarcovia alebo lepšie povedané zhromažďovali a definovali právne zvyklosti v ich spoločenstvách. Zákonníky boli jedným z ich špecifik, predstavovali snáď najtrvalejší a najhodnotenejší odkaz panovníkov.“¹⁵

Od začiatku 7. storočia sa aj tu šírilo kresťanstvo. Na prelome 8. a 9. storočia nezjednotení Anglosasi čelili útokom dánskym Vikingov, aby si ich po víťaznej bitke pri Hastings¹⁶ podmanili francúzski Normani na čele s Viliamom I. Dobyvateľom. Uvedený moment predstavuje významný medzník v dejinách Anglicka i celej Británie. Centralizačné snahy Viliama I. Dobyvateľa sprevádzalo postupné ovládnutie významných štátnických a cirkevných postov Normanmi. Sprievodným javom jeho aktivít bolo aj odstraňovanie právneho partikularizmu budovaním systému všeobecného

14 ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 1991. s. 214.

15 ELTON, G. *Angličané*. 2000. s. 16.

16 dňa 16. októbra 1066

práva, ktoré malo obmedziť používanie miestneho práva. V priebehu niekoľkých desaťročí nahradila kráľovská súdna autorita miestne barónske sudy. „Storočie nasledujúce po roku 1150 sa tak stalo svedkom zrodzenia anglického zvykového práva vychádzajúceho z troch zdrojov : miestnych zvykov, feudálnych vzťahov a zodpovednosti kráľa za dodržiavanie práva, ktoré ale rýchlo splynuli v jedinú právnu zvyklosť alebo normu reálne vykonávanú kráľovskými súdnymi úradníkmi.“

V priebehu 11. až 13. storočia sa sformovalo *Common law* (*commune ley*) do podoby všeobecného obyčajového práva s celoanglickou pôsobnosťou. Úlohu kráľovských hodnostárov postupne prebralo kráľovské súdnictvo, ktoré sa v 13. storočí inštitucionálne zriadilo.

„Avšak tým, že kráľ zriadil sudy nevyčerpal svoju právomoc vykonávateľa spravodlivosti. Každý poddaný mohol kráľovi predložiť písomnú žiadosť.“¹⁷ Od 14. storočia až do začiatku 17. storočia sa vyvíja súdnictvo vykonávané podľa spravodlivosti – equity.¹⁸ Common law je modernizované equity law – „rozhodnutiami lorda kancelára alebo jeho súdu v individuálnych prípadoch vo veci sťažnosti voči rozhodnutiam kráľovských súdov. Na základe citu pre spravodlivosť modifikovali alebo dopĺňali common law.“¹⁹

Podobne ako v kontinentálnom právnom systéme môžeme za významné zdroje common law označiť myšlienku potreby ochrany základných práv a slobôd. Keďže snaha o centralizáciu štátnej moci narážala na odpor miestnej šľachty, obdobie stredoveku je tak sprevádzané neustálou konfrontáciou. Jeden z prvých dokumentov v histórii, ktorý deklaroval resp. potvrdil práva anglickej cirkvi, šľachticov a ostatných slobodných mužov a jednotlivých miest proti absolutistickej moci a jej zásahom predstavuje Magna Carta²⁰ datovaná do roku 1215 a obdobia vlády anglického kráľa Jána I. Bezzemka. „Na prvom mieste chváliaci Boha a touto listinou za Nás a všetkých našich následníkov sme na večnosť potvrdili, že má anglická cirkev byť slobodná a mať svoje práva a nedotknuteľné slobody. Ďalej sme všetkým slobodným mužom nášho kráľovstva za nás a našich dedičov na večnosť udelili všetky následne zaznamenané slobody, ktoré majú od Nás a Našich následníkov večne mať a dodržiavať.“²¹ Magna Carta tomto smere je v spojení s jej neskoršími revíziami považovaná za jeden z pilierov anglického a následnej aj amerického ústavného poriadku. Z ďalších dokumentov, ktoré sú už mladšieho dáta stojí za zmienku ešte Habeas Corpus Act z roku 1679 a Bill of Rights z roku 1689. Vydanie oboch dokumentov bolo dôsledkom revolučných zmien, ktoré sa územia Veľkej Británie dotkli v 17. storočí.

V dielach senzualistov – filozofov J. Locka, G. Berkeleyho a D. Huma nachádzame určitý ideový základ common law ako dôsledok buržoázneho diania „V tejto súvislosti chceme zdôrazniť myšlienku, že boj proti politickému absolutizmu a proti cirkevnej neomylnosti je pre toto

17 TUNC, A. *Právo Spojených štátov amerických*. 1968. s. 97.

18 Až do roku 1875 sa aplikovala osobitná sústava súdov equity oddelene od jurisdikcie common law.

19 ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. 2010. s. 311.

20 Používa sa aj označenie Magna charta libertatum, angl. The Great Charter, slov. Veľká listina slobôd.

21 MODERN HISTORY SOURCEBOOK.. Magna Charta. [online]. [cit. 18.12.2012].

Dostupné na : <http://www.fordham.edu/halsall/source/magnacarta.txt>.

obdobie nepochybne veľmi pokrokovým.²² *Vývoj common law je tak neodmysliteľne spätý s odporom proti absolutizmu a s vývojom parlamentného ústavného systému.*

Určitá izolovanosť Británie predstavila nevyhnutnosť budovania a ovládnutia námornej dopravy. Podobne ako šírenie kontinentálneho právneho systému, tak aj význam *common law* zažíva svoj rozkvet pod vplyvom kolonializmu, ktorý je spojený s obdobím britského veľmocenského postavenia v priebehu 17. až 19. storočia. Šíri sa do Severnej Ameriky, do Austrálie a na Nový Zéland a do iných kolónií, a jeho dedičstvo zostáva zachované aj po získaní nezávislosti týchto území. Tak ako Angličania rešpektovali súdnu autonómiu svojich kolónií, formujú sa na týchto územiach tu vlastné právne poriadky, ktoré ako celok *common law* transformujú do podoby anglo-amerického právneho systému.

Kontinentálny právny systém

Základ kontinentálneho právneho systému reprezentuje francúzsky právny systém. Tento právny systém je založený na občianskom zákonníku *Code civil* z roku 1804 a ktorý je platný s početnými zmenami a doplnkami viac ako dve storočia. Z Francúzska sa rozšíril postupne do Belgicka, Holandska, Luxemburska, Talianska, Španielska a bývalých kolónií týchto krajín. Naš stredoeurópsky priestor ovplyvnila predovšetkým rakúska kodifikácia z roku 1811, avšak naše územie ako súčasť Uhorska zasiahla len na prechodné obdobie Bachovho absolutizmu (1849-1860), aby následne došlo k návratu k pôvodnému uhorskému právu.

Napriek svojmu názvu kontinentálny právny systém, v prostredí *common law* označovaný ako *civil law*, nie je územne viazaný výlučne na kontinentálnu Európu. Tak ako napr. európska Malta, ako bývalá britská kolónia aplikuje zmiešaný systém *common law* i *civil law*, frankofónny Quebec v Kanade alebo krajiny Južnej Ameriky uplatňujú kontinentálny právny systém. Napokon sú ďalšie štáty ako Japonsko, ktoré túto právnu kultúru prevzalo.

Kontinentálny právny systém môžeme považovať za vnútorne diferencovaný komplex tvorený ďalšími subsystémami, ktoré sa najčastejšie označujú ako skupiny, odnože alebo okruhy. Obdobne ako v prípade rozlišovania jednotlivých svetových právnych systémov, ani tu u komparatistov nevládne zhoda.

V. Knapp nachádza šesť resp. sedem okruhov, kde základom členenia sú dominujúce občianske kódexy. Rozlišuje okruh francúzsky, rakúsku, nemecký, švajčiarsky, škandinávsky (nordický), latinsko-americký a ustupujúci socialistický. M. Tóthová uvažuje o možnosti vyčlenenia samostatného okruhu stredoeurópskeho, kde nachádza vplyv západných kodifikácií, práva Európskej únie a tradície. Mimo týchto okruhov stojí ešte európske nadštátne právo.²³ Na porovnanie D. Šmihula sa s výhradou začlenenia čínskeho práva v CLR stotožňuje s rozčlenením kontinentálneho právneho systému podľa M. Štefanoviča. Ten rozlišuje francúzsko-románsku skupinu, skupinu nemeckého (germánskeho) práva,

22 ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 1991. s. 151.

23 TOTHOVÁ, M. 2010. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. 2010. s. 65 -71.

škandinávske právo, latinsko-americkú skupinu a spomenuté čínske právo v súčasnej ČLR.²⁴

Domnievame sa, že spomedzi spomenutých okruhov si osobitnú pozornosť zasluhuje škandinávsky okruh, ktorý zahŕňa Nórsko, Dánsko, Island, Švédsko a Fínsko. V základných charakteristikách v ňom možno badať starogermánske korene, nepodstatný vplyv rímskeho práva, ide síce o právo písané ale bez zásadných kodifikačných výsledkov s jeho dotváraním činnosťou súdov, ktorých rozhodnutia však nemajú význam tradičných precedensov vo sfére common law, možno ich však považovať za subsidiárny prameň práva. Svoj význam si zachováva aj obyčajové právo.

*Základnými charakteristickými znakmi kontinentálneho právneho systému je skutočnosť, že ide o právo písané (zákonné), legislatívne (vzniká legislatívnou činnosťou kompetentných štátnych ústavných orgánov), výlučne voči ostatným systémom (väčšina krajín kontinentálneho systému vylučuje sudcovskú tvorbu práva, resp. akékoľvek iné právo, niekedy s výnimkou obyčajového práva, ktoré je kompatibilné s akýmkoľvek iným právom) a jeho podstatou je systém občianskeho práva v kódexovej forme.*²⁵

V kontinentálnom právnom systéme sa tradične jednotlivé právne odvetvia zvyknú zadeľovať do oblasti *súkromného alebo verejného práva*. Pôvod tohto delenie pochádza ešte z obdobia Rímskej ríše, kedy sa právnik Ulpian vyjadril o rímskom práve nasledovne: „Toto štúdium má dve základné časti, verejné a súkromné. Verejné právo sa vzťahuje na úžitok rímskeho štátu, právo súkromné na záujem jednotlivca : lebo niečo sa týka verejného úžitku, niečo súkromného“. („Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim.“)²⁶ Dnes tak ako pre oblasť súkromného práva je vlastná dispozitívnosť právnych noriem a rovnosť účastníkov právneho vzťahu, ako je tomu v prípade občianskeho alebo obchodného práva, pre oblasť verejného práva sú typické kogentné normy a princíp subordinácie, ako tomu je v prípade trestného alebo správneho práva. Viaceré právne odvetvia však do tohto rámca nemožno zaradiť.

Typickým znakom kontinentálneho právneho systému sa stala *kodifikácia* celých právnych odvetví. Netýka sa len oblasti úpravy občiansko-právnych a obchodno-právnych vzťahov, ale napr. aj oblasti trestného alebo pracovného práva. V tomto smere oproti anglo-americkému právnomu systému je kontinentálny systém prehľadnejší, dosahuje vyšší stupeň právnej istoty, právne normy sú ľahšie zistiteľné a doplnené pomerne vysokou predvídateľnosťou.²⁷

Anglo-americký právny systém

Anglo-americký právny systém je často nazývaný aj systémom

24 ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. 2010. s. 309.

25 TOTHOVÁ, M. 2010. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. 2010. s. 59.

26 BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy rímskeho práva*. 1997. s. 26.

27 ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. 2010. s. 309.

common law, resp. anglosaským právnym systémom. Máme za to, že z uvedených označení je najvhodnejšie používať označenie anglo-americký. Označenie common law predstavuje len časť tohto systému a označenie anglosaský poukazuje len na historický pôvod tohto systému. Označenie anglo-americký naznačuje, že základnými zložkami tohto právneho systému je právo anglické a právo USA. Na účely tejto práce však budeme používať uvedené označenia ako rovnocenné ekvivalenty.

Obdobne ako v prípade kontinentálneho právneho systému ani anglo-americký právny systém nepredstavuje jednoliaty celok, pričom v jeho rámci rovnako nachádzame niekoľko samostatných subsystémov resp. odnoží. Za tie môžeme označiť predovšetkým tradičné anglické právo²⁸, právo USA²⁹ a práva iných bývalých britských kolónií (Kanada, Austrália, Nový Zéland, India a pod.)

„Ak môžeme o súčasnej kontinentálnej právnej kultúre povedať, že je pozitivistická, tak o anglo-americkej právnej kultúre môžeme vyhlásiť, že je pragmatická. Celú anglo-americkú jurisprudenciu prestupuje praktickosť, dôraz na riešenie sporov o právo a snaha o hľadanie východísk z konkrétnych právnych situácií.³⁰ V tomto smere aj procesné právo zohráva omnoho väčší význam. *Procesno-sporový charakter je charakteristickou rysou tohto právneho systému.* Nemožno sa tomu však čudovať, nakoľko v tomto prostredí zohráva rozhodujúcu úlohu sudcovská tvorba práva so súdnym precedensom ako rozhodujúcim prameňom práva. Systém common law sa označuje ako právo nepísané, čo však neznamená, že by súdne rozhodnutia nemali písomnú formu. Jeho základom nie je však právo zákonné.

*„Sudcovské právo predstavuje systém významných súdnych rozhodnutí, záväzných precedensov, ktoré sú primárnymi prameňmi práva. Okrem týchto prameňov práva však v tomto systéme pôsobia aj ďalšie pramene, z ktorých najvýraznejšie sa presadzuje právo zákonné (písané).“³¹ Tak ako sú v kontinentálnom právnom systéme rozhodnutia súdov záväzné len pre účastníkov konania a sudca právo len aplikuje, v anglo-americkom právnom systéme sudca právo nielen nachádza, ale v určitých prípadoch aj tvorí. V rámci sudcovského práva je potrebné potom rozlišovať právnikreatívne aspekty a právnonormatívne aspekty. Právnikreatívne aspekty znamenajú, že ide o dotváranie práva *inter partes*, v konkrétnom prípade, ale *secundum et intra legem*. V druhom prípade ide o sudcovskú tvorbu práva ako takú, kde súdne rozhodnutia sú záväzné *erga omnes*, teda majú precedenčnú záväznosť.³²*

Ak sa aj stotožníme s názorom, že obsahový vplyv rímskeho práva na systém common law nebol výrazný, minimálne pokiaľ hovoríme o vplyve metódy a ducha rímskeho práva, vplyv bol zásadný. „Tak napríklad právny spor v Anglicku, podobne ako v klasickom rímskom práve nie je

---

28 Územnú pôsobnosť anglického práva môžeme ohraničiť územím Anglicka a Walesu. V ostatných častiach Británie sa aplikujú osobitné právne režimy zmiešaného charakteru.

29 Štát Luisiana z hľadiska historického vývoja aplikuje právny poriadok patriaci do kontinentálneho právneho systému.

30 KROŠLÁK, D. – ŠMIHULA, D. *Základy teórie štátu a práva*. 2013. s. 121-122.

31 TOTHOVÁ, M. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. 2010. s. 85.

32 PIPA, M. *Dotváranie práva sudcom a sudcovská tvorba práva. Náčrt problematiky*. 2011. s. 342.

založený na zákonoch , ale na jednotlivom prípade a žalobné (procesné) myslenie, ktoré celé stáročia ovplyvňovalo anglické právo a pôsobí aj dnes, spočíva rovnako na rímskom práce.³³

Tak ako sa v civil law stretávame s členením práva na verejné a súkromné v prípade common law takéto rozlišovanie nenachádzame. Štruktúru tohto právneho systému potom predstavujú tri oblasti tak ako sa historicky vyvíjali – pôvodné *common law*, *equity law* a *statute law*.

Pramene práva

„Výrazom pramene práva rozumieme jednak pôvod práva, t. j. odkiaľ právo pochádza, pozadie jeho tvorby a vzniku, skutočnosti a momenty vplývajúce na jeho vytváranie a jednak aj, v akej podobe sa právo ustáľuje, ak má platiť.“³⁴ V rámci tejto podkapitoly budeme venovať pozornosť v prvom rade formálnym prameňom práva, t. j. formám práva tak ako sú v nich vyjadrené právne normy ako pravidlá správania sa ustanovené alebo akceptované štátom, ktorých dodržiavanie zabezpečuje donucovacia moc. V rámci civil law a common law existujú principiálne odlišnosti, ktoré jednotlivé pramene práva, tak ako ich predstavíme, zohrávajú iný význam, a to z hľadiska ich uplatnenia a záväznosti .

V rámci oboch posudzovaných právnych systémoch rozoznávame tri hlavné formálne právne pramene, z ktorých dva – normatívny právny akt a súdny precedens zohrávajú rozhodujúcu úlohu. Za ďalšie dva formálne pramene považujeme normatívnu zmluvu a právnu obyčaj. Stretávame sa aj s právnou náukou a všeobecnými právnymi princípmi, ktorých miesto medzi prameňmi práva je diskutabilné.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že je možné badať určité trendy zblížovania oboch právnych systémov pokiaľ ide o rastúci význam sudcovskej tvorby práva v kontinentálnom právnom systéme na strane jednej, tak aj zvyšujúceho sa podielu normotvornej činnosti v anglo-americkom právnom systéme. Súčasne sa nám zdá, že anglické common law a americké common law sa vzdľahujú a stávajú sa samostatnými právnymi systémami, i keď naďalej zostávajú príbuznými. V tomto smere si právo USA síce zachováva historické základy anglického práva, avšak v dôsledku samostatného vývoja po roku 1776 zaznamenáva značné odlišnosti.

Normatívny právny akt (právny predpis, zákon)

Normatívny právny akt je výsledkom normotvornej činnosti, je všeobecne záväzný a obsahuje právnu normu. V tomto smere môžeme hovoriť o všeobecne záväznom právnom predpise, ktorý sa vzťahuje na neurčitý okruh subjektov a neurčitý počet situácií rovnakého druhu. Môže mať podobu ústavy resp. ústavného zákona, zákona alebo iného všeobecne záväzného podzákonného právneho predpisu. Tak ako právne normy tvoria hierarchicky usporiadaný systém, aj spomenuté kategórie právnych

33 BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy rímskeho práva*. 1997. s. 78.

34 BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy rímskeho práva*. 1997. s. 32.

predpisov sa vyznačujú hierarchiou, čomu zodpovedá aj rôzny stupeň ich právnej sily. Zabezpečiť súlad právnych predpisov je jednou z úloh ústavného súdnictva.

Všeobecne záväzné právne predpisy sú v kontinentálnom právnom systéme jediným primárnym (pôvodným) prameňom práva. Spomedzi normatívnych právnych aktov je zákon v kontinentálnom právnom systéme najfrekvencovanejším, najvýznamnejším a rozhodujúcim prameňom práva. „Historicky získal zákon na európskom kontinente takéto postavenie v súvislosti s rozvojom idey právneho štátu, v boji nastupujúcej buržoáznej občianskej spoločnosti proti absolutizmu a stavovským nerovnostiam.“³⁵ Zákon je výsledkom normotvornej činnosti zákonodarcu – parlamentu, ako predstaviteľa zvrchovanej vôle ľudu, pričom má svoj pôvod v legislatívnom procese, ktorého pravidlá sú pevne stanovené. Úlohou súdov v kontinentálnom právnom systéme je potom zákon uvádzať do života, tento aplikovať vo svojej rozhodovacej činnosti resp. v určitých prípadoch vykladať.

„Právo, ktoré vytvárajú normotvorné orgány v najširšom slova zmysle, tzv. statute law, zahŕňa všetky druhy noriem, akými sú napr. zákony, ústavy, nariadenia, výnosy a obežníky. V USA mali vždy väčší dosah ako v Anglicku, i keď aj v Anglicku ich význam postupne vzrastal.“³⁶ Anglický právny subsystém vo vzťahu k zákonnému (písanému) právu možno preto hodnotiť ako konzervatívny, ktorý rešpektuje stáročnú tradíciu v obave, aby vplyv statute law nemohol narušiť jeho podstatu a stabilitu. Americký systém tým, že statute law prikladá väčšiu váhu pôsobí na nás progresívnejšie a modernejšie. Už len samotná skutočnosť, že USA majú písanú ústavu americký právny subsystém stavajú trochu do iného svetla.

Ale súčasne „aj dnes ešte možno pozorovať dožívanie myšlienky, že zákon neznamená nič dovedy, kým nebol vyložený niektorým súdom.“³⁷ *Výsledky normotvornej činnosti pôsobia tak v USA ako aj v Anglicku len ako doplnkový prameň a nadobúdajú na záväznosti až potvrdením v rámci činnosti súdov alebo iných správnych orgánov.*

Súdny precedens

Súdny precedens ako primárny prameň common law predstavuje rozhodnutie vyššieho súdu, ktoré obsahuje nové, zatiaľ nepoznané riešenie určitej právnej otázky, v dôsledku čoho sa stáva záväzným pri riešení analogických prípadov, blízkych v skutkových okolnostiach a právnych princípoch aj pre budúcnosť. Táto skutočnosť sa odráža v povahe právnej normy v anglickom práve, ktorá je kauzistická.³⁸

Všeobecnú záväznosť nenadobúda celé súdne rozhodnutie. Nevyhnutnú podstatu súdneho precedensu predstavuje *ratio decidendi* (základ, dôvod rozhodnutia), pričom by malo ísť o pravidlo určitého stupňa všeobecnosti, ktoré bolo rozhodujúce pre vynesenie výroku rozhodnutia a

35 KROŠLÁK, D. – ŠMIHULA, D. *Základy teórie štátu a práva*. 2013. s. 121.

36 TUNC, A. *Právo Spojených štátov amerických*. 1968. s. 111.

37 TUNC, A. *Právo Spojených štátov amerických*. 1968. s. 114.

38 TOTHOVÁ, M. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. 2010. s. 99.

nepresahuje skutkové vymedzenie právneho prípadu.³⁹ V protiklade tomu stoja *obiter dicta* („mimochodom povedané“), ktoré sú súčasťou výroku súdu a nie sú záväzné pre riešenie budúcich prípadov, čím sa vzťahujú len na prejednávany prípad. Ide v podstate o odôvodnenie rozhodnutia a názory sudcu alebo „vysvetlivky, ktoré sú viac-menej prebytočným obsahom výroku súdu.“⁴⁰

Stáva sa, že súdny precedens nie je vhodný pre riešenie daného prípadu. V tomto prípade môže sudca súdny precedens modifikovať, alebo vytvoriť nové pravidlo (*overruling*). Na použitie princípu hľadania rozdielov sa vyžaduje, aby sudca uviedol právne rozdiely medzi posudzovaným prípadom a precedensom. Záväznosť precedensu v tomto smere oslabuje inštitút *distinctions*, ktorý umožňuje na základe zistenia skutkových okolností posúdiť odôvodnenosť použitia precedensu na daný prípad a vzhľadom na existujúce odlišnosti prijať vlastné rozhodnutie nehladiac na precedens.

Základná zásada, ktorá sprevádza anglo-americké sudcovské právo je zásada *stare decisis* (držať sa rozhodnutí), čo znamená, že rovnaké prípady sa majú rozhodovať rovnako. Túto zásadu dopĺňa princíp *rule of precedent* (panstvo precedensu), kedy súd je viazaný rozhodnutím súdu vyššieho alebo rovnakého stupňa a princíp hľadania rozdielov (*distinguishing*).

Podľa tradičného anglického pravidla *stare decisis* sa sudca musí pridržovať zásad predchádzajúcich rozhodnutí – precedensov, pričom nerešpektovať precedens vyžaduje kvalifikované dôvody. Uplatnenie tohto pravidla na americkom kontinente zaznamenalo iný vývoj. „Pravidlo precedensu pôsobí v USA trochu inak ako v Anglicku. Precedens tu totiž nemá až takú právnu silu. Najvyšší súd USA ani najvyššie súdy jednotlivých štátov nie sú povinné rešpektovať vlastné rozhodnutia a súčasne pravidlo precedensu pôsobí len v rámci súdneho systému jednotlivých štátov. Samozrejme kvôli stabilite práva a právnej istote sa zmeny súdnej praxe pripúšťajú len s veľkou obozretnosťou.“⁴¹

Na prelome 19. a 20. storočia sa v USA viedla živá diskusia o postoji k pravidlu *stare decisis*. Ozývali sa hlasy, ktoré odmietali precedensy ako také rešpektovať, čo sa dokonca prejavovalo aj v súdnej praxi. Týmto postojom však dochádzalo k odmietnu common law ako takého a myšlienka rozhodovania súdov mohla mať tendenciu sklznúť do roviny osobných názorov sudcov a nestability právneho systému. V tejto súvislosti treba poznamenať, že predstava kodifikácie, s výnimkou štátu Luisiana tu neslávila úspech. *Aktuálne súdy rešpektujú precedensy a odchyľujú sa od nich len pokiaľ by mali dospieť k nespravodlivému výroku.*

Kontinentálny právny systém, tak ako aj náš právny poriadok súdny precedens ako prameň práva síce nepozná, a tak ako súdy právo netvorí a súdne rozhodnutie je záväzné len pre účastníkov konania v konkrétnom prípade (*iudex ius dicit inter partes*) svoje významné miesto zohráva judikatúra. V kontinentálnom právnom systéme je zákon najvyššia autorita, význam súdnych rozhodnutí v podobe judikátov je však zásadný a nespochybniteľný. Samozrejme nie každé súdne rozhodnutie je judikátom.

39 KROŠLÁK, D. – ŠMIHULA, D. *Základy teórie štátu a práva*. 2013. s. 130.

40 TUNC, A. *Právo Spojených štátov amerických*. 1968. s. 106.

41 TOTHOVÁ, M. *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. 2010. s. 110.

Malo byť vydané súdom vyššieho stupňa, t. j. súdom stojacim v hierarchii súdnej sústavy spravidla na najvyššej úrovni; akýkoľvek súdny orgán si nemôže uzurpovať autoritu, ktorá ho na to neoprávňuje. Jednotlivé právne vety odôvodnenia musia pôsobiť presvedčivo, musia vychádzať z právneho poriadku a jeho jednotlivých ustanovení. Súдне rozhodnutie ako judikát musí byť publikované, stať sa všeobecne dostupným v listinnej alebo elektronickej podobe. Nie je možné aplikovať judikatúru, ktorá nebola publikovaná.

V prvom rade *judikatúra* napomáha k zjednocovaniu rozhodovacej činnosti súdov. Súdom nižšieho stupňa uľahčuje ich prácu, keďže ponúka kvalifikované stanoviská vo vzťahu k nimi riešeným prípadom. Často týmto spôsobom ponúka výklad rozporuplných alebo nejasných formulácií právnych predpisov, prípadne utvrdzuje súd nižšieho stupňa o správnosti jeho rozhodnutia. Týmto spôsobom sa v niektorých prípadoch dá súčasne predísť zbytočným prieťahom v súdnom konaní odradením neúspešného účastníka od podania opravného prostriedku, keďže je predpoklad, že súd, ktorý bude o opravnom prostriedku rozhodovať, bude rešpektovať predmetný judikát.

Judikatúra v tomto smere nemusí zasahovať do zákonodarnej moci, môže však napomôcť nachádzaniu práva resp. konkrétnej právnej normy, ktorá neexistuje v zjavne písanej podobe. Súdna prax a judikatúra tak v tomto smere môže ovládnuť priestor, ktorému zákonodarcia v rámci legislatívneho procesu nevenoval dostatočnú pozornosť a sudca svojou činnosťou vyplnía vákuum, ktoré vzniklo. Judikatúra v rámci kontinentálneho právneho systému odstraňuje nedostatky a medzery, ktoré v rámci právneho poriadku objektívne existujú.

Použitá literatúra

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 2. vyd. V Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 304 s. ISBN 8004260381.

BARÁNY, E. *Moc a právo*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1997, 246 s. ISBN 8022404829.

BLAHO, P., I. HARAMIA a M. ŽIDLICKÁ. *Základy rímskeho práva*. 1. vyd. Bratislava: Manz, 1997, 483 s. ISBN 808571907x.

ELTON, G. *Angličané*. Praha: Lidové noviny, 2000, 260 s., il. ISBN 8071063053.

GIBBON, E. *Úpadek a pád Římske říše*. Praha: Levné knihy, 2005, 380 s. ISBN 80-7309-189-5.

KNAPP, V. *Velké právní systémy (Úvod do srovnávací právní vědy)*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1996, xvi, 248 s. ISBN 8071790893.

KROŠLÁK, D. a D. ŠMIHULA. *Základy teórie štátu a práva*. 2. aktualiz. vyd., 1. vyd. vo vydavateľstve právnickej literatúry Iura Edition.

Bratislava: Iura Edition, 2013, 201 s. ISBN 9788080786229.

KRSKOVÁ, A. *Štát a právo v európskom myslení*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2002, 496 s. ISBN 8089047521.

MODERN HISTORY SOURCEBOOK. *Magna Charta* [online]. [cit. 18.12.2012]. Dostupné na :
<http://www.fordham.edu/halsall/source/magnacarta.txt>.

NEŠKUDLA, B. *Encyklopedie bohů & mýtů starověkého Říma & Apeninského poloostrova*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 215 s. ISBN 80-7277-264-3.

PIPA, M. Dotváranie práva sudcom a sudcovská tvorba práva. Náčrt problematiky. In: *Naděj e právní vědy: sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků: 23. - 25. apríl 2010 na Zámeckém statku Býkov*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 9788073803230. S. 335-343.

RATZINGER, J. *Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2005. 133 s. ISBN 80-7162-570-1.

ŠMIHULA, D. *Teória štátu a práva*. Bratislava: Epos, 2010. 397 s. ISBN 978-80-8057-854-1.

TUNC, A. *Právo Spojených štátov amerických*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie vied, 1968, 148 s.

SYSTÉM RODINNÉHO PRÁVA PO REFORMĚ SOUKROMÉHO PRÁVA V ČESKÉ REPUBLICE

Stanislav Bruncko*

Abstract: *The paper deals with system of family law in the Czech Republic after the recodification of private law. It uses analytical methods with the final synthesis of all detected knowledges. The introductory part deals with the definition of concepts, especially the concepts of system and system of law. It defines a system as a structured set of elements or subsystems with mutual internal connections. It states the most common ways of segmentation of the system of law for the individual subsystems, especially for the differentiation of the various areas of law according to several basic criteria. The next part of the paper deals with family law as one of the sectors of private law. Briefly summarizes the most common views on sectoral autonomy of family law. It uses the concept and phenomenon of the legal institute as a starting point for the analysis of the internal structure of family law. In its main part the paper deals with the actual breakdown of family law at various legal institutes, these institutes groups them into several main groups. It deals with the position of the various institutes in the new Civil Code and their mutual relationships. In the final part of the contribution summarizes the findings and deals with issue of the future development of the system of family law.*

Keywords: *system, system of law, family law, legal sector, legal institution, internal differentiation*

Abstrakt: *Príspevek se zabývá systémem rodinného práva v České republice po rekodifikaci soukromého práva, a to za pomoci analytické metody se závěrečnou syntézou zjištěných poznatků. Úvodní část se zabývá vymezením pojmů, zejména pak pojmů systém a systém práva. Definuje systém jako uspořádaný soubor prvků či subsystémů se vzájemnými vnitřními vazbami. Uvádí nejčastější způsoby členění práva na jednotlivé subsystémy, zejména rozlišování jednotlivých odvětví dle několika základních kritérií. V další části se příspěvek zabývá rodinným právem jako jedním z odvětví soukromého práva. Stručně shrnuje nejčastější názory na odvětvovou samostatnost rodinného práva. Využívá pojem a jev právního institutu jako východisko pro analýzu vnitřního členění rodinného práva. Těžištěm příspěvku pak je část, která se zabývá samotným členěním rodinného práva na jednotlivé instituty, přičemž tyto instituty seskupuje do*

---

* Mgr. Stanislav Bruncko; Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika.

několika hlavních skupin. Zabývá se postavením těchto jednotlivých institutů v novém občanském zákoníku a jejich vzájemných vazeb. V závěrečné části pak příspěvek shrnuje zjištěné poznatky a zabývá se otázkou budoucího vývoje systému rodinného práva.

Klíčová slova: *system, systém práva, rodinné právo, právní odvětví, právní institut, vnitřní diferenciacie*

1 Úvod

V České republice došlo po několika letech příprav k reformě celé oblasti soukromého práva. Původní občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb., mnohokrát novelizovaný od vstupu v platnost; dále též jen „OZ“) byl zcela nahrazen novým občanským zákoníkem (zákon č. 89/2012 Sb.; dále též jen „NOZ“). Nový občanský zákoník však nahradil i dosavadní zákon o rodině (z. č. 94/1963 Sb., dále též jen „ZOR“). Nový občanský zákoník se tak skutečně snaží být nikoliv pouze kodexem občanského práva, ale skutečným soukromoprávním kodexem, neboť obsáhl i materii rodinného práva.

Jaké má tato rekodifikace důsledky pro rodinné právo? Tento příspěvek se pokusí zaměřit na zodpovězení jedné části této otázky, konkrétně se pokusí zjistit, jaký tato rekodifikace měla dopad na systém rodinného práva v České republice (pokud vůbec lze nějaký takový dopad vysledovat). Za tímto účelem se tento příspěvek bude nejprve stručně zabývat pojmem „systém práva“ a posléze přistoupí k analýze systému rodinného práva před rekodifikací a po ní. Případné změny pak budou shrnuty v závěru příspěvku.

2 Systém, právo a systém a právo jako sociální systém

Na úvod je nutno zodpovědět otázku, co lze myslet pod pojmem „systém“. Pokud by tento pojem byl v analýzách použit bez dalšího objasnění, jak správně upozorňuje Luhmann, vznikne zdánlivá precize, která postrádá základ. Výzkumné pole vyznačené jako „obecná systémová teorie“ se neustále a razantně rozvíjí. O systému lze obecně hovořit, pokud lze nalézt znaky, jejichž absence by zpochybnila charakter předmětu jako systému.¹

Jedna tradice, která má kořeny v antice a je starší, než terminologické požití pojmu „systém“, hovoří o celcích, které se sestávají z částí. V tomto směru myšlení se o celku uvažuje pod dvojitým úhlem pohledu – jednak jako o jednotě a jednak jako o souhrnu částí.²

Z této tradice myšlení vycházejí ve svých pracích např. Knapp, Šín, Macur, z novějších autorů např. Kühn.³ Systémem rozumí celistvý soubor

1 LUHMANN, Niklas. Sociální systémy: nárys obecné teorie. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2006, s. 13-14.

2 Tamtéž, s. 17.

3 KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. KÜHN, Zdeněk. Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 16. MACUR, Josef. Občanské právo

prvků, které jsou navzájem v určitých vzájemných vztazích. Systém definují množinou prvků, která jej tvoří, parametry, podle nichž jsou uspořádány vzájemné vztahy jednotlivých prvků systému, a celistvostí systému.⁴ Poznání a analýza systému pak dle tohoto směru myšlení zahrnuje rozbor stavu systému, jeho změn a procesu vývoje, řešení problému jeho struktury, jeho vztahů k vnějšímu prostředí, vnitřních a vnějších vazeb a ucelenou analýzu jeho působení v praxi.⁵ Popsat jakoukoliv část systému a uspořádat poznatky o takovém systému znamená zejména vymezit předmět zkoumání (obsah) a jeho hranice (rozsah), specifikovat a popsat dílčí otázky, předmět zkoumání rozdělit do několika základních celků a tyto celky potom případně rozdělit na celky nižšího řádu, přičemž takové celky mohou být označeny jako systém, případně subsystém (to v případě, že převažují znaky, které subsystém především charakterizují jako součást celku vyššího řádu spíše, než by jej vydělovaly), pokud se vyznačují dostatečnou mírou vnitřní uspořádanosti svých prvků a vnější celistvosti.⁶

Lze souhlasit s Macurem, že znakem sociálních jevů, které pozorujeme v sociální realitě, je, že tyto jevy jsou jakýmsi způsobem členěny (strukturovány) a právě tato strukturovanost je obecným rysem vnějšího světa a umožňuje jeho poznatelnost. Systémově-strukturní přístup ke zkoumání objektů vnějšího světa se díky tomu může stát jedním z obecných vědeckých principů, které se uplatňují jak ve filosofii, tak ve speciálních vědách.⁷ Každá pozorovaná struktura není pouze prostým souhrnem vzájemně nesouvisících elementů, ale organickým a celostním útvarem, v němž elementy vytváří kvalitativně nový útvar.⁸ Funkce každého elementu v určité struktuře je jiná, než kdyby se nacházel v jiné struktuře.⁹ Struktura není pouze vnitřní forma předmětu a uspořádání elementů, ale též jejich vzájemné vazby a závislosti¹⁰ a strukturou je obvykle označován souhrn vztahů mezi prvky systému, případně způsob organizace systému.¹¹ Samotným systémem pak lze označit relativně samostatnou část objektivní reality, u níž lze pozorovat tuto strukturovanost prvků, které na sebe navzájem působí.¹² Klíčovým názorem

---

procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, 305 s. ŠÍN, Zbyněk. Tvorba práva: pravidla, metodika, technika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 27.

4 KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. Právní propedeutika. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994, s. 82.

5 ŠÍN, Zbyněk. Tvorba práva: pravidla, metodika, technika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 27.

6 HURDÍK, Jan a kol. Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 48.

7 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 14.

8 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 15. KÜHN, Zdeněk. Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 16.

9 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 15.

10 Tamtéž, s. 42.

11 ŠÍN, Zbyněk. Tvorba práva: pravidla, metodika, technika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 27.

12 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 45.

této tradiční teorie je, že důležitým znakem systému je právě stabilní (invariantní) strukturnost, která odlišuje systém od nahodilého souboru prvků.¹³ Je však nutno podotknout, že samotný Macur však ve své práci uvádí přehled autorů, kteří systém a strukturu ztotožňují a sám se k takovému řešení přiklání.¹⁴

Jak upozorňuje Luhmann, tento směr myšlení, jehož podstatou je, že celek je souhrn částí, nebo případně i nějaká nadhodnota, nevysvětluje, proč se tento celek projevuje na úrovni částí jako jednota.¹⁵

Další směr myšlení pak tradiční rozlišení systému pomocí diference celku a částí nahrazuje diferencí mezi systémem a vnějším prostředím. Takové teorie pak už umožňují lépe zachytit vývoj systému, integraci teorie organismu, termodynamiky a teorie evoluce – objevuje se rozlišování mezi otevřenými systémy a uzavřenými systémy (takovými, pro které je prostředí bez významu). Tyto teorie pak postulují, že celkový systém je vlastně prostředím pro parciální systémy – diferencovaný systém pak není souhrnem určitého počtu částí a vztahů mezi nimi, ale spíše se sestává z více či méně velkého počtu operativně použitelných diferencí systém/prostředí, které rekonstruují celkový systém jako jednotu parciálního systému a prostředí, a to na různých dělicích liniích. V těchto teoriích odpadá nutnost snažit se nalézat jednotlivé souřadné a homogenní části.¹⁶

Luhmann ukazuje, že jako vhodné rozeznávací kritérium lze označit funkci systému, a to jak vůči prostředí, tak dovnitř sebe. Jednotná funkce či vztaženost k jednotné funkci je oním společným znakem útvaru, který lze v rámci určitého prostředí označit jako systém. Základní metodou systémové teorie se tak stává funkcionální analýza jako základní teorie poznání.¹⁷

Dalším důležitým poznatkem je to, že ač primárně systém nelze vymezovat pomocí struktury, ale podle jeho funkce, ještě neznamená, že struktura neexistuje, nebo není podstatná. Jak bylo naznačeno výše, je možno systém dále strukturovat na parciální systémy a jejich prostředí. Neméně důležitou strukturací je však rozlišování prvků a vztahů. Prvky nemohou být identifikovány pouze analyticky, jako by byly jednotkou pouze z důvodu pozorování a plánování – tento jazykový úzus neodpovídá noetické reflexi. Prvek lze konstituovat především jako „prvek ke vztahování“. Prvek je tedy to, co funguje pro systém jako dále nerozložitelná jednotka (ač při mikroskopickém pohledu lze odhalit vysoce komplexní složeninu), neboť jeho vnitřní součásti se již nedokáží vztahovat k jiným prvkům systému. Toto pojetí zvyšuje význam pojmu vztah,¹⁸ neboť vztahy považuje za nezbytné činitele pro poznání prvků.

S ohledem na výše uvedené tak je nutno v souvislosti s právem rozlišit dva úhly pohledu. První nahlíží právo jako systém, kdy právo je dle

---

13 KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. Právní propedeutika. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994, s. 83.

14 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 32 a násled.

15 LUHMANN, Niklas. Sociální systémy: nárys obecné teorie. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2006, s. 17-19.

16 Tamtéž, s. 19.

17 Tamtéž, s. 74.

18 Tamtéž, s. 34-36.

Luhmanna jedním ze sociálních systémů,¹⁹ který lze označit a rozlišit v prostředí jako systém zejména pomocí jeho funkce.

Otázkou je, jakou metodu zvolit k rozeznání funkcí parciálních systémů, které jsou obsaženy v systému práva. Na analýzu funkcí jednotlivých systémů ve společnosti by byly nejlépe využitelné poznatky sociologie o fungování společnosti, což je nad rámec možností tohoto příspěvku. Domnívám se však, že každý systém, který se navenek projevuje svou funkcí a tím působí na své okolí natolik, se stává rozlišitelným a relevantním pro právní vědu, která jej následně činí předmětem svého zkoumání. Funkční pojetí systémů umožňuje rozeznat a odhalit parciální systémy v právu i analýzou odborné literatury a předmětů jejího zkoumání. Podstatnou částí tohoto příspěvku proto bude zejména analýza odborné literatury, pomocí které bude možno rozlišit parciální systémy v systému práva.

Druhý úhel pohledu pak odhaluje systém v členění prvků práva,²⁰ přičemž tento druhý úhel pohledu nevylučuje, že prvky vnitřní struktury lze odhalit jako dílčí systémy opět pomocí funkcionální analýzy. Systematizaci vnitřního členění práva lze rovněž nalézt v obvyklých pojednáních o teorii práva, přičemž výzkum a pojetí práva jako „systému“ je podřaditelné právě pod onen druhý úhel pohledu. Na tom, že právo má svůj vnitřní systém, se shodne většina autorů, kteří se snaží definovat pojem právo²¹ a dokládá, že samotný právní řád každé vyspělejší společnosti tvoří systém jakožto vnitřně organizovaný a souladný celek,²² neboť nutně tenduje ke své uspořádanosti, k racionalizaci a systematizaci.²³ Knapp charakterizuje právo jako systém otevřený (ve vývoji společnosti do něj neustále vstupují nové právní normy a jiné z něho vystupují a přestávají platit), dynamický (neboť může být kvůli své otevřenosti definován jen vzhledem k určitému času), a cílený (na společnost působí cílevědomě za účelem udržování nízké společenské entropie).²⁴

Od systému práva je ještě nutno odlišit systém zákona a zákonodárství, i když i ty určitým způsobem na vnitřní systém práva reagují. Vnitřní systém práva by měl být výrazem objektivních faktorů sociální reality, zatímco systém zákonodárství je výrazem subjektivních faktorů (je výsledkem legislativní činnosti zákonodárce)²⁵ a rozumí se jím vnitřní uspořádání právního řádu jako soustavy právních předpisů.²⁶ Systém zákonodárství proto nemusí být (a v praxi ani nebývá) totožný s

19 LUHMANN, Niklas a Fatima KASTNER. Law as a social system. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 72.

20 ŠÍN, Zbyněk. Tvorba práva: pravidla, metodika, technika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 27.

21 KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 50. „Právo je formálně sdělný společenský normativní a regulativní systém“.

22 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 95. KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

23 KÜHN, Zdeněk. Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 16. KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

24 Převzato z KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 50.

25 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 96.

26 ŠÍN, Zbyněk. Tvorba práva: pravidla, metodika, technika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 27.

vnitřní strukturou práva. Zásadním činitelem pro systém zákonodárství jsou kodifikace jako systematické zákonné úpravy pro určitou oblast právní regulace společenských vztahů. Důležitý je oboustranný vztah kodifikace a systému práva a jejich vzájemný vliv, neboť kodifikace vychází z určitého existujícího právního odvětví a zároveň působí na jeho další vývoj.²⁷

Posledním pojmem, který je nutno zmínit, je právní systém ve významu právní rodiny, který je používán v právní komparatistice.²⁸

3 Vnitřní struktura systému práva

Problematika vnitřní diferenciací v systému práva není nová a zkoumala se již v období rozvoje římského práva, neboť první pokusy o systematizaci práva souvisí s výukou práva ve starém Římě.²⁹ Právě z tohoto období pochází Ulpianova koncepce dělení práva na právo veřejné a soukromé.³⁰ Systematické je pojednání o právu i v Gaiově učebnici, nicméně pokročilý systém římského práva byl dopracován až na středověkých univerzitách poté, co scholastika postupně vypracovala dialektickou metodu střetávání rozporných stanovisek.³¹ Nejméně od středověku je právo vnímáno jako *corpus*, tedy jako celek, který se však neustále vyvíjí³² a který je nutné nějakým způsobem uspořádat a třídit.

Macur upozorňuje na to, že při volbě kritéria pro jakoukoliv vnitřní strukturaci je nutno přihlížet k povaze společenských vztahů, které jsou právem regulovány, především k jejich funkčním aspektům, což vyžaduje podrobnou sociologickou analýzu. Rozhodující proto jsou kritéria z oblasti společenských jevů, které jsou regulovány právem, nikoliv kritéria pocházející z oblasti právních forem.³³ Toto pojetí neodporuje ani Luhmannovu pojetí sociálních systémů a tudíž i nutnosti použít pro rozlišení systémů funkcionální analýzu.

Jako základní prvek systému práva lze označit právní normu. Je současně nejen základním prvkem, ale i samostatným systémem.³⁴ Nejčastější vnitřní diferenciací systému práva proto vychází zdola, tedy právě od oněch jediných jednoznačně rozeznatelných vnitřních prvků, kterými jsou právní normy, a opírá se tak o vlastnosti těchto norem. Všechny diferenciací vycházejí ze snahy nalézt mezi vlastnostmi norem jakousi „podobnost“ některých právních norem³⁵ a tyto „podobné“ normy k

27 Tamtéž, s. 27-30.

28 KNAPP, Viktor. Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 51 a násl.

29 SOKOL, Jan. Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 177.

30 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 126.

31 SOKOL, Jan. Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 186.

32 Tamtéž, s. 191.

33 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 81-82.

34 KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

35 Kritérium v „podobnosti“ nalézá též již KNAPP, Viktor. Předmět a systém československého socialistického práva občanského. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, s. 71-75.

sobě přiřazují do jakýchsi skupin a odlišují je od jiných norem, resp. skupin jiných norem, které tuto „podobnost“ nemají.

Problémovým bodem tohoto třídění je to, že je obtížně nalézt kritérium pro tuto „podobnost“. I v případě, že takové kritérium je nalezeno, je velice často nemožné vést podle tohoto kritéria ostrou rozlišovací hranici mezi jednou skupinou norem a skupinou jinou – výsledkem pak jsou téměř vždy spíše jakési škály (tedy stupnice), na které lze normy umísťovat, než od sebe jednoznačně oddělené skupiny norem. Téměř vždy pak vzniká problém u norem, které jsou na oné pomyslné škále umístěny kdesi uprostřed a nelze tak jednoznačně rozhodnout, ke které skupině norem mají blíže. Navíc se může stát, že nelze vůbec rozhodnout, na jaké místo takové škály normu umístit, protože vlastnost, od které se umístění na škále odvíjí, nelze vůbec rozlišit (a z toho důvodu způsob třídění pak není komplementární,³⁶ tj. nedokáže vyčerpat a umístit všechny normy určitého právního systému – nelze například všechny normy zařadit do skupin práva veřejného nebo soukromého, hmotného nebo procesního apod.)

Některá kritéria „podobnosti“ norem se však ujala a jsou podle toho tříděny – toto třídění je pak tradičně traktováno jako systém práva (byť jen z jednoho úhlu pohledu, jak bylo specifikováno výše). V systému práva takto lze rozlišit následující celky:

- 1) **Právní instituty**, a to na základě toho, že určité normy se sdružují do funkčních celků (normy tedy mají určitou podobnou funkci). Právní institut je soubor právních norem upravujících stejnorodé vztahy (např. právní institut vlastnictví je soubor právních norem upravujících vlastnické vztahy).³⁷ V literatuře lze pro tento jev často nalézt i termín „právní instituce“.³⁸ Weinberger pod pojmem „normativní instituce“ myslí smysluplný celek s právním obsahem, věcně souvislou část právního řádu, která je systémem praktických informací (jako např. manželství, vlastnictví, nebo opatrovnictví) a rovněž poznamenává, že normativní instituce souvisí se společenskými procesy a institucionálními reáliemi, která jsou kritérii zjištění reálného bytí normativních institucí.³⁹ Na právní odvětví (viz ad 4) lze rovněž nahlížet jako na soubor základních institutů. Například u obecné části občanského práva jsou za tyto instituty označovány zásady, právní skutečnosti a právní vztah, ve zvláštní části občanského práva pak vlastnictví, smlouva a smluvní právo a odpovědnost.⁴⁰
- 2) **Právo hmotné a právo procesní**, které lze rozlišovat podle toho, zda právní normy mají podobný účel. Pokud právní normy plní úlohu prostředku k naplnění vlastního účelu práva, mluví se o procesním právu, směřují-li bezprostředně k naplnění svého účelu,

36 Srov. KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

37 ŠÍN, Zbyněk. Tvorba práva: pravidla, metodika, technika. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 27.

38 GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 6. aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 118.

39 WEINBERGER, Ota. Norma a instituce (úvod do teorie práva). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 18.

40 HURDÍK, Jan a kol. Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 49-50.

jedná se o hmotné právo.⁴¹ Zatímco hmotněprávní normy stanoví, jaká práva a povinnosti mají jejich adresáti, procesněprávní normy stanoví, jakým formálním způsobem, tj. jakým procesem, mohou být práva uplatněna, jak se mohou a jak se mají chovat adresáti v právním procesu, resp. jakým formálním způsobem může být vynuceno splnění povinností.⁴²

- 3) **Právo soukromé a právo veřejné**, do kterých lze zařadit právní normy, které při své regulaci používají podobnou metodu, přičemž rozlišovacím kritériem mezi oběma subsystémy je podstata a povaha právní regulace a podílu jednotlivých účastníků a zákonodárce na ní, spolu s přihlédnutím k projevu odlišnosti veřejného a soukromého práva ve struktuře právního vztahu.⁴³ Základem veřejného práva je právo ústavní a dále se k němu řadí právo správní, právo finanční, právo sociálního zabezpečení, právo trestní a právo procesní. Základem práva soukromého je právo občanské a dále zejména právo obchodní, právo pracovní a právo rodinné.⁴⁴
- 4) **Právní odvětví**, do kterých lze zařadit právní normy podle toho, zda regulují takové lidské chování, u něhož lze vyzorovat určitou předmětovou podobnost.⁴⁵ Pro rozlišování právních odvětví byla formulována i další kritéria. Jedním z nich je existence obecných zásad pro dané odvětví,⁴⁶ které jsou základní osnovou a jednotícím principem určitého odvětví práva.⁴⁷ Lze-li pro určitou skupinu právních norem formulovat systém základních zásad, znamená to, že tato skupina norem je relativně celostním a samostatným právním útvarům. Dalším významným kritériem je schopnost odvětví vytvořit svou obecnou a zvláštní část (což se nepřímou projevuje vytvořením vlastní teorie odvětví).⁴⁸

U poslední skupiny je však poukazováno na to, že i přes výše uvedené rozlišovací kritéria se o tato kritéria i o třídění samotné se vedou spory⁴⁹ a v současné době je přijímané třídění často spíše tradiční a empirické, než vědecké.⁵⁰ Jak poukazuje např. Sokol, je rovněž otázkou, zda hlavní důvod pro tuto diferenciaci není dán spíše praktickými než objektivními důvody, neboť jejími hlavními přínosy jsou praktičnost pro organizaci právního vzdělávání a oblasti specializace právních odborníků.⁵¹

41 GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 6. aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 116.

42 KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 68.

43 Podrobně viz HURDÍK, Jan a kol. Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 36.

44 KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 68.

45 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 81.

46 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 44.

47 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 121.

48 Tamtéž, s. 123.

49 Viz KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 69. Dle Knappa byly tyto spory zvláště hojné v literatuře bývalých socialistických zemí. On sám tyto spory označuje jako „*dlouholeté, celkem zbytečné a co do výsledku marné*“.

50 Tamtéž.

51 SOKOL, Jan. Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích. Plzeň:

4 Rodinné právo v systému práva

Nezbytný úvod obsažený v předcházejících dvou kapitolách umožnil představit určité teoretické zázemí, které nyní umožní jednak správně zařadit rodinné právo v systému práva a rovněž jej vnitřně strukturovat (neboli odkrýt jeho vnitřní systematizaci). Nejprve se pokusíme o zařazení rodinného práva ve vnitřní struktuře práva.

Rodinné právo je považováno za součást soukromého práva, byť zvláště v německé právní teorii nadále přetrvává o tomto zařazení diskuse.⁵²

Rodinné právo je někdy považováno za samostatné odvětví a jindy za relativně samostatnou část občanského práva. V české právní teorii neexistují jednotné názory na jeho zařazení, Gerloch jej považuje za „derivát“ občanského práva,⁵³ stejně tak i některé zahraniční prameny.⁵⁴ Jako samostatné odvětví jej uvádí Knapp,⁵⁵ i Macur,⁵⁶ stejné stanovisko zaujímá Hrušáková ve svých dřívějších,⁵⁷ i novějších pracích.⁵⁸ Králíčková poukazuje na to, že koncept odvětvové samostatnosti rodinného práva je důsledkem uplatňování sovětského modelu v právní vědě a dnes je nutné jej již opustit.⁵⁹

Pro odvětvovou samostatnost rodinného práva však svědčí výsledky podrobnější analýzy na základě dvou kritérií – kritéria předmětového a kritéria použité metody právní regulace, které nám ukazují značnou odlišnost od občanského práva.

Podle předmětového kritéria lze rodinné právo konstituovat jako souhrn právních norem, které regulují osobní a s nimi spojené majetkové vztahy, které vznikají v rodině, zejména pak v manželství, a v souvislosti se sounáležitostí v rámci rodiny.⁶⁰ Typickým znakem těchto vztahů je, že jejich subjekty se chovají podle toho, jakou roli zastávají v rodině. U občanskoprávních vztahů tato determinace osobním statusem jednotlivce buď zcela schází, nebo alespoň není pro tyto vztahy typická.⁶¹ Rodinou je pak v sociologickém smyslu myšlena skupina osob, spojená svazky manželství, krve nebo adopce, která spolu obvykle bydlí, přičemž uvnitř rodiny postupují její členové podle společensky uznávané a určené dělby

---

Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 249.

52 Viz např. RAUSCHER, Thomas. Familienrecht. Heidelberg: C. F. Müller, 2001, s. 41.

53 GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 6. aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 119.

54 RAUSCHER, Thomas. Familienrecht. Heidelberg: C. F. Müller, 2001, s. 41-42.

55 KNAPP, Viktor. Teorie práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 67.

56 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 138.

57 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 56.

58 HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 16.

59 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 801.

60 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 24 a s. 62.

61 Tamtéž, s. 51.

rolí,⁶² zatímco v právním smyslu je rodinou míněn okruh osob, které jsou navzájem spojeny právy a povinnostmi, které vyplývají z manželství, příbuzenství, osvojení, nebo jiné formy náhradní rodinné péče.⁶³

Je však otázkou, zda vůbec existuje spolehlivé teoretické vymezení předmětu rodinného práva. Poměrně podrobnou představu o předmětu rodinného práva a rodinněprávního zákonodárství si lze nejlépe udělat aposteriori srovnáním různých komentářů k rodinněprávní legislativě a srovnáním různých učebnic rodinného práva, tedy srovnáním toho, co sami familiaristé za rodinné právo považovali či považují.⁶⁴

Nicméně lze se v podstatě shodnout na tom, že rodinné právo jako svůj předmět právní úpravy upravuje konkrétně tyto skupiny společenských vztahů:⁶⁵

- vztahy mezi manžely,
- vztahy mezi pokrevními příbuznými (kde lze rozlišit dvě skupiny takových vztahů – jednak mezi rodiči a dětmi a dále mezi ostatními příbuznými navzájem),
- vztahy náhradní rodinné výchovy.

Pro srovnání, prof. Svoboda za první republiky označoval jako předmět rodinného práva následující oblasti:

- vztahy mezi mužem a ženou kupící se kolem skutečnosti zplození,
- vztahy mezi rodiči a dětmi manželskými i nemanželskými,
- ochrana osob, které pro mládí nebo pro duševní závalu potřebují zastání ve věcech právních.

Jako kritérium pro zařazení těchto oblastí pod právo rodinné nalézá společný účel, kterým je úsilí o ochranu jednotlivců společensky slabších a ochrana rodiny před vnitřním i vnějším nebezpečím.⁶⁶

Tomuto staršímu pojetí, kdy mezi předmět rodinného práva je řazena i oblast ochrany osob, které nemají z různých důvodů rovné postavení (např. z důvodu duševního onemocnění), odpovídá i systematika některých kodifikací (Code Civil a ABGB), kdy je mezi úpravou rodinněprávních vztahů obsažena i úprava práv osobních. Toto zařazení vzniklo nejspíše z toho důvodu, že u obou skupin norem nešlo o práva týkající se majetku a nejspíše i tím, že práva rodinná souvisí, alespoň z velké části, s osobním stavem člověka. Tato blízkost je však pouze zdánlivá a je zřetelná zvláště tehdy, uvědomíme-li si, že pod pojmem osoba je nutno zahrnout i osobu právníckou, kterou Code Civil a ABGB v době svého vzniku ještě neznaly.⁶⁷

V některých zemích právní úprava rodinněprávních vztahů je či byla vyčleněna do samostatných zákonů (zvláště v bývalých socialistických zemích - v současnosti např. Polsko, Slovensko, dříve např.

---

62 Tamtéž, s. 8.

63 Tamtéž, s. 24.

64 Srov. KNAPP, Viktor. Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 137, který takto hovoří o právu obchodním.

65 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 27.

66 SVOBODA, Emil. Rodinné právo. Praha: "Vesmír" - nakladatelská a vydavatelská společnost s r.o., 1921, s. 3-4.

67 KNAPP, Viktor. Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 135.

Česká republika, Sovětský svaz).

V angloamerickém právním systému nebývají do předmětu rodinného práva zahrnovány právní vztahy náhradní rodinné péče, a to vzhledem k jejich hraniční povaze mezi veřejným a soukromým právem. Je možno uvést např. členění dle Bromleyho, dle kterého se rodinné právo zabývá: 1) vztahy mezi manželem a manželkou, 2) vztahy mezi rodiči a dětmi, 3) majetkovými vztahy (vlastnická práva a vyživovací povinnosti).⁶⁸

Rodinné právo se vyznačuje i **specifickou metodou regulace právních vztahů**. Jak upozorňuje Macur, zejména při výchově dětí se uplatňují vztahy nadřízenosti a podřízenosti, které se podstatně liší od subordinace správněprávních subjektů nebo pracovněprávních subjektů.⁶⁹ Sedláček za první republiky rovněž rozpoznává tento specifický jev a nazývá jej delegací ke stanovení norem (určité osoby v rodině jsou oprávněny stanovovat normy jiným osobám, přičemž toto bylo ještě výraznější v době, kdy moc nad rodinou vykonával *pater familias*), která zcela schází u majetkového práva v občanském právu.⁷⁰ Nebýt tohoto specifika, které je však jedním ze základních oblastí rodinného práva, i v rodinném právu by se uplatňovala metoda regulace charakteristická rovností účastníků.⁷¹ V rámci rodinného práva se lze rovněž setkat se značnou mírou státní intervence do rodinněprávních vztahů, pro občanskoprávní vztahy netypickou.⁷² Typickým jevem je to, že členové rodiny často přijdou do kontaktu s rodinným právem teprve v okamžiku, kdy je nutná součinnost státu pro řešení problémů v nefunkční rodině (při rozvodu, sporech o péči o děti apod.).⁷³

Spíše jen doplňkovým znakem, který nemůže samostatně obhájit odvětvovou samostatnost rodinného práva, pak je to, že na rozdíl od řady jiných právních odvětví právní úprava rodinněprávních vztahů vychází mnohem více ze společenské reality a odráží morální normy, takže změny právní úpravy jsou mnohem citlivější oblastí než např. novelizace řady institutů občanského práva.⁷⁴

Rodinné právo je charakteristické i svou **specifickou funkcí v životě společnosti**. Jeho hlavním cílem je vytvořit podmínky pro upevnění rodiny, zejména poskytnutím garancí pro výchovu dětí, čímž v nejobecnějším smyslu zajišťuje podmínky pro reprodukci člověka a jeho osobnosti.⁷⁵ Zahraniční literatura hovoří poněkud šířeji o ochranné a regulativní funkci, přičemž hlavním cílem rodinného práva je poskytnout

68 BROMLEY, P. M. Family law. 4. ed. London: Butterworths, 1971, s. 2.

69 MACUR, Josef. Občanské právo procesní v systému práva. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, s. 138.

70 SEDLÁČEK, Jaromír. Rodinné právo. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právnick, 1934, s. 6.

71 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 30.

72 Tento znak jako hlavní argument pro odvětvovou samostatnost je akcentován v publikaci HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 16.

73 RAUSCHER, Thomas. Familienrecht. Heidelberg: C. F. Müller, 2001, s. 41.

74 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 24 a s. 31.

75 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 47 a literatura tam citovaná. Lze si však povšimnout podoby se Svobodovým pojetím účelu rodinného práva (viz výše).

jednotlivci ochranu, pokud pro něj rodinné prostředí začne být hrozbou.⁷⁶

Rodinné právo však není neprodyšně izolováno od ostatních právních odvětví, ale má s nimi různé funkční vazby.⁷⁷

Právě tento závěr o specifické funkci rodinného práva umožňuje vyslovit závěr, že rodinné právo lze označit jako systém i dle pojetí Luhmannova.

5 Struktura rodinného práva

I v rámci jednotlivých právních odvětví lze rozlišovat další dílčí prvky. U občanského práva označuje prof. Hurdík za tyto prvky instituty, přičemž těmito rozumí v obecné části občanského práva zásady, právní skutečnosti a právní vztah, ve zvláštní části pak vlastnictví, smlouvu a smluvní právo a odpovědnost.⁷⁸ Vzhledem k tomu, že rodinné právo je blízké občanskému právu a vzhledem k tomu, že i na rodinné právo lze pohlížet jako na soubor institutů,⁷⁹ pak je možné rozlišit rovněž některé základní instituty.

U rodinného práva lze zejména vytvořit obdobný výčet v jeho obecné části. Zvláštní část pak již má své specifické instituty a byť by bylo možno je podřazovat pod jednotlivé instituty zvláštní části občanského práva, jevílo by se takové podřazování často jako velice nepraktické a mělo by jen minimální vypovídací hodnotu.

Za základní instituty v obecné části rodinného práva lze označit obdobně jako u občanského práva zásady, dále pak rodinněprávní skutečnosti a rodinněprávní vztah. Ve zvláštní části pak lze rozeznat soustředění většiny práv a povinností okolo tří základních institutů, kterými jsou manželství (resp. funkční komplex práv a povinností mezi manželi), rodičovství, resp. příbuzenství (tj. funkční komplex práv a povinností mezi rodiči a dětmi, resp. předky a potomky a jinými příbuznými) a náhradní rodinná péče (tj. práva a povinnosti mezi osobami zúčastněnými na vztazích v rámci náhradní rodinné péče, resp. výchovy).

V této závěrečné části bude analyzována vnitřní struktura rodinného práva dle jednotlivých institutů, a to již dle nové právní úpravy. S ohledem na obsáhlost některých institutů (např. u právních skutečností) se zaměřím se zejména na změny, ke kterým v rámci rekodifikace soukromého práva došlo.

6 Základní instituty obecné části rodinného práva

6.1 Zásady rodinného práva

V rodinněprávní literatuře katalog základních zásad není jednotný.

---

76 EEKELAAR, John. Family law and social policy. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978, s. 44.

77 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 56.

78 HURDÍK, Jan a kol. Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 50.

79 Tamtéž, s. 49.

Nejčastěji jsou zmiňovány následující zásady (resp. principy):⁸⁰

- 1) Princip blaha dítěte – jedná se o princip, který v sobě ztělesňuje základní smysl existence rodinného práva a proto nelze tvrdit, že by se týkal pouze vztahů mezi rodiči a dětmi, případně vztahů náhradní rodinné péče. V českém rodinném právu je zakotven i v právním předpise síly ústavního zákona, v Úmluvě o právech dítěte.
- 2) Princip rovnosti subjektů – princip rovnosti subjektů v sobě zahrnuje nejen rovnost postavení muže a ženy ve všech rodinných vztazích, ale též nepřípustnost diskriminace podle rasy, náboženství, národnosti či původu.
- 3) Princip vzájemné pomoci – princip vzájemné pomoci je charakteristickým znakem rodinného práva. Oproti občanskoprávním vztahům, kde je typická ekvivalence plnění, vychází pomoc poskytovaná v rámci rodinněprávních vztahů z důvěry, náklonnosti a vzájemné solidarity, která mezi členy rodiny existuje a která je i morálním standardem, který právo v případě absence vynucuje. Typickým promítnutím tohoto principu jsou práva a povinnosti souvislosti s vyživovacími vztahy.

Vřazení rodinného práva do druhé části nového občanského zákoníku dále zdůrazňuje možnost použití obecných zásad soukromého práva, které jsou obsaženy v části první. NOZ v této části ještě v § 2 odst. 1 dále odkazuje na Listinu základních práv a svobod a ústavní pořádek (tedy i na zásady, které jsou součástí ústavního pořádku).⁸¹ Základními zásadami nebo hodnotovými východiskami, které tak nyní výrazněji pronikají do rodinného práva (byť jejich aplikovatelnost pro soukromé právo již dříve vyplývala z mnoha rozhodnutí Ústavního soudu) jsou zejména⁸²

- zásada, že uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného (§ 1 odst. 1 NOZ),
- zásada autonomie vůle (promítající se v rodinném právu samozřejmě vyjma statusových norem) dle § 1 odst. 2 NOZ,
- zásada zákazu výkladu právního předpisu v rozporu s dobrými mravy (§ 2 odst. 3 NOZ),
- zásada zákazu působení bezdůvodné újmy (§ 3 odst. 1 NOZ),
- zásada ochrany poctivého jednání a dobré víry (§ 7 NOZ),
- zásada zákazu zneužití práva (§ 8 NOZ).

6.2 Rodinněprávní skutečnosti

V této části se s ohledem na omezený rozsah příspěvku omezím pouze na dvě významné právní skutečnosti, které se úzce váží k základním institutům zvláštní části rodinného práva, a sice uzavření manželství (sňatek) a soudní rozhodnutí a jeho roli ve vztazích náhradní rodinné péče, byť tyto analyzované skutečnosti nejsou jediné existující.

První analyzovanou právní skutečností je uzavření manželství skrze sňatek a povaha této právní skutečnosti. Část starší literatury pojednávající

80 HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 18.

81 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 802.

82 V podrobnostech KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 802.

o ZOR kategorizovala sňatek jako „zvláštní rodinněprávní dvoustranný právní úkon“⁸³ a odmítala jej označit jako smlouvu.

I v NOZ má právní úprava sňatku kogentní povahu a svobodnou volbu umožňuje jen v některých dílčích záležitostech (jako je volba formy).⁸⁴

Samotný právní úkon směřující k uzavření manželství je pak v NOZ označen jako „svobodný a úplný souhlasný projev vůle muže a ženy“ (§ 656 odst. 1). NOZ se tedy nevrací k pojetí v ABGB, kde v § 44 úkon směřující ke vzniku manželství byl výslovně označen jako „smlouva manželská“. I veškerá doprovodná literatura ke vzniku NOZ se vyhýbá tomu, aby byl sňatek označen jako smlouva.⁸⁵

Odmítání označení tohoto úkonu jako smlouvy se objevuje poprvé v právní teorii po roce 1948 v souvislosti s novou státní ideologií. Dle dobové literatury „*stará monogamie, jsouc založena právním jednáním (smlouvou), byla institutem nutným pro udržení a posílení mužovy hospodářské nadvlády... a byla proto jen důsledkem kapitalistických hospodářských poměrů... Prohlášení, kterým se manželství uzavírá, není prohlášením smluvním, nýbrž prohlášením vůle občanů lidově demokratického státu, samozřejmě svobodné.*“⁸⁶

Z uvedené citace je zřejmé, že v současném společenském uspořádání výše citované premisy, které by měly vést k popření charakteru právního úkonu jako smlouvy, nedávají smysl – důsledkem manželství jakožto smlouvy zcela jistě nebude mužova hospodářská nadvláda a prohlášení smluvní zcela jistě nevyklučuje to, že se jedná o svobodné prohlášení občanů.

V zahraniční literatuře lze nalézt oba přístupy, a to jak to, že uzavření manželství je označováno jako smlouva,⁸⁷ případně jako smlouva *sui generis*,⁸⁸ tak i kritiku smluvní teorie.⁸⁹

Předválečná československá literatura zastávala smluvní teorii.⁹⁰

Osobně se domnívám, že právní úkon směřující k uzavření manželství v současnosti opětovně lze označit jako smlouvu, jak (bez ohledu na společenské poměry) vždy zastávala i menšinová, byť vlivná část odborné literatury.⁹¹ Je však nutné si uvědomit, že v současném

83 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 96.

84 RADVANOVÁ, Senta a Michaela ZUKLÍNOVÁ. Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 15.

85 ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, s. 159. ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd.. Ostrava: Sagit, 2012, s. 287.

86 PETRŽELKA, Karel. Zákon o právu rodinném: Zákon o zatímních změnách v některých občanských věcech právních. 2. vyd. Praha: Orbis, 1950, s. 23.

87 BEITZKE, Günther. Familienrecht: ein Studienbuch. 25., überarb. Aufl. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1988, s. 25.

88 BROMLEY, P. M. Family law. 4. ed. London: Butterworths, 1971, s. 11.

89 RAUSCHER, Thomas. Familienrecht. Heidelberg: C. F. Müller, 2001, s. 64.

90 SVOBODA, Emil. Rodinné právo. Praha: "Vesmír" - nakladatelská a vydavatelská společnost s r.o., 1921, s. 16. SEDLÁČEK, Jaromír. Rodinné právo. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právnický, 1934, s. 18.

91 HADERKA, Jiří. Uzavírání manželství z hlediska právního. 1. vyd. Praha: Academia, 1977, s. 255. K pojetí sňatku jako smlouvy se kloní i RADVANOVÁ, Senta a Michaela ZUKLÍNOVÁ. Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vyd.

kontextu půjde o smlouvu *sui generis*, na kterou nebudou moci dopadat všechna obecná ustanovení týkající se smluv. Původní záměr autorů zákona, a sice že bude v NOZ výslovně zakotveno to, že na sňatečné prohlášení nelze použít obecná ustanovení NOZ o právních jednáních, jejich vadách a následcích (zejména neplatnosti), totiž nebyl naplněn (oproti obdobnému ustanovení v § 782 o prohlášení otcovství, které bylo autory zákona avizováno společně),⁹² byť závěr o nepoužitelnosti obecných ustanovení o právním jednání platí i v současné podobě NOZ.

Druhou rodinněprávní skutečností, o které stručně pojednám, je soudní rozhodnutí, které má klíčovou roli pro vznik jakéhokoliv právního vztahu náhradní rodinné péče. NOZ zde přinesl výraznou novinku tím, že došlo k opětovnému posílení role této právní skutečnosti. NOZ a jej doprovázející legislativa postupně završila již nastavený vývoj českého rodinného práva tím, že došlo k vyloučení rozhodování jiných orgánů, než jsou soudy, o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče. Posledním takovým orgánem, který mohl takto rozhodnout, byl orgán sociálně právní ochrany dětí, a to o umístění dítěte do předpěstounské péče. Po novelizaci § 19 zákona o sociálně právní ochraně dětí zákonem č. 303/2013 Sb., je jediným rozhodujícím orgánem již pouze soud, který jediný může dítě umístit do předpěstounské péče a jako jediný může rozhodnout o jakémkoliv jiné formě náhradní rodinné péče.

6.3 Rodinněprávní vztahy

Rodinněprávní vztahy jako poslední základní institut obecné části rodinného práva lze charakterizovat jako osobní a s nimi spojené majetkové vztahy vyplývající z manželství, rodičovství (resp. přibuzenství) a dalších forem péče o nezletilé děti vychovávané mimo původní rodinu.⁹³ Za základní specifikum rodinněprávních vztahů lze označit výraznou úzkou návaznost sféry biosociálních jevů na sféru právní regulace, která přechází až v biologickou determinovanost těchto právních vztahů.⁹⁴ Dalším specifikem je emocionální základ mnohých rodinněprávních vztahů, či emocionální náklonnost jako podmínka vzniku některých vztahů vůbec (např. u preadopční péče je nutno zjistit, zda vznikla citová vazba mezi budoucím osvojitelem a osvojencem, a to jako podmínka pro následné osvojení). Neexistence emocionální vazby naopak ztěžuje či znemožňuje realizaci práv a povinností v rodině a může být důvodem pro ingerenci státu.⁹⁵ Dalšími charakteristickými znaky rodinněprávních vztahů jsou jejich fakticita (právní úprava obvykle následuje až poté, co vztahy fakticky existují či fakticky zanikly), dlouhodobost, častá imperativnost norem, to, že soud rozhoduje o rodinněprávních vztazích podle zvláštních procesních pravidel a zvláštnosti rodinněprávních skutečností (viz níže).⁹⁶

Praha: C. H. Beck, 1999, s. 18.

92 ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, s. 160 a 168.

93 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 62.

94 HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 35.

95 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 66.

96 Tamtéž., s. 68-69.

Právě podle druhu biosociální determinace lze rodinněprávní vztahy roztrždit do tří základní skupin, které jsou úzce spojeny s vymezením předmětu rodinného práva (viz výše). Jedná se o vztahy mezi rodiči a dětmi (zprostředkovaně těmito vztahy další příbuzenské vztahy založené na biologickém svazku nebo na osvojení), vztahy mezi manžely a vztahy náhradní rodinné péče.⁹⁷

Je rovněž nutné si uvědomit, že právní vztahy vznikající v rodině jsou pouze menší výsečí mnohem širšího komplexu regulací, působícího v rodině a opírajícího se zejména o normy morální, neboť velká část vztahů v rodině kvůli své složitosti zůstává mimo možnosti regulace právní.⁹⁸

Subjekty rodinněprávních vztahů jsou dle NOZ zejména fyzické osoby. U většiny základních právních vztahů je přímo vyloučeno, aby nositeli byla osoba právnická, což je rovněž jeden z charakteristických znaků rodinněprávních vztahů, kterým se odlišují od občanskoprávních vztahů. V některých právních vztazích se však objevují i osoby právnické – jedná se zejména o vztahy náhradní rodinné péče, neboť dle § 973 NOZ může být osobou, která bude pečovat o dítě ústavní zařízení, případně zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které jsou právnickou osobou. Právnická osoba jako ten, komu je dítě svěřeno do péče, je vnímána jako krajní řešení tehdy, kdy není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby, což je v zákoně výslovně zakotveno (§ 971 odst. 1 NOZ) a což i vyplývá z mezinárodních závazků České republiky.⁹⁹

7 Základní instituty zvláštní části rodinného práva

Zvláštní část rodinného práva je pak možno rozdělit na jednotlivé instituty v podstatě podle předmětového kritéria, které bylo zmíněno již výše. Mimo výše zmíněného rozdělení na trojici základních institutů lze dále ještě rozeznat některé instituty, u nichž není jednoznačné jejich podřazení. Jedná se o švagrovství, registrované partnerství a práva a povinnosti osob žijících ve společné domácnosti.

7.1 Manželství

Manželství a právní vztahy s ním související jsou v NOZ upraveny v § 655 až 770. Přestože NOZ poskytuje výslovnou ochranu rodině založené manželstvím (§ 3 odst. 2 písm. b) NOZ), i neformální svazky muže a ženy, resp. jakýchkoliv jiných osob, mezi kterými existuje citové pouto a mezi nimiž zpravidla existuje společná domácnost, požívají právní ochrany, a to včetně registrovaného partnerství, které oproti věčnému záměru zůstalo v samostatném zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství (dále též jen „ZRP“).¹⁰⁰

Nová právní úprava nezná a neobsahuje návrat institutu zasnoubení, který byl znám v ABGB (§ 45) a pro který zásnuby ještě stále měly určitou právní relevanci (byť v oslabené podobě).

97 Tamtéž, s. 63.

98 Tamtéž, s. 65.

99 ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vyd.. Ostrava: Sagit, 2012, s. 423.

100 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 803.

Vzájemná práva a povinnosti manželů se váží k vzniku, trvání a následně zániku manželství. S otázkou vzniku se pojí i problematika neplatnosti a neexistence manželství, jakož i překážek manželství.

NOZ zná stejné formy sňatku, jako je znal ZOR. Ač původně měla být ustanovena civilní forma sňatku jako obligatorní, tzv. církevní sňatek zůstal ponechán.¹⁰¹

Práva a povinnosti mezi manželi lze rozdělit na osobní a majetková práva. Mezi osobní práva se vždy řadil široký výčet práv.¹⁰² NOZ tento výčet práv rozšiřuje o některá další, například vzájemnou informační povinnost manželů o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech (§ 688 NOZ).¹⁰³ Nově je v NOZ zařazeno i soukromoprávní ustanovení o ochraně proti domácímu násilí (§ 751 a 752 NOZ a § 3021 NOZ).

Mezi majetkové manželské právo v širším smyslu¹⁰⁴ se řadí vzájemná vyživovací povinnost mezi manželi, případně mezi rozvedenými manželi, vzájemná povinnost přispívat na potřeby společné domácnosti, práva a povinnosti související s bydlením manželů, kde je nově výrazně akcentován princip ochrany slabší strany (§ 744 a násl. NOZ)¹⁰⁵ a zejména manželský majetkový režim. Zcela nově se objevuje právní režim věcí náležejících do společné domácnosti (§ 698 NOZ) a právní režim tzv. rodinného závodu (§ 700 a násl. NOZ).

NOZ systematicky řadí úpravu manželského majetkového režimu mezi část týkající se práv a povinností mezi manželi, oproti úpravě původní, která se snažila oddělovat majetkové a osobní rodinněprávní vztahy, ačkoliv byla již za socialismu za toto kritizována,¹⁰⁶ neboť majetkové a osobní vztahy v rodině tvoří jeden funkční celek. I tyto majetkové vztahy jsou totiž podřízeny hlavním cílům a funkcím rodinného práva a jsou povolány k upevnění rodiny a manželství.¹⁰⁷ Nová právní úprava důsledně prosazuje princip autonomie vůle, neboť manželům umožňuje uzavřít formou notářského zápisu nejen smlouvu o modifikaci zákonného režimu nabytého jmění, ale též prostřednictvím téže formy vytvořit smluvený majetkový režim či založit režim odděleného jmění. Jak je poukazováno v odborné literatuře, v nové právní úpravě schází tradiční pojmenovaná předmanželská či manželská smlouva.¹⁰⁸

NOZ zná nejen tradiční způsoby zániku manželství, tedy rozvodem či smrtí manžela (resp. prohlášením za mrtvého), ale nově i změnou pohlaví (§ 29 NOZ). Rozvod manželství je nadále založen na kvalifikovaném rozvratu a v podstatě je převzata původní úprava ze ZOR,

---

101 Tamtéž.

102 Podrobný výčet např. HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 90-97.

103 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 804.

104 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 84.

105 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 806.

106 HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 89-90 a literatura tam citovaná.

107 Tamtéž, s. 83.

108 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 805.

kdy nadále existuje jak možnost rozvodu sporného (§ 755 a násl. NOZ), tak i nesporného (§ 757 NOZ), dále rozvodu s tvrdostní klauzulí (§ 755 odst. 2 NOZ).¹⁰⁹

Po zániku manželství ještě stále mezi bývalými manželi přetrvává množství vzájemných práv a povinností, které (pomineme-li vypořádání zaniklého SJM) se soustřeďují do dvou institutů – bydlení manželů po rozvodu manželství a výživné mezi rozvedenými manželi. U výživného došlo ke zpřísnění podmínek pro jeho přiznání (§ 760 NOZ), a to výčtem množství podmínek pro jeho přiznání.

7.2 Rodičovství a příbuzenství

Právní vztahy mezi rodiči a dětmi jsou těžištěm úpravy rodinného práva.¹¹⁰ Základním pojmem je zde tzv. rodičovská zodpovědnost, která však nevyčerpává všechny druhy vztahů mezi rodiči a dětmi, byť je pro většinu z nich východiskem

NOZ upravuje tyto dílčí instituty, vážící se k vztahům mezi rodiči a dětmi:

- vznik rodičovství a problematiku jeho určování (včetně osvojení),
- vzájemná práva a povinnosti rodičů a dětí vč. rodičovské odpovědnosti,
- vzájemná vyživovací povinnost rodičů a dětí.

V této oblasti lze nalézt i mnohá oprávnění orgánů veřejné správy, které realizují svůj dohled nad řádným výkonem rodičovské zodpovědnosti v rámci ochrany zájmu nezletilého dítěte (různá oprávnění soudu a orgánu sociálně-právní ochrany dětí).

U první skupiny, tj. vzniku rodičovství, NOZ nijak nezměnil způsob určení matky dítěte, kdy nadále platí, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila (§ 775 NOZ). Náhradní mateřství zákon neřeší a právně relevantní je pro něj jen pro osvojování mezi blízkými příbuznými (§ 804 NOZ). Právní úprava určování otcovství je nadále založena na třech domněnkách, nicméně v podrobnostech došlo k určitým změnám. Mezi nejvýznamnější patří zejména:¹¹¹

- možnost konverze první domněnky v domněnku druhou, kdy bude za otce dítěte, které se narodí mezi podáním návrhu na rozvod a do třicátého dne po rozvodu, považován muž, který to o sobě prohlásí (§ 777 odst. 1 NOZ),
- domněnka otcovství partnera neprovdané matky, udělil-li souhlas s umělým oplodněním (§ 778 NOZ),
- prodloužení popěrné lhůty manželovi matky u první domněnky ze tří na šest let (§ 785 NOZ),
- možnost prominutí zmeškání popěrné lhůty soudem a možnost soudu zahájit řízení o popření otcovství z úřední povinnosti (§ 792 a 793 NOZ).

S kritikou se v odborné literatuře setkala skutečnost, že nedošlo k

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 807.

¹¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. Základy teorie rodinného práva. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, s. 73.

¹¹¹ Výčet převzat z KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 809, kde lze nalézt úplný seznam změn a podrobnější výklad.

zakotvení popěrného práva dítěte, ač tak bylo původně autory zákona avizováno.¹¹²

Právní úprava osvojení rovněž v NOZ doznala změn – novinkou je zejména zásada minimálního věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem (§ 803 NOZ), precizace požadavků na souhlas rodičů s osvojením (§ 809 a násl. NOZ), posílení participačních práv osvojovaného dítěte (§ 806 a násl. NOZ) a nová koncepce tzv. zrušitelného a nezrušitelného osvojení (§ 840 odst. 2 NOZ).¹¹³ Naprostou novinkou (resp. návratem k tradici z dob platnosti ABGB) je pak možnost osvojení zletilé osoby, přičemž NOZ rozlišuje dva typy osvojení zletilé osoby (§ 847 NOZ – osvojení, které je obdobné osvojení nezletilých dětí, a § 848 NOZ – osvojení, které není obdobou osvojení nezletilých dětí).

Co se týče obsahu práv a povinností mezi rodiči a dětmi, NOZ především precizuje povinnosti, které se týkají správy majetku nezletilého dítěte (§ 896 až 905 NOZ) a zvyšuje participační práva dítěte u záležitostí, které se jej dotýkají (zejména § 867 odst. 1, § 875 odst. 2 a § 907 odst. 2 NOZ). Nositelé rodičovské odpovědnosti mohou být nadále pouze rodiče dítěte a soud může zasáhnout do jejího výkonu jejím pozastavením, omezením či zbavením.

Základní principy vyživovací povinnosti jsou shodné jako v ZOR, přičemž ani v NOZ vyživovací povinnost rodičů k dětem není považována za součást rodičovské zodpovědnosti.¹¹⁴

U právní úpravy příbuzenství došlo k rozšíření okruhu příbuzenských vztahů, které mají právní relevanci.

Příbuzenství v NOZ má podstatný význam především pro určení osob:

- s presumpcí blízkosti k dotčené osobě (považovaných za osobu blízkou - § 22 NOZ, disponujících právem ochrany dotčené osoby - § 78 odst. 2 aj., preferovaných při určování opatrovníka - § 471 NOZ),
- stižených manželskou překážkou (§ 675 NOZ),
- účastnících se na provozu tzv. rodinného závodu (§ 700 NOZ),
- vzájemně povinných výživou (§ 910 až 926 NOZ),
- preferovaných při stanovení styku s dítětem (§ 927 NOZ),
- preferovaných při vztazích náhradní rodinné péče (určování pěstouna či poručníka - § 931 NOZ),
- jakožto dědiců ze zákona (§ 1635 až 1640 NOZ).¹¹⁵

NOZ přitom zachovává pravidla pro tzv. počítání stupňů příbuzenství a pro určování přímé a nepřímé linie příbuzenství (§ 771 a § 772 NOZ). V NOZ dochází zejména k posílení právní relevance

112 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 809. ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, s. 168.

113 KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 810.

114 Tamtéž, s. 812.

115 BRUNCKO, Stanislav. Nová příbuzenství s právním významem. In: ŽATECKÁ, Eva. Cofola 2012: the conference proceedings. 1. vyd. Brno: Masaryk University, 2012, 1 CD-ROM.

sourozeneckého vztahu (§ 49, § 114 a § 700 NOZ) a příbuzenského vztahu obecně (např. při styku s nezletilým dítětem - § 927 NOZ, nebo při vztazích náhradní rodinné péče - § 931 NOZ).

7.3 Náhradní rodinná péče a instituty s nejednoznačným zařazením

Posledním základním institutem zvláštní části rodinného práva jsou vztahy náhradní rodinné péče. Tzv. náhradní rodinnou péčí se rozumí několik institutů, jejichž společným znakem je to, že dítě bylo svěřeno do péče někomu jinému než rodičům na základě rozhodnutí soudu a v důsledku intervence státního orgánu, která směřuje k ochraně práv dítěte, která jsou porušena nežádoucím výkonem rodičovské odpovědnosti.¹¹⁶

Jediným orgánem, který může rozhodnout o svěřením dítěte do náhradní rodinné péče, je soud (viz výše). NOZ zná následující druhy náhradní rodinné péče: poručenství (§ 928 až 942 NOZ), opatrovnictví dítěte (§ 943 až 947 NOZ), svěřením dítěte do péče jiné osoby (§ 953 až 957 NOZ), pěstounství včetně tzv. předpěstounské péče (§ 958 až 970 NOZ) a ústavní výchovu (§ 971 až 975 NOZ).

Závěrem je ještě nutné zmínit některé instituty, jejichž systematické zařazení není jednoznačné.

NOZ navrátil do českého právního řádu i institut švagrovství, upravený ještě ve středním občanském zákoníku. Vzhledem k tomu, že toto vzniká oproti jiným příbuzenským vztahům nikoli skrze zrození, ale skrze uzavření manželství, lze uvažovat, že by mohlo být považováno za samostatný základní institut zvláštní části rodinného práva, protože jej nelze jednoznačně podřadit ani pod právní vztahy související s manželstvím, ani pod právní vztahy ustavené skrze zrození (tedy rodičovské a od nich odvozené příbuzenské vztahy). V NOZ lze z jeho systematického zařazení v zákoně dovodit, že jej nelze považovat za příbuzenský vztah. Co je účelem znovuzavedení švagrovství, to lze jen odhadovat – sama důvodová zpráva je poměrně skoupá, neboť jako účel znovuzavedení uvádí fixaci jakožto právní pojem. Ač jde o znovuzavedení institutu, NOZ už se švagrovstvím nespojuje jeho dřívější účinky (např. dle zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, bylo sešvagření manželkou překážkou) a osoba sešvagřená není ani zahrnuta v okruh dědiců ze zákona. Jako nejdůležitější význam švagrovství lze tak pravděpodobně považovat zařazení sešvagřených osob mezi osoby blízké (ve formě vyvratitelné domněnky) se všemi z toho plynoucími důsledky (§ 22 NOZ). V praxi bude právě tento důsledek mít pravděpodobně největší význam pro vztahy, které již dnes v sociální realitě existují mezi fakticky blízkými osobami bez odpovídajícího zařazení těchto osob mezi osoby blízké v právním smyslu.¹¹⁷

Na obdobném pomezí se vyskytuje i právní úprava povinností a práv vůči dítěti spoluzijící osoby dle § 885 NOZ, kdy nutnou právní skutečností, která vede ke vzniku těchto práv a povinností, je vznik společné domácnosti a odlišuje se tak od právních vztahů mezi rodiči a

116 RADVANOVÁ, Senta a Michaela ZUKLÍNOVÁ. Kurs občanského práva: instituty rodinného práva. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 124.

117 BRUNCKO, Stanislav. Nová příbuzenství s právním významem. In: ŽATECKÁ, Eva. Cofola 2012: the conference proceedings. 1. vyd. Brno: Masaryk University, 2012, 1 CD-ROM.

děťmi (zde je hlavní právní skutečností vedoucí ke vzniku právních vztahů zrození) i od právních vztahů mezi manželi.

Jako samostatný základní institut lze odlišit rovněž registrované partnerství, upravené v ZRP, neboť jej nelze označit jako období manželství zejména s ohledem na funkci tohoto svazku. Zatímco obecnou funkcí všech rodinněprávních institutů je poskytnutí garancí pro výchovu dětí a zajištění podmínek pro reprodukci člověka, registrované partnerství (v současné právní podobě) takovou funkci nemá. Je otázkou, zda se za hlavní funkci nějakého právního institutu dá označit sama institucionalizace faktického vztahu. Podle mého názoru nikoliv, a proto jako jeho hlavní funkci lze v současnosti nejspíše označit upevnění materiální jistoty a povinnosti vzájemné pomoci pro registrované partnery (tedy hlubší promítnutí zásady vzájemné pomoci, než by tak bylo u faktického svazku). Ač NOZ původně počítal se zařazením tohoto institutu do svého textu, nakonec bylo rozhodnuto o ponechání právní úpravy v samostatném zákoně.

Dalším hraničním institutem je nesezdané soužití. Judikatura ESLP chrání takové soužití obdobně jako rodinu (přiznává ji právo na rodinný život apod.).¹¹⁸ NOZ ponechává osobě žijící v partnerském soužití množství práv a povinností, které jsou zaměřeny k ochraně rodiny (což je obecnou funkcí rodinného práva), a to např. vyživovací povinnost otce dítěte k neprovdané matce (už i v těhotenství) dle § 920 NOZ.

U některých institutů navíc lze vyzorovat, že působí napříč základní instituty rodinného práva. Jedná se zejména o institut výživného, který se týká jak vztahů v manželství, tak i vztahů mezi rodiči a dětmi a rovněž se vyskytuje i ve vztazích náhradní rodinné péče (a též u vztahů mezi registrovanými partnery). ZOR tuto specifickou vlastnost výživného reflektoval tím, že právní úpravu vyživovacích vztahů upravoval v samostatné třetí části zákona. NOZ naproti tomu právní úpravu výživného rozptýlil v celé části druhé

8 Závěr

Systémem se podle jedné tradice myšlení rozumí celek, který se sestává z částí, které jsou navzájem v určitých vzájemných vztazích. Tato tradice myšlení našla své uplatnění i v právu, kde právo jako systém tohoto typu charakterizují ve svých pracích Macur a Knapp. Naproti tomu Luhmann je představitelem jiné tradice myšlení, která správně upozorňuje na to, že předchozí teorie nedokáže vysvětlit, proč se tento celek projevuje na úrovni částí jako jednota a poukazuje na funkci systému jako na jeho rozeznávací kritérium. Ani tato tradice myšlení však nepodceňuje strukturu systému a jeho členění na parciální systémy, případně na prvky a vztahy mezi nimi.

Právo lze v obou myšlenkových tradicích označit jako systém (přesněji jako jeden ze sociálních systémů) a lze rovněž nalézt jeho vnitřní strukturu i prvky. Problematika vnitřní diferenciací v systému práva není nová a zkoumala se již v období rozvoje římského práva. Nejčastější

---

¹¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 162.

vnitřní diferenciaci systému práva vychází zdola, od jediných jednoznačně rozeznatelných vnitřních prvků, kterými jsou právní normy, a opírá se o vlastnosti těchto norem. Jako prvky systému, kterým je právo, lze rozlišit právní instituty, právo hmotné a procesní, právo soukromé a veřejné a právní odvětví.

Rodinné právo tvoří svébytný systém jakožto součást soukromého práva a jakožto samostatné právní odvětví. Jako samostatné odvětví je možno jej rozlišit pomocí předmětového kritéria a pomocí kritéria metody právní regulace, a jako svébytný systém je možné jej označit pro jeho specifickou funkci v životě společnosti, kterou je vytvoření podmínek pro upevnění rodiny, zejména poskytnutím garancí pro výchovu dětí, čímž v nejobecnějším smyslu zajišťuje podmínky pro reprodukci člověka a jeho osobnosti.

Samo rodinné právo je složeno z prvků, kterými jsou rodinněprávní instituty. Základními instituty obecné části rodinného práva jsou zásady, rodinněprávní skutečnosti a rodinněprávní vztah, základními instituty zvláštní části rodinného práva jsou manželství, rodičovství a příbuzenství a náhradní rodinná péče. Co se týče manželství, přestože NOZ poskytuje výslovnou ochranu rodině založené manželstvím (§ 3 odst. 2 písm. b) NOZ), i neformální svazky muže a ženy, resp. jakýchkoliv jiných osob, mezi kterými existuje citové pouto a mezi nimiž zpravidla existuje společná domácnost, požívají právní ochrany. Napříč právní úpravou rodičovství je zjevné, že v NOZ došlo k výraznému posílení participačních práv dítěte u záležitostí, které se jej dotýkají (zejména § 867 odst. 1, § 875 odst. 2 a § 907 odst. 2 NOZ). U právní úpravy příbuzenství došlo k rozšíření okruhu příbuzenských vztahů, které mají právní relevanci. U náhradní rodinné péče se soud stal jediným orgánem, na základě jehož rozhodnutí může náhradní rodinná péče vzniknout.

Použitá literatura

1. BEITZKE, Günther. *Familienrecht: ein Studienbuch*. 25., überarb. Aufl. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1988, 387 s. ISBN 3406326439.
2. BROMLEY, P. M. *Family law*. 4. ed. London: Butterworths, 1971, 561 s. ISBN 040656003x.
3. BRUNCKO, Stanislav. *Nová příbuzenství s právním významem*. ŽATECKÁ, Eva. *Cofola 2012: the conference proceedings*. 1. vyd. Brno: Masaryk University, 2012, 1 CD-ROM. ISBN 9788021059290.
4. EEKELAAR, John. *Family law and social policy*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1978, 335 s. ISBN 0297774077.
5. ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001, 302 s. ISBN 8072013130.
6. ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd.. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s.
7. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 310 s. ISBN 9788073804541.

8. HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. 1. vyd. Praha: Academia, 1977, 374 s.
9. HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 s. ISBN 8021039744.
10. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Základy teorie rodinného práva*. 1. vyd. Praha: SPN, 1986, 130 s.
11. HURDÍK, Jan. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2007, 119 s. ISBN 9788071793793.
12. HURDÍK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné: obecná část, absolutní majetková práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 308 s. ISBN 9788073803773.
13. KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. *Právní propedeutika*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeská univerzita, 1994, 137 s. ISBN 8070821663.
14. KNAPP, Viktor. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, 314 s.
15. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 8071790281.
16. KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996, 248 s. ISBN 8071790893.
17. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku*. Právní rozhledy, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, 23-24, s. 801-813. ISSN 1210-6410.
18. KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 419 s. ISBN 8024604833.
19. LUHMANN, Niklas a Fatima KASTNER. *Law as a social system*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2008, 498 s. ISBN 9780198262381.
20. LUHMANN, Niklas. *Sociální systémy: nárys obecné teorie*. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2006, 550 s. ISBN 8073251000.
21. MACUR, Josef. *Občanské právo procesní v systému práva*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975, 305 s.
22. PETRŽELKA, Karel. *Zákon o právu rodinném: Zákon o zatímních změnách v některých občanských věcech právních*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1950, 345 s.
23. RADVANOVÁ, Senta a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1999, 227 s. ISBN 8071791822.
24. RAUSCHER, Thomas. *Familienrecht*. Heidelberg: C. F. Müller, 2001, 950 s. ISBN 3811450565.
25. SEDLÁČEK, Jaromír. *Rodinné právo*. V Brně: Nákladem československého akademického spolku Právnický, 1934, 221 s.
26. SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 291 s. ISBN 9788073800666.
27. SVOBODA, Emil. *Rodinné právo*. Praha: "Vesmír" - nakladatelská a

- vydavatelská společnost s r.o., 1921, 117 s.
28. ŠÍŇ, Zbyněk. *Tvorba práva: pravidla, metodika, technika*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 176 s. ISBN 9788074001628.
  29. WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce (úvod do teorie práva)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 217 s. ISBN 8021011238.

ODOBERANIE DETÍ BIOLOGICKÝM RODIČOM V KRAJINÁCH EURÓPSKEJ ÚNIE

Radka Sláviková Geržová*

Abstract: *Families, as the bedrock of society, are provided the necessary protection that goes beyond the borders of the national legislation of each Member State and reaches a multinational level. This protection is formed primarily of the effort to eliminate any intervention in the natural environment of family. One of the most important functions of a family unit is to create a natural and healthy environment for the positive development of the children. According to Art 24 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, all children have the right to the care and protection that is necessary for their well-being. This begs the question: What if the family unit is not providing this function, but to the contrary has become the most inappropriate and unwholesome environment for the child? The most serious form of intervention in the family by authorities is the removal of a child from the natural environment of his biological family. In some EU Member Countries, the number of children removed from their biological parents is growing year by year, and this form of intervention by authorities has become the subject of impassioned debates over the last few years.*

Keywords: *removing children from biological family, child protection, judicial decisions, Children Act*

Abstrakt: *Rodine, ako základnej bunke spoločnosti, je poskytovaná potrebná ochrana, ktorá presahuje hranice vnútroštátnych legislatív jednotlivých členských štátov a dosahuje nadnárodnú úroveň. Táto ochrana spočíva najmä v snahe eliminovať akékoľvek zásahy do prirodzeného prostredia rodiny. Jedným z najdôležitejších účelov rodiny je vytvárať prirodzené a zdravé prostredie pre vývoj detí. V zmysle čl.24 Charty Európskej únie majú všetky deti právo na takú starostlivosť a ochranu, ktorá je potrebná pre ich blaho. V tejto súvislosti vystupuje do popredia otázka: Čo v prípade, ak rodina túto svoju úlohu nenaplní a práve naopak, stáva sa pre dieťa tým naj nevhodnejším a najnezdravším prostredím? Najzávažnejšou formou zásahu štátu do rodiny je odňatie dieťaťa z prirodzeného prostredia jeho biologickej rodiny. Počet detí odobratých biologickým rodičom sa v niektorých krajinách Európskej únie*

---

* JUDr. Radka Sláviková Geržová; advokátka a externa doktorantka na Fakulte práva na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave, Slovenská republika.

každoročne zvyšuje, a preto sa táto forma zásahu štátu stala predmetom búrlivej diskusie.

Kľúčová slova: odoberanie detí biologickým rodičom, ochrana detí, súdne rozhodnutie, zákon o ochrane dieťaťa

1 Úvod

„...Rodičovské práva a povinnosti tvorí súhrn práv a povinností, ktorých účelom je zabezpečiť morálne a materiálne blaho dieťaťa a chrániť jeho práva a oprávnené záujmy. Vo vzťahu k rodičovským právam sa zdôrazňuje najmä zodpovednosť rodičov. Súčasťou rodičovských práv a povinností je sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývoj maloletého dieťaťa...“¹

V prípade, že rodičia neplnia svoje povinnosti stanovené právnymi predpismi v oblasti rodinného práva, prichádzajú do úvahy opatrenia, ktoré sa realizujú vo forme zásahov štátu. Tieto opatrenia štátu sú vo svojej podstate univerzálne, odlišujú sa len vzhľadom na potreby detí v jednotlivých krajinách. Podľa ideálneho sociologického modelu intervenciou štátu sa poskytuje doplnková starostlivosť a podpora pre rozvoj dobre fungujúcich rodín, ako aj ochrana v prípade ich zlyhania.

Intervenčné opatrenia štátu v tejto oblasti možno rozčleniť na podporné a invazívne. Hlavným kritériom pre toto delenie je vzťah opatrení k zachovaniu celistvosti prostredia, kde vyrastá väčšina detí – rodine. Odňatie dieťaťa biologickým rodičom, resp. odňatie rodičovských práv a povinností k dieťaťu tak predstavuje najzávažnejšie invazívne opatrenie štátu. Dochádza pri ňom k vyňatiu dieťaťa z prirodzeného prostredia jeho biologickej rodiny a jej nahradenie prostredníctvom inštitucionálnej starostlivosti, čiže starostlivosti poskytovanej na to určenými štátnymi orgánmi, alebo neinštitucionálnej starostlivosti, ktorá sa realizuje vo forme náhradnej rodinnej starostlivosti. V zmysle čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách má každý právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života. Štátny orgán môže do výkonu tohto práva zasahovať len v prípadoch, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné vo verejnom záujme.² K tomuto opatreniu môže dôjsť len na základe rozhodnutia štátneho orgánu, ktorým je vo väčšine krajín nezávislý súd, a v súlade s účinnými právnymi predpismi patriacimi do oblasti rodinného práva.

Počiatky zásahov štátnej moci do rodinného prostredia sa začali realizovať v európskych krajinách už v 80. rokoch 19. storočia. Práve v tomto období sa intervencia štátu do rodiny začala chápať ako menšie zlo než narušenie celého morálneho základu spoločnosti, ku ktorému by došlo,

1 LAZAR, J. A kol. 2006. Občianske právo hmotné 1. 3. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 380. ISBN 9788080783464. str. 352 a nasl.

2 Pozri aj Európsky dohovor o ľudských právach a základných slobodách. [online]. [cit. 2014-01-24]. Dostupné na internete: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>

ak by určité vybrané rodiny neboli kontrolované štátom. V tomto období sa spoločnosť začala zaoberať aj zneužívaním a zanedbávaním detí a ich ochranou. Cieľom vtedajších organizácií bolo najmä zabezpečiť novelizáciu zákonov, zostaviť kontrolný a vyšetrovací systém na prevenciu týrania a zneužívania detí, a taktiež obmedziť právomoci rodičov voči deťom. Postupom času dochádzalo v európskych krajinách k prijímaniu právnych aktov, ktoré umožňovali štátu v rôznych formách zasahovať do biologickej rodiny, a dokonca aj tou najzávažnejšou formou – odobrať dieťa biologickým rodičom. V Dohovore o právach dieťaťa, ktorý je najratifikovanejším dohovorom všetkých čias, došlo ku komplexnému vymedzeniu práv dieťaťa, ktoré majú byť rešpektované a chránené zo strany štátu aj zo strany rodičov.

V zmysle čl. 9 Dohovoru o právach dieťaťa musia všetky zmluvné štáty tohto Dohovoru zabezpečiť, aby dieťa nebolo oddelené od svojich rodičov, okrem prípadov, keď je to nevyhnutné pre najlepšie záujmy dieťaťa. Takéto rozhodnutie však musí byť nevyhnutné v mimoriadnom prípade ako je zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi.³

2 Odoberanie detí biologickým rodičom v krajinách Európskej únie

Zásahy štátu do rodinného prostredia sa v jednotlivých štátoch Európskej únie podstatným spôsobom odlišujú, čo je spôsobené rozdielnosťou legislatív členských krajín, podmienenou nielen ekonomickou vyspelosťou a sociálnym systémom, ale aj právnou kultúrou a históriou v danom štáte. Spájanie krajín na nadnárodnej alebo regionálnej úrovni, a s tým spojená migrácia obyvateľstva, si vyžaduje, aby isté štandardy v takej citlivej oblasti ako je ochrana detí a rodiny boli dodržiavané vo všetkých štátoch. Otázka intervencie štátu do rodiny, a s tým spojené obmedzovanie rodičovských práv a povinností, tak síce patrí do pôsobnosti jednotlivých štátov, avšak štáty musia spĺňať štandardy stanovené v nadnárodných dokumentoch zameraných na ochranu ľudských práv. Problematike odoberanie detí biologickým rodičom je v súčasnosti venovaná veľká pozornosť najmä v súvislosti s viacerými kontroverznými prípadmi, ktoré sa odohrali v krajinách Európskej únie, a ktoré upriamili pozornosť na veľké množstvo detí odobraných biologickým rodičom. Podľa správy Výboru pre ľudské práva Rady Európy dochádza v najväčšom rozsahu k odoberaniu detí najmä v krajinách s najrozvinutejším sociálnym systémom - vo Veľkej Británii a v škandinávskych krajinách.

2.1 Odoberanie detí biologickým rodičom vo Veľkej Británii

Podľa prieskumov dochádza vo Veľkej Británii každoročne k odňatiu 30 000 detí z ich biologických rodín. Základný právny rámec, ktorý upravuje starostlivosť štátu o detí, a s tým spojené oprávnenia a povinnosti verejných inštitúcií, je vo Veľkej Británii zákon s názvom *The Children Act*, ktorého pôvodné znenie bolo prijaté v roku 1898. Základným

---

3 Pozri aj Dohovor o právach dieťaťa. [online]. [cit. 2014-01-24], Dostupné na internete: <http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Dohovor-o-pr%C3%A1vach-die%C5%A5a%C5%A5a.pdf>.

účelom The Children Act je zabezpečovať a chrániť záujmy detí, preto stanovuje oprávnenia a povinnosti štátnych orgánov v tejto oblasti. Aktuálne znenie The Children Act bolo prijaté po smrti osemročnej Victorie Climbie z Pobrežia Slonoviny, ktorá bola utýraná svojimi adoptívnymi rodičmi. V tomto prípade došlo k významnému zlyhaniu anglického sociálneho systému. Novela The Children Act mala zabrániť tomu, aby sa podobné prípady opakovali. Kľúčovým ustanovením The Children Act je odoberanie detí biologickým rodičom v §2, podľa ktorého sú *všetky miestne orgány povinné starať sa o ochranu detí*.⁴ V praxi to znamená, že všetky osoby vo verejných funkciách – lekári, škola, vrátane množstva agentúr zameriavajúcich sa na práva detí, majú povinnosť ohlásiť akékoľvek podozrenie zo zanedbávania alebo zneužívania dieťaťa. Obdobné ustanovenie je zakotvené aj, v § 9 Zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, v zmysle ktorého je *každý povinný upozorniť príslušný orgán na porušovanie práv dieťaťa*.⁵ Napriek tomu, že tieto ustanovenia sú obdobné, ich realizácia sa v daných podmienkach uskutočňuje podstatne odlišným spôsobom, čo je dané najmä vysokou mierou právneho povedomia v oblasti ochrany detí vo Veľkej Británii.

Na ochranu detí v núdzi bol vo Veľkej Británii prijatý aj špecializovaný dokument, ktorý obsahuje jednak ustanovenia záväzného, a jednak odporúčacieho charakteru. Týmto kódexom je dokument s názvom *Vzájomná spolupráca pri ochrane detí* (Working together to safeguard children), ktorý bol prijatý v roku 1999. Dokument zaväzuje všetky organizácie na ochranu detí na úzku spoluprácu s ostatnými osobami v záujme ochrany a napĺňania najlepších záujmov detí v súlade s právnymi predpismi prijatými na ich ochranu.⁶

Ustanovenia The Children Act, ako aj Vzájomnej spolupráce pri ochrane detí, sú v praxi realizované prostredníctvom štátnej inštitúcie Children Social Care - CSC. Akékoľvek oznámenie o podozrení z ubližovania, zneužívania alebo zanedbávania dieťaťa urobené na polícii alebo núdzovej linke je ihneď posunuté miestnemu orgánu na ochranu detí. Miestny orgán pre ochranu detí má jeden deň od prijatia oznámenia rozhodnúť, ako bude v danom prípade postupovať ďalej. Ak má za to, že dieťaťu nie je a nebolo nijakým spôsobom ubližované, nezačne nijaké ďalšie konanie. V prípade podozrenia môže rozhodnúť, že je potrebné prípad ďalej prešetriť a získať viac informácií. Na základe takto získaných informácií vypracuje tento orgán posudok. Ak obsah posudku naznačuje, že dieťa bolo týrané alebo, že mu hrozí bezprostredné nebezpečenstvo, je potrebné aby sa začalo viesť v danej veci vyšetrovanie, ktoré zabezpečuje sociálny pracovník. Na účely tohto vyšetrovania sa získavajú informácie priamo od dieťaťa, jeho rodičov, členov rodiny a iných osôb, za účelom

4 Pozri aj The Children Act. [online]. [cit. 2014-01-20] Dostupné na internete: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/31/notes/division/2/4/1/4>.

5 Pozri aj Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. [online]. [cit. 2014-01-20] Dostupné na internete: http://is.muni.cz/th/200618/pedf_m/SR_zakon.pdf.

6 The Child protection system in England, Fourth Report of Session 2012-13, House of Commons, London. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmeduc/137/137.pdf>.

zistenia, či je dieťa vystavené v biologickej rodine týranu alebo či mu je inak ubližované. Na základe The Children Act musí byť vyšetrené každé podozrenie alebo domnienka, že dieťa by mohlo byť ohrozené. V prípade, že dôjde k potvrdeniu takéhoto podozrenia z ohrozovania dieťaťa, môže sociálny pracovník podať návrh na súd, obdobne ako v Slovenskej republike, aby vydal predbežné opatrenie angl. interim care order).

Účelom predbežného opatrenia v oblasti starostlivosti súdu o maloletých je dočasne upraviť pomery dieťaťa, kým nedôjde k ukončeniu vyšetrovania podozrenia. Tento inštitút je obdobný ako inštitút predbežného opatrenia v SR, na základe ktorého súd dočasne zverí dieťa do starostlivosti osoby, ktorú vo svojom rozhodnutí určí v prípade, ak sa maloleté dieťa ocitne bez akejkoľvek starostlivosti, alebo ak je jeho život, zdravie alebo priaznivý vývoj vážne ohrozený alebo narušený. Súd môže takéto predbežné opatrenie vydať aj bez návrhu alebo na návrh orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.⁷

Na základe takto vydaného predbežného opatrenia môže byť dieťa odňaté svojim rodičom alebo opatrovníkom po dobu 8 týždňov. Sociálny pracovník, ktorý podá návrh na vydanie opatrenia na súd, musí vypracovať „plán ochrany dieťaťa“. Tento plán zahŕňa všetky podrobnosti o ďalšom živote dieťaťa po jeho odobratí rodičom a jeho monitorovaní, vrátane toho, kde bude dieťa bývať, kam bude chodiť do školy, ako aj úprava jeho ďalšieho vzťahu s rodičmi. Okrem odňatia dieťaťa z domova môže dôjsť aj k vydaniu predbežného opatrenia, na základe ktorého súd uloží zákaz vstupu do obydlija tomu rodičovi, u ktorého je podozrenie z týrania dieťaťa, pričom dieťa môže zostať v starostlivosti druhého rodiča. Za veľmi výnimočných okolností môže byť dieťa odobraté rodičom na základe policajného nariadenia, a to maximálne po dobu 72 hodín.

Ak aj po komplexnom prešetrení vecí sú sociálne úrady presvedčené, že je nevyhnutné zveriť dieťa do náhradnej starostlivosti, môžu podať návrh na súd na nariadenie dlhodobej náhradnej starostlivosti o dieťa. Na základe tohto nariadenia preberá miestny úrad rodičovské práva a povinnosti za rodičov alebo opatrovníkov dieťaťa. V zmysle § 31 The Children Act môže súd nariadiť náhradnú starostlivosť iba v prípadoch uvedených v tomto ustanovení, a to v prípade, že dieťa utrpelo vážnu ujmu alebo, že mu hrozí nebezpečenstvo vážnej ujmy zo strany jeho rodičov.⁸ Na účely The Children Act sa za ujmu spáchanú na dieťati považuje zlé zaobchádzanie, vrátane zneužívania, ako aj poškodzovanie fyzického alebo psychického zdravia dieťaťa alebo jeho zdravého vývoja.

Hneď po nariadení náhradnej starostlivosti sa začne aplikovať plán starostlivosti o dieťa vypracovaný sociálnymi pracovníkmi. Na základe tohto plánu môže byť dieťa zverené do starostlivosti príbuzných alebo iných členov rodiny, do pestúnskej starostlivosti alebo do detského domova. V niektorých prípadoch plán starostlivosti o dieťa obsahuje aj stanovenie procesu postupného návratu dieťaťa do biologickej rodiny. V

7 Pozri aj § 75a Zákona č. 99/1963 Z.z. Občiansky súdny poriadok [online]. [cit. 2014-01-19] Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1963-99>.

8 The Child protection system in England, Fourth Report of Session 2012-13, House of Commons, London. [online]. [cit. 2014-01-19] Dostupné na internete: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmeduc/137/137.pdf>.

prípadoch, kedy podľa názoru sociálnych služieb pre dieťa nie je návrat do biologickej rodiny bezpečný alebo nie je v jeho najlepšom záujme, môže byť dieťa poskytnuté na adopciu. Na adopciu dieťaťa v tomto prípade nie je potrebný súhlas rodičov.

2.2. Prípady odoberania detí slovenským rodinám vo Veľkej Británii

Vo Veľkej Británii došlo k viacerým prípadom odňatia detí biologickým rodičom pochádzajúcim zo Slovenska. Najmedializovanejším prípadom bolo odobratie detí Samuela a Martina Boorových. Celá kauza sa začala pred viac ako dvoma rokmi, kedy sociálna služba odobrala Slovenke Ivane Boorovej dve maloleté deti z dôvodu podozrenia z ich zneužívania. Po prešetrení veci súd vo Veľkej Británii rozhodol o ich nútenej adopcii. Odobratie detí sprevádzal rad okolností, ktoré vyvolávali pochybnosti o oprávnenosti a dôvodnosti tohto opatrenia zo strany štátu. O celej kauze informovali slovenské médiá, ktoré zároveň spustili veľkú vlnu protestu proti tomuto zásahu štátu do slovenskej rodiny. Vo Veľkej Británii prebehlo niekoľko pojednávania v danej veci, pričom posledné sa konalo na Kráľovskom súde, ktorý napokon rozhodol o zverení detí do starostlivosti starej matky, ktorá žije na Slovenku. Rozhodnutie v kauze detí Boorových bolo svojím spôsobom prelomové a predstavuje možný precedens, pretože v tomto konaní mala Slovenská republika možnosť vstúpiť do konania ako tretia strana, čo sa v minulosti v podobných prípadoch nestávalo.⁹

K podobnému prípadu došlo aj v kauze 12-ročného Elliota, ktorého britské úrady odobrali jeho slovenskej matke a zverili ho do starostlivosti jeho tety. Tento prípad zmenil nazeranie britských súdov na prípady odoberania detí rodičom pochádzajúcim z iných krajín. Na základe tohto rozsudku bude britská justícia musieť o prípadoch odobratia či adopcie detí rodičom, ktorí nie sú britskými občanmi, informovať krajinu, z ktorej pochádzajú a umožniť jej podieľať sa na danom konaní.¹⁰ V rozsudku bol taktiež zrušený striktný zákaz vyjadrovať sa pre médiá v obdobných prípadoch, avšak tieto vyjadrenia by nemali byť urobené v angličtine a mali by byť formulované tak, aby bola identita dieťaťa vo Veľkej Británii utajená.¹¹ Uvedené rozhodnutie sa tak stáva právnym nástrojom pre ďalšie krajiny, ktoré môžu pomôcť svojim občanom čeliacim odoberaniu detí vo Veľkej Británii, často krát nie na základe relevantných dôvodov, aktívne vystupovať v takýchto konaniach.¹²

9 Pozri aj Deti Ivany Bóorovej sú už na Slovensku, zdroj: SITA, in: Pravda, 2013. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/252564-deti-ivany-boorovej-su-uz-na-slovensku/>.

10 Pozri aj MIKUŠOVIČ, D.: Briti zmenili postoj, k sporom o deti nás prizvú častejšie, in: SME, 2014. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/7069699/briti-zmenili-postoj-k-sporom-o-deti-nas-prizvu-častejšie.html>.

11 Pozri aj Judgment of the President of the Family Division dealing with the court's approach to care proceedings concerning children from other European countries, and to reporting restriction orders in such cases. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed126781>.

12 Pozri aj Balážová, D.: Cisárová : Šli sme do toho a hrali vabank. In: Pravda, 2012, [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/252502-cisarova-sli-sme-do-toho-a-hrali->

Je nepochybné, že rozhodnutia v uvedených prípadoch priniesli vývoj problematiky zásahov štátu do rodín pochádzajúcich z iných krajinách. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na to, že každý jeden obyvateľ, ktorý sa rozhodne založiť si rodinu v inom členskom štáte Európskej únie, musí byť pripravený stotožniť sa aj s fungovaním jej právneho a sociálneho systému, ale najmä odlišného právneho povedomia a mentality. Je preto opodstatnené, aby jednotlivé štáty mohli v dostatočnej miere zasahovať do takýchto konaní, a tým poskytovať svojim občanom potrebnú pomoc.

2.3 Odoberanie detí biologickým rodičom vo Švédsku

Okrem Veľkej Británie dochádza k veľkému množstvu zásahov štátu do rodiny vo forme odoberania detí biologickým rodičom aj v niektorých škandinávskych krajinách. Podľa správy Výboru pre ľudské práva Rady Európy došlo vo Švédsku od roku 1920 k odobratiu viac ako 300 000 detí a ich umiestneniu do náhradnej starostlivosti. Štatistiky pre ostatné severské krajiny sú o niečo nižšie. Už v roku 2009 Výbor OSN upozornil vo svojej správe na neobvykle vysoký počet detí odnímaných svojím biologickým rodičom vo Švédsku. V tejto súvislosti Výbor OSN odporučil Švédsku zamerať sa na ochranu prirodzeného rodinného prostredia a najmä na to, aby odnímanie dieťaťa a jeho umiestnenie do náhradnej starostlivosti bolo vykonávané len vtedy, keď je to v najlepšom záujme dieťaťa.

Základný právny rámec verejnej zodpovednosti za deti a mladistvých je vo Švédsku zakotvený v zákone o sociálnych službách. *Starostlivosť prostredníctvom štátnych orgánov je v zmysle tohto zákona poskytovaná osobám mladším ako 18 rokov, ak možno predpokladať, že mladému človeku nemôže byť poskytnutá potrebná starostlivosť so súhlasom osoby alebo osôb, ktoré majú na neho väzby.* Ak však rodičia dieťaťa neposkytnú súhlas s takýmito opatreniami, môže byť povinná starostlivosť nariadená. Starostlivosť štátnych inštitúcií sa tak mladému človeku poskytuje v prípade, ak nedostatok starostlivosti, zneužívania alebo akékoľvek iné podmienky v rodine znamenajú ohrozenie jeho zdravia alebo psychického či fyzického vývoja.

Základným účelom zákona je ochrana detí, ktoré sa ocitli v nebezpečenstve. Zákon zveruje právomoc v rámci podpory pozitívneho vývoja detí do kompetencie miestnych orgánov - obcí a miest. Za týmto cieľom má každá obec sociálny okresný úrad zložený z dosadených členov, zväčša politikov, ktorým asistujú sociálni pracovníci. Ak sociálni pracovníci považujú za potrebné prijať dieťa do verejnej starostlivosti, podajú správu sociálnej rade, ktorá väčšinou rozhodne v súlade s názorom sociálnych pracovníkov. Rada môže podľa zákona urobiť mimoriadne rozhodnutie, pričom takéto rozhodnutie sociálnej rady musí byť potvrdené na miestnom správnom súde. Správne súdy síce posudzujú prípady nariadenia verejnej starostlivosti, pričom návrhy na vzatie dieťaťa do verejnej starostlivosti podávajú sociálni pracovníci. Z praxe je zrejmé, že

---

vabank/.

správne súdy len veľmi zriedka rozhodujú odlišne ako sociálna rada.

Rodičia aj deti majú zo zákona nárok na verejného obhajcu v správnych konaniach pred súdom. Rodičom a deťom môže byť spoločný obhajca, ale to len v prípade, že medzi nimi nie sú žiadne rozporuplné záujmy. Správny súd však len málokedy určí spoločného obhajcu. Namiesto toho im určí samostatných obhajcov, čo je tiež zväčša založené na odporúčaní sociálnych pracovníkov.

Vo Švédsku sa často uplatňuje osobitný právny inštitút, tzv. prenos poručníctva. Prenos poručníctva sa realizuje v zmysle Rodičovského a poručníckeho zákona nasledovne: „...*Ak sa o dieťa starali a vychovávali ho v súkromnom domove iných ako jeho rodičov a je očividné, že je to najlepšie pre dieťa, tak súčasný vzťah by mal pokračovať a opatrovníctvo by malo byť prenesené na osobu alebo osoby, ktoré dieťa prijali, súd ich vymenuje za jeho opatrovníkov...*“ Ekvivalentom prenosu opatrovníctva je vynútená adopcia. Prenosom opatrovníctva nevlastných detí od ich rodičov dôjde k prerušeniu všetkých väzieb, ktoré sú medzi rodičom a dieťaťom a rodič stráca akékoľvek rozhodujúce slovo v živote svojho dieťaťa. Nevlastným rodičom sú naproti tomu poskytované viaceré výhody zo sociálneho zabezpečenia, predstavujúce pomerene vysoké mesačné príjmy poskytované za vykonávanie náhradnej starostlivosti.¹³

Proti rozhodnutiu sociálnej rady sa rodičia môžu odvolať na správny súd. Na druhom stupni rozhoduje odvolací správny súd a napokon najvyšší súd. Odvolanie proti rozhodnutiu najvyššieho súdu môže byť podané iba v prípade, ak bolo povolené. V prípade odňatia dieťaťa biologickým rodičom sú sociálni pracovníci povinní zabezpečiť dieťaťu prijatie do verejnej inštitúcie. Dieťaťu musí byť zabezpečený dostatočný kontakt s jeho biologickou rodinou. Podľa vyjadrení uvedených v správe adresovanej Rade Európy sociálni pracovníci a nevlastní rodičia nielen regulujú návštevne práva biologických rodičov, ale odopierajú im aj právo na korešpondenciu, čím dochádza k úplnej izolácii detí od biologických rodičov. Účel zákona smerovať k opätovnému spojeniu dieťaťa s jeho rodinou však málokedy zodpovedá realite. Podľa viacerých výskumov sa preukázalo, že sociálni pracovníci používajú vo svojich vyšetrovaniach detskej ochrany perzekvujúce stratégie a ignorujú alebo nezískavajú informácie priamo od detí. Pri vyšetrovaní prípadov podozrenia zo zanedbávania alebo zneužívania detí nezískavajú švédske kompetentné orgány skoro žiadne informácie od samotných detí.

Sociálna rada vo Švédsku reguluje návštevy rodičov, a taktiež rozhoduje o utajení bydliska dieťaťa rodičom. Proti takémuto rozhodnutiu sociálnej rady môžu podať odvolanie na správny súd deti aj rodičia. Je však skôr výnimkou, že verejný obhajca, ktorý bol deťom pridelený, má iniciatívu dosiahnuť opätovné stretávanie dieťaťa s rodičmi. K pozitívnemu ovplyvňovaniu vzťahu dieťaťa a biologických rodičov má najmä slúžiť umožnenie telefonického a písomného kontaktu, ako sa

---

13 Pozri aj *Odnímanie detí biologickým rodičom vo Švédsku a iných severských krajinách*. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1683>.

uvádza aj v rozsudku EŠLP Eriksson proti Švédsku.¹⁴

2.4 Prípady odobratia detí biologickým rodinám vo Švédsku z pohľadu judikatúry EŠLP

V zmysle judikatúry EŠLP je odňatie dieťaťa z prirodzeného prostredia biologickej rodiny považované za veľmi závažný zásah štátu. Rodičia takto odlúčeného dieťaťa majú právo na to, aby štátne orgány svojimi opatreniami podporovali pozitívne rozvoj vzťahu rodičov a dieťaťa, a aby nakoniec došlo opätovne k zjednoteniu rodiny. Najzávažnejším prípadom odlúčeného dieťaťa z biologickej rodiny je jeho odňatie hneď po narodení. Takéto odňatie sa môže uskutočniť len za veľmi výnimočných okolností, ako judikoval EŠLP vo svojom rozsudku.¹⁵

Jedným z najznámejších prípadov, v ktorom bola riešená problematika odnímania detí biologickým rodičom a s tým spojené práva a povinnosti je kauza Olsson proti Švédsku.¹⁶

Sťažnosť na súd podali rodičia troch maloletých detí, ktoré boli umiestnené oddelene do náhradnej starostlivosti v roku 1980. Navrhovatelia podali niekoľko žiadostí o zrušenie náhradnej starostlivosti a po rade zamietnutí sa vec dostala až na švédsky najvyšší súd, ktorý rozhodol o tom, že odobratie detí biologickým rodičom by malo byť zrušené, pričom nariadil, aby postupne začali prípravy na zjednotenie rodiny. Napriek tomu k zjednoteniu rodiny nedošlo, lebo sociálna rada opätovne nariadila náhradnú starostlivosť. Po vyčerpaní všetkých opravných prostriedkov podali Olssonovci sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva, v ktorom sa domáhali najmä porušenia čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách. Rozhodnutie v tejto veci je jedným z najvýznamnejších judikátov v tejto oblasti, v ktorom EŠLP judikoval: „...odobratie dieťaťa do náhradnej starostlivosti by malo byť považované za dočasné opatrenie, ktoré bude ukončené ihneď, ako to okolnosti dovoľia a každé takto vykonané opatrenie musí byť v súlade s cieľom, ktorým je spojenie biologického rodiča s jeho dieťaťom...“¹⁷

14 Pozri aj rozsudok EŠLP *Eriksson proti Švédsku*- rozhodnutie z 22. júna 1989 [online]. [cit. 2014-01-19] Dostupné na internete:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

[\["eriksson"\],"documentcollectionid2":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

[\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57481"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{). Dostupné na internete: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

[\["eriksson"\],"documentcollectionid2":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

[\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57481"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

15 Pozri aj prípad P., C. a S. proti Spojenému kráľovstvu - rozhodnutie z 16. júla 2002

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) [%22fulltext%22:[%22P.C.%20and%20S.%22],[%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22kdate%22:[%222002-07-16T00:00:00.0Z%22,%22%22],[%22itemid%22:[%22001-60610%22.

16 Pozri aj rozsudok EŠLP *Olsson proti Švédsku č. 1*, rozsudok z 24. marca 1988, séria A č. 130, s. 36, ods. 81) [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["olsson"\],"itemid":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

[\["001-57548"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

17 Pozri aj rozsudok EŠLP *Olsson proti Švédsku č. 1*, rozsudok z 24. marca 1988, séria A č. 130, s. 36, ods. 81) [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["olsson"\],"itemid":](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

[\["001-57548"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

Okrem práv rodičov riešil ESLP v tomto rozhodnutí aj vzájomné práva detí, pričom uviedol, že deti môžu vyžadovať právo na rešpektovanie svojho rodinného života jedno voči druhému, a to nezávisle od svojho vzťahu k rodičom.

V právnej veci Eriksson proti Švédsku, podala navrhovateľka sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva, z dôvodu porušenia jej práv priznaných čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a základných slobodách. Vnútroštátne konanie v tejto veci sa týkalo odňatia Lisy Erikssonovej jej biologickým rodičom v roku 1978, z dôvodu neuspokojivých podmienok v rodine pre život dieťaťa. Lisina matka sa niekoľkokrát domáhala styku s dcérou a zrušenia náhradnej starostlivosti, avšak bez úspechu. A to aj napriek tomu, že v zmysle švédskych zákonov už v roku 1983 neexistovali žiadne dôvody na trvanie nariadenej náhradnej starostlivosti. Predmetom tohto prípadu na základe sťažnosti na ESLP bola najmä problematika styku dieťaťa s biologickým rodičom, po jeho umiestnení do náhradnej starostlivosti, ktorý bol matke odopieraný. ESLP v tomto prípade vyhlásil, že „...prísne a dlhodobé obmedzenie návštev spojené so (šesťročným) zákazom vziať si dieťa (z pestúnskej rodiny), nie je primerané sledovanému legitímnemu cieľu...“.¹⁸

2.5 Činnosť Rady Európy vo vzťahu k neoprávnenému odoberaniu detí biologickým rodičom

Keďže ochrana rodiny a tomu zodpovedajúcich práv už dávno nepredstavuje len vnútornú záležitosť jednotlivých európskych štátov, dochádza v tejto oblasti aj na nadnárodnej úrovni k vyvíjaniu rôznych aktivít. Tieto opatrenia sa začali vo väčšej miere realizovať najmä v súvislosti s viacerými aktivitami mimovládnych organizácií pre ochranu ľudských práv, ktoré poukazujú na vysoký výskyt prípadov odnímania detí, ktoré sú často krát vykonávané bez relevantných dôvodov alebo na základe vykonštruovaných dôkazov. Vo veľkej miere sa tak začali medializovať príbehy rodičov, najmä cudzincov, ktorým boli odobraté deti v niektorých členských krajinách.

Ochrana práv dieťaťa je v súčasnosti jednou z kľúčových priorít Rady Európy. O tento cieľ sa snaží tak na národnej, regionálnej, ako aj medzinárodnej úrovni. V tejto súvislosti vydala rada v roku 2005 *Odporúčanie na ochranu práv detí žijúcich v rezidenčných inštitúciách* (Quality for children Standards for Out-Of-Home Child Care in Europe), ktoré predstavujú štandardy kvality pre deti mimo rodinnej starostlivosti v Európe, ktoré by mali byť v krajinách dodržiavané.¹⁹

V rámci tvorby nástrojov, ktoré zabraňujú neoprávnenému odoberaniu detí biologickým rodičom, sa Európska únia angažuje

18 Pozri aj rozsudok ESLP *Eriksson proti Švédsku*- rozhodnutie z 22. júna 1989 [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext": \["eriksson"\],"documentcollectionid2": \["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57481"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{).

19 *Odporúčanie na ochranu práv detí žijúcich v rezidenčných inštitúciách* (Quality for children Standards for Out-Of-Home Child Care in Europe) [online]. [cit. 2014-01-19] Dostupné na internete: <http://www.upsvar.sk/buxus/docs//SSVaR/zakony/Q4C-Standards-Slovak.pdf>.

výraznejšie až po medializácii prípadov neoprávneného odberania detí, ktoré sa vyskytli vo viacerých európskych krajinách.²⁰ Rada Európy v tejto oblasti prijala *Stratégiu práv dieťaťa*, ktorá sa má realizovať v rokoch 2012-2015. Cieľom tejto stratégie je účinne propagovať a chrániť práva dieťaťa v rámci vnútorných politik Európskej únie a posilniť snahu členských štátov v tejto oblasti. V rámci realizácie Stratégie práv dieťaťa Rada Európy deklaruje záväzok zvýšiť ochranu detí v zraniteľnej situácii, vrátane detí v starostlivosti náhradných rodičov. Stratégia má byť podľa vyjadrení rady vedená s cieľom zvýšenia miery zachovávaní práv dieťaťa. V tejto súvislosti prijalo parlamentné zhromaždenie Rady Európy 30.11.2012 dve rezolúcie, ktoré sa týkajú ochrany práv a záujmov detí. Vydanie predmetných rezolúcií predstavuje snahu Parlamentného zhromaždenia Rady Európy chrániť práva detí dotknutých odňatím biologickým rodičom a následnou adopciou. Je zrejmé, že toto úsilie je podnietené opakujúcimi sa správami o medzištátnych osvojeniach, pri ktorých nebol sledovaný najlepší záujem dieťaťa.

Prvá rezolúcia sa zameriava na fungovanie rodinných súdov v štátoch Rady Európy a druhá najmä na medzištátne osvojenia detí. V prvej zo spomenutých rezolúcií parlamentné zhromaždenie Rady Európy zdôrazňuje, že deti majú byť oddelené od svojich rodičov len za veľmi výnimočných okolností. V súvislosti s prijatím Rezolúcií parlamentné zhromaždenie Rady Európy poukázalo na to, že rodinné súdy v členských krajinách nefungujú uspokojujúco. Rada Európy vyjadrila v Rezolúciách zásadu, podľa ktorej by predtým, ako je dieťa odobraté svojim biologickým rodičom a zverené do starostlivosti iných osôb alebo inštitúcie, ich vlastným rodinám mala byť poskytnutá pomoc s cieľom preklenúť vzniknuté problémy. V rezolúciách sa zdôrazňuje, že akákoľvek adopcia alebo umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti iných osôb alebo inštitúcie, musí byť v súlade s medzinárodnými štandardmi, a to najmä Dohovorom o právach dieťaťa. Tieto rezolúcie predstavujú návod pre jednotlivé štáty, ako v takýchto prípadoch postupovať. Štáty by preto zásadám uvedeným v Rezolúciách mali prispôsobiť svoju legislatívu a prax. V prípade, že členský štát bude postupovať v rozpore so uvedenými zásadami, majú účastníci právo podať sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva. Fakt, že identifikované problémy neboli vyriešené v súlade s Rezolúciou bude ESĽP považovať za priťažujúcu okolnosť. Ak štát neprijme všeobecné opatrenia vyžadované Rezolúciami, ESĽP môže vo svojom rozsudku konštatovať porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Takýmto rozsudkom bude venovať zvýšenú pozornosť aj Výbor Ministrov Rady Európy. Ministrom bola v tejto súvislosti zavedená aj nová právomoc, a to Protokolom č. 14, a to pre prípad, že niektorá zmluvná strana odmieta vykonať konečný rozsudok ESĽP. V takom prípade má Výbor ministrov iniciovať konanie proti tejto zmluvnej strane na ESĽP. V takomto konaní bude rozhodovať veľká komora ESĽP zložená zo 17 sudcov.

Problematika, ktorá je riešená v rezolúcii o medzištátnych

---

20 *Sdělení Komise ze dne 4. července 2006 - Směrem ke strategii EU o právech dítěte* (KOM(2006) 367 v konečném znění. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/r12555_cs.htm.

adopciách, sa dotýka mnohých krajín, ktoré sú buď v pozícii krajiny „odovzdávacej“ alebo „prijímacej“. Presunutie dieťaťa do novej rodiny je traumatizujúce, čo je zosilnené tým, že dieťa je súčasne premiestnené do inej krajiny. Preto musí byť takýto zásah vykonaný s najvyššou starostlivosťou, garantovanou právnymi predpismi. Hlavným cieľom osvojenia je nájsť rodinu pre dieťa, nie dieťa pre rodinu. Členské štáty by preto mali prijať a implementovať prísne pravidlá, ktorými zabezpečia dodržiavanie základných práv detí v priebehu všetkých štádiách konania o medzištátnom osvojení.²¹

3 Záver

Deti majú právo na starostlivosť rodičov a rodičia majú právo vychovávať svoje deti. K najzávažnejšiemu zásahu do tohto základného práva môže dôjsť len na základe platných právnych noriem, na základe rozhodnutia nezávislého súdu a vždy sledujúc najlepší záujem dieťaťa a jeho ochranu. V žiadnom prípade nemôže dochádzať k zásahom štátu do rodiny na základe vykonštruovaných alebo nie relevantných dôkazov. Ako naznačujú udalosti, ktoré sa v súvislosti s odoberaním detí biologickým rodičom odohrali v posledných rokoch, hranica medzi tým, kedy štát vyvíja maximálnu snahu na ochranu dieťaťa a kedy sa tieto zásahy realizuje už v neprimeranej miere, je pomerne tenká. Medializované správy rôznych organizácii v oblasti ľudských práva, ako aj konkrétne prípady, naznačujú, že v niektorých krajinách Európskej únie dochádza k alarmujúco vysokému počtu odnímania detí. Je pochopiteľné, že ide o krajiny s najvyspelejšími sociálnymi systémami. V tejto súvislosti je potrebné, aby jednotlivé štáty Európskej únie zosúlادili svoju vnútroštátnu legislatívu s požiadavkami stanovenými na nadnárodnej úrovni, a aby k odobratiu dieťaťa a následným núteným adopciám detí dochádzalo len v záujme ochrany dieťaťa a jeho záujmov.

Použitá literatúra

LAZAR, J. A kol. 2006. *Občianske právo hmotné 1*. 3. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2006. s. 380. ISBN 9788080783464., str. 352 a nasl. *Odnímanie detí biologickým rodičom vo Švédsku a iných severských krajinách*. Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspxannouncementID=1683>

MIKUŠOVIČ, D.: *Briti zmenili postoj, k sporom o deti nás prizvú častejšie*, in: SME, 2014. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/7069699/briti-zmenili-postoj-k-sporom-o-deti-nas-prizvu-castejsie.html>

---

21 Pozri aj *Odnímanie detí biologickým rodičom vo Švédsku a iných severských krajinách*. [online]. [cit. 2014-01-19]. Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1679>.

Deti Ivany Bóórovej sú už na Slovensku, zdroj: SITA, in: Pravda, 2013. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/252564-deti-ivany-boorovej-su-uz-na-slovensku/>

BALÁŽOVÁ, D.: *Cisárová : Šli sme do toho a hrali vabank*. In: Pravda, 2012, Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/252502-cisarova-sli-sme-do-toho-a-hrali-vabank/>

The Child protection system in England, Fourth Report of Session 2012-13, House of Commons, London. Dostupné na internete: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmeduc/137/137.pdf>

Charta základných práv Európskej únie. Dostupné na internete: <http://eurlex.europa.eu/sk/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303SK.01000101.htm>

Európsky dohovor o ľudských právach a základných slobodách. Dostupné na internete: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>

Dohovor o právach dieťaťa. Dostupné na internete: <http://www.amnesty.sk/wp-content/uploads/2012/01/Dohovor-o-pr%C3%A1vach>

Rozsudok ESLP *Olsson proti Švédsku* č. 1, rozsudok z 24. marca 1988, séria A č. 130, s. 36, ods. 81). Dostupné na internete: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["olsson"\],"itemid":\["001-57548"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

Rozsudok ESLP *Eriksson proti Švédsku*- rozhodnutie z 22. júna 1989. Dostupné na internete: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["eriksson"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57481"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

Judgment of the President of the Family Division dealing with the court's approach to care proceedings concerning children from other European countries, and to reporting restriction orders in such cases. Dostupné na internete: <http://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed126781>

Zákon č. 99/1963 Z.z. Občiansky súdny poriadok. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1963-99>

The Children Act. Dostupné na internete: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/31/notes/division/2/4/1/4>

Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuartele. Dostupné na internete: http://is.muni.cz/th/200618/pdf_m/SR_zakon.pdf

Kontakt:

radka@futej.sk

PRÁVNÍ JISTOTA V DAŇOVÉM PRÁVU – META NEBO DOTĚRNÝ SPOLEČNÍK?

Roman Landgráf*

Abstract: *Legal certainty is generally regarded as a basic quality and value of law. However, as with this parameter (principle) is treated in the tax law? Indeed, there is also the main measure of legal certainty and objective, under which manages the creation and application of the law? And why just in the tax law is particularly important? The paper will also focus on the critical analysis of some concrete legislative and judicial achievements that are experiencing distortion ideas predictability (legal certainty).*

Keywords: *legal certainty, values of law, purpose of law, taxes, tax law, fundamental right, right to property*

Abstrakt: *Příspěvek se zaměřuje na otázky aplikace principu právní jistoty v oblasti daňového práva. Právní jistota je jednou ze základních, široce v právní vědě a filosofii sdílených hodnot a účelů práva. Přesto však v praxi zůstává často jen ve formální či přímo jen teoretické formě existence. Nejinak je tomu též v oblasti daňového práva. V příspěvku je naznačeno několik specifik daňového práva, na jejichž základě se autor pokouší hledat pro oblast daňového práva specifické řešení v právně-teoretické vědě prakticky trvalého konfliktu pozitivně- a přirozeněprávních koncepcí přístupu k právu a také soupeření různých metod výkladu, a to vše s cílem dosažení vyšší míry předvídatelnosti práva. Takto příspěvek dospívá k závěru, že naznačenému cíli při zmíněných podmínkách lépe vyhovují pozitivně-právní koncepty práva a výkladové metody spíše textuální než teleologické.*

Klíčová slova: *právní jistota, hodnoty v právu, účel práva, daně, daňové právo, základní právo, právo vlastnit majetek*

1 Právní jistota jako základní sdílená hodnota

Naprostá většina všech právně teoretických přístupů k právu se shoduje na tom, že jedním ze základních požadavků na právo je právní jistota. Právní jistota je současně jednou za základních hodnot práva; je

---

* Ing. Roman Landgráf; Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Česká republika.

také účelem práva.

Právní jistotu jako hodnotu demokratického právního státu lze definovat především jako stav, ze kterého lze předvídat a spoléhat, že rozhodnutím příslušných orgánů v individuálních případech budou odpovídat spravedlnosti ve formálním smyslu, tedy že v případech obdobných bude rozhodováno obdobně (a v rozdílných případech rozdílně). Nejsou-li rozhodnutí předvídatelná, subjektivní práva jsou nejistá a míra nejistoty či rizika při podnikání a konání různého druhu se stává neúnosnou.¹

Hodnotu právní jistoty je nutno brát v úvahu jak při tvorbě práva, tak při jeho dotváření v procesu interpretace a aplikace.

Právní doktrína² podává, že právní jistota je tvořena zejména těmito atributy:

- a) jistota, že bude tvořeno dobré právo
- b) jistota, že nikdo nebude bez zákonných důvodů omezen ve svých právech
- c) jistota, že bude šetřeno nabytých práv
- d) jistota, že každý se domůže svých práv
- e) jistota, že bude spravedlivě postižen každý, kdo právo porušuje

Požadavek dobrého práva Ústavní soud spojuje především s jasností a určitostí zákona. Určitostí a jasností se myslí určitost a konstantnost přiřazování významů právnímu textu, tj. určitost stanovování obsahu právních norem a konstantnost jejich aplikace ve stejných případech. S tím souvisí požadavek předvídatelnosti rozhodnutí, která může pramenit pouze z dostatečné jasnosti obsahu právní normy.

Zajištění předvídatelnosti soudcovského rozhodování vede k omezení volné úvahy soudce při aplikaci práva. Bez příslušné právní metodologie se pak právo stává jen hříčkou rukách soudce, který s jeho pomocí dokáže odůvodnit jakékoliv řešení právní otázky, které v lepším případě subjektivně považuje za spravedlivé, v horším případě za jemu prospěšné.³ Taková situace je neslučitelná s principem právního státu, neboť v době svého jednání nemůže jednající zjistit, zda jeho jednání v souladu s právem či zda je protiprávní.

2 Právní jistota a správnost

Otázka vztahu právní jistoty a správnosti patří k věčným otázkám právní vědy a právní praxe. Důvodem toho je, že odpověď na ni závisí na hlavní otázce filozofie práva, v otázce pojmu a povahy práva.⁴ Například R. Alexy konstatuje, že mezi právní jistotou a správností existuje poměr napětí, který je výrazem dvojí povahy práva. Teze o dvojí povaze říká, že

1 BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, s. 281.

2 Viz např. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 283.

3 MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 9.

4 ALEXY, Robert. Interpretace práva a právní jistota. In: GERLOCH, A., Jan TRYZNA a Jan WINTR. *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 123-144.

právo nutně zahrnuje jak reálnou nebo faktickou, tak také ideální dimenzi. Faktická stránka se odráží v definičních prvcích řádného přijetí (zákona) a sociální účinnosti, ideální v obsahové správnosti. Princip právní jistoty vyžaduje, aby se používaly co nejurčitější normy, a aby normy měly maximální míru účinnosti. Těchto cílů nelze dosáhnout bez řádného přijetí a účinnosti. Potud tedy existuje vnitřní souvislost mezi principem právní jistoty a pozitivitu. Princip správnosti naproti tomu požaduje obsahovou správnost práva. U obsahové správnosti jde především o spravedlnost, neboť spravedlnost není nic jiného než správnost s ohledem na rozdělování a vyrovnávání.⁵ Proto se dána místo obsahové správnosti mluvit také o morální správnosti nebo prostě o spravedlnosti. Vzniká tak nepozitivistický právní pojem.

Princip právní jistoty je formální princip. Vyžaduje vazbu na to, co je autoritativně dáno a sociálně účinné. Naproti tomu je princip spravedlnosti materiálním a substantivním principem. Vyžaduje, aby rozhodnutí bylo morálně správné. Oba principy tak spolu často kolidují. Radbruch zde výstižně mluví o „živoucím stavu napětí“.⁶ Nic nemůže potlačit to druhé úplně, tedy ve všech případech. Naopak, dvojitá povaha práva vyžaduje, aby byly dány k sobě do správného poměru. Toto pověřování hraje roli nejen v zákonodárství a soudnictví, ale i v odpovědi na základní otázky práva. Poměr napětí právní jistoty a obsahové správnosti se ukazuje všude v právním systému.

3 Právní jistota v daních

Pokusme se dále alespoň stručně zaměřit na otázku, jak se výše uvedeným přístup k otázce právní jistoty projevuje právě v právu daňovém. Smyslem bude ukázat, zda a případně jak se právě v této oblasti nastíněný právně teoretický problém modifikuje a v čem naopak přispívá k lepšímu pochopení a nalézání řešení v oblasti tvorby a aplikace právně daňových norem.

V oblasti daňového práva se výše popsany princip právní jistoty, resp. předvídatelnosti práva projevuje zejména v tom, že jednotliví adresáti daňově právních norem (tedy zejména poplatníci a plátcí daně) při své každodenní (zejména podnikatelské) činnosti musí činit celou řadu rozhodnutí, které mohou mít daňově právní konsekvence. Jako příklad lze jmenovat vznik daňově uznatelných výdajů (nákladů) či nároku na odpočet daně z přidané hodnoty v důsledku nákupu určitého zboží nebo služby. Klíčovým případem je pak uvádění různých tvrzení do jednotlivých daňových priznání. Ve všech těchto případech si musí daňový poplatník (resp. plátc) provést vlastní výklad a uplatnění platných právních norem a spolehnout se na to, že v případě eventuální budoucí daňové kontroly (resp. obdobného postupu nebo řízení správce daně) budou závěry správního orgánu (resp. soudu) shodné; je tedy nucen se spolehnout na svoji schopnost odhadnout co nejpřesněji budoucí rozhodování správních a soudních orgánů v jeho daňové věci.

⁵ Tamtéž, str. 124.

⁶ RADBRUCH, Gustav a Arthur KAUFMANN. *Gesamtausgabe: Band. 3.: Rechtsphilosophie*. Heidelberg: C.F. Müller Juristischer Verlag, 1990, s. 39-50.

4 Specifika daňového práva

Daňové právo se tvrdostí svých dopadů blíží právu trestnímu. Je tomu tak zejména proto, že jakákoliv odchylka ve výroku rozhodnutí správních či soudních orgánů od jeho predikce provedené předtím poplatníkem (resp. plátcem) daně má za následek značné (někdy až fatální) zásahy do majetku, zejména v podobě penále nebo pokuty. Je přitom vhodné připomenout, že platná daňová legislativa stanoví penále ve výši 20 % z doměřované daně a úrok z prodlení ve výši 14,05 % p.a. od původního data splatnosti. Je nutné přitom poukázat i na to, že i samotnou doměřenou daň je často nutno považovat za svého druhu majetkovou sankci, a to s ohledem na situaci, kdy poplatník (plátce) daně i za po něm spravedlivě požadovatelného úsilí nemohl takovýto závěr správního orgánu předvídat (tedy za situace překročení „spravedlivé míry“ nejistoty při rozhodování správních a soudních orgánů). Nikoliv bez významu je přitom skutečnost, že daňové správní orgány jsou oprávněny provádět vlastní exekuci, přičemž jejímu provádění jejich věnováno přes 20 % ustanovení daňového řádu. Zmíněná podobnost s trestním právem by měla být důvodem pro silnější než dosud uplatňování zásady materiální pravdy (na úkor pravdy formální), zásady oficiality (na pkor zásady projednací) a také aplikaci (v modifikované podobě: „není daně bez zákona“) zásady *nullum crimen sine lege*.

Dalším výrazným specifikem daňového práva je skutečnost, že poplatníky (plátce) daně vedle břemena tvrzení (prezentovaného zejména povinností podávat ve stanovených strukturách a formátech a v určených lhůtách daňová přiznání), značně tíží břemeno důkazní. Je přitom charakteristickou vlastností daňového práva, že přímým důsledkem povinnosti tvrdit určité údaje v daňových přiznáních je povinnost právě tyto údaje dostatečně spolehlivě prokázat. Důkazní břemeno v daňovém řízení je tedy značně vychýlena v neprospěch poplatníka (plátce) daně, čímž se samozřejmě jeho pozice i ve vztahu k předmětné právní jistotě významně komplikuje. Z praxe je zřejmé, že drtivá většina doměření daně (tedy proher poplatníků /plátců/ daně v daňových sporech) je právě a jen v důsledku toho, že poplatník daně neunesse dle názoru rozhodujícího orgánu své důkazní břemeno. Přímým zákonným následkem neunesení důkazního břemena ze strany poplatníka (plátce) daně je pak doměření daně (tj. vyměření daně odchýlně od daňového přiznání). Nejistota ve výkladu a aplikaci práva je zde tedy posílena nejistotou dostatečnosti schopnosti prokázat tvrzení uvedená v daňových přiznáních (tj. schopnosti unést důkazní břemeno), resp. nejistotou v hodnocení důkazních prostředků správcem daně. Je přitom příznačné, že teorie a praxe důkazního řízení *stricto sensu* je v oblasti daňového práva značně podceňována (doktrinálně „poddimenzována“).

Našli bychom jen málo oblastí práva, které se v takové míře dotýkají prakticky každého občana⁷, jako právo daňové. Existuje zde tedy značná masa uživatelů daňového práva, která prakticky při všech svých

⁷ Daňové důsledky se týkají prakticky všech ekonomicky aktivních osob, včetně pasivních vlastníků majetku.

ekonomických rozhodnutích musí vzít v úvahu i jejich daňové důsledky. Z pohledu těchto uživatelů je jistě legitimní očekávat, že se mohou spolehnout, že z textu zákona dovedou všechny potřebné informace pro správný odhad budoucích rozhodnutí správních či soudních orgánů v jejich daňových věcech. Tato úvaha tedy vede k závěru, že by měly být v textech daňových zákonů minimalizovány na nezbytně nutné (objektivně technické) minimum neurčité a vágní pojmy a že by při interpretaci měly být posíleny spíše argumenty textuální než purposivistické. Tedy zejména posílit hledisko čtenáře. Jde přitom také o to, že evidentně není rozumné ani spravedlivé předpokládat, že tato masa uživatelů bude znát doktrinální, judikatorní a politicko-právní pozadí daňového práva.

Bez významu není ani to, že právě oblast daňového práva vykazuje velmi silnou až extrémní vazbu na politiku. Z právní doktríny vyplývá, že zákony lze považovat za kodifikovanou politickou vůli – můžeme i v naší tuzemské praxi pozorovat, že pro uplatnění určité *policy* v daňové oblasti se vždy upraví daňové zákony. Vedle toho samozřejmě platí, že stát a politika (*politics*) nemohou existovat bez peněz a tedy zejména bez dostatečného výběru daní - objektivně tedy existuje velký exekutivní tlak na výběr daní (a to bohužel někdy i bez ohledu na práva a svobody občanů, pozitivně právně garantované v Ústavě). Stálá snaha (navíc proměnná) politiky ovlivňovat tvorbu, výklad a aplikaci daňového práva tak dále oslabuje jeho stabilitu a předvídatelnost. Silná vazba daňového práva na politiku dává podnět i k úvaze, za vůbec existuje „čisté“ (tedy bez vlivu politiky) daňové právo. Proměnnost idejí, ideologií, filozofií, politických ekonomii a politik (*policy*) vede také k zamyšlení, zda vůbec lze na daňové právo chápat prizmatem morálky - domnívám se proto, že je přinejmenším do diskuse, zda by nebylo vhodnější nahlížet na daňové právo spíše jako na organizační či instrumentální normu bez morálního pozadí. Aplikace morálních standardů při rozhodování v daňově právních věcech totiž vyžaduje si odpovědět například na tyto otázky: Je nemorální platit nikoli maximální daně? Je nemorální optimalizovat daně? Je vůbec morální daně vybírat? Ve vztahu k tématu našeho příspěvku je přitom více než evidentní, že při existenci zejména soudobé obrovské plurality morálek, idejí, politik či politických ekonomii vede zohledňování těchto neprávnických normativních systémů k dalšímu obrovskému nárůstu nestability a nejistoty práva.

Specifikem daňového práva je i silná vazba na ústavní právo. Vybírání daní zasahuje do několika základních lidských práv, která jsou již zpozitivována v Listině či evropské Úmluvě. Jedná se zejména o právo vlastnit majetek, právo na informační sebeurčení či právo podnikat. Klíčovou zde přitom hraje roli právo vlastnit majetek, které taky bývá zařazováno mezi základní práva první kategorie. Při stanovování a výběru daní je přitom potřeba také respektovat ústavně garantovaný široký prostor svobody, kdy občan může všude, co zákon nezakazuje, zatímco stát může pouze a jen to, co zákon výslovně stanoví, a to i co do způsobu (enumerativnost veřejnoprávních pretenzí). Tedy stát (státní orgány) by v oblasti daní měl postupovat pouze *secundum et intra legem*, nikoli *ultra vires*, nikoli arbitrárně. Ve vztahu k právu vlastnit majetek by daně měly být považovány za výjimku, za omezení tohoto práva. Tak jako každá jiná výjimka by se měla uplatňovat spíše úzce, tedy nikoliv extenzivně - to vede k úvaze, že by tato výjimka (tj. daně) měla být textem zákona definována co

nejpřesněji, a že by daňové zákony měly být ve vztahu k právu (oprávnění) státu vybírat daň (a tedy omezovat vlastnické právo) vykládány co nejpřísněji a co nejužší po textu zákon, tedy spíše textuálně než purposivisticky (např. teleologicky).

5 Závěr

Pokud naše politická a ústavní kultura nechce zcela rezignovat na ideál svobody, tj. na ideál široce garantovaného prostoru pro svobodné rozhodování občanů (či jiných subjektů), pak jistě jedním z nepřekročitelných předpokladů je udržování a posilování kvality a hodnoty objektivního práva (včetně judikatorní činnosti) směrem k právní jistotě a předvídatelnosti. Tato svoboda by totiž byla jenom formální či spíše pouze teoretická, pokud by správní a soudní orgány rozhodovaly (v našem případě v oblasti daní) spíše arbitrárně, tedy jen s malou mírou předvídatelnosti. Pokud by totiž poplatníci (či plátcí) daně při svém každodenním rozhodování nedokázali s dostatečnou mírou pravděpodobnosti odhadnout budoucí rozhodnutí správních orgánů v jejich daňových věcech, byla by jejich svoboda opravdu „jen na papíře“ a nikoliv faktická, protože by byli vydáni všanc arbitrárnímu nepředvídatelnému (svévolnému) rozhodování správních soudních orgánů, a to téměř vždy s přímým a často zásadním dopadem do jejich majetku.

Při zohlednění výše stručně naznačených specifických daňového práva se jako vhodný nástroj k posílení stability, právní jistoty a předvídatelnosti práva jeví v oblasti právní teorie posilování důrazu na pozitivitu práva, tj. posilování významu pozitivně právních argumentů na úkor argumentů přirozeně právních. Jak bylo výše uvedeno, princip právní jistoty je formální princip a vyžaduje tedy vazbu na to, co je autoritativně dáno a co je sociálně určené, tedy zejména vazbu na platné právo⁸. Naproti tomu argumenty přirozeně právní jsou argumenty mající svůj zdroj vně platného (objektivního) práva, obvykle ve vazbě na ideologii či morálku - jak bylo výše nastíněno, tyto argumenty jsou právě v oblasti práva daňového významně zpochybněny (morální či spravedlností argumenty jsou v daních pochybné, či přinejmenším nedostatečně široce filosoficky, politicky a sociálně sdílené), i s odkazem na jejich pluralitu, přitom ve výrazném stavu napětí s principem právní jistoty.

Právní jistota a předvídatelnost práva tedy vyžaduje nejen co nejpřesnější texty zákonů obsahující minimum neurčitých a vágních pojmů, ale též co nejpředvídatelnější rozhodování správních a zejména soudních orgánů. Posledně uvedené pak vyžaduje, i s ohledem na některé argumenty uvedené výše, aby právě v otázkách daňových byl při výkladu a aplikaci právních norem kladen důraz na textualistickou metodu, tedy pohledem čtenáře zákona, na úkor intencionalismu (subjektivní úmysl autora zákona) či porposivismu (objektivního úmyslu rozumného zákonodárce). I zde lze přitom odkázat (viz výše) právě na pochybnost aplikace morálních a jiných extralegálních normativů v oblasti daní a i na

---

8 Včetně publikované a ustálené judikatury- ovšem při respektu určitého demokratického deficitu (včetně invazního charakteru do zásady dělby moci) soudního dotváření práva.

jejich objektivní a v politické a sociální realitě existující pluralitu - uplatnění takovýchto přirozeně právních argumentů je tedy v silném napětí se zásadou předvídatelnosti rozhodování a tedy i v silném napětí s principem materiálně právního státu.

Použitá literatura

ALEXY, Robert. Interpretace práva a právní jistota. In: GERLOCH, A, Jan TRYZNA a Jan WINTR. *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.

BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010.

RADBRUCH, Gustav a Arthur KAUFMANN. *Gesamtausgabe: Band. 3.: Rechtsphilosophie*. Heidelberg: C.F. Müller Juristischer Verlag, 1990.

LEGISLATIVNÍ TECHNIKA V PROCESU TVORBY NORMATIVNÍHO SPRÁVNÍHO AKTU

Jiří Plachý*

Abstract: *The contribution presents legislative technique in the process of creating normative administrative acts. Introduction explains the concept of "legislative technique" and "normative administrative act". Subsequent section mentions basic features of each provision of the acts, which are universality, binding effect, regulative effect and enforceability. Another section is devoted to demand for clarity, consistency and systematism of the proposals. Description of creating headlines and introductory sentences of the acts are more detailed. Especially, formation of a text with regard to the use of the special terminology of legal language and grammatical rules is discussed. There are some specific elements in the creation of the acts, in particular it is explained how to use footnotes, references and legislative shortcuts. Conclusion includes the formulation of transitional and final provisions, as well as provisions of effectiveness of the acts.*

Keywords: *legislative technique, law making, normative administrative act*

Abstrakt: *Příspěvek se zabývá úlohou legislativní techniky v procesu tvorby normativního správního aktu. Úvod vysvětluje pojmy „legislativní technika“ a „normativní správní akt“. Následná část zmiňuje základní znaky každého ustanovení aktu, a to obecnost, závaznost, regulativnost a vynutitelnost. Další část se věnuje přehlednosti, systémovosti a jednotnosti aktu. Podrobněji je popsána tvorba nadpisů a úvodních vět. Zvlášť je pojednáno o samotné regulaci, především o tvorbě textace aktu a užití zvláštní terminologie právního jazyka s pravidly českého pravopisu. Poukázáno je na některé specifické prvky při tvorbě aktu, zejména na problematiku užívání poznámek pod čarou, odkazů a legislativních zkratk. Závěr patří formulování přechodných a závěrečných ustanovení aktu společně s formulací ustanovení o nabytí účinnosti aktu.*

Klíčová slova: *legislativní technika, normotvorba, normativní správní akt*

---

* Mgr. Jiří Plachý; Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika.

Úvod

„*Leges ab omnibus intellegi debent*“.¹ S tímto pravidlem římského práva lze souhlasit za podmínky, že právní předpisy jsou napsány přehledně, jasně, určitě, srozumitelně, jazykově a stylisticky správně tak, že jsou pro každého sdělné a aplikovatelné. Procesu tvorby právních předpisů se věnuje legislativa. Pro efektivnost právních předpisů je důležitá forma, tj. podoba právních pravidel. Činnost, která právním normám tuto formu dává, se nazývá *legislativní technika* a lze ji chápat jako specifické vědecké poznání.² Podle Z. Šína je legislativní technika „*souborem pravidel, která vznikala na základě historických a praktických zkušeností a poznatků, jež vedou k tomu, jak se utvářejí právní normy, právní instituty, právní předpisy tak, aby formy, jimiž se uskutečňuje tvorba práva, byly pokud možno dokonalé.*“³ Jejím účelem je sjednotit postup legislativních orgánů při přípravě právních předpisů s cílem dosáhnout určitých standardů při zachování jejich jednotné struktury, formy a obsahu.⁴ Tato specifická forma umožňuje přenos právních informací obsažených v právních normách k adresátovi.

Mezi formy realizace veřejné správy patří tvorba normativních správních aktů (dále též jako „akt“) formulovaná jako činnost výkonná, podzákonná a nařizovací. Akt je možné charakterizovat jako jednostranný abstraktní správní akt vytvořený správním orgánem v mezích jeho působnosti na základě veřejného mocenského působení veřejné správy podle stanovených procedurálních pravidel a v přesně vymezené formě. Akty se v podmínkách aktuálně platného režimu dělí na prvotní akty a prováděcí normativní správní akty, kterými jsou nařízení vlády, obecně závazné právní předpisy ministerstev a jiných ústředních správních úřadů (nazývané vyhláškami), nařízení obcí a krajů. Mezi prvotní akty řadíme obecně závazné vyhlášky obcí a krajů, které vydávají subjekty veřejné správy jako nositelé vlastní samosprávné moci.⁵

Diferenciace normativních správních aktů představuje odlišný procedurální postup a odlišnou legislativní techniku. Vláda, ministerstva a ústřední správní úřady se při tvorbě prováděcích normativních správních aktů řídí tzv. *Legislativními pravidly vlády*, která v části sedmé obsahují požadavky na legislativní techniku.⁶ Územní samosprávné celky nejsou žádným zákonným právním předpisem ani jiným správním aktem vázány. Dodržování pravidel legislativní techniky se přiměřeně řídí metodikou Ministerstva vnitra nazvanou *Pravidla pro vydávání právních předpisů obcí, krajů a hlavního města Prahy*.⁷ Obce a kraje mohou současně

1 Z lat. „Zákonům musí každý rozumět.“

2 KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 1995. s. 8, 117.

3 ŠÍN, Zdeněk. *Tvorba práva. Pravidla, metodika, technika*. 2. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009. s. 129.

4 Srov. čl. 1 odst. 2 Legislativní pravidla vlády, ve znění pozdějších předpisů, schválená Usnesením vlády č. 188, ze dne 19. března 1998 (dále jen „LPV“).

5 PRŮCHA, Petr. *Správní právo. Obecná část*. 6. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 236.

6 Podle zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, platí, že ministerstva a ústřední správní úřady se řídí usneseními vlády. Usnesením vlády byly schváleny LPV.

7 Metodika zpracovaná Odborem dozoru a kontroly veřejné správy Ministerstva vnitra. Aktuální znění ze dne 1. 2. 2010.

přiměřeně použít Legislativní pravidla vlády.

Obecné požadavky na tvorbu aktu

Podstatným stavebním prvkem právo tvorby je normativnost. Každé jednotlivé ustanovení aktu musí obsahovat právní normy s obecně závazným pravidlem lidského chování spočívajícím v příkazu, zákazu či dovolení vydaném orgánem nadaným státní mocí a státní mocí vynutitelném. Takový akt obsahuje normativní ustanovení bez agitací, politických prohlášení, proklamativních nebo informačních ustanovení. K základním znakům normativního ustanovení patří regulativnost, závaznost, vynutitelnost a všeobecnost. Požadavek všeobecnosti je důležitou součástí principu panství zákona a právního státu.⁸ K podmínce všeobecnosti Ústavní soud konstatoval, že „*k principům materiálního právního státu náleží maxima všeobecnosti právní regulace. Všeobecnost obsahu je ideálním, typickým a podstatným znakem právního předpisu, a to ve vztahu k soudním rozsudkům, vládním a správním aktům.*“⁹ Pokud by správnímu aktu scházela všeobecnost, nejednalo by se o právní předpis, nýbrž by dané ustanovení vykazovalo prvky individuálního správního aktu.¹⁰

Důležitým požadavkem tvorby je stanovení míry podrobnosti regulace. Je nežádoucí, aby akt zacházel do úplných detailů, a to i přesto, že je prováděcí akt zákonem blíže konkretizován a rozváděn. Důležité je ponechat prostor orgánům moci výkonné a jejich výkladu při aplikaci aktu v praxi. Samotní tvůrci mohou zvážit i jiné regulativy (např. morálku).¹¹ Každou regulací je zasahováno do osobní svobody jednotlivce.¹² Na druhou stranu je nutno upozornit na to, že vlivem nedostatečně nastavené míry regulace nesmí vznikat mezery v právu.

Normativní správní akt musí obsahovat reálné a rozumné požadavky směřované k adresátům s přiměřenou regulací společenských vztahů. Při přípravě nelze opomenout racionální přístup právní úpravy. Podle díkce *T. Hobbese*, kterou lze vztáhnout rovněž k normativnímu správnímu aktu, platí, že „*Zákon se nikdy nesmí přičít rozumu, v tom se naši právníci shodují, rovněž, že zákonem není litera, to jest vnější jeho stránka, nýbrž úmysl zákonodárce. A to je pravda. Nejistota je jen v tom, či rozum má být vzat za zákon.*“¹³ Nerozumnost je jedním z kritérií, které posuzuje Ústavní soud při přezkumu zákonitosti prvotních aktů obcí a krajů.¹⁴ Cílem tohoto přezkumu je posoudit, zda uvedená regulace ve

8 Srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 24/04.

9 Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 55/2001.

10 KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 1995. s. 149.

11 Samotní tvůrci francouzského *Code de Civil* nezacházeli do přílišných detailů a byli si vědomi, že neobvyklé a mimořádné případy, kterými se jakýkoliv rozumný zákonodárce nemůže zabývat, je nutno ponechat na posouzení soudců. Blíže KÜHN, Zdeněk in GERLOCH, Aleš et al., *Teorie a praxe tvorby práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2008. s. 86.

12 KYSELA, Jan. In: GERLOCH, Aleš et al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha: ASPI, 2008, s. 44.

13 HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Vyd. Praha: Melantrich, 1941. s. 290.

14 Srov. tzv. test čtyř kroků. Blíže Nález Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 63/04, publikovaný v plném znění pod č. 210/2005 Sb.

vyhlášece obce nebo kraje není nerozumná, je adekvátní a směřuje k účelu regulace, tedy zda jsou uvedené zákazy a omezení reálné a splnitelné.¹⁵

Nezbytností jednotlivých ustanovení aktu je *jasnost* legislativního textu. Ta klade požadavky na to, aby jednotlivá ustanovení byla co nejvíce určitá a postihovala většinu případů, na něž by měla být aplikována. Tvůrce by měl v aktu uvážlivě formulovat neurčité výrazy a formulace a nespoléhat na interpretaci a judikaturu, která obsah normy dotváří.¹⁶

Přehlednost, jednotnost a systematika aktu

Podstatným hlediskem legislativní techniky je přehlednost, systémovost a jednotnost aktu. Z důvodu přehlednosti se text aktu člení na úseky, které spolu po obsahové stránce bezprostředně souvisejí a tematicky na sebe navazují tak, aby byl předvídatelný, srozumitelný a vnitřně bezrozporný. U prováděcího aktu nemůže nastat situace, aby konkretizoval a rozváděl jinou situaci než tu, kterou mu stanoví zákon ve svém zmocnění. Zároveň nemůže zasahovat do materie upravené v jiném právním předpise.¹⁷ Z těchto důvodů se akt člení na paragrafy (nařízení vlády, vyhlášky ministerstev) nebo články (vyhlášky a nařízení územních celků). Podrobněji se paragraf nebo článek dělí na odstavce, pododstavce a body. Rozsáhlejší akty je možno upravit do částí, hlav, dílů nebo oddílů.¹⁸ Jednotlivá ustanovení musejí být provázána se zákonem a s ostatními právními předpisy, s nimiž nesmějí být v rozporu. Společně by měly tvořit jednotný celek právního řádu. Požadavkem je nejen zachování hierarchie právní síly, ale také soulad s nálezy Ústavního soudu a s předpisy stejné právní síly. Harmonie je vyžadována také s mezinárodními smlouvami a právem EU.

Ze systematického hlediska akt zpravidla uvádí nadpis, úvodní větu a úvodní ustanovení, které obsahuje předmět a účel regulace, resp. ustanovení definující základní pojmy. V samotné regulaci se vyskytují hmotněprávní, procesní nebo organizační ustanovení. V závěru se nachází závěrečná, přechodná a zrušovací ustanovení. Nemělo by rovněž chybět ustanovení o nabytí účinnosti. Na samotném konci se nalézá podpisová doložka.

Název a nadpisy jednotlivých ustanovení aktu

Název obsahuje označení formy (nařízení vlády, vyhláška, apod.) a pojmenování aktu. Územní samosprávné celky k označené formě přidávají název územního celku (např. obecně závazná vyhláška města Vsetína). Za názvem se uvádí pořadové číslo, rok vydání a lokalizaci v evidenci

15 Srov. nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 57/05 (Nový Bor).

16 Podobně viz ZOULÍK, František. In. KRAUSOVÁ, Iva (eds.). *Vě službách práva*. Sborník příspěvků k 10. Výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2003. s. 6.

17 Klasickým příkladem provinění proti takovému postupu jsou v případě tvorby zákonů tzv. „*přílepký*“ k zákonům. Srov. nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06.

18 Srov. čl. 25 – 28, 39 odst. 4 a čl. 54 odst. 3 LPV.

právních předpisů. Některé územní samosprávné celky k nadpisu uvádí orgán a datum schválení předpisu. Tyto údaje je vhodné umístit do úvodní věty. Název by měl být natolik jasný a srozumitelný, aby dal adresátovi přesnou informaci, jaký okruh práv a povinností právní předpis upravuje. Upřednostňuje se jeho stručnost a výstižnost. V případě dlouhého názvu se přípouští uvést zkrácený název v kulatých závorkách.

V legislativní praxi je odmítána změna názvu právního předpisu z důvodu následné zmatečnosti a nepřehlednosti v právním řádu.¹⁹ Změna názvu se může jevit jako nutná v situaci, kdy novelou dojde k natolik podstatným změnám, že název již nevystihuje obsahově danou oblast práv a povinností. Takto novelizovaný právní předpis by se označoval pod stejným číslem v evidenci právních předpisů a nebylo by zřejmé, pod jakým názvem se má předmětný akt nazývat. Adresáti by akt označovali původním nebo změněným názvem. To by způsobilo komplikace v právní praxi. Taková změna by nepřispěla k přehlednosti a srozumitelnosti práva jako podstatných náležitostí demokratického právního státu. Situaci je vhodnější řešit zrušením a vytvořením nového aktu.

Nadpisy částí, hlav, dílů, pododdílů a paragrafů nebo článků poskytují přehlednost a orientaci v právním předpise. Při jejich definování se rozlišují malá a velká písmena, umístění na stránce, tučnost písma, apod. Ze systematického výkladu právních norem platí, že jednotlivé normy obsažené pod nadpisy se týkají okruhu práv a povinností obsažených v nadpise (argumentum a rubrica). Proto nadpis je integrální součástí právního předpisu, kterým zákonodárce vyjadřuje, že se určitá ustanovení vztahují k určité věci a že spolu obsahově souvisejí.²⁰ Nelze však zpochybnit obecnou právní zásadu „*rubrica legis non est lex*“, ze které vyplývá, že nadpis právně nezavazuje adresáty právních norem.²¹

Úvodní věta a úvodní ustanovení aktu

Úvodní věta vždy obsahuje označení orgánu, který akt vydává a zákonné ustanovení, kterým se akt provádí. Pokud zákonné zmocnění obsahuje některé další podmínky, které je nutno při vydání právního předpisu dodržet, vyjádří se tato skutečnost rovněž v úvodní větě.²² Byl-li akt novelizován, uvede se výčet novel.²³ Novelizovat akt v úvodní větě, např. z důvodu přesunutí zákonného zmocnění v rámci novely zákona, není

19 Srov. například změnu v názvu vyhlášky federálního ministerstva zahraničního obchodu publikované pod č. 9/1988 Sb., o osvobození osobních počítačů, mikropočítačů a barevných televizních přijímačů od dovozního cla, kdy ve stejném roce se novelou publikovanou pod č. 180/1988 Sb. změnil název vyhlášky, který zněl „o celních úlevách při dovozu některých druhů neobchodního zboží“. Původní legislativní pravidla vlády dokonce zakazovala novelizovat text v nadpisu právního předpisu. Srov. čl. 55 odst. 6 LPV účinný do 18. 7. 2007. (změněno usnesením vlády č. 816 ze dne 18. 7. 2007).

20 Srov. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 12. 2006, č. j. 2 As 57/2005 - 71.

21 Blíže FILIP, Jan. *Problematika nadpisů z hlediska legislativní techniky*. Časopis pro právní vědu a praxi č. 1/1995, s. 176-183.

22 Např. při vydání vyhlášky ve spolupráci dvou ministerstev. „*Ministerstvo ... a Ministerstvo ... stanoví podle § ... zákona č. .../... Sb., o ...*“.

23 Srov. čl. 65 LPV.

potřeba.

Pokud je do právního předpisu zařazeno úvodní ustanovení, musí mít i toto ustanovení normativní povahu. Je-li právním předpisem prováděno přizpůsobení právního řádu přímo použitelného předpisu EU, zejména u vyhlášek ministerstev, je nutno daná ustanovení zakomponovat. Vhodná formulace v případě nařízení zní: „Tato vyhláška upravuje v návaznosti na přímo použitelný předpis Evropské unie^{x)}“. V poznámce se uvede citace předpisu.²⁴

V prováděcím aktu bývá zpravidla uveden předmět regulace v případě, že prováděcí akt je obsahově rozsáhlý. Je-li aktem obecně závazná vyhláška obce nebo kraje, je vhodné, aby v úvodním ustanovení byl vždy uveden předmět a účel regulace. Ústavní soud v tomto případě deklaroval, že obecně závazná vyhláška může regulovat místní záležitost, která je již upravena zákonem, nicméně předmět a účel regulace v zákoně musí být odlišný od předmětu a účelu regulace v obecně závazné vyhlášce, aby nedocházelo k dublování práv a povinností vyplývajících ze zákona.²⁵

Normativní správní akt by měl definovat základní pojmy pouze v omezeném množství, zejména pro potřeby pochopení aktu. Základní pojmy nemají sice normativní povahu, ale společně s ostatními normativními ustanoveními aktu normativní povahy nabývají. Důležité je neopakovat již jednou užití pojmy v jiných předpisech nebo k užitému pojmu v jiném aktu nevytvářet definici novou. To by adresátovi způsobilo problémy při výkladu, protože by nebylo zřejmé, ze kterého konkrétního aktu je pojem vykládán. Jestliže by akt obsahoval pojem, který není definován v předpisech a ani v samotném aktu, jedná se o pojem neurčitý a může vést ke zrušení celého aktu Ústavním soudem.²⁶ Na druhou stranu definování základních pojmů se nesmí zvrhnout v nepřiměřený požadavek mající za potřebné veškerý pojem v právním předpise použít definovat za účelem nezbytného odstranění jeho údajné neurčitosti.²⁷ Zároveň se nevymezují pojmy obecně známé.

Text právní regulace

Text normativního správního aktu by měl být určitý, srozumitelný a jednoznačný. Normotvůrce by měl mít vždy na mysli dikci I. Kanta: „*Zákonodárce by měl myslet jako filosof a vyjadřovat se jako sedlák.*“. Akt má být vytvořen takovým způsobem, aby mu každý rozuměl stejně jako jeho tvůrce. Určitým, srozumitelným a jednoznačným aktem není akt, k jeho pochopení jsou zapotřebí široké právnícké a metodické schopnosti a

24 Srov. čl. 48 odst. 2 LPV.

25 Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 45/06. Ústavní soud konkrétně uvedl „*Odpověď na otázku, zda obec nepřekročila meze své zákonné působnosti tím, že normuje oblastí vyhrazené zákonné úpravě, předpokládá identifikaci předmětu a cíle regulace zákona na straně jedné a obecně závazné vyhlášky na straně druhé. Pokud se nepřekrývají, nelze bez dalšího říci, že obec nesmí normovat určitou záležitost z důvodu, že je již regulována na úrovni zákona. Ani soukromoprávní zákonná regulace bez dalšího nevylučuje regulaci prostřednictvím obecně závazných vyhlášek obcí, pokud se předměty a cíle jejich regulace liší.*“.

26 Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 28/09.

27 Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 28/12.

kvalifikovaná právní způsobilost.²⁸ Ústavní soud předesílá, že od menších měst a obcí nelze očekávat, že své právní předpisy budou formulovat ve stejné kvalitě, jako tomu je u celostátních norem, avšak nelze připustit, aby jednotlivá ustanovení právního předpisu obce byla formulována natolik neurčitě a nesrozumitelně, že by adresát nebyl schopen předvídat jejich aplikaci a neměl možnost upravit své chování.²⁹ Jestliže neurčitost a nesrozumitelnost ustanovení aktu vylučuje užití interpretačních výkladů, znamená to rozpor s principem právní jistoty a předvídatelnosti práva. Za kritérium určitosti aktu lze považovat podle Ústavního soudu „rozum průměrného adresáta“ a „...postačí, aby byl průměrně rozumný adresát vyhlášky obce schopen uvážít, co je po něm požadováno, resp. co je mu zakazováno. ...“.³⁰

Odvozené akty blíže rozvádí zákonná ustanovení. Zákon je nutno provést v intencích, které určí zákonodárce v zákoně vymezeným prostorem za účelem naplnění určitých potřeb tak, aby operativně a efektivně reagovaly na některé souvislosti, které jsou v době přijetí prvotních zákonných aktů obtížně předvídatelné nebo vyvolávají potřebu častých změn v právních vztazích s ohledem na aktuální okolnosti. Prováděcí akty nesmí překročit meze zákona, k jehož provedení jsou vydány, nesmí přejímat ustanovení prováděného zákona nebo nově upravovat věci, jež jsou již svěřeny zákonu. Podle judikatury Ústavního soudu nelze veškerá práva a povinnosti uložit pouze zákonu, neboť by tím byla popřena sekundární normotvorba.³¹

Je nežádoucí přebírat texty zákonů do normativních správních aktů. Tolerovat je možné např. převzetí zákonné úpravy v „místních“ aktech³² za účelem zachování srozumitelnosti a jednotného celku, a to pouze takovým způsobem, že jsou doslovné, přesné a neodchylující se od zákona. Převzaté zákonné ustanovení se pak stává součástí tvořeného právního předpisu. Pokud vyhláška obce nepřevzme text zákona doslovně, může to znamenat i protizákonnost aktu.³³

Každá jednotlivá normativní ustanovení aktu mohou obsahovat pouze hypotézu a dispozici. Nelze zavádět sankční ustanovení za porušení stanovených povinností, neboť sankce lze ukládat pouze a jenom zákonem. V aktu se proto uvede pouze odkaz na příslušné ustanovení zákona upravující konkrétní sankci.³⁴

---

28 Srov. náleží rakouského Ústavního soudního dvora G135/93 VfGH. FILIP, Jan. Vliv Ústavního soudu a obecných soudů na tvorbu práva v ČR. In. GERLOCH, Aleš et. al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2008. s. 86., s. 214.

29 Nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 6/08.

30 Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 28/12.

31 Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 5/01 ze dne 16. 10. 2001, publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 410/2001 Sb.

32 Obecně závazná vyhláška obce, kraje.

33 FURKOVÁ, Petra; MATĚJKOVÁ, Lenka; ROSOVÁ, Šárka. *Tvorba obecně závazných vyhlášek: praktický průvodce pro obce*. Vyd. C. H. Beck. Praha, 2013. s. 42.

34 Sankční ustanovení lze formulovat např. „Porušení povinností stanovených touto obecně závaznou vyhláškou lze postihovat podle přestupkového zákona.“.

Právní jazyk

Právní jazyk je stroze účelový s jednoduchou stavbou vět. Píše se v jednotném čísle oznamovacího způsobu a času přítomného za užití jednotné terminologie právního jazyka s běžně uznávaným významem slov podle pravidel českého pravopisu. Pozorně je třeba formulovat výrazy při použití tvaru, který je totožný v prvním a čtvrtém pádě. Je nežádoucí používat složitá souvětí s podmětými a předmětými vedlejšími větami.³⁵ Text obsahuje věty preskriptivní obsahující modální výrazy určující způsob regulace (příkaz, zákaz dovolení) a věty deskriptivní vyjadřující zamýšlený cíl regulace, tzn. stav, který má být dosažen (skutkové podstaty norem). Při psaní je třeba volit takové jazykové výrazy, aby norma plnila regulativní funkci určenou jejím adresátům. Užívá se pojmosloví, které je primárně obsaženo v zákonných ustanoveních. Výrazy obsažené v zákoně musí odpovídat výrazům v aktu z důvodu konstantního právního řádu.

Věda zabývající se jazykovým vyjádřením a významem znaků se nazývá *sémiotika* a upravuje zejména vztahy mezi slovy ve větě, slovosledem a větnou konstrukcí (*syntax*), význam znaků (*sémantika*) a působení znaků (*pragmatika*). Cizích slov se užívá jen výjimečně, pokud je nelze dost vhodně nahradit českým pojmem. Nežádoucí je také užívání *synonym*, která mohou činit právní předpis nepřehledným. Podobně nevhodné je užití mnohoznačných slov, tzv. *polysémů*, *homonym*, která jsou nebezpečná v legislativních zkratkách (voják, veřejný činitel), nebo užití *autoantonym* - vícevýznamová slova, která si sama o sobě odporují.³⁶ Použití těchto výrazů musí být uvážlivé.

Některé aspekty legislativní techniky

Zvláštní pozornost při tvorbě je třeba věnovat poznámkám pod čarou, normativním a nenormativním odkazům, legislativním zkratkám, vyjádření variant, apod. Poznámka pod čarou komentuje určitý pojem s odkazem na citaci jiného právního předpisu. Smyslem užití poznámky je zamezit přejímání ustanovení jiného právního předpisu, neboť v důsledku takového postupu by převzaté ustanovení bylo součástí aktu a docházelo by k dublování zákonných ustanovení, což je nepřipustné. I když Ústavní soud poukázal na fakt, že v ojedinělých případech je možné do prvotních aktů územních samosprávních celků přenést některá ustanovení ze zákona za účelem pochopení smyslu vyhlášky (viz výše), autor příspěvku doporučuje spíše uvést obsah odkazovaného ustanovení do poznámky pod čarou a citovat právní předpis. Poznámky často odkazují na již zrušené právní předpisy a obtížně se novelizují. Ústavní soud deklaroval, že nemají normativní charakter a jsou jen legislativní pomůckou, která nestanoví pravidlo chování. Vzniknou-li v důsledku jejího užití výkladové problémy, rozhodující je vlastní pravidlo chování a nikoli text uvedený v poznámce pod čarou.³⁷ Je otázkou, zda je možné novelizovat poznámku, když v

35 Ministerstva vnitra. Metodická pomůcka. *Pravidla pro vydávání právních předpisů obcí, krajů a hlavního města Prahy*. Aktuální znění k 1. 2. 2010.

36 FILIP, Jan. *Teorie legislativy*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Prezentace k přednášce. 2012.

37 Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1999, sp. zn. II ÚS 485/98.

podstatě není součástí regulace právního předpisu.³⁸ Poznámka by byla součástí právního předpisu pouze tehdy, pokud by to bylo výslovně vyjádřeno, jako je tomu např. v případě příloh zákonů.³⁹ Podle názoru autora je nutné poznámky novelizovat, protože zlepšují přehlednost a orientaci v právním předpise. Přesto je vhodné poznámky využívat uvážlivě a, je-li to možné, uvést problematiku odkazovaného textu spíše do zvláštní části důvodové zprávy.

Odkaz je méně žádoucí jev, než je recepce. Odkaz se stává součástí daného ustanovení a má normativní povahu. Doporučuje se užití normativního odkazu, ze kterého je zřejmé, na co se konkrétně odkazuje.⁴⁰ Nenormativní odkazy není vhodné používat, jelikož adresátovi nemusí být zřejmé, na jaký jiný právní předpis je odkazováno.⁴¹ V takovém případě by bylo opět nutné užití odkazu s poznámkou pod čarou.

Přehlednosti aktu napomáhají legislativní zkratky. Mohou zkrátit například tříslavný pojem v pouhé jedno slovo. U nařízení vlády a vyhlášek ministerstev a ústředních správních úřadů nesmí legislativní zkratka obsahovat zkratky slov nebo se skládat z velkých písmen. Lze polemizovat, zda by legislativní zkratka mohla být užita v nadpise. Legislativní pravidla vlády to zakazují, pokud ale nadpis ustanovení má vyjadřovat stručně jeho obsah, je možné účelu dosáhnout legislativní zkratkou.⁴²

Pokud při formulování ustanovení, které obsahuje několik podmínek (antecedentů), a předpokládaný právní následek (konsekvent) vyplývá z každého jednotlivého nebo z několika, resp. všech antecedentů, hovoříme o alternativním nebo kumulativním výčtu. U tohoto výčtu se užívá spojky „a“ (kumulativní výčet) či „nebo“ (alternativní výčet) a jejich definování vychází z pravidel výrokové logiky.⁴³ Při více možnostech alternativního výčtu vyjádřených v pododstavních nebo bodech se spojka „nebo“, před níž se píše čárka, klade mezi poslední dvě možnosti. Jde-li však o výčet možností, který není vyjádřen v pododstavních nebo bodech, čárka se před spojkou „nebo“ nepíše.⁴⁴

Tvorba přechodných ustanovení

Přechodná ustanovení se obtížně definují, jelikož řeší střet staré a nové právní úpravy.⁴⁵ Při definování jejich obsahu je třeba řídit se kritériem proporcionality mezi ochranou veřejného zájmu vyjádřeného v nové právní

38 KNĚŽÍNEK, Jan. MLSNA, Petr. VEDRAL, Josef. *Příprava návrhů právních předpisů. Praktická pomůcka pro legislativce*. Vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2010. s. 63.

39 Nález Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 22/99.

40 Např. se užití obratu „podle § 3 odst. 3“ nebo „správní řád“.

41 Např. „... upravuje jiný právní předpis“.

42 BOHÁČ, Radim. KOHAJDA Michael. In: VEDRAL, Josef. et al. *Legislativní proces (teorie a praxe)*. Vyd. Praha: Ministerstvo vnitra, 2011, s. 344.

43 KNĚŽÍNEK, Jan. MLSNA, Petr. VEDRAL, Josef. *Příprava návrhů právních předpisů. Praktická pomůcka pro legislativce*. Vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2010. s. 56.

44 Srov. čl. 42 LPV a čl. 10 Pravidel pro vydávání právních předpisů obcí, krajů a hlavního města Prahy. Metodická pomůcka. Ministerstvo vnitra, ve znění k 1. 2. 2010.

45 Srov. nález Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 33/01.

úpravě oproti ochraně nabytých práv v dobré víře v dosavadní právní úpravě. Platí tu zároveň maxima prikazující v případě omezení základního práva, resp. svobody, šetřit podstatu a smysl těchto práv a svobod.⁴⁶ Jestliže někdo jedná v důvěře již účinného právního předpisu, nemá být v této důvěře zklamán.⁴⁷ Naopak o oprávněné důvěře v právo (resp. ve stálost právního řádu) nelze uvažovat v případě, kdy právní subjekt musí, resp. musel s retroaktivní regulací počítat. Za takovou situaci lze označit působení právní normy stojící v příkrém rozporu se zásadními, obecně uznanými principy humanity a morálky. Svou roli sehrává nejen míra odlišnosti nové a staré právní úpravy, nýbrž i společenská naléhavost zavedení nové právní úpravy.⁴⁸ Přechodná ustanovení mohou obsahovat pouze nepravou retroaktivitu (existují ale výjimky).

Základní pravidla pro definování přechodných ustanovení lze podle *J. Kněžíňky* shrnout následovně. Jestliže může mít návrh právního předpisu vliv na právní vztahy vzniklé podle dosavadní úpravy, je nezbytné vzniklé důsledky upravit v přechodných ustanoveních. Musí být jednoznačně stanoveno, na jaké dříve vzniklé právní vztahy a v jakém rozsahu se i po účinnosti nové právní úpravy vztahuje dosavadní právní úprava. Přechodná ustanovení nemohou nepřímo novelizovat jiné právní předpisy. Rovněž je nelze novelizovat. Mohou se vztahovat pouze na otázky, které souvisí se vztahem nové právní úpravy k úpravě dosavadní.⁴⁹

Ustanovení o nabytí účinnosti

Účinnost aktu lze stanovit podobně jako u zákona, a to dnem vyhlášením pouze ve výjimečných případech, vyžaduje-li to naléhavý právní zájem, přičemž tato výjimečnost musí být odůvodněna.⁵⁰ Není-li stanovena lhůta pozdější, nabývá akt publikovaný ve Sbírce zákonů účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení.⁵¹ Ustanovení o nabytí účinnosti je nezbytné formulovat logicky správně a vyhnout se formulacím zmatečným a zavádějícím. Lze stanovit i pevné datum nabytí účinnosti, ale při jeho stanovení je nezbytné počítat s délkou schvalovacího legislativního procesu a potřebnou dobou pro vyhlášení. Dojde-li ke skutečnosti, že akt je vyhlášen později, než je stanovena účinnost v něm, nabývá účinnosti patnáctým dnem po jeho vyhlášení.

Závěr

Bude-li normativní správní akt napsán stylisticky a jazykově

46 Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96.

47 VEDRAL, Josef. *Správní řád. Komentář*. 2. Vyd. Praha: Bova Polygon, 2012, s. 70.

48 Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96.

49 KNĚŽÍNEK, JAN. *Legislativní pravidla vlády*. Přednáška. 2013. Praha. Agentura Aktuální paragrafy.

50 Formulace textu by v tomto případě měla např. u vyhlášky znít „*Tato vyhláška nabývá účinnosti dnem jejího vyhlášení*“.

51 Srov. § 3 odst. 3 zák. č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, ve znění pozdějších předpisů. Text bývá formulován např. „*Tato vyhláška nabývá účinnosti patnáctým dnem po jejím vyhlášení*“.

správně, bude pro adresáty srozumitelný i tehdy, nebude-li například členěn na paragrafy, nýbrž na články. Pro adresáta je důležitější finální srozumitelnost a normativnost, které lze docílit i při drobném odchýlení od požadavků v legislativních pravidlech.⁵²

Při tvorbě formální stránky aktu se postupuje systematicky od základních stavebních prvků projevujících se v normativnosti, všeobecnosti, reálnosti a rozumnosti každého ustanovení, až po požadavek jasnosti, který v případě absence způsobí výkladové obtíže a neposkytne právní jistotu adresátům. Preskriptivní a deskriptivní věty v aktu musí být dostatečně určité a srozumitelné a dohromady uspořádané v harmonickém celku systematicky tak, aby akt byl přehledný a zajistil lepší orientaci. Text regulace doprovází legislativně technické aspekty, jejichž užití musí být uvážlivé, jelikož mají vliv na pochopení celého textu aktu, a to i v kontextu s ostatními předpisy. Pozornosti nesmí uniknout přechodná ustanovení, které se obtížně formulují s ohledem na kritérium proporcionality.

Dodržení přesné legislativní techniky vyžaduje mimořádnou a složitou činnost, u které nepostačuje znát pouze legislativní pravidla vlády, ale je potřeba mít odpovídající legislativní praxi, znalosti o provázanosti právního řádu, jazykové schopnosti, bohatou slovní zásobu a ovládat stylistiku jazyka. Jedná se o složitou a odpovědnou disciplínu, kterou ve veřejné správě vykonává jen malý počet osob, u nichž jsou vyžadovány maximální schopnosti.

Použitá literatura

BOHÁČ, Radim. KOHAJDA Michael. In: VEDRAL, Josef. et al. *Legislativní proces (teorie a praxe)*. Vyd. Praha: Ministerstvo vnitra, 2011.

FILIP, Jan. Problematika nadpisů z hlediska legislativní techniky. *Časopis pro právní vědu a praxi*. č. 1/1995, s. 176-183.

FILIP, Jan. *Teorie legislativy*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Prezentace k přednášce. 2012.

FILIP, Jan. Vliv Ústavního soudu a obecných soudů na tvorbu práva v ČR. In: GERLOCH, Aleš et. al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2008.

FURKOVÁ, Petra; MATĚJKOVÁ, Lenka; ROSOVÁ, Šárka. *Tvorba obecně závazných vyhlášek: praktický průvodce pro obce*. Vyd. C. H. Beck. Praha, 2013.

HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Vyd. Praha: Melantrich, 1941.

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck,

---

52 Blíže viz KNĚŽÍNEK, Jan. *Základní požadavky na obsah právního předpisu a některé prohřešky proti nim*. In: VEDRAL, Josef. et al. *Legislativní proces (teorie a praxe)*. Vyd. Praha: Ministerstvo vnitra, 2011. s. 286 an.

1995.

KNĚŽÍNEK, Jan. Základní požadavky na obsah právního předpisu a některé prořešky proti nim. In VEDRAL, Josef. et al. *Legislativní proces (teorie a praxe)*. Vyd. Praha: Ministerstvo vnitra, 2011.

KNĚŽÍNEK, Jan. MLSNA, Petr. VEDRAL, Josef. *Příprava návrhů právních předpisů. Praktická pomůcka pro legislativce*. Vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2010.

KÜHN, zdeněk in GERLOCH, Aleš et. al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Vyd. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2008.

KYSELA, Jan. In: GERLOCH, Aleš et al. *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha: ASPI, 2008

Ministerstva vnitra. Metodická pomůcka. *Pravidla pro vydávání právních předpisů obcí, krajů a hlavního města Prahy*. Aktuální znění k 1. 2. 2010.

PRŮCHA, Petr. *Správní právo. Obecná část*. 6. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

ŠÍN, Zdeněk. *Tvorba práva. Pravidla, metodika, technika*. 2. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009.

VEDRAL, Josef. *Správní řád. Komentář*. 2. Vyd. Praha: Bova Polygon, 2012.

ZOULÍK, František. In. KRAUSOVÁ, Iva (eds.). *Ve službách práva. Sborník příspěvků k 10. Výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2003.

Nález rakouského Ústavního soudního dvora G135/93 VfGH.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1999, sp. zn. II ÚS 485/98.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 22/99.

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 4. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 55/2001.

Nález Ústavního soudu Pl.ÚS 5/01 ze dne 16. 10. 2001, publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 410/2001 Sb.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 33/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 63/04, publikovaný v plném znění pod č. 210/2005 Sb.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 24/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 57/05 (Nový Bor).

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 45/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 6/08.

Nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 28/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 28/12.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 12. 2006, č. j. 2 As 57/2005 - 71.

AKTUÁLNA REFORMA VEREJNEJ SPRÁVY A JEJ ANALÝZA V KONTEXTE PRÁVNEJ ÚPRAVY

Ladislav Hrtánek*

Abstract: *The aim of this scientific article is the analysis of important documents of the actual reform of the public administration. The program of the government of the Slovak republic contains the problematic of the central and local Civil Service. This article contains the individual applications of the legislative changes in the actual reform of the public administration. There is the analysis of the individual problems in the interactions of the actual reform of the public administration, for example unrealised analysis of the individual influences of the financial sphere, inhabitants and the urgency of realising of the personal audit of the processes increasing in the public administration. The article contains the individual applications of the quality increasing of the actual reform of the public administration. The most important is the solution of the principal aspect of the actual reform of the public administration, because these principals are very important for the next development of the reform of the public administration and it could be the alternative of the function system complex amount.*

Keywords: *the public administration, the Civil Service, the reform of the public administration, the process, the government*

Abstrakt: *Predmetom tohto vedeckého článku je analýza dôležitých právnych dokumentov aktuálnej reformy verejnej správy. Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky obsahuje problematiku reformy ústrednej a miestnej štátnej správy. Tento vedecký článok taktiež obsahuje jednotlivé návrhy legislatívnych zmien v aktuálnej reforme verejnej správy. Taktiež je uvedená analýza jednotlivých problémov v interakcii na aktuálnu reformu verejnej správy, napríklad nerealizovaná analýza jednotlivých vplyvov na finančnú oblasť, obyvateľstvo a taktiež potreba urýchlenej realizácia personálneho auditu procesov rozvíjajúcich sa vo verejnej správe. Článok obsahuje jednotlivé návrhy na zvýšenie kvality a zefektívnenie reformy verejnej správy. Veľmi podstatné sú návrhy princípov aktuálnej reformy verejnej správy, pretože tieto princípy sú veľmi dôležité pre následný vývoj reformy verejnej správy a sú taktiež alternatívou pre dosiahnutie fungujúceho komplexného systému verejnej správy.*

---

* JUDr. Ing. Ladislav Hrtánek, PhD.; Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Slovenská republika.

Kľúčová slova: verejná správa, štátna správa, reforma verejnej správy, proces, vláda

Úvod

V úvodnej časti predloženého príspevku považujeme za potrebné uviesť jednotlivé cieľové určenia, ktoré sa v nasledujúcom texte pokúsime naplniť, ako aj uvedieme jednotlivé myšlienkové línie, ktoré sú podľa nášho názoru podstatnými pre pochopenie predloženého textu.

Poslednú prebiehajúcu reformu štátnej správy môžeme v skratke označiť ako „ESO“, pričom ide o vládou Slovenskej republiky ustanovený názov aktuálnej reformy. Uvedený koncept vládnej reformy verejnej správy je však potrebné posúdiť nielen v kontexte jej vnútorných elementov alebo súvisiacich vládnych dokumentov, ako aj v súvislosti s doterajšími reformami verejnej správy.

Pokiaľ sa chceme zaoberať reformou ESO z pohľadu jej postavenia v kontexte doterajších reforiem verejnej správy, s poľutovaním musíme konštatovať, že nejde o kontinuálny vývoj v rámci verejnej správy. Reforma verejnej správy z roku 1990, ako prvá „ponovembrová“ reforma verejnej správy znamenala vytvorenie podstatnej, samostatnej zložky verejnej správy, ktorou je miestna samospráva. Totiž do roku 1989 sa pojem verejná správa organizačne aj funkčne identifikoval so štátnou správou. Reforma verejnej správy z roku 1996 znamenala predovšetkým vytvorenie krajskej štátnej správy v podobe 8 krajských úradov, čím sa zmenilo územno-správne členenie nášho štátu. Poslednou reformou verejnej správy bola decentralizácia verejnej správy, ktorá znamenala komplikovaný proces presunu zákonom ustanovených kompetenčných okruhov zo štátnej správy smerom k samospráve. Uvedená decentralizácia verejnej správy pritom vyšla z myšlienky výkonu právomocí samosprávou, ktorá pozná problémy svojich obyvateľov a dokáže ich účinne riešiť v porovnaní so štátnou správou, kde prebiehajú špecifické rozhodovacie procesy vo verejnej správe.

„Rozhodovacie procesy vo verejnej správe môžeme vo všeobecnej rovine charakterizovať ako nenáhodný výber určitých postupov alebo činností z viacerých možných alternatív v podmienkach verejnej správy.“¹

V naznačených vzťahových súvislostiach poslednej reformy verejnej správy ESO smerom k doterajším reformám verejnej správy nemožno konštatovať jej kontinuálnosť s predošlými reformami. Kým decentralizácia verejnej správy, ako už bolo uvedené, predstavovala presun kompetencií na samosprávu, tak aktuálna reforma verejnej správy ESO predstavuje koncept centralizácie výkonu jednotlivých kompetenčných okruhov v rámci miestnej verejnej moci smerom k centráram verejnej správy tak, ako to konštatuje vládny Program ESO, schválený uznesením vlády Slovenskej republiky.

V kontexte vnútorných interakčných súvislostí je potrebné posúdiť napríklad vzťahy dokumentov, ktoré vytvárajú vládnu reformu verejnej

---

1 Vrabko, M. a kol. Správne právo. Procesná časť. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PF UK. 2001. s. 15.

správy ESO, pričom ide o tieto dokumenty:

- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016, predovšetkým časť pod názvom „Úlohy verejnej správy“,
- Program ESO - Efektívna, Spoľahlivá a Otvorená štátna správa, schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 164/2012, zo dňa 27.4.2012 (ďalej len „Program ESO“) a
- Zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe (ďalej len „zákon o niektorých opatreniach“).

Podstatným cieľovým určením tohto príspevku preto je naznačenie vzťahu zákona o niektorých opatreniach ku Programovému vyhláseniu vlády Slovenskej republiky a programu ESO, teda o naznačenie systému reformy. Ako vyplynie z nasledovného textu, pôjde o predbežnú úlohu, nakoľko Program ESO mal byť doplnený o komplexnú analýzu, zatiaľ sa však tak nestalo, čo spôsobuje problémy s pochopením programu ESO ako podstatného podkladu reformy verejnej správy.

Následným cieľom tohto príspevku bude analýza normatívneho textu zákona o niektorých opatreniach, ktorý vo svojej podstate znamená prvý krok pre vytvorenie centier verejnej správy vďaka zrušeniu II. stupňa špecializovanej miestnej štátnej správy. V určitých prípadoch pritom ostal ponechaný I. stupeň špecializovanej miestnej štátnej správy, v určitých prípadoch však špecializovaná miestna štátna správa zanikla úplne, nakoľko I. stupeň nemala, tak tomu bolo napríklad v prípade krajských školských úradov. Navyše teda týmto zákonom o niektorých opatreniach došlo k čiastočnému naplneniu reformy verejnej správy len v intenciách miestnej štátnej správy. Ústrednej štátnej správy sa uvedená zmena vôbec nedotkla, pričom ale ide o požiadavku ustanovenú v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky.

V kontexte uvedených súvislostí sa pokúsime o synergický efekt predloženého príspevku, teda budeme sledovať nielen teoretickú úroveň dosiahnutých poznatkov, ale aj praktickú hodnotu. Uvedený cieľ sa pokúsime dosiahnuť vďaka naznačeniu problémov zákona o niektorých opatreniach v spojitosti s formulovaním možností riešenia naznačených problémov. Ide pritom o naše posúdenie a možnosti riešenia.

1 Vzťah zákona o niektorých opatreniach k ostatným prameňom reformy ESO

Ako už bolo uvedené, reforma ESO iniciovaná vládou Slovenskej republiky pozostáva z Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, Programu ESO a zo zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe. Uvedený zákon o niektorých opatreniach je vlastne čiastočnou konkretizáciou Programového vyhlásenia vlády a vládneho Programu ESO a preto sa pred analýzou zákona o niektorých opatreniach budeme aspoň rámcovou formou venovať Programovému vyhláseniu vlády Slovenskej republiky a Programu ESO ako vládne konceptu reformy verejnej správy.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky

Programové vyhlásenie vlády sa zaoberá reformou verejnej správy vo svojej samostatnej časti pod názvom „Úlohy verejnej správy“, v rámci ktorej je možné vnútorne diferencovať zamýšľané zmeny v ústrednej a miestnej štátnej správe.

Vláda Slovenskej republiky ustanovila princípy nastávajúcej reformy verejnej správy nasledujúcou formuláciou: „Globálnym cieľom činnosti vlády pri riadení verejnej správy je skvalitnenie činnosti subjektov verejnej správy a verejných služieb na podporu sociálno-ekonomického rastu SR a zvýšenie kvalitatívnych parametrov života občanov. Piliermi tohto cieľa budú ekonomizácia, informatizácia a personálny rozvoj vo všetkých štruktúrach verejnej správy.“

Podstatným v tomto smere je určenie pilierov nastávajúcej reformy verejnej správy, ktorými sú ekonomizácia, informatizácia a personálny rozvoj. V rámci posúdenia zamerania reformy verejnej správy prostredníctvom pilierov jej výstavby zastávame širší náhľad na reformu verejnej správy, kedy podľa nášho názoru je možné rozlišovať mocensko-politický, právny a ekonomický pilier výstavby modernej verejnej správy, ale rešpektujeme zároveň právo vlády Slovenskej republiky ustanoviť si vo svojom programovom vyhlásení špecifické ciele.

V prípade miestnej štátnej správy je reforma verejnej správy ustanovená touto formuláciou: „Vláda navrhne legislatívne opatrenia k vytvoreniu novej štruktúry orgánov miestnej štátnej správy, ktorej dôležitým princípom bude integrácia pôsobnosti tzv. špecializovanej štátnej správy do jednotného štátneho úradu na čele s predstaviteľom vymenovaným vládou. Táto štruktúra zachová odborné a personálne riadenie a zodpovednosť odvetvových ústredných orgánov štátnej správy. Jednotný úrad štátnej správy sleduje zjednodušenie kontaktu občana so štátnou správou a zároveň zodpovedá záujmom transparentnosti, zodpovednosti za rozhodovacie procesy, efektívnosti vynakladania verejných prostriedkov a účinnosti kontroly. Občanovi i podnikateľovi sa tak umožní vybaviť svoje záležitosti prostredníctvom jedného obslužného miesta. Vláda zároveň posúdi, v ktorých prípadoch sa integrácia v minulosti neosvedčila.“

V prípade miestnej štátnej správy teda Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky ustanovuje redukciu špecializovanej miestnej štátnej správy², a to jej II. stupňa do I. stupňa, pokiaľ to je možné³, čím vlastne vznikajú len organizačné predpoklady pre vytvorenie centier verejnej správy tak, ako to konštatuje Program ESO vo svojich ustanoveniach. Nepočíta sa ale s potrebnou funkčnou zmenou v miestnej štátnej správe, ktorá by predstavovala unifikáciu príbuzných činností do jednotných celkov a rovnako je nevyhnutné zabezpečiť kooperáciu

---

2 Pod špecializovanou miestnou štátnou správou je možné diferencovať špecifické inštitúcie, ktorých kompetencie sú ustanovené zákonom s miestnou pôsobnosťou, ako sú napríklad obvodné pozemkové úrady a pod.

3 V prípade niektorých orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy nemôže dôjsť k presunu ich II. stupňa do I. stupňa, nakoľko v ich prípade I. stupeň špecializovanej miestnej štátnej správy neexistuje. Napríklad nemáme obvodné školské úrady a preto sa krajské školské úrady nemohli podčleniť pod I. stupeň špecializovanej miestnej štátnej správy.

jednotlivých inštitúcií miestnej štátnej správy v záujme rýchleho vybavenia úradných záležitostí štátnym občanom. V kontexte uvedeného je teda potrebné hovoriť o informatizácii registrov informácií, ktoré vytvárajú inštitúcie miestnej štátnej správy. Funkčná reforma by sa však mala týkať aj všeobecnej miestnej štátnej správy, teda aj obvodných úradov.

Veľmi kriticky hodnotíme ponechanie politického vplyvu na miestnu štátnu správu, kedy vedúci riadiaci pracovníci v prípade všeobecnej a aj redukovanej špecializovanej miestnej štátnej správy majú zostať politickými nominantmi ustanovenými vládou Slovenskej republiky. Podotýkame pritom, že politické vplyvy v miestnej štátnej správe predstavujú neželaný element demokratickej spoločnosti a sú v rozpore s princípmi obsadenia miest vo verejnej správe.⁴

V prípade ústrednej štátnej správy je reforma verejnej správy vyjadrená nasledovnou formuláciou: „Vláda je rozhodnutá výrazne zefektívniť štruktúru ústredných orgánov štátnej správy. Vláda vykoná dôkladnú analýzu nákladovosti rozhodovacej a riadiacej činnosti týchto orgánov, vrátane správy majetku štátu, v záujme zefektívnenia všetkých prebiehajúcich procesov. Následne vláda navrhne opatrenia smerujúce k zjednodušeniu štruktúry ústredných orgánov štátnej správy tak, aby sa prekonala súčasná roztrieštenosť, prípadne duplicita výkonu ústrednej štátnej správy.

V prípade ústrednej štátnej správy, teda v prípade ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy je potrebné ustanoviť vhodnú kritériálnu funkciu, prostredníctvom ktorej dôjde k zlučovaniu jednotlivých ministerstiev, ako ústredných orgánov štátnej správy. Pritom je podľa nášho názoru nevyhnutné zohľadňovať jednotlivé technicko-organizačné princípy výstavby verejnej správy.⁵ Veľmi podstatným kritériom pre úvahy o možných organizačných zmenách v ústrednej štátnej správe je napríklad otázka posúdenia jednotlivých funkcií verejnej správy.⁶ Funkcie verejnej správy pritom predstavujú možnosť vytvoriť systém aktivít, ktoré sa vykonávajú v rámci verejnej správy, čo v konečnom dôsledku prispeje k funkčnej reforme verejnej správy. O tomto aspekte možnej reformy verejnej správy sa však programové vyhlásenie vlády nezmieňuje, čo považujeme za problematické, nakoľko uvedený rámcový dokument podľa nášho názoru má ustanovovať principiálne východiská pre nastupujúcu

4 Problematikou jednotlivých princípov sa venuje profesor Prusák vo svojom diele – Teória práva.

5 Problematikou technicko-organizačných princípov výstavby verejnej správy sa zaoberá profesor Škultéty vo svojom diele: Správne právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. V tomto diele napríklad diferencuje z veľkého počtu týchto princípov napríklad princíp funkčný alebo odvetvový. V tomto smere ide o rámcové princípy nevyhnutné pre správne fungovanie predovšetkým ministerstiev ako ústredných orgánov štátnej správy. V rámci funkčného princípu napríklad fungujú ministerstvá s prierezovou škálou právomocí – napríklad Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, kým na odvetvovom princípe napríklad fungujú špecificky zamerané ministerstvá, ako sú napríklad Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky.

6 Autorom myšlienky ponímania funkcií verejnej správy ako rovnorodých funkcií je profesor Gašpar, ktorý sa komplexne venoval potrebe unifikácie činností verejnej správy do jednotlivých homogénnych oblastí. Tým sa vlastne vytvárajú podmienky pre úvahy o organizačnom zjednocovaní v rámci ústrednej a miestnej štátnej správy a teda týmto smerom by sa mali uberať aj úvahy ohľadne funkčnej harmonizácie aktivít vykonávaných v rámci verejnej správy.

reformu verejnej správy.

Podstatným aspektom pre posúdenie smerovania a zároveň principiálnym východiskom, či pilierom výstavby verejnej správy je informatizácia verejnej správy. Uvedená problematika je v programovom vyhlásení vlády formulovaná nasledovne: „Vláda využije elektronizáciu a možnosti informačných a komunikačných technológií pre zásadné zlepšenie úrovne služieb verejnej správy. Prijme opatrenia pre zjednodušenie a zrýchlenie komunikácie občana so štátnou správou a samosprávou zvýšením automatizácie komunikácie s využitím moderných informačných a komunikačných prostriedkov. Zrýchli vybavovanie úradných záležitostí a zníži administratívne zaťaženie občanov a podnikateľov vytvorením elektronických služieb, vrátane vybudovania siete integrovaných obslužných miest. Pri realizácii projektov informatizácie spoločnosti bude vláda dôsledne dodržiavať princípy na verejnosť orientovaných služieb v zmysle Národnej koncepcie informatizácie verejnej správy tak, aby sa minimalizovalo množstvo návštev na úradoch s koncentráciou úkonov na jednom mieste.⁷

Informatizácia verejnej správy si nepochybne vyžaduje tak na ústrednej, ako aj na miestnej úrovni vytváranie mechanizmov kooperácie v rámci tvorby jednotlivých informácií, ich zhromažďovania, spravovania, ako aj následného prístupňovania. Ide pritom o veľmi náročný proces vytvárania databáz informácií a hľadania smerom vzájomného prepojenia jednotlivých inštitúcií verejnej správy. Aspekt informatizácie je pritom potrebné vnímať v kontexte úzkeho prepojenia s aktivitami nastupujúcich centier verejnej správy, s ktorými počíta Program ESO, ako východiskový vládny dokument pre reformu verejnej správy. Centrá verejnej správy pritom v aktuálnej podobe predstavujú organizačne redukovanú špecializovanú miestnu štátnu správu, aj keď je potrebné konštatovať, že samotný Program ESO, ktorý s ich vytvorením počíta, bude ešte dopracovaný predkladateľom, ktorým je Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

Informatizácia verejnej správy si taktiež vyžaduje vysokú úroveň transformácie verejnej správy, a to nielen organizačnú, ako to predpokladá vládna reforma verejnej správy. Uvedená reforma si predovšetkým vyžaduje zamestnávanie vysoko erudovaných zamestnancov verejnej správy, ktorí sú schopní zvládnuť narastajúce úlohy informatizácie verejnej správy. V kontexte uvedeného teda ide o potrebnú funkčnú a personálnu reformu na jednotlivých úrovniach verejnej správy.

Koncept uvedenej reformy preto musí byť vyústením auditu aktivít vykonávaných v rámci verejnej správy, pričom musí ísť o štrukturálny audit, ktorý súvisí s kontextom aktivity vykonávanej v rámci verejnej správy. Pripomíname špecifické mechanizmy fungovania jednotlivých rozhodovacích procesov, ktoré prebiehajú v rámci verejnej správy, pričom špecifické procesné postupy sú aj v rámci jednotlivých čiastkových aktivít v rámci štátnej správy.

Program ESO

Úvodom tejto časti považujeme za potrebné podotknúť, že ide o

---

⁷ Vláda Slovenskej republiky doposiaľ neprijala žiadny koncepčný materiál, ktorý by predstavoval naplnenie informatizácie verejnej správy.

prvotný koncept programu ESO, o čom svedčí aj uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 164/2012, ktoré v bode C.1. ukladá podpredsedi vlády a ministrom vnútra „podrobne rozpracovať a dopracovať materiál Program ESO za dodržania pravidla 'všetko v jednom, jedno všade'; materiál doplniť o návrh konkrétnych opatrení, legislatívnych zmien a podrobnejšie vyčíslenie dopadov“, a to v termíne do 30. septembra 2012.

V kontexte uvedeného sa aj v predkladacej správe k vládnemu programu ESO konštatuje, že v predmetnom materiáli je prezentovaná základná vízia a návrh opatrení v hrubých črtách. Konkrétne opatrenia, ako aj konkrétne úlohy pre jednotlivé ministerstvá budú súčasťou podrobného materiálu, ktorý vypracuje Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Uvedené však platí v kontexte termínu úlohy, ktorým je 30. september 2012.

Nemáme ale vedomosť o tom, že by podpredseda vlády a minister vnútra Slovenskej republiky predložil vláde Slovenskej republiky požadovaný detailný rozbor konceptu vládnej reformy ESO, predovšetkým analýzu finančných dopadov takýchto krokov na verejné financie, sociálne spoločensvá alebo obyvateľstvo všeobecne. Podotýkame, že konkretizáciu si vyžaduje aj analýza sociálnych vplyvov, prípadne popis slabých stránok pripravovanej reformy verejnej správy, ale o tomto probléme v súvislosti s „Doložkou vybraných vplyvov“ sa ešte budeme vyjadrovať.

V kontexte uvedeného budeme tento, vládou schválený materiál, predbežne posudzovať s rezervou, nakoľko ide o prvotný koncept nastupujúcej reformy, podotýkame, že prevažne miestnej štátnej správy, navyše postihuje len organizačnú stránku. Ide o iniciatívny materiál, „ktorého cieľom je naznačiť možnosti systémových zmien smerujúcich k vyššej efektívnosti, pružnosti, výkonnosti, transparentnosti a modernizácii služieb v štátnej správe“. V nasledujúcom texte sa budeme analyticky zaoberať vybranými časťami, predovšetkým návrhmi opatrení predloženými v tomto aktuálnom vládnom materiáli.

V časti I „Vízia fungovania štátnej správy“ považujeme za potrebné vyzdvihnúť principiálny aspekt, ktorý predstavuje konkretizáciu záverov Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, ale len v prípade reformy miestnej štátnej správy v organizačnom kontexte. Ide o nasledujúcu deklaratórnu formuláciu: **„Občan a podnikateľ vybaví všetky špecializované transakcie zabezpečované štátom jednoducho a s minimálnymi nákladmi. Pri styku so štátom môže maximálne využívať elektronické prostriedky a pri osobnom vybavovaní nemusí navštevovať žiadne ďalšie špecializované úrady na rôznych miestach. Štátna správa je z pohľadu občana a podnikateľských subjektov jednoduchá, prehľadná a dostupná. Štátna správa je štíhla, pružná, funguje udržateľne, transparentne a s minimálnymi nákladmi.“**⁸

V tejto časti preto odporúčame navrhovateľovi doplniť uvedenú časť o konkrétne formy elektronizácie⁹, ako aj uviesť, v akých aspektoch je možné hovoriť o štíhlejšej, pružnej a fungujúcej verejnej správe. V každom

8 Uvedené principiálne východisko vyzdvihuje potrebu presadzovania informatizácie v rámci práce štátnej správy v záujme urýchlenia vybavovania úradných záležitostí štátneho občana, či podnikateľských subjektov, ale aj aspekt transparentnosti a ekonomickej primeranosti vo verejnej správe.

9 Pojem elektronizácia nedefinuje ani Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky.

prípade je možné pozitívne hodnotiť principiálne zameranie reformy verejnej správy ESO, ktorá kopíruje aspekt vyzdvihovania právneho a ekonomického piliera výstavby verejnej správy, podotýkame však, že tieto piliere musia byť vo vzájomnej rovnováhe. Podľa nášho názoru je potrebné napríklad doplniť problematiku počítačového vybavenia jednotlivých centier verejnej správy, prípadne mechanizmy, ako zaručiť právnu relevanciu elektronických podaní, napríklad cez hromadné využívanie zaručeného elektronického podpisu.

V časti II – „Analýza súčasného stavu“, vnímame pozitívne snahu vlády o zníženie počtu rozpočtových organizácií, ktoré spravujú majetok štátu a zamestnávajú veľký počet zamestnancov, čo je vyjadrené pod písmenom A. „Inštitucionálne usporiadanie orgánov štátnej správy“. Vláda preto navrhuje znížiť počet rozpočtových organizácií podľa jednotlivých rozpočtových oblastí, a to zo súčasných 916 na 58. Uvedený aspekt zníženia počtu rozpočtových organizácií považujeme, ako už bolo uvedené, za pozitívny zámer vlády Slovenskej republiky, netreba však opomínať súvisiace záležitosti procesu „reštrukturalizácie“ rozpočtových organizácií, akými sú napríklad riešenie presunu správy majetku štátu, dotiahnutie procesných konaní prebiehajúcich v rámci týchto rozpočtových organizácií a v neposlednom rade je potrebné riešiť problematiku pracovnoprávných vzťahov zamestnancov v týchto rozpočtových organizáciách.

V súčasnosti B. – „Personálne zabezpečenie orgánov štátnej správy“ poskytuje vláda Slovenskej republiky prehľad 3 skupín zamestnancov, ale len v rámci miestnej štátnej správy. Ide pritom o diferenciáciu zamestnancov miestnej štátnej správy podľa charakteru vykonávaných činností na odborné činnosti, prierezové činnosti a obslužné činnosti.

V kontexte uvedenej analýzy sa zachytávajú len vybrané hľadiská pre posúdenie štruktúry zamestnancov štátnej správy, pričom ide o aspekt charakteru činností vykonávaných úradníkmi, pričom sa vôbec nerozlišuje vecný charakter jednotlivých kompetencií, ktoré sú vykonávané, napríklad či ide o kompetencie v oblasti správy školstva, kultúry alebo vnútornej správy.¹⁰ Osobitné rozhodovacie procesy, prípadne právna úprava je v školstve, iná v oblasti správy kultúry. Uznávame, že predkladateľ materiálu nemôže postihnúť všetky aktivity vykonávané v rámci verejnej správy, môže však klasifikovať určité čiastkové správy. Rovnako odporúčame doplniť uvedenú časť o aktuálne informácie, tie, ktoré sú uvedené v predložennom materiáli sú z pred 3 rokov. Ako nevyhnutnosť sa preto javí vykonanie komplexného personálneho auditu nielen miestnej, ale aj ústrednej štátnej správy.

Smerom pro futuro je tiež možné uvažovať o zásadných systémových zmenách v procesnej ochrane práv zamestnancov pri výkone závislej práce.¹¹

Ako podstatnú časť vládneho materiálu Program ESO považujeme časť III. „Návrh opatrení“, ktorá diferencuje potrebné opatrenia v oblasti

10 V tomto kontexte by bolo vhodné zvoliť kritérium druhu konkrétnej parciálnej správy osobitnej časti správneho práva hmotného, akými sú napríklad správa školstva, kultúry alebo informácií.

11 Kuril, M. Procesná autonómnosť pracovného práva – quo vadis? In Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce: desať rokov aplikačnej praxe (2001 – 2011). Bratislava : PraF UK, 2012, s. 31a nas.

nákladovosti činnosti, v oblasti inštitucionálnej alebo v organizačnej a v neposlednom rade rozlišuje opatrenia v teritoriálnej pôsobnosti.

Veľmi kriticky hodnotíme časť, ktorá pojednáva o opatreniach v nákladovosti výkonu štátnej správy, ktorá požaduje zaviesť normy jednotkovej potreby zdrojov v kontexte výkonov a zaviesť nástroje na efektívne sledovanie výkonov a ich nákladovosti. V kontexte uvedeného zastávame názor, že efektívnosť práce zamestnanca verejnej správy nemožno hodnotiť podľa počtu vydaných rozhodnutí, prípadne časovej náročnosti práce. Ako kritérium pre hodnotenie je možné považovať spokojnosť štátneho občana s výkonom jednotlivých kompetencií štátnou správou.¹² Ako hodnotiaci aspekt taktiež môže vystupovať atribút úspešnosti pri napĺňaní hodnôt verejného záujmu.¹³

Verejný záujem tvoria nepochybne hodnoty tzv. všeludového charakteru.¹⁴

V súčasťi C. – „Opatrenia v oblasti teritoriálnej pôsobnosti, rozmiestnenia a dostupnosti služieb verejnej správy“ je vládou Slovenskej republiky prezentovaný koncept vytvorenia „Centra verejnej správy“. Uvedená myšlienka súvisí s potrebou vytvorenia jednotného systému obslužných miest s vysokou mierou digitalizácie, pričom v týchto centrách si občania vybavujú všetku svoju agendu. V kontexte uvedeného sa zámer vlády zužuje len na zrušenie II. stupňa špecializovanej miestnej štátnej správy, ktorá sa bude deliť do ústrednej štátnej správy a do centier verejnej správy, ktoré sa zhodujú s obvodnými úradmi všeobecnej miestnej štátnej správy. Podotýkame, že z organizačného hľadiska už došlo k redukcii II. stupňa špecializovanej miestnej štátnej správy, a to práve prijatím zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe. V prípade vytvárania centier verejnej správy však môžu vzniknúť problémy v súvislosti s funkčnou prepojenosťou, ktorá sa prejavuje predovšetkým v súvislosti s kompletizáciou procesov, ktoré majú prebiehať v rámci špecializovanej miestnej štátnej správy.¹⁵

Každé procesné konanie, ktoré prebieha v rámci verejnej správy má jednotlivé procesné štádiá, akými sú napríklad začatie konania, procesné inštitúty, ako sú doručovanie, dôkazné prostriedky, počítanie lehôt, rozhodovanie, použitie opravných prostriedkov až do záverečného štádia.¹⁶ Predovšetkým v prípade opravných prostriedkov musí byť zabezpečený inštančný postup smerom k rozhodovaniu nadradenej

---

12 Podotýkame, že aspekt efektívnosti práce je možné spojiť s kritériami určujúcimi pre metódy verejnej správy.

13 Právny pojem „verejný záujem“ je veľmi sporným, nemáme jednotnú legálnu definíciu len čiastkové určenia.

14 Kútik, J. Organizácia a krízový manažment verejnej správy. Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov. 2006. 277 s. ISBN 80-8075-142-0.

15 Inú úroveň predstavuje prepojenosť procesov všeobecnej a špecializovanej miestnej štátnej správy, prípadne procesný súvis úkonov ústrednej a miestnej štátnej správy. Týmto aspektom sa však nebudeme zaoberať, nakoľko táto úroveň výkonu správy môže byť posúdená až po ukončení reformy verejnej správy.

16 Tento komplexný proces musí byť konkrétnou právnou úpravou presne definovaný, s výnimkou, že právny predpis preberie všeobecne zaužívaný proces ustanovený v zákone č. 71/1967 Zb. o správnom konaní, ktorý je všeobecným procesným predpisom.

inštitúcie o odvolaní¹⁷, tento princíp¹⁸ je podstatným v štátnej správe, v samospráve ale o opravnom prostriedku taktiež musí rozhodnúť iný subjekt ako v riadnom procesnom konaní.¹⁹

Procesná dotiahnutosť jednotlivých konaní má pritom ústavnoprávne aspekty, nakoľko má súvis s úrovňou zabezpečenia ochrany práv a oprávnených záujmov štátneho občana ako účastníka konkrétneho procesného konania. Tomuto aspektu sa ešte budeme venovať aj v súvislosti so zákonom o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe, ktorý ustanovuje špecifickú organizačnú rozhodovaciu aktivitu.

V kontexte uvedených súvislostí je preto podľa nášho názoru potrebné vykonať popri personálnom aj právny audit kompetencií vykonávaných štátnou správou. Považujeme za potrebné poukázať na potrebu prepojenia právneho auditu a jednotlivých funkcií verejnej správy ako komplexu rovnorodých aktivít. Uvedený audit si preto vyžaduje komplexný prehľad v štátnej správe.

Iným problémom v súvislosti s komplexným posúdením reformy verejnej správy ESO je nedostatočná kontinuita s doterajšími reformami verejnej správy, ktoré prebehli, čo v konečnom dôsledku môže spôsobiť problémy so smerovaním verejnej správy. V kontexte doterajšieho vývoja celej verejnej správy prevládal koncept decentralizácie verejnej správy²⁰, ktorý predstavoval vo svojej podstate presun jednotlivých kompetenčných okruhov zo štátnej správy smerom k samospráve. Podstatnou pritom bola myšlienka vysokej efektívnosti výkonu jednotlivých úloh samosprávou v porovnaní so štátnou správou, ktorá nemusí tak poznať problémy občanov pri výkone verejnej správy.

Kontinuálny vývoj by preto požadoval prehliť proces decentralizácie verejnej správy, samozrejme zohľadňovať treba potreby spoločenského systému v podobe zníženia nákladovosti výkonu verejnej správy evokovanej hospodárskou krízou.

Naznačená reforma ESO preto znamená len čiastkovú organizačnú zmenu vo fungovaní miestnej štátnej správy, navyše je príklonom k centralizácii, na rozdiel od doterajšej reformy decentralizácie verejnej správy. Podotýkame, že ide o organizačnú zmenu len v rámci miestnej štátnej správy, ktorá sa vďaka programu ESO zníži o II. úroveň špecializovanej miestnej štátnej správy, tým ale dôjde len k čiastočnému naplneniu cieľov, ktoré si vo verejnej správe ustanovila vláda Slovenskej republiky v Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky. Absentuje totiž reforma ústrednej štátnej správy a konkretizácia reformy miestnej štátnej správy.

K zákonu o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe

V tejto časti považujeme za potrebné sa analyticky zaoberať zákonom o niektorých opatreniach, ktorý ako už bolo uvedené predstavuje naplnenie programu ESO, vo svojej podstate však tento schválený zákon znamená pri niektorých inštitúciách špecializovanej miestnej štátnej

17 Ide o tzv. devolučný účinok opravného prostriedku, ktorý zabezpečuje nezávislé a neustranné prejednanie procesnej veci v rámci konkrétneho konania.

18 V tomto kontexte máme na mysli princíp subordinácie, ako podstatný princíp v štátnej správe.

19 V prípade samosprávy nemôžeme uplatňovať princíp subordinácie.

20 Reforma decentralizácie verejnej správy predstavuje elimináciu úloh štátnej správy.

správy ich faktické zrušenie,²¹ v niektorých prípadoch však špecializovaná miestna štátna správa zostala zachovaná ale len na svojom I. stupni, tak je tomu napríklad v prípade krajských pozemkových úradov, ktoré ostali zachované na prvom stupni, teda v podobe obvodných pozemkových úradov v ustanovenom rozsahu.

V nasledujúcom texte sa preto budeme aspoň rámcovo venovať problémovým okruhom tohto zákona, prípadne navrhujeme možnosti riešenia jednotlivých problémových okruhov, ktoré môžu napomôcť efektívnemu fungovaniu prevažne miestnej štátnej správy. Uvedené zmeny pritom podľa nášho názoru predstavujú návrhy určitých korektúr, ktoré môžu byť prínosom pre zefektívnenie fungovania miestnej štátnej správy predovšetkým v kontexte rozhodovacích procesov, ktoré v rámci nej prebiehajú.²²

Predkladateľ návrhu zákona o opatreniach v miestnej štátnej správe v dôvodovej správe konštatuje, že: „Zároveň sa návrhom zákona sledujú ciele obsiahnuté v Programe ESO (Efektívna, Spoľahlivá a Otvorená štátna správa) schválenom uznesením vlády č. 164 z 27. apríla 2012“, ale ako už bolo uvedené vyššie, cieľom Programu ESO je vytvorenie centier verejnej správy s vysokou mierou digitalizácie a implementácie schválených projektov. Naplnenie uvedeného cieľa si preto vyžaduje určenie procesu vybavenia centier verejnej správy počítačmi, prípadne určenie právnych úloh v súvislosti s vytváraním databáz informácií v záujme dosiahnutia cieľa vzájomnej prepojenosti informačných štruktúr jednotlivých miestnych orgánov štátnej správy. Týmto návrhom zákona teda dôjde len k zrušeniu krajskej špecializovanej miestnej štátnej správy, ale neustanovuje sa koncept centier verejnej správy s integrovaným digitalizovaným systémom prepojenia jednotlivých štátnych úradov na miestnej úrovni.

V kontexte uvedeného považujeme za potrebné pripomenúť potrebu zavedenia samostatnej časti do zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe, ktorá by sa venovala problematike digitalizácie a registračných oprávnení v špecializovanej miestnej štátnej správe v takej jej podobe, v akej s ňou počíta parlamentom schválený zákon, pričom by malo ísť o tieto oblasti: zadenovanie registra údajov, náležitosti registra, predovšetkým taxatívny výpočet obsahových súčastí registra, kto môže požiadať o údaje, akým spôsobom dôjde k poskytovaniu údajov v rámci systému verejnej správy. Uvedené zmeny samozrejme môžu byť konkretizované vo vykonávacích právnych predpisoch, ale nesmie tam byť definovanie právnych pojmov, právne povinnosti, prípadne splnomocnenie na vydanie iného právneho predpisu.²³ V rámci uvedeného zákona by bolo potrebné dotiahnuť špecifický proces poskytovania informácií z týchto registrov štátnej správy, ale podstatným je proces vnútorného presunu informácií v rámci štátnej správy, aby štátny občan nemusel venovať zvýšenú pozornosť nadmernému vybavovaniu záležitosti prostredníctvom viacerých inštitúcií verejnej správy. Veľký dôraz by mal byť kladený na

21 Uvedené platí napríklad pri krajských školských úradoch, ktoré boli zrušené, nakoľko nemajú prvý stupeň špecializovanej miestnej štátnej správy.

22 Organizačné zmeny v miestnej štátnej správe sú zakomponované v rámci zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe.

23 Uvedené zákazy vyplývajú z Ústavy Slovenskej republiky a Legislatívnych pravidiel vlády Slovenskej republiky.

ochranu informácií, ktoré sú zhromaždené v databázach a vnútorne štruktúrované, predovšetkým musí byť taxatívnym spôsobom ustanovené, ktoré subjekty môžu požadovať o sprístupnenie informácie a rovnako musí byť preukázaný zákonom ustanovený účel sprístupnenia informácie. Podstatným v tomto smere musí byť generálny zákon, ktorým je zákon o slobodnom prístupe k informáciám.

Uvedenými zmenami zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe by podľa nášho názoru došlo aspoň k vytvoreniu predpokladov pre dosiahnutie cieľa, ktorý si vláda Slovenskej republiky vytýčila vo svojom programovom vyhlásení a predovšetkým v programe ESO a tým je dosiahnutie vysokej úrovne digitalizácie výkonu verejnej správy. Uvedený cieľ si v prvom rade vyžaduje vytvorenie komplexných registrov informácií, ktoré je možné postúpiť inej inštitúcii prostredníctvom výpočtovej techniky, pričom ale v súčasnosti nemáme v rámci verejnej správy vytvorenú ani ucelenú sieť jednotlivých databáz a preto považujeme za potrebné upraviť rámec pre ich fungovanie.

Proces správy informácií predstavuje špecifický rozhodovací proces, ktorý prebieha vo verejnej správe a ktorý má svoje ucelené procesné štádiá. Preto zákon o niektorých opatreniach mal obsahovať, kto môže podávať návrh na sprístupnenie informácií z registra, ustanovovať dôkazné prostriedky, procesné inštitúty, vydávanie meritórných rozhodnutí, opravných prostriedkov, prípadne možnosti dovolávať sa zmeny rozhodnutia.

Veľmi kriticky hodnotíme ponechanie politického vplyvu na výkon špecializovanej miestnej štátnej správy, a to prostredníctvom vymenovávania prednostov vládou Slovenskej republiky. Tento koncept ostáva v normatívnom texte zachovaný v čl. IV návrhu zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, kde sa konštatuje, že: „Obvodný úrad riadi a za jeho činnosť zodpovedá prednosta obvodného úradu, ktorého vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky na návrh ministra vnútra Slovenskej republiky.“ Podobná situácia je ustanovená v čl. VI návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 330/1991 Zb. O pozemkových úpravách, usporiadaní pozemkového vlastníctva, obvodných pozemkových úradov, pozemkovom fonde a o pozemkových spoločenstvách, kde sa v navrhovanom § 5 odseku 9, konštatuje, že: „Obvodný pozemkový úrad riadi a za jeho činnosť zodpovedá riaditeľ obvodného pozemkového úradu, ktorého vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky na návrh ministra pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky.“

K problému politizácie miestnej štátnej správy považujeme za potrebné podotknúť, že už nami bol navrhovaný model obsadenia miest prednostov obvodných úradov všeobecnej miestnej štátnej správy a špecializovanej miestnej štátnej správy prostredníctvom povinných výberových konaní, podobne, ako tomu je pri obsadení miest v štátnej správe. V prípade tohto modelu by mali byť podľa nášho názoru vytvorené výberové komisie, ktoré môžu byť vytvárané aj zo zamestnancov miestnej štátnej správy, ale predovšetkým z erudovaných odborníkov, ktorí sa venujú problematike verejnej správy vo všeobecnosti. Všeobecne proces

výberových konaní v miestnej štátnej správe je možné spomenúť aj v zákone o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe, ale mal by byť ustanovený predovšetkým v zákone o štátnej správe. Ako nevyhnutné je podľa nášho názoru potrebné ustanoviť kritériá pre výber kandidátov na miesto prednostu, ktoré by mali byť kritériá odbornosti, vzdelania a praxe. Kritériá je potrebné určiť aj na členov výberových komisií v uvedenom rozsahu.

Podobne ako v prípade správy informácií, aj v prípade vymenúvacieho princípu prednostov by malo ísť o striktné upravený procesný postup, a to od podania návrhu na začatie konania až smerom k vydaniu rozhodnutia výberovej komisie, ktorým sa ustanovuje prednosta obvodného úradu, ako vedúci zamestnanec v miestnej štátnej správe. V naznačenom kontexte je potrebné docieľiť politickú nezávislosť prednostov obvodných úradov alebo prednostov špecializovanej miestnej štátnej správy.

Uvedomujeme si pritom, že nami navrhované riešenie situácie v súvislosti s prednostami miestnej štátnej správy nemusí byť jediným, politické nominácie v miestnej štátnej správe sú však všeobecne kritizované²⁴ a je preto potrebné vymenúvaci princíp v prípade prednostov miestnej štátnej správy nahradiť iným spôsobom, ktorý by predstavoval elimináciu politických vplyvov na miestnu štátnu správu, ktoré predstavujú problém v súvislosti s dosahovaním cieľa modernej štátnej správy.

Určitú výhradu k predloženému návrhu zákona smerujeme aj k ustanoveniu kompetencií obvodných úradov všeobecnej miestnej štátnej správy po presune kompetencií zo špecializovanej miestnej štátnej správy.²⁵ Spomínaný článok IV. návrhu zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe totiž ustanovuje pôsobnosť obvodných úradov cez výpočet zákonov uvedených v poznámke pod čiarou v kontexte osobitných právnych úprav.²⁶ Zastávame názor, že jednotlivé kompetenčné okruhy s ich presným označením by aj v prípade špecializovanej štátnej správy mal striktné ustanoviť tento návrh zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe.²⁷ Pripomíname, že podľa Legislatívnych pravidiel vlády Slovenskej republiky má odkaz uvedený v poznámke pod čiarou len informatívny charakter, teda nemôže byť normatívnym textom.

Problematické momenty v súvislosti s aplikáciou návrhu zákona o niektorých opatreniach²⁸ v miestnej štátnej správe môžu vznikať aj v súvislosti s výkonom kompetenčných okruhov tých krajských úradov špecializovanej miestnej štátnej správy, ktorých zamestnanci prešli pod ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, nakoľko v tomto prípade absentuje obvodná úroveň špecializovanej miestnej štátnej správy.²⁹

Problémy spôsobuje dikcia ustanovenie § 2 ods. 3 zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe, ktorá znie: „(3) Práva a

---

24 Ide o rozpor s meritným princípom ustanovovania, ktorý vyžaduje odbornosť, erudíciu a kvalifikovanosť.

25 Tento presun je výsledkom uplatňovania jednotiacej línie centralizácie výkonu správy.

26 Ide o predpisy ustanovujúce rámcovú a neúplnú kompetenčnú náplň.

27 Samozrejme taxatívny výpočet nemôže byť možný, postačuje demoštratívny výpočet.

28 V tomto prípade môže ísť o problémy v súvislosti s krytím kompetencií a nejasnosťou výkonu správy.

29 V tomto kontexte môže ísť o podstatnú neujasnenosť v problematike.

povinnosti zo štátnozamestnaneckých vzťahov štátnych zamestnancov, ktorí k 31. decembru 2012 vykonávali štátnu službu v krajskom školskom úrade, krajskom stavebnom úrade a územnej vojenskej správe, prechádzajú na Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“).“

Uvedená formulácia spôsobila, že napríklad v prípade niekdajších zamestnancov krajských školských úradov ich nároky vyplývajúce z prechodu práv a povinností uspokojí Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky podľa osobitných predpisov³⁰.

Určitou nepatrnou modifikáciou reformy verejnej správy ustanovenou zákonom č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe je prijatie zákona č. 180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý kompletne zrušil I. stupeň špecializovanej miestnej štátnej správy. Centrami verejnej správy sa stali okresné úrady. Politický vplyv na výkon miestnej štátnej správy však zostal zachovaný, nakoľko prednostov okresných úradov vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky.

Záver

V tejto záverečnej časti predloženého príspevku považujeme za potrebné uviesť jeho prínosy, ktoré sú podľa nášho názoru naplnením vpredu uvedených cieľových určení.

Podstatným cieľom, ktorý sme uviedli v úvode je poskytnutie analýzy reformy verejnej správy ESO vo vnútorných súvislostiach. Predovšetkým išlo o vzťahy zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe k programovému vyhláseniu vlády Slovenskej republiky a k vládne programu ESO, ktorý bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky.

V prípade programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky sme poskytli analýzu časti pod názvom „Úlohy verejnej správy“, pričom sme diferencovane analyzovali návrh reformy v prípade ústrednej a miestnej štátnej správy. Poukázali sme kriticky na zúženie priestoru pre reformu miestnej štátnej správy len na rušenie II. stupňa špecializovanej miestnej štátnej správy, pričom ide len o organizačnú reformu s nezohľadnením funkčnej reformy miestnej štátnej správy. V prípade ústrednej štátnej správy sme poukázali na potrebu zvolenia vhodnej kritériálnej funkcie pre reformy ministerstiev, pričom sme odporučili zvolenie vhodného technicko-organizačného princípu výstavby verejnej správy.

V prípade vládneho programu ESO sme poukázali na potrebu dopracovania tohto vládneho konceptu reformy verejnej správy o „Doložku vybraných vplyvov“, ale aj o komplexné doplnenie koncepčného právneho a personálneho auditu, na základe ktorého je potom možné zvažovať štrukturálne zmeny v štátnej správe. Veľmi kriticky sme zhodnotili návrh tvorby noriem práce, ktoré by zohľadňovali náročnosť

---

30 Aspoň demonštratívny výpočet týchto osobitných predpisov v zákone o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe absentuje, pričom uvedenie týchto osobitných právnych predpisov výslovne požaduje bod 21 prílohy č. 5 k Legislatívnym pravidlám vlády Slovenskej republiky – Legislatívnotechnické pokyny.

práce zamestnancov verejnej správy, ale iba z pohľadu ukazovateľov kvantitatívneho charakteru, opomína sa však kvalitatívny aspekt, ktorým je schopnosť konkrétneho úradníka prostredníctvom metódy presvedčovania presvedčiť štátneho občana o opodstatnenosti rešpektovania dikcie platného práva.

Rovnako sme kriticky zhodnotili navrhovaný koncept centier verejnej správy, ktorý počíta len s organizačnou zmenou v rámci špecializovanej miestnej štátnej správy. Problematická je predovšetkým procesná nedôslednosť, čím v konečnom dôsledku môže dôjsť k ohrozeniu práv a oprávnených záujmov štátneho občana ako účastníka konkrétneho procesného konania. Poukazujeme na oblasti, ktoré je potrebné koncepčne dopracovať v prípade procesných konaní po reforme miestnej štátnej správy, ako sú napríklad návrh na začatie konania, jednotlivé procesnoprávne inštitúty, ako sú lehoty, podklady, dôkazné prostriedky až po rozhodovanie. Poukázali sme na potrebu rešpektovať špecifické prípady rozhodovacích procesov vo verejnej správe.

V prípade zákona o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe hodnotíme kriticky predovšetkým ponechanie politických vplyvov v miestnej štátnej správe, kedy podľa ustanovenia tohto zákona sú prednostovia obvodných úradov a v špecializovanej miestnej štátnej správe vymenúvaní vládou Slovenskej republiky. Ide teda o vyzdvihnutie politického piliera výstavby miestnej štátnej správy, čo nepovažujeme za vhodné aj z pohľadu potreby uplatnenia meritného systému obsadenia miest vo verejnej správe.

V kontexte uvedeného sme navrhli model obligatórných výberových konaní na pozície prednostov obvodných úradov a v špecializovanej miestnej štátnej správe, pričom by malo ísť o zverejnené výberové konania s jasne ustanoveným procesným postupom. Ide pritom o jedno z možných riešení, ktoré by v konečnom dôsledku umožňovalo nájdenie odborne erudovaných ľudí v miestnej štátnej správe, kde by podľa nášho názoru politický element nemal čo hľadať. Poukazujeme na potrebu procesného kompletizovania výberových konaní s dôrazom na aspekt možnosti uplatnenia opravných prostriedkov neúspešných kandidátov na pozíciu prednostu.

Rovnako kriticky hodnotíme kompetenčnú nejasnosť aktivít obvodných úradov, kedy v ustanovení zákona sa výpočet kompetenčných okruhov uviedol len v poznámke pod čiarou cez výpočet právnej úpravy, poznámka pod čiarou má však len informačný význam a nemožno ju považovať za súčasť normatívneho textu.

V rámci záveru týmto dúfame, že predložený príspevok napomôže k zlepšeniu reformy verejnej správy a rovnako bude prínosom pre správnu vedu a ukáže cesty k napredovaniu verejnej správy.

Použitá literatúra

GAŠPAR, M. 1998. Správne právo, teória a prax. Pezinok : Agentúra Fischer & TypoSet, 1998. s. 469. ISBN 80-967911-0-9.

KURIL, M. Procesná autonómnosť pracovného práva – quo vadis? In

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce: desať rokov aplikačnej praxe (2001 – 2011). Bratislava : PraF UK, 2012, s. 31a nasl.

KÚTIK, J. Organizácia a krízový manažment verejnej správy. Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov. 2006. 277 s. ISBN 80-8075-142-0.

PRUSÁK, J. Teória práva. Bratislava : VO PF UK, 1995. 331 s. ISBN 80-7160-080-6.

ŠKULTÉTY, P. A kol. Správne právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PF UK, 2000. 316 s. ISBN 80-7160-132-2.

VRABKO, M. a kol. Správne právo. Procesná časť. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PF UK. 2001. 164 s. ISBN 80-7160-148-9.

Ústava Slovenskej republiky.

Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 352 v znení uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 210.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016, máj 2012.

Program ESO - Efektívna, Spoľahlivá a Otvorená štátna správa, schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 164/2012, zo dňa 27. 4. 2012.

Zákon č. 345/2012 Z. z. o niektorých opatreniach v miestnej štátnej správe.

Kontakt:

JUDr. Ing. Ladislav Hrtánek, PhD.
Univerzita Komenského
Právnická fakulta
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava 1
Tel.: + 421 02 59 244 564
E-mail: ladislav.hrtanek@flaw.uniba.sk

PRVKY ZJEDNOCUJÚCE INTERPRETÁCIU PRÁVA

Slavomíra Henčeková*

Abstract: *This paper deals with the enumeration of elements that contribute to unification of interpretation of law which is often inconsistent. These elements are democratic element, authoritative element, element of cooperation and discursus, element of transparency, institutional element and there is also a short note dedicated to theoretical element. The aim of this paper is to create a systematic list of these unifying elements providing examples from praxis when these elements applied and on the other hand critically state, when they should have applied. The ambition of this paper is to support the opinion that the interpretation of law may be under certain conditions unified (or at least more unified), and to support the effort to its unification not only among law theoreticians, but also law practitioners.*

Keywords: *interpretation of law, integration of interpretation*

Abstrakt: *Príspevok sa zaoberá výpočtom prvkov pomáhajúcich zjednocovať interpretáciu práva, ktorá je často nejednoznačná. Týmito prvkami sú demokratický, autoritatívny prvok, prvok kooperácie a diškurzu, prvok transparentnosti, inštitucionálny prvok a krátka poznámka je venovaná prvku jasnosti. Cieľom príspevku je vytvoriť systematický výpočet týchto zjednocujúcich prvkov s uvedením príkladov z praxe, v ktorých sa uplatnili a naopak kriticky uviesť, v ktorých prípadoch sa mali uplatniť. Ambíciou príspevku je podporiť názor, že interpretácia práva môže byť za určitých podmienok jednotná (resp. jednotnejšia) a podporiť snahu o jej zjednocovanie nielen medzi právnymi teoretikmi, ale aj praktikmi.*

Kľúčové slová: *interpretácia práva, zjednotenie interpretácie*

1 Úvod

S problémom interpretácie práva sa musel stretnúť každý právnik či právny teoretik. Škála týchto problémov je rôznorodá počínajúc tými menej prozaickými a viac pragmatickými ako napríklad, či je dané

---

* Mgr. Slavomíra Henčeková; Právnická fakulta Univerzity Karlovej v Prahe, Česká republika.

ustanovenie kogentnej alebo dispozitívnej povahy, až po tie teoreticky náročnejšie vedúce v určitom bode k otázke: existuje jednotná interpretácia práva? Resp. existuje aspoň šanca, aby bola interpretácia práva jednotná? Ktorá je tá správna interpretácia?

K príliš častému kladeniu si týchto otázok by mala byť pribalená informácia: *pozor; môže spôsobovať nihilistický prístup k právu!*

Keďže ale takáto informácia priložená nie je, dostala som sa aj ja do počiatkovej fázy diagnózy s príznakom pocitu, že spôsob a výsledok interpretácie môže byť v podstate ľubovoľný. Nepomohlo ani zahĺbenie sa do rôznych teórií interpretácie práva, pretože tie skôr len utvrdzovali môj názor o jej nejednotnosti. Časom som si ale položila ďalšie otázky, a síce: *aký prínos má takýto negativistický pohľad na interpretáciu práva a vôbec na právo? A aké by malo byť vlastne poslanie právnych teoretikov?*

Niekedy je najväčším úspechom položiť si dobrých otázok. Nemyslím si, že by poslaním právneho teoretika mala byť rýdza kritika. Tá totiž sama o sebe neprináša žiadne konštruktívne riešenie. Rozhodla som sa preto prispieť svojou troškou k jednotnej interpretácii práva pomenovaním toho, čo podľa môjho názoru môže byť aspoň skromným počiatočným ukazovateľom na ceste smerom k jednotnej, resp. „jednoduchšej“¹, interpretácii práva.

Cieľom tohto príspevku nie je zaoberať sa prvkami, ktoré prispievajú k „spravodlivej“ či „správnej“ interpretácii práva, ale naopak vyhýbanie sa týmto ťažko uchopiteľným kategóriám sledujúc iný cieľ – jednotnosť interpretácie práva, ktorá v konečnom dôsledku môže (ale nemusí) byť základom „spravodlivej“ a „správnej“ interpretácie práva.

Pod prvkami zjednocujúcimi interpretáciu práva možno rozumieť prvok demokratický, autoritatívny, prvok kooperácie a diškurzu, prvok transparentnosti, inštitucionálny prvok a ako poznámku na okraj aj prvok jasnosti. Jadro príspevku tvorí demokratický prvok a autoritatívny prvok.

2 Demokratický prvok

Podstata demokratického prvku spočíva vychádzajúc už z jeho názvu v tom, že **v prípade dvoch, resp. viacerých rozporných interpretácií, rozhodne o zjednotení interpretácie väčšina.** Najmarkantnejšou výhodou interpretácie obohatenej o tento prvok je väčšia legitimita výslednej interpretácie opierajúcej sa o väčšinový názor.

Bez ďalších teoretických úvodov si predstavíme uplatnenie teoretického prvku zjednocujúceho interpretáciu práva na konkrétnych praktických príkladoch z českého právneho prostredia.

V zmysle § 17 ods. 1 zákona č. 150/2012 Sb., súdny rád správny, platí, že *v prípade, ak došiel senát Najvyššieho správneho súdu pri svojom rozhodovaní k právnemu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru už vyjadreného v rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu, postúpi vec k rozhodnutiu rozšírenému senátu. Pri postúpení svoj odlišný názor*

---

1 Uvedomujem si nelogickosť stupňovania slova jednotnosť. Napriek tomu si myslím, že práve pri interpretácii práva je toto pomenovanie vhodné, ukazujúc, že jednotná interpretácia práva je tak trochu chimérou či utópiou, čo ale neznamená, že by našim cieľom nemalo byť aspoň priblíženie sa k takémuto výsledku.

zdôvodni. Rozšírený sedemčlenný senát² tak rozhodne, k názoru ktorého z dvoch protichodných názorov trojčlenných senátov sa prikloní. Nepochybne tak prispeje k zjednoteniu interpretácie práva. Nepochybne má názor rozšíreného senátu väčšiu legitimitu než názor „obyčajného“ senátu, a to najmä v prípade kolízie tohto názoru s právnym názorom iného senátu. Na obdobnom princípe je postavené rozhodovanie „superrozšíreného“ deväťčlenného senátu Najvyššieho správneho súdu.³

2.1 Rozhodnutie rozšíreného senátu týkajúce sa povahy súhlasu orgánu ochrany prírody a krajiny

Pozitívny dopad na zjednotenie interpretácie práva malo konkrétne **rozhodnutie rozšíreného senátu z 12.10.2004, č. j. 6 A 97/2001-39**.⁴ Toto rozhodnutie sa týkalo povahy stanoviska orgánu ochrany prírody a krajiny.⁵ Najvyšší správny súd zastával názor, že o rozhodnutie vydávané v správnom konaní ide iba vtedy, ak príslušný orgán dospeje k záveru, že daná stavba alebo činnosť by mohla znížiť alebo zmeniť krajinný ráz.⁶ Opačný názor ale zastával iný senát Najvyššieho správneho súdu, ktorý bol preto povinný vec predložiť rozšírenému senátu. Ten jednoznačne rozhodol, že súhlas orgánu ochrany prírody je rozhodnutím vydávaným v správnom konaní. Takéto rozhodnutie nepochybne prispelo k zjednoteniu interpretácie práva ohľadom povahy súhlasu orgánu ochrany prírody. K tomuto rozhodnutiu sa vrátíme v ďalšej kapitole.

2.2 Rozhodnutie rozšíreného senátu týkajúce žalobnej legitímácie farmaceutických spoločností⁷

Potenciálny pozitívny dopad smerom z zjednoteniu interpretácie práva vo veci žalobnej legitímácie držiteľov rozhodnutí o registrácii liečivých prípravkov môže už čoskoro mať ďalšie rozhodnutie rozšíreného senátu. Ide o náročnú, no dôležitú a vskutku opomínanú problematiku úhrad liečivých prípravkov z verejného zdravotného poistenia. V konkrétnom spore⁸ držiteľ rozhodnutia o registrácii liečivých prípravkov (zjednodušene, no nepresne, ale pre tento účel postačujúco povedané farmaceutická spoločnosť) namietal nesprávne a netransparentne stanovenú úhradu zo zdravotného poistenia svojich liečivých prípravkov najprv pred Štátnym ústavom pre kontrolu liečiv, v

2 V zmysle § 16 odst. 3 zákona č. 150/2012 Sb., soudní řád správní, sa rozšírený senát skladá z predsedu a šiestich sudcov.

3 Ten v zmysle § 16 odst. 3 zákona č. 150/2012 Sb., soudní řád správní, rozhoduje v prípade, ak sa chce od svojej doterajšej judikatúry pre veci volebné, veci miestneho a krajského referenda, veci politických strán a hnutí a vo veciach kompetenčných žalôb odchýliť rozšírený sedemčlenný senát.

4 Publikované pod č. 499/2005 Sb. NSS.

5 Konkrétne šlo o výklad § 12 ods. 2 zákona č. 114/1992 Sb., o ochrane prírody a krajiny, ktorý uvádza: *K umisťování a povolování staveb, jakož i jiným činnostem, které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody.* O tom, akej povahy je súhlas orgánu ochrany krajiny v zmysle druhu právniho aktu, zákon nehovoril.

6 Tento názor bol po prvýkrát vyjadrený v rozsudku zo dňa 20. 5. 2004, č. j. 7 A 85/2001-43, ďalej aj v rozsudku zo dňa 29. 6. 2004, č. j. 5 A 1/2002-45, a v rozsudku zo dňa 15. 9. 2004, č. j. 6 A 144/2001-48.

7 Ide o zjednodušenie termínu držiteľa rozhodnutia o registrácii liečivých prípravkov v zmysle zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech.

8 Uznesenie Najvyššieho správneho súdu zo dňa 23. 1. 2014, č. j. 4 Ads 35/2013.

odvolacom konaní pred Ministerstvom zdravotníctva, ďalej pred Mestským súdom v Prahe kasačnou sťažnosťou a napokon až odvolaním pred Najvyšším správny súdom. Pred poslednými dvoma zmienkami bol odmietnutý z odôvodnením, že **nie je aktívne legitimovaný**. Jadro ich argumentácie možno zhrnúť nasledovne:

... obsahem právních vztahů vyplývajících z veřejného zdravotního pojištění je povinnost pojištěnců odvádět pojistné zdravotní pojišťovně a tomu odpovídající právo na úhradu zdravotní péče.

Vzhledem k tomu, že předmětem správního řízení je úhrada zdravotní péče, jsou osobami, které jsou napadeným rozhodnutím přímo dotčeny na svých právech, pojištěnci jako účastníci pojistného vztahu. Žadatelé o stanovení výše a podmínek úhrady léčivých přípravků ze zdravotního pojištění jsou sice ze zákona účastníky řízení, vzhledem k povaze řízení však představují třetí osoby, které sice mají své ekonomické zájmy na úhradách ze zdravotního pojištění, tyto však nelze přezkoumávat v rámci soudního přezkumu rozhodnutí o výši úhrady, neboť s předmětem řízení nesouvisí. Není tak dána žalobní legitimace žalobců.

Súdy sa opierali predovšetkým o predchádzajúci právny názor Najvyššieho správneho súdu.⁹ Farmaceutické spoločnosti tak *de facto* prišli o právo na súdny prieskum rozhodnutí vydaných v správnom konaní. Bez ohľadu na akékoľvek možné osobné antipatie voči farmaceutickým spoločnostiam nemožno takýto výklad brať za nič iné než diskriminačný, a to najmä v porovnaní s postavením zdravotných poisťovní, ktoré právo na súdny prieskum majú. Mojm cieľom však na tomto mieste nie je napadať správnosť doterajších rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu, i keď ide o problematiku nepochybne zaujímavú. Preto uzatváram tento prípad tak, že nech už rozšírený senát rozhodne v prospech či v neprospech farmaceutických spoločností, prispeje tak k zjednoteniu interpretácie ohľadom ich žalobnej legitimácie v súdnom prieskume rozhodnutí vydaných v úhradových konaniach.¹⁰

3 Autoritatívny prvok

Autoritatívny prvok vychádza z mocenskoorganizačnej funkcie interpretácie práva¹¹ a jeho **podstata spočíva v zjednotení rozpornej interpretácie z pozície autoritatívneho postavenia interpreta**. Výhodou môže byť záväznosť výsledku interpretácie, nevýhodou ale menšia legitimita v porovnaní s interpretáciou obohatenou o demokratický prvok. Typickým príkladom môže byť rozhodovanie Ústavného súdu ako také, ktorý z pozície autority často rozhoduje o tom, ktorá z interpretačných variant sa uplatní.

9 Rozsudok Najvyššieho správneho súdu zo dňa 28. 4. 2011, č. j. 3 Ads 48/2010-237, ktorého závery boli potvrdené rozsudkom toho istého súdu zo dňa 26. 5. 2011, č. j. 4 Ads 133/2010-164.

10 Pod úhradovým konaním je treba rozumieť konanie podľa šiestej časti zákona č. 48/1997 Sb., o verejnom zdravotnom pojištění.

11 Viac k mocenskoorganizačnej funkcii interpretácie práva vid' GERLOCH, P., MARŠÁLEK, P. *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*. Praha: Eurlex Bohemia, 2003, s. 14 a nasl.

V súvislosti s demokratickým prvkom môže oprávnené vystať otázka, ktorý z týchto na prvý pohľad kolidujúcich prvkov má prevážiť? Je pre zjednotenie interpretácie práva väčším prínosom, ak o jej výsledku rozhodne väčšina alebo ak tak urobí v zásade menšinová autorita?

3.1 Prelomenie rozhodnutia rozšíreného senátu týkajúceho sa povahy súhlasu orgánu ochrany prírody a krajiny

Pri hľadaní odpovede na túto otázku sa vrátim k vyššie zmienenému rozhodnutiu týkajúcemu sa povahy stanoviska orgánu ochrany prírody a krajiny.¹² Rozšírený senát rozhodol, že ide o rozhodnutie vydávané v správnom konaní. Novelou č. 186/2005 Sb., bol však do zákona o ochrane prírody a krajiny vložený § 90 ods. 1, ktorý zakotvil:

Souhlasy a stanoviska vydávané podle tohoto zákona jako podklad pro rozhodnutí podle zvláštního právního předpisu nebo územní souhlas anebo ohlášení stavby jsou závazným stanoviskem podle správního řádu a nejsou samostatným správním rozhodnutím.

Zákonodarca tak „prelomil“ rozhodnutie rozšíreného senátu a priamo do zákona zakomponoval opačnú interpretáciu.¹³ **Opäť bol tak ale nepochybne urobený krok smerom k zjednoteniu interpretácie** (konkrétne teda interpretácie povahy stanoviska orgánu ochrany prírody a krajiny). Interpretáciu ponúknutú zákonodarcom priamo v zákone možno totiž považovať za jednotnejšiu z toho dôvodu, že zákonodarca skombinoval demokratický prvok (na prijatie novely zákona sa vždy predpokladá väčšina), ale aj autoritatívny prvok (právomoc prijímať zákony a v nich záväzné interpretácie). Interpretácia zákonodarcu je preto „jednotnejšia“ než interpretácia učená rozšíreným senátom Najvyššieho správneho súdu.¹⁴

V prípade rozdielnej interpretácie medzi rozšíreným senátom a zákonodarcom tak nemožno hovoriť v pravom zmysle o kolízii demokratického a autoritatívneho prvku, keďže zákonodarca vždy bude vo svojich rozhodnutiach kombinovať oba prvky. Na druhej strane aj rozšírený senát Najvyššieho správneho súdu kombinuje v svojich rozhodnutiach oba prvky, pretože nemožno poprieť jeho postavenie ako autority. Čím je potom interpretácie učená zákonodarcom jednotnejšia? Existuje vôbec kolízia medzi demokratickým a autoritatívnym prvkom?

V prípade rozšírený senát Najvyššieho správneho súdu verzus zákonodarca sa stretávajú na oboch stranách v interpretačnom súboji rovnaké dva prvky zjednocujúce interpretáciu práva – autoritatívny a

12 Vid' kapitola 2.1, rozhodnutie rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu zo dňa 12.10.2004, č. j. 6 A 97/2001-39.

13 Toto rozhodnutie je spomenuté aj v Bobek, M., Kühn, Z. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 386.

14 Nemusí to ale vždy znamenať, že kombinácia viacerých prvkov zjednocujúcich interpretáciu práva automaticky znamená „jednotnejšiu“ interpretáciu práva; ide totiž len o kvantitatívny parameter, nezohľadňujúci kvalitatívny parameter, t. j. za určitých okolností môže byť interpretácia s autoritatívnym prvkom „jednotnejšia“ než interpretácia kombinujúca viacero prvkov, napríklad ak je postavenie autority silné, jej názor rešpektovaný a napríklad aj náležite zdôvodnený (vid' prvok transparentnosti); v konkrétnom prípade budeme ale ťažko spochybňovať, že všetkým dostupná, jasná (transparentná) interpretácia obsiahnutá v záväznom právnom predpise nie je dostatočne jednotná.

demokratický. Napriek tomu v tomto súboji o jednotnosť interpretácie zvíťazí zákonodarca. **Domnievam sa, že kľúčovú úlohu v tomto hrá kvalitatívny a kvantitatívny parameter oboch prvkov.** V zmienenom prípade ale najmä ten kvalitatívny, ťažko by sme totiž obhájili, že interpretácia napríklad 60 členov zákonodarného zboru je „demokratickejšia“ než interpretácia sedemčlenného rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu. Kvalitatívny rozdiel ale možno nájsť v postavení interpreta a s ním súvisiacej v záväznosti jeho interpretácie. Absenciou precedentného systému tak dominuje záväznosťou interpretácie obsiahnutej priamo v zákone zákonodarca nad rozšíreným senátom Najvyššieho správneho súdu. Jeho autoritatívny prvok je kvalitatívne silnejší než autoritatívny prvok rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu.

3.2 Prelomenie rozhodnutia rozšíreného senátu Ústavným súdom

V prípade interpretačného rozporu medzi rozšíreným senátom Najvyššieho správneho súdu a Ústavným súdom je situácia iná. Interpretácia Ústavným súdom totiž nie je obohatená o demokratický prvok.

V konkrétnom prípade¹⁵ rozhodol rozšírený senát Najvyššieho správneho súdu o tom, že územný plán veľkého územného celku schválený zastupiteľstvom kraja, nie je opatrením obecnej povahy.¹⁶ Toto uznesenie bolo ale zrušené nálezom Ústavného súdu,¹⁷ v ktorom Ústavný súd rozhodol, že v konkrétnom prípade je územný plán opatrením obecnej povahy. V tejto súvislosti je na mieste položiť si otázku: **ktoré z rozhodnutí bolo interpretačne jednotnejšie?**

Interpretácia rozšíreným senátom je obohatená, ako už bolo povedané, o demokratický aj autoritatívny prvok. Interpretácia Ústavného súdu síce neobsahuje demokratický prvok, ale autoritatívny prvok je kvalitatívne silnejší, a to z dôvodu postavenia Ústavného súdu ako orgánu vydávajúcim záväzné rozhodnutia a ako špecifického orgánu ochrany ústavnosti strážiaceho aj ústavnosť rozhodnutí rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu.

Domnievam sa však, že v tomto prípade nie je možné jednoznačne povedať, ktorá z interpretácií je jednotnejšia a dôležitú úlohu tu budú hrať ďalšie prvky zjednocujúce interpretáciu práva.

4 Prvok kooperácie a diškurzu

Dvojjediný prvok kooperácie a diškurzu **má byť práve tým prvkom, ktorý bude spájať a odstraňovať kolízie medzi demokratickým a autoritatívnym prvkom.** Jeho podstatou je teda

15 Uznesenie rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu zo dňa 13.3.2007, č.j. 3 Ao 1/2007-44.

16 Dané rozhodnutie a ďalšie rozhodnutie prelamujúce rozhodnutie rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu je zmienené aj v Bobek, M., Kühn, Z. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 386; pre spresnenie dodávam, že sa jedná o rozhodnutie vydané za účinnosti „starého“ stavebného zákona č. 50/1976 Sb.

17 Nález Ústavného súdu zo dňa 19. 11. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 14/07.

spolupráca pri interpretácii medzi orgánom aplikácie práva a zákonodarcom a medzi orgánmi aplikácie práva navzájom, resp. medzi akýmkoľvek interpretmi s rozdielnym pohľadom na interpretáciu určitého právneho problému.

4.1 Interpretáčny stret Najvyššieho správneho súdu a Ústavného súdu v kauze slovenských dôchodkov

Najzreteľnejším príkladom neuplatnenia prvku kooperácie a diškurzu a tým dosiahnutie výsledku nejednotnej interpretácie je kauza tzv. slovenských dôchodkov. V nej sa oba Najvyšší správny súd a Ústavný súd zaoberali dôchodkovými nárokmi bývalých československých občanov. **Jadrom sporu bola otázka, či nie je kritérium miesta sídla zamestnávateľa** aplikované ustanovením článku 20 Zmluvy o sociálnom zabezpečení medzi ČR a SR¹⁸, **nespravodlivé a diskriminačné.** Najvyšší správny súd ho za diskriminačné nepovažoval,¹⁹ opačný názor ale zastával Ústavný súd.²⁰ Zatiaľ čo ale Najvyšší správny súd chcel s Ústavným súdom kooperovať pri hľadaní riešenia, Ústavný súd dialóg viesť nechcel a rozhodoval výlučne z pozície autority.

Veľmi skrátene nasledovala napokon neúspešná snaha Najvyššieho správneho súdu obísť Ústavný súd postúpením veci rozšírenému senátu. Rozsudok rozšíreného senátu²¹ bol totiž 15-členným plénom Ústavného súdu zrušený.²² Najvyšší správny súd sa následne pokúsil prelomiť nález Ústavného súdu predložením predbežnej otázky Súdneho dvoru Európskej únie.²³ Ústavný súd ale po tomto ďalšom pokuse o obídenie jeho rozhodnutia hrozil kárnym postihom sudcov²⁴ nerešpektujúcich judikatúru Ústavného súdu a zodpovednosťou za škodu spôsobenú nesprávnym úradným postupom. Napokon sa Súdny dvor Európskej únie postavil na stranu Najvyššieho správneho súdu.²⁵ Ústavný súd ale porážku nepriznal. Práve naopak. Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie označil za akt *ultra vires* prekračujúci hranice právomocí, ktoré ČR preniesla na EÚ.²⁶

Najvyšší správny súd po vydaní nálezu Ústavného súdu riešil ďalší obdobný prípad a stál pred dilemou, aký postoj zaujať. A práve vtedy využil Najvyšší správny súd prvok kooperácie a predložil tri predbežné otázky spolu s predstretím právneho názoru Ústavného súdu na vec.²⁷

18 V ČR publikovaná pod č. 228/1993 Sb., v SR pod č. 318/1994 Zb.

19 Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ze dňa 23. 2. 2005, č. j. 6 Ads 62/2003-31.

20 Nález Ústavného súdu zo dňa 3. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 405/02 a nález zo dňa 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04.

21 Rozsudok zo dňa 26. 10. 2005, č. j. Ads 2/2003-112.

22 Nález zo dňa 20.3.2007, sp. zn. Pl ÚS 4/06.

23 Uznesenie zo dňa 23. 9. 2009, č. j. 3 Ads 130/2008-107.

24 Nález Ústavného súdu zo dňa 3. 8. 2010, sp. zn. III. ÚS 939/10.

25 Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo dňa 22. 6. 2011, sp. zn. C-399/09, „Marie Landtová“.

26 Nález Ústavného súdu zo dňa 31. 1. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 5/12.

27 **Konanie o predbežných otázkach bolo vedené pod spoločnou spisovou značkou C-253/12; uznesením zo dňa 23. 1. 2013, č. j. 6 Ads 18/2012-191 vzal Najvyšší správny súd predbežnú otázku späť, pretože bola späť vzatá kasačná sťažnosť žalobkyne z dôvodu rozhodnutia ministra práce a sociálnych vecí o odstránení tvrdošti zákona a poskytnutí dorovnania českého dôchodku tak, ako by doba do konca roku 1992 bola získaná v českom systéme sociálneho zabezpečenia; viac ku kauze „slovenské dôchodky“ vid' Bobek, M., Kühn, Z. Judikatura a právni argumentace. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 399 – 405.**

Napokon bol Najvyšší správny súd nútený vziať predbežné otázky späť, nevytlúčil však podanie ďalších predbežných otázok.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že prvok kooperácie a diškurzu medzi Najvyšším správnym súdom nebol najprv aplikovaný, čo viedlo k absolútnej právnej neistote a interpretačnej nejasnosti. **Ani na jednej strane neprevážil kvalitatívne ani kvantitatívne žiaden z iných prvkov – demokratický či autoritatívny. Jediným riešením smerom k zjednoteniu interpretácie práva tak mohol byť práve prvok kooperácie a diškurzu** a nájdenie spoločného riešenia oboma interpretmi. Hoci bol prvok kooperácia napokon čiastočne Najvyšším správnym súdom aplikovaný, bol tento krok urobený už príliš neskoro a príliš nevýrazným spôsobom, aby prispel k zjednoteniu interpretácie.

Zastávam názor, že v obdobnom duchu využívajúc prvok kooperácie a diškurzu mali byť riešené aj prípady spomenuté vyššie, t. j. V prípade posudzovania povahy súhlasu orgánu ochrany prírody a krajiny mal zákonodarca kooperovať s rozšíreným senátom Najvyššieho správneho súdu pri hľadaní optimálneho riešenie a zohľadniť jeho postoj k veci a jeho argumentáciu. Rovnako mohol kooperovať Ústavný súd s rozšíreným senátom Najvyššieho správneho súdu pri posudzovaní, či je územný plán veľkého územného celku opatrením obecnej povahy alebo nie. A napokon by bolo pre zjednotenie interpretácie najlepšie, ak by Ústavný súd a Najvyšší správny súd v kauze slovenské dôchodky spolupracovali a diskutovali od začiatku a nesnažili sa jeden druhého obísť, resp. hroziť sankciami.

Prvok kooperácie a diškurzu má ale aj širšie uplatnenie. Dobrým príkladom je prijímanie pripomienok k návrhom zákonov, taktiež predkladanie predbežných otázok, no v konečnom dôsledku napríklad aj porada medzi advokátmi pri riešení konkrétneho právneho problému.

5 Prvok transparentnosti

Podstata prvku transparentnosti spočíva v **uvádzaní všetkých relevantných skutočností – právnych i faktických – ktoré interpret zohľadňoval pri interpretácii práva a náležité odôvodnenie ich použitia, resp. nepoužitia.** Prvok transparentnosti by sa tak v ideálnom prípade mal premietnuť v odôvodnení každého rozhodnutia orgánu aplikácie práva. Bohužiaľ ale prax ukazuje, že v **súvislosti (aj) s technickým pokrokom sa odôvodnenia súdov a správnych orgánov stávajú skôr mechanickou administratívnou činnosťou než skutočným transparentným vyrovnaním sa s predloženými skutočnosťami a argumentmi.** Uvedené súvisí aj s neúmernym narastaním počtu strán rozhodnutí orgánov aplikácie práva, v ktorých ale skutočne odôvodnenie tvorí nanajvýš pár riadkov.

5.1 (Ne)transparentnosť rozhodnutia Ústavného súdu vo veci postavenia farmaceutických spoločností

Z rozhodnutí Ústavného súdu ide predovšetkým o uznesenia o odmietnutí ústavnej sťažnosti pre zjavnú neopodstatnenosť. **Nadväzujúc na problematiku týkajúcu sa farmaceutických spoločností a ich**

nemožnosti domáhať sa súdneho prieskumu rozhodnutí správnych orgánov, z posledných uznesení ako príklad uvádzam nasledujúce odôvodnenie:

*Tvrzení stěžovatelky, že správní soud nedůvodným odmítnutím správní žaloby porušil právo na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny resp. čl. 6 odst. 1 Úmluvy, Ústavní soud tudíž neakceptoval. Ústavní soud se nedomnívá, že regulace úhrad zdravotnických prostředků hrazených z veřejného zdravotního pojištění je rozhodováním týkajícím se "základních práv a svobod podle Listiny" ve smyslu čl. 38 odst. 2 Listiny, jehož přezkum nesmí být vyloučen z pravomoci soudu ve smyslu cit. ustanovení Listiny. Ústavní soud neshledal opodstatněnými ani další ... uvedené obecná tvrzení stěžovatelky o porušení základních práv a svobod.*²⁸

K celej ústavnej sťažnosti bol tento odsek v podstate jediným odôvodnením pre jej zamietnutie zo strany Ústavného súdu. Vynechajúc akékoľvek polemiky a argumenty proti správnosti tohto rozhodnutia, nepovažujem za prínosné pre zjednotenie interpretácie práva, ak sa Ústavný súd vyjadruje k ústavným sťažnostiam s komplikovanou problematikou takýmto obecným a nič nehovoriacim spôsobom. Najmä v súvislosti s vyššie spomínaným predložením veci týkajúcej sa žalobnej legitimácie farmaceutických spoločností rozšírenému senátu Najvyššieho správneho súdu²⁹ by využitie prvku transparentnosti bolo nepochybne na mieste. Na mieste by bolo aj využitie prvku kooperácie a diškurzu, a to najmä z dôvodu vyvarovania sa ďalšej kauze typu slovenské dôchodky.

5.2 Prvok transparentnosti a jazykový výklad

Zaujímavý príklad uplatnenia prvku transparentnosti vo vzťahu k jazykovému výkladu možno nájsť v rozhodnutiach, v ktorých súd interpretuje určitý pojem strohým odvolaním sa na jazykový výklad v zmysle slovníku spisovného jazyka.³⁰

Najvyšší správny súd napríklad uviedol³¹: „Z hľadiska jazykového výkladu lze za použití Slovníku spisovného jazyka českého dospět k závěru, že odvrácením je nutno rozumět „násilím, mocí, neprávem odvést, dopraviť někam pryč“

V takomto strohom konštatovaní významu vykladaného pojmu úplne absentuje akýkoľvek prvok transparentnosti. Slovanmi Škopa, M.: „Soud nedává prostor pro verifikaci (ověření získaných poznatků). Konstatuje pouze, že vyšel z příslušného literárního pramene, ale vzhledem ke shora naznačeným posunům si nelze ověřit, z jaké verze Slovníku vycházel.“³² Uvedené len dokazuje, že prvok transparentnosti má byť všade prítomný no zároveň ide o jeden z najčastejších nedostatkov

28 Uznesenie Ústavného súdu zo dňa 5. 6. 2014, sp. zn. III.ÚS 314/14.

29 Uznesenie Najvyššieho správneho súdu zo dňa 23. 1. 2014, č. j. 4 Ads 35/2013.

30 Táto problematika je širšie rozobratá v Škop, M. *Jazyková metoda interpretace práva – důvod k nejistotě?* In: Gerloch, A.; Tryzna, J.; Wintr, J. (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 285 – 299.

31 Uznesenie sociálno-správneho kolégia Najvyššieho správneho súdu zo dňa 2. 2. 2005, č. j. S 3401/2004-62.

32 Škop, M. *Jazyková metoda interpretace práva – důvod k nejistotě?* In: Gerloch, A.; Tryzna, J.; Wintr, J. (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 297.

odôvodnení orgánov aplikujúcich právo.

6 Inštitucionálny prvok

Zmyslom inštitucionálneho prvku v kontexte zjednotenia interpretácie práva je skutočnosť, že aj **inštitúcia zjednocuje interpretáciu práva, a to interpretáciu jednotlivých interpretov, ktorí sú jej členovia**. Zároveň je tento prvok dokonale kompatibilný so všetkými predchádzajúcimi a jeho najväčším pozitívom je interné zjednocovanie interpretácie v rámci konkrétnej inštitúcie.

Inštitúcia obmedzuje individuálne predporozumenie interpreta k právnemu prípadu. Ide o akési riadiace idey danej inštitúcie, ktoré sa premietajú do jednotlivých prípadov interpretácie práva uskutočnenej interpretom, ktorý je jej členom. Príkladom jednotnej interpretácie vzniknutej v rámci inštitúcie a vlastnej práve tejto inštitúcii je výkladové pravidlo *in dubio mitius*, t.j. povinnosť postupovať v prípade pochybností miernejšie, ktoré je vlastné Najvyššiemu správneému súdu.³³

Na tomto mieste nepovažujem za nutné, ani účelné, zaoberať sa inštitucionálnym prvkom podrobnejšie, pretože jeho zjednocovaciu funkciu nemožno poprieť. **Problematickým sa javí ale scenár, v ktorom sa inštitucionálny prvok dostane do hrubého rozporu s prvkom transparentnosti**, t. j. keď si určitá inštitúcia osvojí „zlé návyky“ pri interpretácii určitých skutočností. **Častým javom je utiekanie sa k prílišnému formalizmu a striktné držanie sa litery zákona bez ohľadu na jeho účel a zmysel, či kompilácia rozhodnutí, ktorých rozsah presahuje znesiteľnú ľudskú dávku.** Napriek tomu je nutné dodať, že litera zákona stále poskytuje návod pre „najjednoduchšiu“ interpretáciu. Nie je to však návod jediný, ani absolútny.

7 Prvok jasnosti

Tento prvok je voči ostatným odlišný, pretože nejde o prvok zjednocujúci interpretáciu práva, ale skôr prvok zjednocujúci teórie interpretácie práva. Východiskom je tvrdenie, že **teórie interpretácie práva by mali byť dostatočne jasné nato, aby im porozumel čo najširší okruh adresátov**. Čím komplikovanejšia teórie interpretácie práva, tým menej potenciálnych aplikovaní v praxi. Zastávam názor, že čím teória interpretácie práva zrozumiteľnejšie (hoc i na úkor jej dokonalosti), tým častejšie sa v praxi aplikuje, a tým viac dokáže skutočne prispieť k zjednoteniu interpretácie práva. Zároveň si stále myslím, že by teórie práve

---

33 Napr. rozsudok Najvyššieho správneho súdu zo dňa 12. 12. 2008, č. j. 2 As 64/2008-12 alebo rozsudok Najvyššieho správneho súdu zo dňa 14. 7. 2005, č. j. 2 As 49/2004-83 alebo rozsudok zo dňa 4. 2. 2009, č. j. 1 Afs 139/2006-108; viac k inštitucionálnemu prvku uvádza Hlouch, L. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 348 s., resp. Hlouch, L. *Instituce jako interpretace práva v aplikačním diskursu*. In Gerloch, A.; Tryzna, J.; Wintr, J. (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 235 – 237, kde uvádza aj zmienené výkladové pravidlo *in dubio pro mitius* a ďalšie rozhodnutia, v ktorých bolo aplikované.

nemala byť odtrhovaná a izolovaná od právnej praxe.

Príkladom „dobrej“ teórie interpretácie práva je tzv. test proporcionality.³⁴ Svojou prepracovanosťou, ale zároveň širokou použiteľnosťou nielen pri riešení ústavnoprávných prípadov nepochybne prispel a naďalej prispieva k zjednocovaniu interpretácie práva.

Ďalším prínosom právnej teórie pre právnu prax smerom k zjednoteniu interpretácie práva sú výkladové pravidlá ako výklad *a minori ad maius*, *a maiori ad minus*, *e ratione legis*, *argumentum a simili*, *a contrario*, *analogia iuris*, *analogia legis etc.* Za prínosné možno považovať i interpretačné metódy snažiace sa o zavedenie pravidiel výkladu *lege artis*,³⁵ ako i rôzne ďalšie nástroje vyplňania medzier v práve.³⁶

„V situácii, kedy je právo voláno stále častejši k riešeniu konfliktu ve společnosti, by významnou úlohu neměla hrát pouze soudní praxe, jejímž hlavním úkolem je tyto spory o právo řešit, nýbrž i právní nauka, poskytující teoretický základ pro tato řešení.“³⁷ V tejto súvislosti vyvodzujem, že by teórie interpretácie práva a vôbec teória práva ako taká nemala byť odtrhovaná a izolovaná od právnej praxe. Z pohľadu právneho teoretika sa tak možno nedeje. Z pohľadu právneho praktika zostáva väčšina teórií len teóriami bez akéhokoľvek praktického využitia.

Trefná je v tejto súvislosti poznámka Pavla Holländera (i keď pôvodne týkajúce sa právneho jazyka): „Zvyšovanie presnosti, exaktnosti vedie k nezrozumiteľnosti, a opačne, zvyšovanie zrozumiteľnosti vedie k znižovaniu presnosti.“³⁸ Ja som sa v tejto časti, s dovolením, vybrala (viac či menej úspešnou) cestou zrozumiteľnosti.

8 Záver

Je nepochybne komplikované vytvárať akúkoľvek novú teóriu interpretácie práva, tobôž rozsahovo skromnú a naopak, záberovo náročnú. Autor tak musí čeliť kritike jej nedokonalosti či medzerovitosti. Avšak všetky tieto atribúty sú v teórii prvkov zjednocujúcich interpretáciu práva skôr vítané než obávané.

Cieľom tohto príspevku bolo totiž skôr než podrobné zodpovedanie nastolených otázok a analýza predložených problémov, systematika a pomenovanie prvkov, ktoré pomáhajú zjednocovať interpretáciu práva bez nutnosti ich detailného rozboru v každom prípade.

34 Ucelená publikácia k tomuto napr. Ondřejek, P. *Princíp proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012, 232 s. ISBN 978-80-8757-631-1.

35 Bližšie pozri Wintř, J. *Metody a zásady interpretace práva*. Praha: Auditorium, 2013, 229 s., ale aj Gerloch, A.; Tryzna, J. Úvodní teze metodologie interpretace práva. In Gerloch, A.; Tryzna, J.; Wintř, J. (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 9 – 20.

36 Mnohé sú popísané v Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech :k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. 419 s. ISBN 80-246-0483-3.

37 Ondřejek, P. *Princíp proporcionality a interpretace omezení základních práv v ústavním právu*. In Gerloch, A.; Tryzna, J.; Wintř, J. (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.

38 Holländer, P. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 217.

Záverom nech je vyvodenie toho, že demokratický, autoritatívny prvok, prvok kooperácie a diškurzu, prvok transparentnosti, inštitucionálny prvok a napokon aj prvok jasnosti napomáhajú zjednocovaniu interpretácie práva najmä v ich **vzájomnej kooperácii a pri ich spoločnej aplikácii**. Možno neexistuje správna interpretácia, obávam sa, že neexistuje ani jednotná interpretácia, no zároveň si myslím, že sa musíme pokúsiť aspoň o jedno z toho. Ja som si vybrala tú realistickejšiu a praktickejšiu cestu.

Použitá literatúra

Bobek, M., Kühn, Z. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, 496 s. ISBN 978-80-87284-35-3.

Gerloch, A.; Maršálek, P. *Problémy interpretace a argumentace v soudobí právní teorii a právní praxi*. Praha: Eurlex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-12-2.

Gerloch, A.; Tryzna, J.; Wintr, J. (eds). *Metodologie interpretace práva a právní jistota*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 497 s. ISBN 978-80-7380-388-9.

Holländer, P. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 424 s. ISBN 978-80-7380-366-7.

Hlouch, L. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 348 s. ISBN 978-80-7380-303-2.

Kühn, Z. *Aplikace práva ve složitých případech :k úloze právních principů v judikatuře*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. 419 s. ISBN 80-246-0483-3.

Ondřejek, P. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012, 232 s. ISBN 978-80-8757-631-1.

Wintr, J. *Metody a zásady interpretace práva*. Praha: Auditorium, 2013, 229 s. ISBN 978-80-87284-36-0.

Kontakt:

hencekova.slavka@gmail.com

HLAVNÍ TEZE „REALISTICKÉ TEORIE INTERPRETACE“ MICHELA TROPERA

Vítězslav Němčák*

Abstract: *Michel Troper is a French legal theorist. His core interest is an interpretation. According to his „realist theory of interpretation“ the legal system empowers some authority to produce an interpretation of the text. This authority is free to give any meaning to the text, which therefore has no meaning of its own prior to the interpretation. Thus, interpretation is a function of the will and not of knowledge and it gives the interpreter enormous powers. The aim of this paper is to present this neopositivist theory and its implications.*

Keywords: *realist theory of interpretation, Michel Troper, France, legal positivism, authentic interpretation*

Abstrakt: *Příspěvek se zabývá realističtější teorií interpretace, jak ji pojímá francouzský právní teoretik Michel Troper. Tato teorie, jež se hlásí k právnímu pozitivismu, staví do popředí zájmu výklad textu právního předpisu. Tento výklad, na rozdíl od textu právního předpisu, je právní normou. Text právního předpisu totiž, bez provedení výkladu, nemá žádný význam. Interpretace je podle Michela Tropera aktem vůle a nikoliv aktem znalosti. Orgán provádějící výklad je pak při výkonu své pravomoci omezen různými faktory, přičemž v teoretické rovině odlišuje Michel Troper ty faktory, které jsou vlastní právnímu systému, a nazývá je právními omezeními. Aktér právního systému se pak chová podle pravidel systému s cílem zachovat svoji sféru moci. Tato teorie je ve francouzském prostředí dobře známá a byla podrobena mnohdy velmi detailní kritice, poskytuje však netradiční pohled na právní systém.*

Klíčová slova: *realistická teorie interpretace, Michel Troper, Francie, právní pozitivismus, autentický výklad*

1 Úvod

Na úvod mého příspěvku si dovoluji položit ambiciózní teoretickou otázku: Co je to ústava ve smyslu základního zákona státu? Jeden z možných přístupů, který nám dává určitou odpověď, je realističtější teorie

---

* Mgr. Vítězslav Němčák; Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika.

interpretace, kterou dále představím. Teze této teorie vedou, v případě odpovědi na uvedenou otázku, například k nabourání učebnicových „kelsenovských“ představ o hierarchii norem. Michel Troper by například naprosto bez váhání řekl, že pro zjištění toho jaká je „právní úprava“ poslanecké indemnity v ČR nemůžeme nahlédnout do čl. 27 odst. 2 Ústavy, jelikož tento psaný text nám nic neřekne. Právní normu je třeba hledat u orgánu, který má pravomoc k (závaznému) výkladu. V případě čl. 27 odst. 2 to pak v českých podmínkách není Ústavní soud, který za určité konstelace vykládá, co je indemnita, ale je to Nejvyšší soud¹. Hierarchie je zbořena, ústava není text ústavy, ústava v tomto případě není ani to, co ústavní soud jako ústavu vykládá. Ústavou může být jakákoliv interpretace, která je pro daný systém závazná, což platí zejména pro soudní orgán v „poslední instanci“. V textu příspěvku se budu zabývat základními myšlenkami realistické teorie interpretace francouzského autora Michela Tropera.

2 Michel Troper

Představení hlavního protagonisty realistické teorie interpretace ve formě stručného medailonku považuji za vhodné vzhledem k pochopení jeho vzorů a odborných vazeb. Michel Troper je francouzský profesor narozený v roce 1938, který doposud aktivně působí zejména na své domovské Universitě Paris 10 – Nanterre. Svou akademickou dráhu zahájil jako doktorský student známého profesora Charlese Eisenmanna, jenž byl současněkem Hanse Kelsena, se kterým se osobně znal. Charles Eisenmann byl hlavním nositelem právního pozitivismu a díky němu se dostal Hans Kelsen do povědomí francouzské právní vědy. Michel Troper obhájil v roce 1967 svou doktorskou práci na téma dělba mocí a francouzská ústavní historie, ve které byly položeny základy později rozporcovaného přístupu k právu, který sám označil jako realistická teorie interpretace. Je tedy zřejmé, že Michel Troper má silné pozitivisticko právní kořeny.

3 Realistická teorie interpretace

Realistická je tato teorie proto, že její snahou je popsat skutečnost a nikoliv vytvářet dogmatiku či metodiku. Realistickou teorii interpretace není možné zaměňovat s interpretačními metodami, jak jsou vyučovány na právnických fakultách. Není ji tedy vůbec možné stavět vedle výkladu teleologického, výkladu systematického či historického. Naopak se tato teorie soustředí na povahu procesu interpretace².

Právní výklad legislativního textu může být pojímán dvěma způsoby:

1. výklad jako akt znalosti, nebo
2. výklad jako akt vůle toho, kdo výklad provádí.

1 Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2013 sp. zn. 3 Tcu 77/2013.

2 TROPER, M. Une théorie réaliste de l'interprétation. in *La théorie du droit, le droit, l'État*, Paris, PUF, 2001, s. 69-71.

První přístup předpokládá, že existuje rozumem poznatelný význam právního textu a je potřeba využít ty správné metody k jeho poznání. Druhý přístup naopak vychází z toho, že text právního předpisu význam nemá a je mu přisouzen teprve ústy interpretátora. Michel Troper vychází z druhého přístupu a tvrdí, že text právní normy nemá žádný význam. Význam mu přisuzuje orgán provádějící výklad. Pro právní systém je pak relevantní pouze ten výklad, kterému jsou přisuzovány právní účinky. Kelsen hovořil o autentickém výkladu.

Michel Troper pak uvádí několik argumentů, proč se domnívá, že výklad právního textu je výsledkem volní činnosti a nikoliv znalosti³:

(i) Neexistuje výklad *contra legem*. Pokud by byl výklad výsledkem nějakého myšlenkového postupu postaveného na znalosti či vědomosti bylo možné hovořit o tom, že některý výklad, který je v rozporu s touto znalostí, je proti právu. Michel Troper ovšem říká, že nic takového neexistuje a výkladový orgán může zvolit jakoukoliv interpretaci a vždy bude tato interpretace platná, bez ohledu na původní text zákona. Uvádí pak příklad rozhodnutí *Ministre de l'agriculture c/ Dame Lamotte*⁴ z roku 1950 řešený nejvyšší francouzskou správně právní jurisdikcí *Conseil d'État*. Zákon z roku 1940 umožnil správním orgánům povolit okamžité hospodářské využívání neužívaných pozemků třetích osob. Pozemky paní Lamotte byly na základě tohoto zákona dány do užívání třetí osobě, ale *Conseil d'État* taková rozhodnutí opakovaně zrušila. Zákonodárce na opakované rušení těchto povolení reagoval zákonem. Výslovně stanovil, že proti rozhodnutí správního orgánu o povolení využití opuštěných pozemků není možné podat žalobu k civilnímu nebo správnímu soudu. *Conseil d'État* nicméně tento zákonný zákaz ignorovala a opírajíce se o obecné principy dovodila, že i přes text zákona je možné podat správní žalobu na překročení pravomoci správního orgánu. Pro doplnění nutno podotknout, že v té době nepřicházelo do úvahy konstatování protiústavnosti zákonného zákazu opravného prostředku. Zákonné ustanovení zůstávalo v platnosti. Tento výklad provedený *Conseil d'État* není správný ani nesprávný (právní či protiprávní), ale je to výklad autentický, který má v daném systému závazné právní účinky.

(ii) Význam textu zákona není možné ztotožnit se záměrem zákonodárce. Druhým argumentem Michela Tropera pro neexistenci výkladu jako aktu znalosti je rozporování existence „záměru zákonodárce“. Záměr orgánu přijímajícího text právního předpisu je psychický stav, který není možné přisoudit kolegiálnímu orgánu jako je parlament. Záměr jednotlivých členů tohoto orgánu není možné vyhledat, jelikož ne všichni členové se vyjadřují veřejně ke svému hlasování. Nicméně ani výslovně vyjádřený názor nemusí být pravým záměrem pro přijetí zákona. Kdybychom přesto mohli najít

³ dtto, s. 71-74.

⁴ *Ministre de l'agriculture c/ Dame Lamotte*, rozhodnutí *Conseil d'État* ze dne 17. 2. 1950, ec. Lebon p. 110.

jediný záměr zákonodárce, není možné tento záměr ztotožňovat s významem (právního textu). V takovém případě by aplikace zákona byla pouhou aplikací původního záměru zákonodárce. Pokud by pak aplikace měla tento charakter, jen těžko by bylo možné použít ustanovení francouzského *Code civil* na situace spojené s moderními technologiemi, které v době jeho vzniku neexistovaly. Abychom mohli aplikovat zákon ve smyslu „záměru zákonodárce“, je proto nutné přijmout následující konstrukci: význam zákona je to, co měl zákonodárce na mysli a také všechny další důsledky, které by byl býval rozumně vyvodil, kdyby mohl brát v úvahu určitou konkrétní skutečnost. Výklad zákona podle záměru zákonodárce je tedy určitou (dogmatickou) konstrukcí interpretace.

(iii) Neexistuje žádný objektivní význam. Je také možné se snažit nalézt význam, který by byl odlišný od záměru zákonodárce. Je to význam, který plyne ze slov textu, ze systematického pohledu nebo jež plyne ze sociální a ekonomické funkce zákona. Pro hledání takového významu je nutné použít výkladové metody jako je výklad textuální, systematický či funkcionální. Tyto způsoby hledání významu právního textu však přináší rozdílné výsledky. Mezi těmito i dalšími metodami výkladu si musí příslušný orgán provádějící výklad vybrat. Tento výběr je pak rozhodnutím orgánu. Neexistuje totiž žádný objektivní smysl, který bylo možné najít vedle rozhodnutí tohoto orgánu. Jediný smysl, o kterém má v právním systému smysl hovořit, je autentický výklad provedený určitým orgánem. Před tímto výkladem nemám text zákona žádný smysl, ale na svůj význam teprve čeká.

V teoretické rovině je tedy diskreční pravomoc orgánu výkladu neomezená a tento může zvolit jakýkoliv výklad textu právní normy, což mu samozřejmě dává do rukou velkou moc. Tato moc není nicméně využívána v právním vakuu a podléhá omezením, jež ji usměrňují. Michel Troper se těmito právními omezeními detailně zabývá.

4 Právní omezení

Přestože podle realistické teorie interpretace má orgán výkladu v podstatě naprostou volnost ve svém jednání, z pozorování jejich skutečného jednání je zřejmé, že při svém výkladu dospívají k relativně úzkému množství řešení, která vykazují značnou míru konformity⁵. Michel Troper je toho názoru, že tato limitace není dílem právní povinnosti ani nějaké formy sebeomezení této velké diskreční pravomoci, ale je výsledkem „právních omezení“ (*contraintes juridiques*) dopadajících na právní aktéry.

Právní omezení je skutečnost, která nutí právního aktéra (tedy i

---

5 CHAMPEIL-DESPLATS, V., TROPER, M. Proposition pour une théorie des contraintes juridiques. In TROPER, M., CHAMPEIL-DESPLATS, V., GREGORCZYK, Ch. (eds.) *Théorie des contraintes juridiques*, LGDJ: Paris, 2005, s. 11.

orgán vykládající právo) k určitému chování respektive k přijetí určitého řešení. Právní omezení je takové omezení, které je produktem právního systému. Zároveň však nemůže být ztotožňováno s právní normou.

Právním omezením nejsou „*úvahy ekonomické, jazykové struktury textů, užití síly, veřejné mínění, politická, náboženská nebo morální citlivost aktérů (...) nebo složení snídaně před přijetím rozhodnutí...*“⁶. To však samozřejmě neznamená, že na jednání právní aktérů nemají vliv i jiné faktory. Snahou je však vymezit faktory vlastní právnímu systému a odlišit je od mimoprávních faktorů. Michel Troper v této souvislosti rovněž poskytuje vlastní definici „právního systému“, který chápe jako soubor vyjádření mající preskriptivní funkci vytvořené právními aktéry. Právní aktéři jsou pak ti, kteří jsou takto pojímáni ve zmíněných vyjádřeních⁷.

Právní omezení pak zužuje diskreční pravomoc právního aktéra tím způsobem, že v jejím důsledku pro něj přicházejí při využívání jeho pravomoci do úvahy pouze některá řešení nebo dokonce pouze jedno řešení⁸. Dokážeme-li tedy pro určitou situaci identifikovat, jaké právní omezení určilo zvolený typ reakce právního aktéra, dokážeme také případně poznat, zda jednal v souladu s právním omezením nebo jeho jednání ovlivnily i jiné faktory (morální, politické apod.). Ten aktér, který jedná podle omezení určujících pro právní systém, jedná jako „homo juridicus“. Pokud jeho jednání usměrňují i jiné vlivy, nejedná jako racionální homo juridicus.

Pro ilustraci; právními omezeními ústavního soudu jsou například: pravomoc těch, jež mohou k němu podat stížnost nebo jiné podání, pravomoci jiných soudů nebo pravomoci ústavodárce, který může změnit ústavu⁹.

Jak se tedy chová racionální homo juridicus? Za prvé je jeho snahou bránit jeho sféru kompetencí, což například znamená, že je pro něj nežádoucí, aby jeho rozhodnutí bylo zvráceno nebo dokonce, aby byla ohrožena jeho existence; a v neposlední řadě je jeho zájmem optimalizovat jeho moc¹⁰. U soudní soustavy je pak nejzřetelnějším omezením hrozba zrušení rozhodnutí vyšší soudní instancí, v případě ústavního soudu je pak právním omezením zejména pravomoc parlamentu.

Mohu uvést příklad z českého právního systému spojený s principem rovnosti před zákonem, abych lépe přiblížil tento koncept českému čtenáři. Ústavní soud si je vědom omezení, které v sobě obsahuje pravomoc negativního zákonodárce (pravomoc rušit zákony bez možnosti předepisovat vznik zákonů nových). Jestliže zákonodárce přizná určité právo jedné skupině a nikoliv druhé, nemůže Ústavní soud derogačním náležením vylepšit postavení druhé skupiny, ale pouze „zhoršit“ postavení první skupiny na stejnou úroveň. Na Ústavní soud to má pak ten efekt, že bude velmi zdrženlivý a přistoupí ke zrušení zvýhodňující právní úpravy z důvodu narušení rovnosti pouze ve flagrantních případech zákonodárcovy libovůle. Kdyby totiž zrušil zvýhodňující právní úpravu pro jednu skupinu, nemusel by parlament zareagovat přijetím nové právní úpravy a dopad rozhodnutí Ústavního soudu by nezlepšil postavení nikoho, ale zhoršil

6 dtto, s. 12 – 13.

7 dtto, s. 13.

8 dtto, s. 14.

9 dtto, s. 15.

10 dtto, s. 15.

postavení původně zvýhodněné skupiny¹¹. Tento aspekt rozložení sil (pravomocí) v určitém právním systému pak předurčuje výběr jednání aktéra. Kdyby v českém právním systému mohl Ústavní soud přikazovat zákonodárci přijmout určitou právní úpravu, nebyl by ve výše uvedeném případě tolik omezen a mohl by přijímat širší paletu opatření, aby dosáhl ze svého pohledu žádoucích výsledků.

5 Francouzský kontext

Robespierre prohlásil v revolučním období, že slovo jurisprudence musí být odstraněno z francouzského jazyka. Podřadit soudce striktně zákonu respektive soudní moc moci zákonodárné byl jeden z „programových cílů“ francouzské revoluce. Soudy se neměly míchat do legislativních nebo jiných pravomocí, jejich jedinou úlohou měla být aplikace zákona. Revoluce tímto reagovala na „ancien régime“, kdy tzv. parlamenty vykonávaly jak soudní moc tak moc zákonodárnou, a tedy politickou. Byly opravdovými mocenskými centry monarchie a trnem v oku mužů revoluce.

Jejich snahou tedy bylo přitáhnout opratě soudní moci. Jistou měrou se tak naplňovala slova Montesquieuho, jež soudcům přisuzoval býti pouze ústy, která vyjadřují řeč zákona. Ústava z roku 1791 a zákon z roku 1790 stanovili tři základní principy fungování soudní moci. Za prvé povinnost odůvodnit rozhodnutí, za druhé byl zaveden princip kasace zvláštním soudním orgánem, a za třetí bylo vytvořeno tzv. předběžné legislativní stanovisko (*référé législatif*). *Référé législatif* mělo zamezit možnost interpretace zákona soudcem tím, že soudce byl povinen se v případě pochybností ohledně smyslu zákona obrátit na zákonodárny sbor¹². Myšlenkoví vůdci tehdejší doby si byli vědomi toho, že interpretovat zákon je tvořit... Soudní moc je proto dána do područí legislativní moci, která je poslední instancí pro interpretaci zákona. Je zřejmé, že ze soudní moci panovala obava.

Ve francouzském prostředí je cítit určitá nedůvěra k soudcům i v pozdějším období a reminiscence lze pozorovat i v dnešních dnech. Zmínit lze například dílo Edouarda Lamberta z roku 1921 *Le gouvernement des juges*¹³ (možno přeložit jako Vláda soudců), ze kterého lze cítit určitou obavu z přílišné moci soudců v kontextu ústavní kontroly zákonů. Lambert v tomto díle zpracovává pohled na Nejvyšší soud USA, jeho roli a pozici. Slovní spojení vláda soudců (*le gouvernement des juges*) má dodnes negativní konotaci a je možné jej přirovnat k pojmu soudcokracie, používaném některými autory v České republice.

Jako otisk tehdejší doby je možné číst i čl. 5 francouzského *Code civil*, který zakazuje soudcům rozhodovat cestou obecných směrnic; tedy zakazuje soudcům vytvářet vlastní právní pravidla. Pro současnou

11 Viz např. rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

12 RÉMY, Ph. La part faite au juge. *Pouvoirs, revue française d'études constitutionnelles et politiques*, n°107, s. 22-36. Dostupné z <<http://www.revue-pouvoirs.fr/La-part-faite-au-juge.html>>, citováno dne 1.6.2014.

13 LAMBERT, E. *Le gouvernement des juges et la lutte contre la législation sociale aux États-Unis. L'expérience américaine du contrôle judiciaire de la constitutionnalité des lois*, Paris, Giard, 1921, reedice, Paris Dalloz, 2005.

francouzskou jurisprudenci rovněž stále platí snaha vzbuzovat dojem, že jednoduchou logickou úvahou lze fakta podřadit pod texty zákonů a dospět k rozhodnutí. Odůvodnění i relativně složitých kauz u francouzské Ústavní rady bývají velmi krátká s několika odkazy na příslušná ustanovení ústavních norem. To lze rovněž vnímat jako důsledek požadavku na to, aby soudci nevytvářeli právo, ale aplikovali existující právní pravidla. Obavu z přílišného rozšiřování soudní moci lze vytušit i z faktu že kontrola ústavnosti zákonů *a posteriori* byla ve Francii zavedena až v roce 2010 a to v mnohem omezenější míře, než jak ji známe například v České republice¹⁴. Do roku 2010 bylo možné ve Francii zákon prohlásit za rozporný s ústavou pouze cestou předběžné kontroly ústavnosti (pomineme-li alternativu rozporu zákona s mezinárodním nebo evropským právem). „*Nedůvěra v soudní kontrolu ústavnosti ve Francii vyplynula z republikánské tradice vlády většiny, která by se dala zjednodušit na otázku - proč by volonté générale měla být podrobována kontrole soudců?*“¹⁵.

Teorie Michela Tropera jde tedy proti tomuto proudu a naopak staví soudce do centra „právo tvorby“. Jeho teorie přisuzuje soudcům a jejich pravomoci interpretovat text právních předpisů ústřední roli v právním systému.

6 Kritika realistické teorie interpretace

Pouze ve stručnosti se sluší uvést, že realistická teorie interpretace není (samozřejmě) přijímána bez kritického pohledu. Lze nalézt několik důkladných analýz hodnotících teorii Michela Tropera¹⁶. Jedna z kritických poznámek říká, že pokud by platila teorie Michela Tropera, neexistuje zde demokracie jako vláda většiny. Je-li skutečným „zákonodárce“ soudce, a tedy není-li jím parlament, klasické pojetí reprezentativní demokracie pozbývá svého významu¹⁷.

Další výhrady směřují k tezi, že text sám o sobě nemá žádný význam a normativní povahu mu dává teprve interpretace. Pokud by tomu tak opravdu bylo, pak nemá smysl nejen text zákona, ale ani text provedeného výkladu, jelikož například význam textu soudního rozhodnutí mu dává teprve ten, kdo toto rozhodnutí vykládá, což v mnoha ohledech může být orgán výkonu rozhodnutí¹⁸. Pokud bychom vzali do důsledku teze Michela Tropera nemůže být pravým normotvůrcem soudce, ale orgán výkonu rozhodnutí, který provádí interpretaci rozhodnutí samého, jelikož samo o sobě toto rozhodnutí nemá význam.

Další kritika směřuje například k tomu, že je třeba mít kritérium pro rozpoznání orgánu, který je nadán pravomocí podat autentický (platný)

14 ŠIMÁČKOVÁ K., *QPC – aneb co nového ve Francii*. on-line text dostupný z <<http://jinepravo.blogspot.cz/2011/06/qpc-aneb-co-noveho-ve-francii.html>>, citováno dne 4.6.2014.

15 dtto.

16 Mimo dále citovaných viz např. de BÉCHILLON, D. *Réflexion critiques. Revue de la recherche juridique. Droit prospectif*, n° 1, 1994., s. 247 an. nebo le COUSTOMER, J.-Ch. *Réalisme, scepticisme et contraintes juridiques. Droits*, n° 36, 2002, s.161 an.

17 GAUSTINI, R. Michel Troper. *Sur la fonction juridictionnelle. Droits*, n° 37, 2003, s. 120.

18 PFERSMANN, O. *Contre le néo-réalisme juridique. Pour un débat sur l'interprétation. Revue Française de Droit Constitutionnel*, n° 52, 2002, s. 835 – 836.

výklad, abychom mohli poznat hierarchii těchto výkladů. Jedině tak lze poznat zdroj normativity. Michel Troper na to nicméně reaguje tak, že jde o nepochopení některých aspektů realistické teorie interpretace. Autentická interpretace není výklad, který je produktem určitého orgánu, ale naopak, orgán podávající autentický výklad je ten, jehož výklad je právním systémem pojímán jako závazný¹⁹. V rámci českého právního systému se mohou vrátit k výše uvedenému příkladu indemnity, jejíž rozsah vyložil Nejvyšší soud. Výklad Nejvyššího soudu není v českém právním systému platný proto, že Nejvyšší soud je orgánem autentického výkladu, ale je závazný proto, že český právní systém v daných podmínkách přisoudil výkladu Nejvyššího soudu právní závaznost. „Kvalita“ výkladu tedy dělá z určité entity orgán podávající autentický výklad a nikoliv naopak, že by určitý orgán vytvářel autentický výklad a tomuto výkladu dával určitou kvalitu.

7 Závěr

Realistická teorie interpretace je zajímavým pohledem na právní systém, který podle mého názoru odhaluje v mnohém jeho charakteristiku. Přestože se ani ve francouzském kontextu nestala tato teorie obecně sdíleným přístupem k modernímu právnímu systému, je to teorie inspirující a otevírá prostor k jinému uvažování o právu než i nám, českým právníkům, poskytuje klasický přístup vyučovaný na právnických fakultách. Všichni víme, že právo není tím, co je psáno v zákonech. Hledání odpovědi na otázku, čím ale právo je, není jednoduché. Myšlenky Michela Tropera, které jsou součástí širší rodiny pozitivistických přístupů k právu, je jistě vhodné zařadit do škály úvah, jež je vhodné brát v potaz při teoretické analýze práva.

Použitá literatura

GAUSTINI, R. Michel Troper. Sur la fonction juridictionnelle. *Droits*, n° 37, 2003, s. 120.

CHAMPEIL-DESPLATS, V., TROPER, M. Proposition pour une théorie des contraintes juridiques. In TROPER, M., CHAMPEIL-DESPLATS, V., GREGORCZYK, Ch. (eds.) *Théorie des contraintes juridiques*, LGDJ: Paris, 2005, s. 11 an.

PFERSMANN, O. Contre le néo-réalisme juridique. Pour un débat sur l'interprétation. *Revue Française de Droit Constitutionnel*, n° 52, 2002, s. 789 – 836.

RÉMY, Ph. La part faite au juge. *Pouvoirs, revue française d'études constitutionnelles et politiques*, n°107, s. 22 an. Dostupné z <<http://www.revue-pouvoirs.fr/La-part-faite-au-juge.html>>, citováno dne

---

19 TROPER, M. Réplique à Otto Pfersmann. *Revue Française de Droit Constitutionnel*, n° 52, 2002, s. 342.

1.6.2014.

ŠIMÁČKOVÁ K., *QPC – aneb co nového ve Francii*. on-line text dostupný z <<http://jinepravo.blogspot.cz/2011/06/qpc-aneb-co-noveho-ve-francii.html>>, citováno dne 4.6.2014.

TROPER, M. Une théorie réaliste de l'interprétation. in *La théorie du droit, le droit, l'État*, Paris, PUF, 2001, s. 69 an.

TROPER, M. Réplique à Otto Pfersmann. *Revue Française de Droit Constitutionnel*, n° 52, 2002, s. 335 – 353.

Kontakt:

nemcak@gmail.com

FUZZY LOGIKA A PRÁVO NA INFORMACE

Jiří Kolman*

Abstract: *The author of this article deals in his dissertation with the issue of freedom of information and institutions of the European Union. The author chose to use from the methodology point of view in his dissertation following methodology: logics, exact method, historical, sociological, system theory and comparative approach. From logics point of view he is trying to apply fuzzy logics that is not in the Czech legal theory so common and he is trying to use it in comparison pros and cons of freedom of information EU and Czech legislation. Is the fuzzy logics approach useful in this type of research? Is it suitable for questions of de lege ferenda of these legislations? Or is this approach easy to use in wrong way or misuse by false interpretation of input information (respectively by different explanation or evaluation)?*

Keywords: *fuzzy logics, freedom of information, application of fuzzy logics, methodology in legal science, freedom of information and institutions of the EU, administration EU law, interpretation and evaluation o of input data*

Abstrakt: *Autor tohoto příspěvku se ve své disertační práci zaměřuje na problematiku práva na informace u institucí Evropské unie. Z hlediska metodologického během vypracování disertační práce zvolil metody logickou, exaktní, historickou, sociologickou, systémovou a komparativní. V rámci logické metody se snaží aplikovat tzv. fuzzy logiku, která není v české právní teorii doposud hojně reflektována. Autor se snaží v tomto příspěvku na praktickém uplatnění v rámci komparace práva na informace v české a unijní legislativě analyzovat přínosy a slabiny této metody. Je fuzzy logika uplatnitelná v tomto případě? Je skutečně přínosným metodologickým nástrojem aplikovatelným i v případě otázky de lege ferenda zkoumaných právních úprav? Nebo je to jen nástroj, který lze snadno nevhodně použít či dokonce zneužít např. dezinterpretací vstupních informací (resp. jejich odlišným výkladem či kvalifikací)?*

Klíčová slova: *fuzzy logika, právo na informace, aplikace fuzzy logiky, metodologie v právní vědě, právo na informace u institucí EU, správní právo EU, interpretace a evaluace vstupních dat*

---

* Mgr. Jiří Kolman; Právnická fakulta Masarykovy univerzity a Centrum výzkumu globální změny AV ČR, v. v. i., Česká republika.

1 Slovo úvodem. Proč fuzzy logika?

Během mého doktorského studia na Právnické fakultě MU a vypracovávání disertační práce se zaměřuji na problematiku práva na informace u institucí Evropské unie. Jedním z cílů mé vědecké práce je komparace právní úpravy zpřístupňování informací institucí Evropské unie a legislativy České republiky upravující svobodný přístup k informacím orgánů české veřejné správy. Na základě této komparace chci odpovědět na poněkud na první pohled idealisticky vypadající otázku, která z právních úprav je „spravedlivější“ respektive „demokratičtější“ nebo „transparentnější.“ Tato komparativní analýza tak může pomoci lépe zmapovat odlišné prvky obou právních úprav a zároveň lépe definovat reformní legislativní návrhy de lege ferenda unijní legislativní úpravy. Návrhy na zlepšení právní úpravy Evropské unie na zpřístupnění informací jsou jedním z cílů mé disertační práce.

Jedním z klíčových momentů vypracování disertace je výběr vhodné metodiky. Za nástroje mé vědecké práce jsem si vybral následující pomocníky – metody: historickou metodu, sociologickou a systémovou metodu, komparaci a logiku.

V tomto příspěvku se nebudu zabývat zdůvodněním a analýzou vhodnosti všech výše zmíněných metod pro vypracování mé doktorské práce, ale zaměřím se jen na jednu z poměrně zajímavých výzkumných metod – tzv. fuzzy logikou (fuzzy logic). Podle osobních zkušeností autora této práce tato specifická subdisciplína logiky žel není příliš reflektována českou právní teorií a není v České republice součástí standardních středoškolských studijních kurikul. Autor tohoto textu dále musí konstatovat, že se s fuzzy logikou nesešel ani během magisterského studia právní vědy. Autorův pocit o nedostatečné metodologické reflexi fuzzy logiky českou právní teorií je umocňován postřehem, že ani v disertační práci Pavla Molka, která se v jedné ze svých kapitol zevrubně zabývá problematikou fuzzy logiky, není ve výčtu použité a citované literatury v této souvislosti citována žádná česká právní odborná literatura zabývající se otázkou fuzzy logiky¹. Jinak v novější české odborné právní literatuře se může setkat s použitím fuzzy logiky v práci Petra Kolmana².

To ovšem neznamena, že fuzzy logika neexistuje v českém právníkém prostředí a nedá se metodologicky uplatnit. Ba naopak, jak mimo jiné popsáno a analyzováno v textech Pavla Molka a Petra Kolmana, s fuzzy logickými postupy se setkáváme daleko častěji i v českém právu

---

1 Ve zmíněné kapitole je z českých právníkých textů uveden jen text MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*. 1. vyd. Brno: Tribun, 2008, 194 s. ISBN 978-80-7399-358-0, který je však zmíněn v souvislosti s konceptem typových pojmů (Typusbegriff). Srov. MOLEK, Pavel. *Právní pojem "pronásledování" v souvislostech evropského azylového práva. Kap. 5.2 Exkurs: „Fuzzy“ logika a její použití v aplikační praxi*. [online]. Brno, 2009. S. 145-158. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Dalibor Jílek. [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/14484/pravf_d/Pavel_Molek_disertace.pdf

2 KOLMAN, Petr. *Úvahy o veřejném právu*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-014-7. S. 144.

jen je tak nenazýváme anebo nesubsumujeme pod právní metodologii.

Cílem této práce je analyzovat fuzzy logiku a její metodologické uplatnění při analýze legislativy mj. upravující tzv. wobbing³ (z holandského odvozený novinářský výraz pro získávání informací na základě legislativy zpřístupňující právo na informace a které je etymologicky odvozeno z *Wet Openbaarheid van Bestuur* a přičemž tento slangový výraz nizozemských novinářů posléze přešel do některých dalších jazyků). Tento text se zaměří na následující aspekty fuzzy logiky:

- 1) Interpretace pojmu „fuzzy logika,“
- 2) aplikace „fuzzy logiky“ v metodologii právní vědy a v analýze svobodného přístupu k informacím,
- 3) otázka interpretace a evaluace vstupních dat,
- 4) fuzzy logika ve vztahu ke konceptu typových a klasifikačních pojmů,
- 5) fuzzy logika v případě komparace prvků (legislativní úpravy) dvou právních systémů (tj. českého a unijního práva).

V souladu s principy metodologie zvažování genderových aspektů ve vědecké práci, mimo jiné dle standardů Standfordské university⁴, autor tohoto článku konstatuje, že se při zpracování analýzy a zvažování potenciálních vlivů genderu se nesetkal s genderovými aspekty, které by měly na tuto problematiku vliv.

2 Fuzzy logika v právní vědě

Je paradoxní, že logika jako typicky matematická metoda je akceptována humanitní právní vědou od nepaměti a oproti ostatním metodám přírodních věd (například experiment) můžeme ji považovat za nejuspěšnější příklad průniku přírodních věd a práva. Na druhou stranu lze si v současné právní teorii všimnout jisté ostražitosti před slepým přejímáním nových matematických metod a jejich aplikací v právu. Nejspíše zde pořád převládá při tvorbě, aplikaci a nalézání práva jakási obava, že by nebyl dostatečně zohledněn vliv „lidského faktoru“, který je exaktně neuchopitelný. A tudíž aplikace nových matematických či dalších metod přírodních věd může vzbuzovat strach z návratu k ryzímu právnímu pozitivismu či dokonce totalitarismu (právní teorie by z tohoto pohledu pak fungovala jako jakýsi právníky kybernetický stroj, který by spravedlnost spočítal na základě nějakých jasně definovaných algoritmů a vstupů). Samozřejmě nejsem fanatickým zastáncem používání metod přírodních věd v humanitních oborech a právu, ale na druhou stranu diskuze o jejich hypotetické aplikaci nabízí nové perspektivy a mohou vyprovokovat velice zajímavé podněty k odborné diskuzi uplatnitelné v ryzí právní teorii.

Co je tedy „fuzzy logika“? Jedná se o jeden z poměrně nových postupů používaných v rámci logiky. Klasická logika sahající svými kořeny k Aristotelově sylogistické logice antického Řecka byla výstižně definována v Ottově slovníku následovně: „Logika (z řec. λογική, totiž

3 Srov. The Pascal Decroos Fund: *Wobbing.eu: Freedom of Information for good stories* [online]. Zellik, 2014 [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.wobbing.eu/page/about-wobbingeu>

4 Stanford University: *Demonstrate methods of sex and gender analysis* [online]. Stanford, 2013 [cit. 3. 4. 2014]. Dostupné z: <http://genderedinnovations.stanford.edu>

τέχνη) jest nauka o poznání lidském, t. j. o správném (pravdivém) myšlení. Logika jest jednak umění, jednak theorie či věda, jakž to obé v řeckém ponětí τέχνη bylo shrnuto a neodlišeno. Přece však každé umění zakládá se na jistém věděni a věda jest jen zdokonalené, spracované a spořádané věděni; protož i dovednost či umění logicky mysliti vyžaduje jistého věděni logického a theorie logiky (a v tom smysle rozumí se dnes obyčejně slovu logika) jest jen vědecky spořádané věděni o podmínkách a vlastnostech správného či pravdivého myšlení, věděni, které jest abstrahováno z podmínek a vlastností: logika skutečných správných myšlének; 2. z podmínek a vlastností skutečných věd; 3. z podmínek a vlastností celku poznání lidského. Tím vším jest spolu řečeno, že, zná-li kdo theorii logiky, nemusí proto ještě také vskutku a pokaždé logicky mysliti. Správné myšlení jest činnost umělecká, logika jakožto umění jest věcí přirozeného nadání, pilného cviku v myšlení a jen nepřímou podporována jest theorii logiky; naopak, aby došlo vůbec k theorii logiky, musí tu býti již jisté skutečné výtvoř správného myšlení, a z těchto výtvoř jest theorie logiky abstrahována (»jakožto obsažená v nich«).⁵

Tradiční tzv. sylogistická logika se zabývá důsledkům vyplývajícím z výroků (premis) na základě binárního rozhodování „pravda“ a „nepravda“ resp. později v kybernetice na základě čistě binárního rozlišení „jedna“ a „nula“. Sylogistická logika tak velice dobře slouží při interpretaci jednoznačných situací, které jsou binárně jednoznačně klasifikovatelné.

Jenže nároky na jednoznačnou kvalifikaci, v případě právní vědy na „pravdivý“ a „nepravdivý“ resp. „spravedlivý“ a „nespravedlivý“ nelze často uplatnit, protože realita je daleko pestřejší a barevnější. Pavel Molek se proto snaží ve své již výše zmíněné disertační práci při analýze právního mnohvrstevnatého pojmu "pronásledování" v souvislostech evropského azylového práva využít alternativy prostřednictvím až v novověku vyvinuté „fuzzy logiky“. Pavel Molek považuje za fuzzy logiku „využití takového logického postupu, který namísto rozložení pojmu (či podmínky) na několik podpojmu (či podpodmínek) a následného trvání na splnění každé jednotlivé z nich (alespoň na pomyslných „51%“) zvažuje všechny tyto podpodmínky souběžně a nedostatečné splnění jedné z nich umožňuje kompenzovat výrazným splněním jiné.“⁶ Tento postup vychází, jak sám Pavel Molek podotýká, z tzv. predikátové logiky filozofa a matematika Kurta Gödela⁷. Pro Pavla Molka se tak stalo jádrem fuzzy logiky de facto „rezignace na odvěký požadavek formální výrokové logiky, podle nějž má každý výrok toliko jednu ze dvou pravdivostních hodnot: pravdu a nepravdu. Fuzzy logika tyto dvě hodnoty rozvolňuje a činí z nich nikoli hodnoty absolutní, nýbrž polární a mezi nimi vytyčuje škálu mezihodnot, jež umožňuje označit výroky nejen za (zcela) pravdivé či (zcela) nepravdivé, ale také za velmi pravdivé, ne úplně pravdivé, ne úplně

5 Kol. autorů. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Šestnáctý díl (Lih - Média)*. [online]. 1. vyd. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1900. 1109s. S. 261 [cit. 25. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.archive.org/stream/ottvslovnknauni29ottogoog#page/n279/mode/2up>

6 MOLEK, 2009, op. cit., s. 145.

7 Blíže k predikátové logice např. SVOBODA, Vladimír. *Od jazyka k logice: filozofický úvod do moderní logiky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009, 428 s. ISBN 9788020017406 nebo ŠVEJDAR, Vítězslav. *Logika: neúplnost, složitost a nutnost*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002, 464 s. ISBN 802001005X.

nepravdivé či velmi nepravdivé.“ Přičemž v předchozí větě uvedená škála hodnoty „pravdivosti resp. nepravdivosti vychází z klasifikace uvedené v Cryan, D., Shatil, S., Mayblin, B.: *Logika*⁸. Díky tomuto „barevnějšímu“ hodnocení výroků může být fuzzy logika nasazena v situacích, v kterých je tradiční „černobílý“ přístup bezradný. Výhody a nevýhody tohoto přístupu v metodologii právní vědy budou analyzovány v následující kapitole.

S ohledem na jistou arbitrarnost při zařazování do výše zmíněné škály se proto tento přístup logiky označuje za „fuzzy“ tj. z anglického fuzzy znamenajícího dle internetového anglicko-českého slovníku Slovník.cz v češtině 18 významů. „Fuzzy“ v angličtině znamená mimo jiné „mlhavý“, „nejasný“, „konfuzní“, či „neostrý“.⁹

Anglický souslovný pojem „fuzzy logic“ pak tento on-line lexikon překládá jako „vícehodnotovou logiku“ anebo uvádí také ekvivalentně doslovně jako „fuzzy logiku“.¹⁰

3 Aplikace „fuzzy logiky“ v metodologii právní vědy a v analýze svobodného přístupu k informacím

Jak bylo konstatováno výše, fuzzy logika pracuje s polyvalentní škálou. Tato stupnice v sobě zahrnuje buďto:

- a) Více jak dvě hodnoty (oproti klasické „binární“ logice),
- b) anebo používá „fuzzy“ (ne zcela jednoznačné) pojmy, které pro tradiční logiku jsou hůře uchopitelné a klasifikovatelné a tudíž v tradičním sylogismu prakticky nepoužitelné. Jedná se ku příkladu v českém právním řádu o legendární ustanovení „větší než malé množství“ §284 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.¹¹

Zkusme nyní pro ilustraci uvést nejznámější sylogistický Aristotelův výrok a jeho parafrázi optikou fuzzy logiky:

- a) Aristotelův sylogismus:

Hlavní předpoklad: Všichni lidé jsou smrtelní.

Vedlejší předpoklad: Sokrates je člověk.

Závěr: Sokrates je smrtelný.

- b) Fuzzy-logický pohled:

Hlavní předpoklad: Větší než malé množství lidí je smrtelných.

Vedlejší předpoklad: Sokrates je člověk.

Závěr: Sokrates je více než méně smrtelný.

Doslovný fuzzy-logický závěr naroubovaný na tradiční příklad jak vidno zní poněkud obskurně, každopádně v některých situacích právního světa ruku v ruce s další podpůrnou argumentací je fuzzy-logický přístup

8 Viz. CRYAN, D., SHATIL, S., MAYBLIN, B.: *Logika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, str. 91. 180 s. ISBN 8071787078.

9 Slovník.cz: *Anglicko - český slovník* [online] Korytná: LangSoft s.r.o., 2014. [Cit.: 25. 5. 2014.] Dostupné z: <http://slovník.cz/>.

10 Viz Slovník.cz, 2014, op. cit.

11 Viz „Kdo neoprávněně pro vlastní potřebu přechovává v množství větším než malém omamnou látku konopí, pryskyřici z konopí nebo psychotropní látku obsahující jakýkoli tetrahydrokanabinol, izomer nebo jeho stereochemickou variantu (THC), bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.“ §284 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 6. 2014].

naprosto dostačující a více než žádaný (např. v případě udílení výše trestu v trestním soudnictví či výše pokuty ve správním právu nebo v případech, kdy přesné právní definice mohou způsobovat aplikační těžkosti). Avšak při jakési aplikační „flexibilitě“ resp. dostatečné podpůrné argumentaci může být fuzzy-logický přístup být aplikován ve výše uvedeném příkladu ku příkladu následujícím způsobem:

Hlavní předpoklad: Větší než malé množství lidí je smrtelných.

Vedlejší předpoklad: Sokrates je člověk.

Závěr: Sokrates je *pravděpodobně* více než méně smrtelný.

Podpůrná argumentace: Doposud nikdo v každodenním životě nedosáhl smrtelnosti a proto je nepravděpodobné, že by tomu bylo i v případě Sokratova.

Nebo můžeme díky užití fuzzy-logického přístupu dospět k naprosto odlišnému závěru. Avšak jak již bylo popsáno výše, v případě fuzzy logiky je nutné uvedení podpůrné argumentace zdůvodňující tento závěr. Výrok by pak mohl vypadat následovně:

Hlavní předpoklad: Větší než malé množství lidí je smrtelných.

Vedlejší předpoklad: Sokrates je člověk.

Závěr: Sokrates je *pravděpodobně* více než méně nesmrtelný.

Podpůrná argumentace: Sokrates, ač byl antickým filozofem žijícím v 5. století př. n. l., díky svým myšlenkám se stal de facto nesmrtelným a většina lidí na této planetě jej zná i nyní.

Fuzzy-logický přístup tak tenduje ke zdůvodňování daného závěru a zároveň tak de facto uniká z klasického logického principu, který klade požadavek vycházet při vytváření logických závěrů jen z informací obsažených v hlavním a vedlejším předpokladu (premisách). Fuzzy logický přístup dále tenduje k arbitrárním závěrům, které nejsou v klasické logice pro uživatele (logiky) možné a přípustné. Záleží tak na dovednostech uživatele fuzzy-logického přístupu na jeho podpůrné zdůvodňující argumentaci.

4 Interpretace a evaluace vstupních dat

Interpretace a evaluace vstupních dat je největší slabinou fuzzy logického přístupu, protože se nikdy nevyhneme určité arbitrárnosti a obzvláště v právu je měřitelných vstupů poskrovnu. Nebylo-li by tomu tak, tak by se jednalo o přírodní vědu – matku logiky. Přes určité limity v podobě nejednoznačné interpretace vstupních dat můžeme fuzzy logický přístup v právní teorii považovat za jakousi pomůcku či myšlenkový koncept, který nám může pomoci i při řešení „právnických otázek“.

5 Fuzzy logika ve vztahu ke konceptu typových a klasifikačních pojmů

Velice blízko k fuzzy logice má koncept typových a klasifikačních pojmů převzatých z německé právní teorie. Na souvislost s dichotomickými pojmy upozorňuje v již výše zmíněné fuzzy logické pasáži své disertační práce Pavel Molek¹², který i cituje definice Filipa Melzera.

¹² MOLEK, 2009, op. cit., s. 150.

„Klasifikační pojem je určen jednotlivými definičními znaky tak, že se má na určitý skutkový stav aplikovat právě tehdy a jenom tehdy, pokud jsou všechny tyto znaky splněny. ...Naproti tomu typus (tzv. typový pojem) není tímto způsobem definován, nýbrž je jen popsán prostřednictvím řady znaků, přičemž ale tyto znaky nemusí být v žádném případě splněny všechny. Spíše je možné říci, že tyto znaky jsou odstupňovatelné a až do určité míry i vzájemně zaměnitelné. Právě tato „otevřenost“ je pro typus charakteristická. Při určování, jestli se jedná o daný typus, je rozhodné, zda se v konkrétním případě vyskytují ony „typické“ znaky v takovém počtu a míře, že skutkový stav ve své celosti odpovídá danému typu.“¹³ Můžeme na základě výše popsaných definic konstatovat, že klasifikační pojem je suma přesně vymezeného „kumulativního“ výčtu a naopak typový pojem v sobě zahrnuje platonskou ideu resp. ideálního typu (legendární „koňovitost“ v případě pojmu kůň a nezřetelná hranice určující co je ještě kůň a co už je něco jiného). Při tomto uvažování se ještě nabízí paralela pozitivněprávního a přirozenoprávního vidění světa, kdy první preferuje klasifikační pojmy a naopak přirozenoprávní svět upřednostňuje typové vidění.

Fuzzy logika nám v rámci této dichotomie může pomoci porozumět typovým pojmům a pomocí kumulativního hodnocení vícero kritérií či typů odpovědět na otázku co je např. spravedlivější (resp. z hlediska Platonovy filozofie co se více přibližuje ideálu spravedlnosti).

6 Fuzzy logika v případě komparace dvou právních systémů (tj. českého a unijního práva)

V případě aplikace fuzzy logiky sloužící ke komparaci dvou právních úprav resp. právních systémů, v našem případě právní úpravy EU a ČR, musíme dbát na pečlivou interpretaci vstupních dat. To znamená, musíme pečlivě určit jednotlivá kritéria a de facto arbitrárně určit, která je z právních úprav je v tom daném kritériu spravedlivější. Zároveň tak určíme jak moc je daná legislativa spravedlivější oproti té druhé nebo o kolik je blíže k ideálu spravedlnosti, v tomto případě k ideální právní úpravě zveřejňování informací veřejnou správou. Dále bychom měli uvést, pokud možno, všechny interpretační argumenty, které zdůvodňují výběr daných kritérií, ideálního typu (spravedlivá a efektivní legislativa) a zdůvodňující zařazení dané právní úpravy právě na danou škálu tj. vzdálenosti od ideálu dokonalé právní úpravy zpřístupňující informace veřejné správě.

7 Fuzzy logika, yes we can but

Z hlediska právní teorie aplikace fuzzy logiky jako metodického nástroje je velice lákavé a zavání, po toliko volané, exaktností. Bohužel

13 Pavel Molek zde cituje úryvky z Melzerova textu a dále upozorňuje na německý zdroj - Franze Bydliňského. Viz MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*. 1. vyd. Brno: Tribun, 2008. 194 s. ISBN 978-80-7399-358-0. S. 49-53. BYDLINSKI, F. et al. *Bewegliches System im geltenden und künftigen Recht, Forschungen aus Staat und Recht* 73. 1. vyd. Wien: Springer Verlag, 1986. ISBN: 978-3-211-81914-2. S. 397.

fuzzy logika má v právní vědě, jakožto humanitní vědě, své limity, které nejsou snadno překonatelné. Největší výzvou před masivnější aplikací této metody je jistá arbitrárnost a velice těžká kvantifikovatelnost a klasifikovatelnost mnoha právních jevů, které nejsou přirozeně zařaditelné pod jedno binární vidění (v případě tradiční logiky) a jen velice těžko zařaditelné i pod vícero kritérií. Právní svět je na tolik barevný, že i fuzzy logický přístup je v mnoha právních otázkách bezradný.

Z výše uvedených důvodů fuzzy logický metodologický přístup použiji ve své disertační práci jen omezeně jako podpurný argument při komparaci obou právních úprav.

Použitá literatura

BYDLINSKI, F. et al. *Bewegliches System im geltenden und künftigen Recht*, Forschungen aus Staat und Recht 73. 1. vyd. Wien: Springer Verlag, 1986. ISBN: 978-3-211-81914-2. S. 397.

CRYAN, D., SHATIL, S., MAYBLIN, B.: *Logika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, str. 91. ISBN 8071787078. S. 180.

Kol. autorů. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Šestnáctý díl (Lih - Média)*. [online]. 1. vyd. Praha: Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 1900. 1109s [cit. 25. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.archive.org/stream/ottvslovnknauni29ottogoog#page/n279/mode/2up>.

KOLMAN, Petr. *Úvahy o veřejném právu*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-014-7. S. 144.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva*. 1. vyd. Brno: Tribun, 2008. 194 s. ISBN 978-80-7399-358-0.

MOLEK, Pavel. *Právní pojem "pronásledování" v souvislostech evropského azylového práva. Kap. 5.2 Exkurs: „Fuzzy“ logika a její použití v aplikační praxi*. [online]. Brno, 2009. 221s. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Dalibor Jílek. [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/14484/pravf_d/Pavel_Molek_disertace.pdf.

Slovník.cz: *Anglicko - český slovník* [online] Korytná: LangSoft s.r.o., 2014. [Cit.: 25. 5. 2014.] Dostupné z: <http://slovník.cz/>.

Stanford University: *Demonstrate methods of sex and gender analysis*. [online]. Stanford, 2013 [cit. 3. 4. 2014]. Dostupné z: <http://genderinnovations.stanford.edu>.

SVOBODA, Vladimír. *Od jazyka k logice: filozofický úvod do moderní logiky*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009, 428 s. ISBN 9788020017406.

ŠVEJDAR, Vítězslav.: *Logika: neúplnost, složitost a nutnost*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002, 464 s. ISBN 802001005X.

The Pascal Decroos Fund: *Wobbing.eu: Freedom of Information for good stories* [online]. Zellik, 2014 [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.wobbing.eu/page/about-wobbingeu>.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 1. 6. 2014].

Kontakt:

kolman.j@czechglobe.cz

EKONOMICKÁ ANALÝZA PRÁVA: NÁKLADY SOUDNÍHO ŘEŠENÍ SPORU

Vít Křížka*

Abstrakt: Autor se v příspěvku zabývá dopadem výše nákladů soudního řízení na motivace stran právního sporu se soudit. Rovněž porovnává evropský a americký systém hrazení soudních nákladů. Pro účely této ekonomické analýzy využívá teorie her. Modeluje, jak se zachová žalobce a žalovaný v rozličných situacích, které pak mezi sebou porovnává.

Klíčová slova: ekonomická analýza práva, Law and Economics, náklady soudního řešení sporu, náklady soudní řízení, právní spor, způsob řešení sporu

1 Právní spor a jeho řešení

Spor je **fáze konfliktu**, kdy si jednotlivé strany konfliktu uvědomí, že nejsou schopny svou záležitost vyřešit samy ke své vzájemné spokojenosti. Jde o definici, kterou používají sociologové, ale můžeme z ní vyjít i pro účely nadefinování právního sporu.

Právním sporem budeme rozumět **spor o právo**. Nemusí se jednat pouze o spor ohledně právních otázek (questiones iuris), ale rovněž spor ohledně otázek skutkových (questiones facti). V praxi však půjde nejčastěji o kombinaci obojího, neboť strany se obvykle neshodují ani na skutkovém ani právním hodnocení věci.

Právním sporem je tedy fáze konfliktu o právu, kdy si strany konfliktu uvědomí, že nejsou schopny svou právní záležitost vyřešit samy ke své vzájemné spokojenosti. Musí se tedy uchýlit k jiným řešením sporu.

Lze rozlišovat legální a nelegální **způsoby řešení sporu**. Mezi ty nelegální nejčastěji patří řešení pomocí násilí, lsti, lži, podvodu, vydírání, výhrůžek a podobně. V demokratickém právním státě, který si přisvojil právo na násilí, jsou tyto praktiky zakázány a potírány. Státní aparát musel vyvinout alternativní nenásilné způsoby urovnávání konfliktů. Jedná se o soudní řízení a v posledních letech rovněž o alternativní způsoby řešení sporu, kam můžeme zařadit různé formy mediace a rozhodčí řízení.

Nyní si položíme otázku, jaký způsob řešení sporu strany zvolí. K jejímu zodpovězení nám pomůže **ekonomická analýza práva**, která studuje lidské jednání pod vlivem právních institucí (norem).

---

* Mgr. Vít Křížka; Právnická fakulta Masarykovy Univerzity, Česká republika.

Vydeme ze dvou premis. Zaprvé, řešení sporu je vždy nákladné. V každém případě nás stojí drahocenný čas. V některých případech i peníze. Tyto náklady budeme považovat za transakční náklady řešení sporu. Zadruhé, příroda postavila lidstvo pod nadvládu dvou svrchovaných pánů, bolesti a potěšení (základní teze Benthamova utilitarismu). Lidé se proto snaží minimalizovat své utrpení a maximalizovat své štěstí.¹

Strany konfliktu tedy nakonec zvolí takový způsob řešení sporu, kterým **maximalizují svůj užitek** (z vyřešení sporu) a **minimalizují své náklady** (vzniklé řešením sporu).

Z ekonomického pohledu jsou všechny způsoby řešení sporu poměrně dobrými **substituty**. Ať už si ukradenou věc „ukradneme“ zpátky sami, anebo nám je vrácena v rámci exekučního řízení, výsledek je stejný. V obou případech máme zpět svou věc. Z vyřešení sporu máme stejný užitek.

Pro zodpovězení otázky, který způsob řešení sporu preferujeme, jsou tedy v tom kterém konkrétním případě rozhodující zejména náklady.

Nelegální způsoby řešení sporu stát záměrně činí nákladnějšími. Je s nimi spojeno riziko vysokých nákladů (různé sankce, pokuty až třeba vězení). Nemůžeme za ně obvykle platit penězi (nájemné vraždy jsou spíše výjimkou), a proto jsou velmi nákladné na náš čas.

Legální způsoby řešení sporu stát naopak podporuje, a proto vyvinul poměrně složitý institucionální systém k řešení sporů, který můžeme nazvat **justicí**. Pro účely tohoto příspěvku budeme alternativní způsoby řešení sporu ignorovat.

Nadále nás bude zajímat, jak nákladná justice ve skutečnosti je. Kdy se nám vyplatí soudit? A kdy je lepší na řešení sporu pomoci soudů rezignovat?

Náklady v ekonomickém smyslu

Na závěr úvodu si dovolím ještě poznámku k **nákladům**. Nebylo by jí třeba, kdybych očekával, že tento příspěvek budou číst ekonomové, ale jelikož jde o příspěvek na právně-teoretické konferenci, nemohu si ji odpustit.

Ekonomické pojetí nákladů je širší, než se lidé obvykle domnívají. Nejde o náklady v účetním smyslu. Jednou složkou nákladů jsou totiž tzv. náklady obětované příležitosti.

Náklady obětované příležitosti (opportunity costs) odpovídají hodnotě druhé nejhodnotnější činnosti, které se musel ekonomický subjekt vzdát ve prospěch činnosti, kterou se rozhodl vykonávat.

Např. tím, že se člověk rozhodne zajít za advokátem, se zbaví možnosti v ten samý čas pracovat a vydělávat peníze, popř. si zajít s kamarádem na kávu. Takto nezískaná mzda, popř. strast ze zrušené kávy, je nákladem obětované příležitosti pro řešení právního sporu.

Náklady obětované příležitosti jsou základní ekonomický koncept. V ekonomii se vždy používají ekonomické náklady, které v sobě zahrnují jak explicitní náklady (tzn. skutečně vynaložené peníze a materiál), tak i implicitní náklady (náklady obětované příležitosti).

Za **náklady soudního řešení sporu** tedy nemůžeme považovat

---

¹ BENTHAM, J. An Introduction to the principles of morals and legislation. Kitchener, Ont.: Batoche, 2000, 248 s.

pouze **náklady soudního řízení** ve smyslu ustanovení § 137 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů. Ekonomický koncept je daleko širší. Lze se domnívat, že jen málokterý soud by vám přisoudil náklady za ztrátu užitku ze zrušené kávy s dobrým přítelem. Přesto s nimi ekonomická analýza práva musí počítat ve svých modelech.

2 Fáze řešení právního sporu

Pro ekonomickou analýzu řešení právního sporu využijeme **teorii her**.² Spor si rozfázujeme na několik etap a v každé fázi se budeme zvláště zabývat jednáním žalobce (zpravidla poškozeného) a jednáním žalovaného (zpravidla škůdce).

Existenci právního sporu předchází **pocit křivdy** nebo **nespravedlnosti**. Žalobce ji může pociťovat oprávněně, ale také bezdůvodně, popř. ve zbytečně nadměrném rozsahu. Zda byl pocit křivdy oprávněný, žalobce zjistí až na konci celého sporu.

Důvodem pocitu nespravedlnosti je zpravidla způsobená škoda. Může se jednat o rozličné situace: způsobení majetkové škody, nemajetkové újmy, ztráta zaměstnání, poškození zdraví a podobně.

Následuje pokus o **smírné řešení celé situace**. Lze přepokládat, že absolutní většina záležitostí takto skončí. Pokud se strany ovšem nejsou schopny dohodnout, vzniká právní spor, který nelze vyřešit bez ingerence třetích osob (zpravidla soudu).

Soudní řízení začíná podáním žaloby. Zde je na tahu žalobce, který se musí rozhodnout, zda podá žalobu, anebo na soudní řízení rezignuje. V takovém případě se může uchýlit k nějakému jinému řešení (substitutu justice, např. použití násilí), anebo na řešení zcela rezignuje.

Soud zpravidla končí **rozsudkem**. Nemusí se však nutně jednat o vyřešení právního sporu. Může následovat odvolání, ale i v případě pravomocného rozhodnutí nemusí zmizet pocit nespravedlnosti. Žalobce se dál může domáhat svých nároků jinými cestami, pokud nebyl u soudu úspěšný.

Pro účely naší analýzy však u rozsudku soudu prvního stupně skončíme. Bude nás zajímat, jaký vliv má výše nákladů soudního řízení na motivaci se soudit, popřípadě se dohodnout. A jestli hraje nějakou roli evropské pravidlo, že náklady soudního řízení hradí poražená strana.

3 Ekonomická analýza práva: výše nákladů soudního řešení sporu

Pro účely naší analýzy použijeme následující modelový příklad:

Pan Hlučný údajně způsobil nemajetkovou újmu svému sousedovi panu Prudilovi ve výši 13.000 Kč za probdělou noc kvůli bujarému večírku. Pan Prudil nabízí, že pokud se dohodnou, postačí mu odškodnění ve výši 3.000 Kč. Pokud ovšem pan Hlučný dohodu odmítne, hrozí mu

---

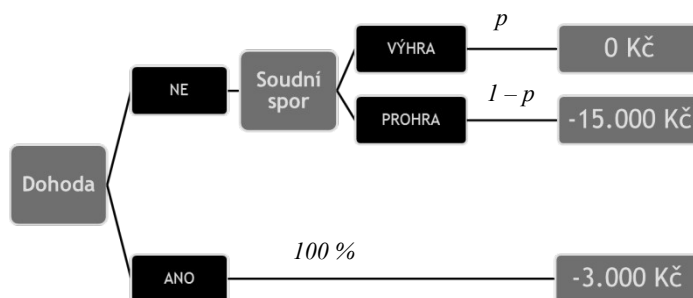
2 Tuto metodologii použil Robert B. Cooter a Thomas Ulen ve své učebnici Law and Economics. Viz COOTER, R. ULEN, T. Law and Economics. 6th edition. Harlow: Pearson Education Limited, 2014, 538 s. ISBN 1-292-02184-5.

soudní řízení, které by jej v případě prohry mohlo stát dalších 2.000 Kč.

Náklady soudního řešení sporu z pohledu žalovaného

Nejprve se budeme zabývat jednáním pana Hlučného, který řeší stěžejní otázku. Dohodnout se, anebo odmítnout dohodu a riskovat soudní spor?

Z pohledu pana Hlučného vypadá celá situace následovně:

Pokud pan Hlučný dohodu přijme, bude jej to stát 3.000 Kč. Pokud odmítne, bude záležet na výsledku soudu. V případě výhry s pravděpodobností p o nic nepřijde, neboť veškeré náklady ponese žalobce pan Prudil. V případě prohry s pravděpodobností $1 - p$ však bude muset uhradit svému sousedovi částku 13.000 Kč a ještě náklady soudního řízení ve výši 2.000 Kč, celkově tedy 15.000 Kč.

Jakou pravděpodobnost výhry soudního sporu musí pan Hlučný očekávat, aby dohodu odmítl?

Abychom analýzu dobře pochopili, zabývejme se nejprve krajními možnostmi. Pokud by si byl pan Hlučný zcela jist, že soudní spor vyhraje. Měl nezvratné důkazy o tom, že se žádný večírek nekonal, což znamená, že $p = 1$, pak v případě soudního sporu o nic nepřijde a dohodu by s klidem mohl odmítnout. V opačném případě, tedy za situace, kdy by věděl, že soud musí stoprocentně prohrát, tedy že $p = 0$, potom by v případě soudního sporu přišel o 15.000 Kč. Vyplatilo by se mu tedy dohodu přijmout a zaplatit pouze 3.000 Kč.

Co by se dělo, kdyby pan Hlučný viděl své šance „padesát na padesát“? V takovém případě je $p = 0,5$. Celkový užitek z dohody je na pravděpodobnosti výhry soudního sporu nezávislý. Činí vždy -3.000 Kč. Celkový užitek ze soudního sporu se však s pravděpodobností mění. Jde o součet užitku v případě výhry i v případě prohry. Pro $p = 0,5$ činí celkový užitek ze soudního sporu $(p \cdot 0) + [(1 - p) \cdot (-15.000)]$ Kč, tedy $0 + [0,5 \cdot (-15.000)]$ Kč, tedy -7.500 Kč. Jelikož je užitek pana Hlučného z dohody vyšší než užitek ze soudního sporu, raději přistoupí na dohodu.

Pro přehlednost zaneseme všechny tři případy do tabulky:

pravděpodobnost výhry pana Hlučného	Co si pan Hlučný myslí?	užitek z dohody	užitek ze soudních o sporu	výsledek
$p = 1$	myslí si, že 100% vyhraje	-3.000 Kč	0 Kč	pan Hlučný dohodu odmítne

$p = 0,5$	vidí své šance 50 na 50	-3.000 Kč	-7.500 Kč	pan Hlučný dohodu přijme
$p = 0$	myslí si, že 100% prohraje	-3.000 Kč	-15.000 Kč	pan Hlučný dohodu přijme

Nyní budeme hledat mezní případ, kdy se užitek z dohody rovná užitku ze soudního sporu. Musíme tedy vyřešit následující rovnici:

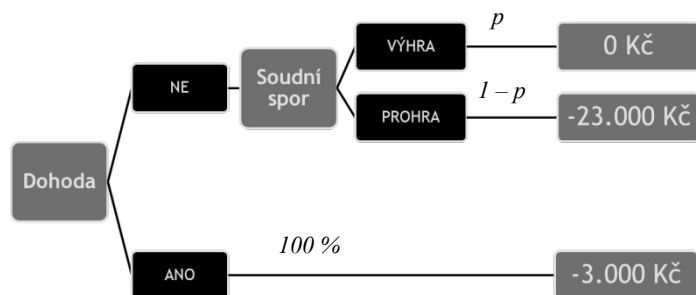
$$\begin{aligned}
 \text{užitek z dohody} &= \text{užitek ze soudního sporu} \\
 -3.000 &= [p \cdot 0] + [(1 - p) \cdot (-15.000)] \\
 -3.000 &= 0 - 15.000 + 15.000p \\
 15.000p &= 12.000 \\
 p &= 0,8
 \end{aligned}$$

Pan Hlučný tedy musí očekávat, že soudní spor vyhraje s alespoň 80% pravděpodobností, aby se mu vyplatilo dohodu odmítnout a jít do soudního sporu. Předchozí tabulku tak můžeme doplnit o řádek pro hodnotu $p = 0,8$.

pravděpodobnost výhry pana Hlučného	Co si pan Hlučný myslí?	užitek z dohody	užitek ze soudního sporu	výsledek
$p = 1$	myslí si, že 100% vyhraje	-3.000 Kč	0 Kč	pan Hlučný dohodu odmítne
$p = 0,8$	myslí si, že na 80 % vyhraje	-3.000 Kč	-3.000 Kč	mezní případ
$p = 0,5$	vidí své šance 50 na 50	-3.000 Kč	-7.500 Kč	pan Hlučný dohodu přijme
$p = 0$	myslí si, že 100% prohraje	-3.000 Kč	-15.000 Kč	pan Hlučný dohodu přijme

Co se stane, pokud zvýšíme náklady soudního řízení ze 2.000 Kč na 10.000 Kč? Jak se toto zvýšení projeví na motivacích pana Hlučného přijmout dohodu?

Z pohledu pana Hlučného vypadá situace po zvýšení nákladů soudního řízení na pětinasobek následovně:

Jediný rozdíl oproti předcházejícímu grafu spočívá ve snížení užítku v případě prohry soudního sporu z původních -15.000 Kč na -23.000 Kč. V takovém případě se ovšem musí nutně změnit i pravděpodobnost p mezního případu.

$$\begin{aligned}
 \text{užitek z dohody} &= \text{užitek ze soudního sporu} \\
 -3.000 &= [p \cdot 0] + [(1 - p) \cdot (-23.000)] \\
 -3.000 &= 0 - 23.000 + 23.000p \\
 23.000p &= 20.000 \\
 p &= 0,87
 \end{aligned}$$

Nyní již musí pan Prudil očekávat, že spor vyhraje s alespoň 87% pravděpodobností, aby dohodu odmítl a šel do soudního sporu. V případě zvýšení soudních nákladů tedy potřebuje větší jistotu, že u soudu uspěje. Opět můžeme výsledek zanezt kvůli přehlednosti do tabulky:

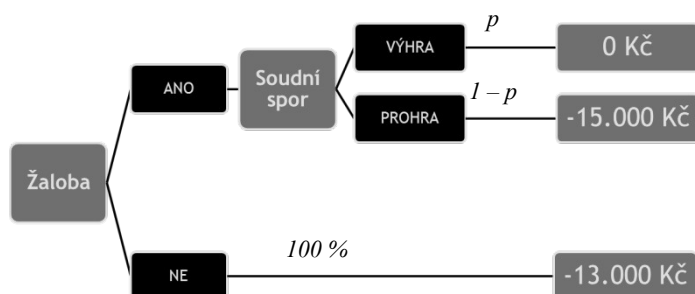
pravděpodobnost výhry pana Hlučného	Co si pan Hlučný myslí?	užitek z dohody	užitek ze soudního sporu	výsledek
$p = 1$	myslí si, že 100% vyhraje	-3.000 Kč	0 Kč	pan Hlučný dohodu odmítne
$p = 0,87$	myslí si, že na 87 % vyhraje	-3.000 Kč	-3.000 Kč	mezní případ
$p = 0,8$	myslí si, že na 80 % vyhraje	-3.000 Kč	-4.600 Kč	pan Hlučný dohodu přijme
$p = 0,5$	vidí své šance 50 na 50	-3.000 Kč	-7.500 Kč	pan Hlučný dohodu přijme
$p = 0$	myslí si, že 100% prohraje	-3.000 Kč	-15.000 Kč	pan Hlučný dohodu přijme

Náklady soudního řízení z pohledu žalobce

Aby byla analýza úplná, musíme se nyní zabývat jednáním pana Prudila (žalobce). Ten řeší jinou otázku: Žalovat, či nežalovat?

Pokud pan Prudil žalobu nepodá, pak bude muset strpět jemu

způsobenou křivdu ve výši 13.000 Kč. V opačném případě bude záviset na výsledku soudního sporu. V případě, že uspěje, získá odškodnění ve výši 13.000 Kč (jeho užitek tedy bude roven nule), ale v případě neúspěchu přijde ještě o další 2.000 Kč na nákladech soudního řízení (jeho užitek tedy bude -15.000 Kč).

Jak se tedy žalovaný zachová? Opět musíme nalézt hraniční případ, pro který platí, že se užitek z podané žaloby rovná užitku z nepodání žaloby.

Užitek z rezignace je přitom za všech okolností roven -13.000 Kč. Užitek z podání žaloby závisí na pravděpodobnosti výhry soudního sporu p . S vyšším p roste rovněž užitek ze soudního sporu.

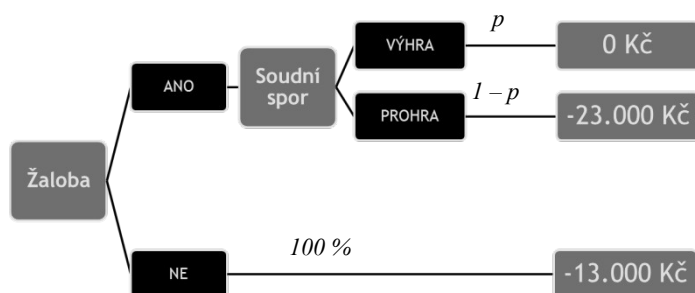
$$\begin{aligned} \text{užitek ze soudního sporu} &= \text{užitek z rezignace} \\ [p \cdot 0] + [(1 - p) \cdot (-15.000)] &= -13.000 \\ 0 - 15.000 + 15.000p &= -13.000 \\ 15.000p &= 2.000 \\ p &= 0,13 \end{aligned}$$

Spočítali jsme tedy, že pokud pak Prudil očekává, že soudní spor vyhraje s alespoň 13% pravděpodobností, lze očekávat, že podá na pana Hlučného žalobu. Výsledek opět zaneseme do tabulky:

pravděpodobnost výhry pana Prudila	Co si pan Prudil myslí?	užitek ze soudního sporu	užitek z rezignace	výsledek
$p = 1$	myslí si, že 100% vyhraje	0 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil podá žalobu
$p = 0,5$	vidí své šance 50 na 50	-7.500 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil podá žalobu
$p = 0,13$	myslí si, že na 13 % vyhraje	-13.000 Kč	-13.000 Kč	mezní případ
$p = 0$	myslí si, že 100% prohraje	-15.000 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil nepodá žalobu

I v tomto případě nás ale bude zajímat, co se stane, pokud se náklady soudního řízení zvýší pětinasobně ze 2.000 Kč na celých 10.000

Kč. V případě prohry s pravděpodobností $1 - p$ by totiž pan Prudil nyní nepřišel o 15.000 Kč, ale o celých 23.000 Kč.

Výpočtem lze ověřit, že v takovém případě by pan Prudil potřeboval již alespoň 43% pravděpodobnost, aby podal žalobu na civilní soud.

$$\begin{aligned}
 \text{užitek ze soudního sporu} &= \text{užitek z rezignace} \\
 [p \times 0] + [(1 - p) \times (-23.000)] &= -13.000 \\
 0 - 23.000 + 23.000p &= -13.000 \\
 23.000p &= 10.000 \\
 p &= 0,43
 \end{aligned}$$

Výsledky lze opět pro přehlednost zanést do tabulky:

pravděpodobnost výhry pana Prudila	Co si pan Prudil myslí?	užitek ze soudního sporu	užitek z rezignace	výsledek
$p = 1$	myslí si, že 100% vyhraje	0 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil podá žalobu
$p = 0,5$	vidí své šance 50 na 50	-11.500 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil podá žalobu
$p = 0,43$	myslí si, že na 13 % vyhraje	-13.000 Kč	-13.000 Kč	mezní případ
$p = 0,13$	myslí si, že na 13 % vyhraje	-19.900 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil nepodá žalobu
$p = 0$	myslí si, že 100% prohraje	-23.000 Kč	-13.000 Kč	pan Prudil nepodá žalobu

Poznámka k pravděpodobnostem

Povšimněme si ještě, že uvedené pravděpodobnosti jsou čistě **subjektivní kategorie**. Jde pouze o náš odhad pravděpodobnosti výhry soudního sporu. Tato pravděpodobnost tedy závisí rovněž na sebevědomí daného člověka, ale i jiných charakterových vlastnostech (na tvrdohlavosti závisí, jak dlouho nám pocit křivdy vydrží; od empatie jsou odvislé šance na odpuštění a podobně). Schopný advokát nejen, že může zvýšit

pravděpodobnost výhry soudního sporu, ale zejména ji dokáže odhadovat s lepší přesností, a poskytnout tak cennou radu, zda se soudit, či nikoli.

Dílčí závěr

Nyní zaneseme výsledky dvou předchozích situací do tzv. **matice jednání**. Na svislou osu budeme vynášet subjektivní pravděpodobnost výhry žalobce. Na vodorovnou osu pak subjektivní pravděpodobnost výhry žalovaného. V pravém dolním rohu tak máme situaci, kdy si jsou žalobce i žalovaný stoprocentně jistí svou výhrou. Taková situace vždy musí dojít až k soudu. V levém horním rohu je situace zcela opačná. Nikdo si není ničím jist. Ze strachu z prohraného soudu pan Hlučný raději přistoupí na dohodu, i přesto, že pan Prudil by žalobu nikdy nepodal, neboť si svým úspěchem také není jist.

Pro náklady soudního řízení ve výši 2.000 Kč vypadá matice jednání následovně:

NÍŽŠÍ NÁKLADY		pravděpodobnost výhry žalovaného		
		0 – 80 %	80 – 87 %	87 – 100 %
pravděpodobnost výhry žalobce	0 – 13 %	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu nepodá)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu nepodá)
	13 – 43 %	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	SOUD	SOUD
	43 – 100 %	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	SOUD	SOUD

Pro náklady soudního řízení ve výši 10.000 Kč se matice jednání změní takto:

VYŠŠÍ NÁKLADY		pravděpodobnost výhry žalovaného		
		0 – 80 %	80 – 87 %	87 – 100 %
pravděpodobnost výhry žalobce	0 – 13 %	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu nepodá)

	13 – 43 %	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu nepodá)
	43 – 100 %	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	SOUD

Pokud obě matice porovnáme, dospějeme k závěru, který se zdá být intuitivní. Vyšší náklady soudního řízení motivují k tomu, aby žalobce a žalovaný vyřešili právní spor jinou cestou než soudní. Zvyšuje se pravděpodobnost, že dojde k dohodě, nicméně také pravděpodobnost, že dojde k rezignaci na vymáhání svého práva.

Motivaci ke smírnému řešení sporu lze považovat za pozitivní efekt vyšších soudních nákladů. Dochází ovšem rovněž k negativnímu efektu, kterým je rezignace na soudní řešení sporu, která je nutně spojena s hledáním jiného způsobu řešení sporu, který může být i nelegální (násilí je totiž substitutem k justici).

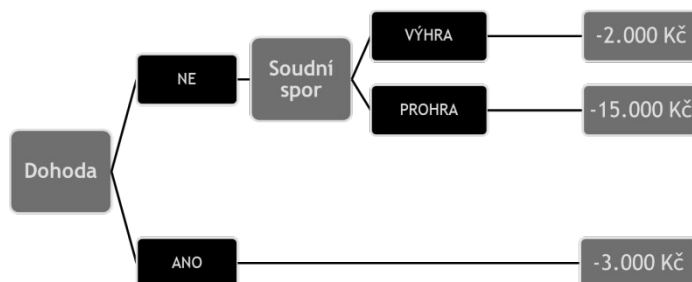
4 Ekonomická analýza práva: způsob hrazení nákladů soudního řízení

Druhá část naší analýzy se bude věnovat způsobu hrazení nákladů soudního řízení. Jde o porovnání dvou systémů: evropského a amerického. V **evropském systému** platí zásada, že „poražený hradí vše“, z čehož jsme vycházeli v našem modelovém příkladu. **Americký systém** ovšem vychází z opačného principu „každý si nese své vlastní náklady“.

Pozměníme náš příklad následovně:

Pan Hlučný údajně způsobil nemajetkovou újmu svému sousedovi panu Prudilovi ve výši 13.000 Kč za probdělou noc kvůli bujarému večírku. Pan Prudil nabízí, že pokud se dohodnou, postačí mu odškodnění ve výši 3.000 Kč. Pokud ovšem pan Hlučný dohodu odmítne, hrozí mu soudní řízení, které jej bude stát v každém případě, ať už prohraje nebo vyhraje, částku 2.000 Kč.

Z pohledu žalovaného (pana Hlučného) vypadá situace takto:

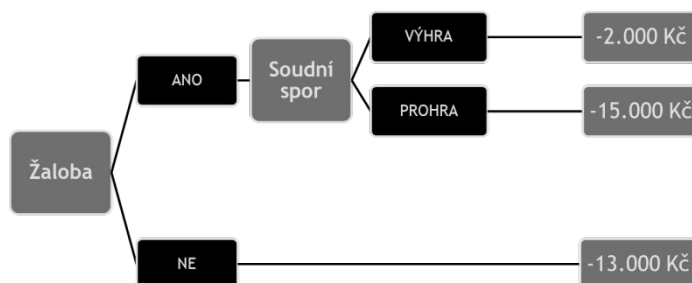
V případě výhry soudního sporu pan Hlučný přijde pouze o náklady soudního řešení sporu ve výši 2.000 Kč. V případě prohry pak ještě o dalších 13.000 Kč (odškodnění). Druhou možností je uzavřít dohodu o narovnání a zaplatit 3.000 Kč bez dalších nákladů.

Výpočet mezní pravděpodobnosti zůstává stejný:

$$\begin{aligned} \text{užitek z dohody} &= \text{užitek ze soudního sporu} \\ -3.000 &= [p \cdot (-2.000)] + [(1 - p) \cdot (-15.000)] \\ -3.000 &= -2.000p - 15.000 + 15.000p \\ 13.000p &= 12.000 \\ p &= 0,92 \end{aligned}$$

Vidíme, že v případě amerického systému hrazení soudních nákladů již panu Prudilovi nestačí 80% pravděpodobnost výhry sporu, ale spokojí se až s 92%. Rozdíl mezi 3.000 Kč na odškodnění a 2.000 Kč za nejistý soud je totiž nepatrný.

Změní se ovšem i situace žalobce (pana Prudila), a to následovně:

I pan Prudil totiž v případě výhry soudního sporu musí nést své náklady na soud ve výši 2.000 Kč. Původní 13% pravděpodobnost výhry soudního sporu nutná pro to, aby se pan Prudil odhodlal podat žalobu, se tak zvýší na 15%:

$$\begin{aligned} \text{užitek ze soudního sporu} &= \text{užitek z rezignace} \\ [p \cdot (-2.000)] + [(1 - p) \cdot (-15.000)] &= -13.000 \\ -2.000p - 15.000 + 15.000p &= -13.000 \\ 13.000p &= 2.000 \\ p &= 0,15 \end{aligned}$$

Dílčí závěr

Evropským systémem jsme se již zabývali v předchozím příkladu. Připomeňme si matici jednání, ke které jsme dospěli:

EVROPSKÝ SYSTÉM		pravděpodobnost výhry žalovaného		
		0 – 80 %	80 – 92 %	92 – 100 %
pravděpodobnost výhry žalobce	0 – 13 %	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce)

			nepodá)	žalobu nepodá)
	13 – 15 %	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	SOUD	SOUD
	15 – 100 %	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	SOUD	SOUD

V případě amerického systému se matice jednání změni následovně:

AMERICKÝ SYSTÉM		pravděpodobnost výhry žalovaného		
		0 – 80 %	80 – 92 %	92 – 100 %
pravděpodobnost výhry žalobce	0 – 13 %	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu nepodá)
	13 – 15 %	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	DOHODA (žaloba by ovšem nebyla podána)	REZIGNACE (žalovaný odmítne dohodu, ale žalobce žalobu nepodá)
	15 – 100 %	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	DOHODA (jinak by došlo k soudu)	SOUD

Povšimněme si, že efekt změny úhrady nákladů soudního řízení z evropského na americký je totožný jako prosté zvýšení nákladů soudního řízení. Tento výsledek není zcela intuitivní. Znamená totiž, že americký systém se nijak zásadně neodlišuje od systému evropského. Nedeformuje motivace stran se soudit.

Spousta právníků se přesto domnívá, že způsob hrazení soudních nákladů přece jen musí mít vliv na motivaci stran se soudit. Opak je ovšem pravdou. Ceteris paribus je americký systém pouze dražším evropským systémem.

Na základě provedené analýzy ovšem nelze říct, že současný americký systém je ve skutečnosti dražší než evropský. Byl by dražší, pokud by veškeré další okolnosti byly totožné (odměny advokátů, délka

soudního řízení, výše soudních poplatků, náklady na dokazování a tak dále).

Na tomto místě je ovšem velmi důležité podotknout, že jsme se nezabývali motivací samotných právníků (advokátů), ale pouze motivacemi stran sporu. Lze dokázat, že motivace právníků se totiž v americkém a evropském systému liší. To ovšem nebylo předmětem naší analýzy.

5 Závěr

Každé řešení právního sporu je **nákladné**. Nejde pouze o náklady v účetním smyslu (výše soudních poplatků a odměny advokátům), ale rovněž o náklady obětované příležitosti. Delší soudní řízení je tak nutně nákladnější než kratší, i pokud by byl soudní poplatek a platby advokátům v obou řízeních totožné.

Soudní řešení sporu je pouze jedním ze způsobů řešení sporu. V úvahu připadají též alternativní způsoby řešení sporu (mediace, rozhodčí řízení) nebo nelegální prostředky (násilí a výhrůžky). Volíme takový způsob řešení sporu, který **minimalizuje naše náklady**.

Vyšší náklady soudního řízení vedou k častějšímu používání jiných metod řešení sporu, ale zároveň zvyšují motivaci stran se dohodnout. Příliš vysoké náklady však zároveň vedou k rezignaci na vymáhání svých práv, což nelze považovat za pozitivní jev.

Samotný **způsob hrazení** soudních nákladů, zda si každý hradí své náklady nebo poražený hradí vše, nehraje žádnou roli. Nemění totiž nijak motivace stran se soudit. Za jinak stejných podmínek je americký systém pouze dražším evropským systémem.

Použitá literatura

BENTHAM, J. An Introduction to the principles of morals and legislation. Kitchener, Ont.: Batoche, 2000, 248 s.

COOTER, R. ULEN, T. Law and Economics. 6th edition. Harlow: Pearson Education Limited, 2014, 538 s. ISBN 1-292-02184-5.

POSNER. R. Economic Analysis of Law. 9th edition. New York: Wolters Kluwer Law & Business, 2014, 1026 s, ISBN 978-1-4548-3388-8.

Kontakt:

vit.krizka@gmail.com

IDEA UNIVERZALITY A LIDSKÁ PRÁVA

Martin Hapla*

Abstract: *In his contribution the author examines the idea of universality in its relation to human rights. He focuses mostly on its connection with human nature. He points out vagueness of a content of this nature and ambiguity about a way how it can found rights. At the end the author deals with a pragmatic attitude to human rights.*

Keywords: *human rights, universality, human nature, pragmatism*

Abstrakt: *Autor ve svém příspěvku zkoumá ideu univerzality ve vztahu k lidským právům. Zaměřuje se především na její spojitost s lidskou přirozeností. Poukazuje na nevyjasněnost obsahu této přirozenosti a nejasnosti ohledně způsobu, jakým zakládá subjektivní práva. Na závěr se stručně zabývá i pragmatickým přístupem k lidským právům.*

Klíčová slova: *lidská práva, univerzalita, lidská přirozenost, pragmatismus*

Úvod

O univerzalitě lidských práv bylo uvažováno mnoha mysliteli v různých kontextech a různými způsoby. Existuje tedy řada přístupů k této problematice, které ovšem ne vždy zkoumají totožnou věc. Nelze totiž tvrdit, že existuje pouze jedna univerzalita lidských práv. Jen americký teoretik Jack Donnelly rozlišuje univerzalitu konceptuální, substantivní, funkční, právně-mezinárodní, překrývajícího se konsenzu, antropologickou a ontologickou.¹ Tyto různé formy univerzality mají přitom v mnoha ohledech velmi odlišný obsah a sám Donnelly k nim zaujímá i odlišné postoje.

Pro potřeby tohoto textu je však třeba toto bezesporu široké téma poněkud zúžit. Proto bych si s jistým zjednodušením dovolil konstatovat, že idea univerzality ve vztahu k lidským právům představuje problém ve dvou základních rovinách. První z nich reprezentují výzvy přicházející z minulosti – tedy přirozenoprávní dědictví, které významným způsobem ovlivnilo podobu lidských práv. Druhou rovinu tvoří naopak výzvy, které

---

* Mgr. Martin Hapla; Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika.

1 DONNELLY, Jack. The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*. 2007, Vol. 29, No. 2, pp. 281-306. ISSN 0275-0392. S. 281.

před nás staví budoucnost a které jsou v úzké souvislosti zejména se stupňujícím se procesem globalizace. V následujících řádcích bych se rád věnoval především těm prvním zmíněným. Samozřejmě, že je s nimi neodmyslitelně spojen onen odvěký spor přirozeného a pozitivního práva, který zde já nemám z pochopitelných důvodů ambice vyřešit. Chtěl bych se tedy spíše jen pokusit přiblížit odborné diskuze, které se v této oblasti vedou, a jejich možná vyústění.

1 Historický kontext přirozených práv a základní problémy

Sama představa přirozených práv coby všeobecných práv subjektivních by měla být vnímána ve svém historickém kontextu. V jeho rámci tato práva vyznívají jako reakce stále sebevědomějších měšťanských vrstev na novověký absolutismus, na progresivně narůstající moc panovníka a s ním ztotožňovaného státu. V obecné rovině je tudíž můžeme chápat též jako vyjádření touhy člověka po ukotvení právních norem v určité formě nadosobního řádu, který by již nebyl závislý na lidské libovůli. Kromě toho by tento řád právě tím, že by fixoval pro všechny časy určitý stav, dokázal lidem poskytnout i značnou míru jistoty a bezpečí. Není proto překvapivé, že rozebíraná idea ožívala vždy v dobách, kdy se faktická moc vymykala z jakýchkoliv mezí, tedy naposledy obzvláště silně ve spojitosti s druhou světovou válkou.

V prostředí západní Evropy hrál původně roli nadosobního garanta práv bůh. Tato představa se však z různých důvodů ukázala postupem času jako neakceptovatelná a proto byla nahrazena odkazem k přírodě, k přirozenosti člověka, k tomu, co mají všichni lidé společné. Tím získala tato práva ovšem nejen onu nadosobní garanci, ale i onen nezbytně univerzální rozměr, stejně jako atributy nezczizitelnosti a nezadatelnosti.² Idea lidských práv jakožto práv univerzálních, příslušejících každému člověku z toho důvodu, že je lidskou bytostí, pak zůstala nesmírně populární i ve druhé polovině dvacátého století a často spojovala i teoretiky z jinak protikladných názorových táborů jako byli například Maurice Cranston³ a již zmíněný Jack Donnelly⁴. S touto ideou se však pojí dva základní problémy. První souvisí s nevyjasněností obsahu takové přirozenosti, potažmo s nevyjasněností pojmu člověka vůbec. Druhý s tím, jakým způsobem tato přirozenost zakládá subjektivní práva.

2 Nevyjasněnost obsahu lidské přirozenosti

Idea lidské přirozenosti byla koneckonců kritizována již v době svého vzniku. Například Blaise Pascal ve svých Myšlenkách uvedl, že má strach, aby tato přirozenost sama nebyla jen prvním zvykem, tak jako je

2 K tomu srovnej MARITAIN, Jacques. *Člověk a stát*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2007, 211 s. ISBN 9788086138862. S. 92.

3 MACMILLAN, C. Michael. Social versus Political Rights. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*. 1986, vol. 19, no. 2, s. 283-304. ISSN 0008-4239. S. 284.

4 DONNELLY, Jack. *International Human Rights*. 3rd ed. Boulder: Westview Press, 2007, xiv, 247 s. ISBN 9780813343266. S. 38.

zvyk druhou přirozeností.⁵ Důležitou roli při zpochybnění této ideje dále sehrál i proces kolonializace a z něho vyplývající zvyšující se obeznamenost s mimoevropskými kulturami, která vrhla světlo nesamozřejmosti na evropský způsob života a s ním spojené hodnoty. Zdůrazňována byla také skutečnost, že lidé se rodí jako slabé a zranitelné bytosti, které jsou způsobilé k samostatnému životu a rozhodování teprve po mnoha letech formování v procesu socializace. To mělo velký význam především z toho hlediska, že ve většině teorií byl všemi sdílenou podstatou lidské přirozenosti rozum, popřípadě schopnost autonomních morálních úsudků, čehož je samozřejmě zrovna narozené dítě stěží schopno, stejně jako třeba pacient ve vegetativním stavu. Nakonec, stran kritiky přirozenosti nelze nezpomenout ani podněty, které vplynuly z hlubšího výzkumu lidské psychiky v závěru 19. století. Jak upozorňuje Jan Sokol, byly to zejména Freudovy objevy, že „já není pánem ve svém domě“, že člověk nemůže být vnímán „jako samostatné a za vše zodpovědné individuum.“, které podryly dosavadní představy o lidské přirozenosti.⁶

Pokud jde o samotný pojem člověka, jeho nevyjasněnost můžeme v oblasti lidských práv dobře ilustrovat například na četných sporech spojených s otázkou, kdy člověk vzniká, zda s narozením nebo s počtím, od jakého okamžiku by měl být nositelem jakých práv a tak podobně. Byly to především nové proudy ve filosofii 20. století jako existencialismus a postmodernismus, které odmítly představu, že člověk a jeho existence jsou něčím předem daným, ale naopak zdůraznily jejich otevřený charakter, jejich principiální neuchopitelnost. V této souvislosti stojí ještě za to se zastavit u následujícího: Před chvílí jsem se zmínil o tom, že představa přirozenosti byla kritizována za to, že by za určitých okolností mohla vést k vyloučení některých skupin lidí – například dětí – z pojmu člověka a tedy připravit je i o jejich status nositelů lidských práv. Už jenom sám fakt, že je něco takového stavěno jako výtku však svědčí o tom, že pojem člověka, tak jak v dnešní společnosti právě funguje, do sebe tyto skupiny zahrnuje. Jen díky tomu můžeme jejich vyloučení vnímat jako křivdu. To ovšem nevypovídá ještě nic o tom, že pojem člověka není umělým konstruktem, jelikož dlouhou dobu nebyli ženy, děti a lidé z kolonií nositeli mnoha lidských práv, nežádka přitom z toho důvodu, že jim byly upírány rozumové schopnosti. Je tedy vidno, že se jedná o pojem opravdu velmi otevřený.

---

5 BLAISE, Pascal. *Pascal's Pensées* [online]. New York: E. P. Dutton & Co., Inc., 1958 [vid. 1. 6. 2014]. SBN 0-525-47018-2. Dostupné z:

<http://www.gutenberg.org/files/18269/18269-h/18269-h.htm>: „I am much afraid that nature is itself only a first custom, as custom is a second nature.“

6 K tomu a stejně tak i obecně ke kritice ideje přirozenosti viz vynikající texty SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 291 s. ISBN 9788073800666. Zejména s. 262-263. SOKOL, Jan. Jsou lidská práva přirozená? *Nadační fond Martina Bubera* [online]. Nadační fond Martina Bubera, datum a místo vydání neuvedeno [cit. 1. 6. 2014]. Dostupné z: <http://bubfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/jsou-lidska-prava-prirozena-j-sokol/>

3 Nevyjasněnost vztahu lidské přirozenosti k subjektivním právům

Ještě mnohem obtížnější než stanovení obsahu lidské přirozenosti je však objasnění toho, jak vůbec může takováto přirozenost zakládat nějaká práva. To, že tradiční přístupy k lidským právům dostatečně neosvětlují vztah a zejména přechod mezi hodnotami a právy kritizuje mimo jiné i Joseph Raz.⁷ Má-li mít nějaké právo univerzální charakter, má-li být jeho platnost ukotvena v nějakém nadosobním řádu, nutně zde vyvstává otázka po povaze a věrohodnosti jeho zdroje. Například Káhirská deklarace lidských práv v islámu⁸ odvozuje původ lidských práv od boha jakožto jejich normotvůrce, což může být v kontextu zemí, kde je islám převládajícím náboženstvím, dostatečně pádným argumentem. V kontextu evropského myšlení je však něco podobného jen sotva přijatelné. Jako problematické ovšem vyznívají i četné koncepce, které jsou západnímu myšlení více vlastní. Někteří teoretici se uvedený problém například pokouší řešit přijetím teze, že normativita předchází fakticitu. Podobně jako člověk nemá pravdu, nýbrž pravda má jeho, jak kdysi tvrdil Emanuel Rádl, my lidé nemáme lidská práva, nýbrž ony mají nás. Již se rodíme do lidských práv, jsme do nich jistým způsobem „vrženi“, což ovšem také znamená, že taková práva jakkoliv mohou být i univerzální, nemohou být založena na lidské přirozenosti.⁹ Není to však příliš složité řešení? Příliš obtížně pochopitelné na to, aby mohlo sloužit jako přijatelný argument pro většinu společnosti?

4 Pragmatický přístup k lidským právům a smysl požadavku jejich univerzality

Pravda je, že nebudeme-li se snažit pohybovat v určitém všeobecně platném rámci, tak člověk má vždy po ruce nějaké hodnoty, které vyznává a které nemůže na základě svého individuálního volního rozhodnutí změnit. Lidská práva tedy rozhodně nevisí ve vzduchoprázdnu, avšak takový způsob nazírání na ně jim stupeň jistoty podobný fyzikálním zákonům rozhodně neposkytuje. V tomto okamžiku stojí za zmínku připomenout jméno Richarda Rortyho, jehož pragmatický přístup je na právě uvedených předpokladech založen.¹⁰ Neměli bychom se tedy

7 RAZ, Joseph. Human Rights without Foundations. In: BESSON, Samantha; TASIOLAS, John (eds.). *The Philosophy of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 321-337. ISBN 978-0-19-920858-6. S. 323-325.

8 Cairo Declaration on Human Rights in Islam. *Human Rights Library. University of Minnesota* [online]. University of Minnesota, 1993 [cit. 1. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html> K odvozování původu lidských práv z Koránu srovnej též DONNELLY, Jack. The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*. 2007, Vol. 29, No. 2, pp. 281-306. ISSN 0275-0392. S. 284.

9 Více viz HAVLÍČEK, Aleš. Otázka lidských a přirozených práv. *Nadační fond Martina Bubera* [online]. Nadační fond Martina Bubera, datum a místo vydání neuvedeno [cit. 1. 6. 2014]. Dostupné z: <http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/otazka-lidskych-a-prirozenych-prav-a-havlicek/>

10 K tomu podrobně HAPLA, Martin. Richard Rorty a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2014, vol. XXII, no. 1, s. 69-75. ISSN 1210-9126.

opravdu vzdát přemýšlení v onom všeobecném rámci a neuvažovat o lidských právech jenom v oněch menších, konkrétních rozměrech, protože jenom to nám může něco užitečného přinést? Nehledat obecná zdůvodnění lidských práv, ale jen zdůvodnění pro naše osobní postoje k nim? Uvažovat pouze v bezprostředních alternativách? Nezaměřit se pouze na udržování adekvátní diskuze o nich? Ono hledání něčeho společného všem lidem ostatně zůstává přítomno i v Rortyho teoriích, avšak pouze jako etický požadavek, který nás má vést k trivializaci konkrétních skutečností, které lidi rozdělují.¹¹

V čem a nakolik je tedy požadavek univerzality, který je tak podstatnou součástí vymezení lidských práv, vůbec důležitý? Nemůže zůstat nakonec pouze oním etickým požadavkem některých lidí, jejich osobním postojem, který nevolá po tom, aby jej akceptovali úplně všichni? Z hlediska fungování těchto práv v čistě právním smyslu, tedy zejména jako práv základních, je důležitost požadavku jejich univerzality značně omezená. Spíše se zdá, že je její význam třeba hledat v rovině politické či filosofické než v rovině právní a to především v její spojitosti s otázkou legitimacy. Byla to totiž právě velmi silná legitimita, kterou lidským právům tato idea tradičně poskytovala, a to nejen v různých politických bojích o ně samotné. Ve smyslu právním pak hrála důležitou roli nanejvýš v oblasti mezinárodněprávní, avšak i tam jenom v určitých mezích. Prostor, který se jí otvíral, jí byl podle mého soudu dán především díky tomu, že mezinárodní právo veřejné leckdy bývá jen poměrně málo opravdovým právem a je často ve skutečnosti spíše politikou.

Závěr

Jak jsem naznačil již na začátku, diskuze vedené o přirozenoprávním odkazu, který zakládá i požadavek univerzality lidských práv, jen těžko mohou být uzavřené nějakým jednoznačným závěrem, avšak ve směru úvah, které jsem zde v předchozích chvílích naznačil, se mi jeví jako vhodné zakončit své vystoupení jednou z myšlenek Jana Sokola. Tento autor tvrdí, že idea, že lidská práva jsou přirozená a daná jaksi sama sebou, může být nebezpečná právě proto, že aby mohla tato práva fungovat, je třeba je ustavičně prosazovat a vychovávat člověka k jejich respektování.¹² K jistým pragmatickým požadavkům kladeným na lidská práva, stejně jako na jejich zdůvodnění, se lze samozřejmě stavět různě a právě tato pluralita názoru na ně je v pořádku, avšak jistě je nelze naprosto opomíjet. I když akceptujeme univerzalitu lidských práv a jejich přirozenoprávní kořeny, stále zůstanou samy o sobě morálním, byť všeobecně platným, požadavkem, jehož skutečné fungování je třeba teprve zajistit a prosadit.

---

11 Srovnej tamtéž, s. 72.

12 SOKOL, Jan. Jsou lidská práva přirozená? *Nadační fond Martina Bubera* [online]. Nadační fond Martina Bubera, datum a místo vydání neuvedeno [cit. 1. 6. 2014]. Dostupné z: <http://bubfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/jsou-lidska-prava-prirozena-j-sokol/>

Použitá literatura

BLAISE, Pascal. Pascal's Pensées [online]. New York: E. P. Dutton & Co., Inc., 1958 SBN 0-525-47018-2. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/files/18269/18269-h/18269-h.htm>.

Cairo Declaration on Human Rights in Islam. *Human Rights Library. University of Minnesota* [online]. University of Minnesota, 1993. Dostupné z: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/cairodeclaration.html>.

DONNELLY, Jack. *International Human Rights*. 3rd ed. Boulder: Westview Press, 2007, xiv, 247 s. ISBN 9780813343266.

DONNELLY, Jack. The Relative Universality of Human Rights. *Human Rights Quarterly*. 2007, Vol. 29, No. 2, pp. 281-306. ISSN 0275-0392.

HAPLA, Martin. Richard Rorty a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2014, vol. XXII, no. 1, s. 69-75. ISSN 1210-9126.

HAVLÍČEK, Aleš. Otázka lidských a přirozených práv. *Nadační fond Martina Bubera* [online]. Nadační fond Martina Bubera, datum a místo vydání neuvedeno [cit. 1. 6. 2014]. Dostupné z: <http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/otazka-lidskych-a-prirozenych-prav-a-havlicek/>.

MACMILLAN, C. Michael. Social versus Political Rights. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*. 1986, vol. 19, no. 2, s. 283-304. ISSN 0008-4239.

MARITAIN, Jacques. *Člověk a stát*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2007, 211 s. ISBN 9788086138862.

RAZ, Joseph. Human Rights without Foundations. In: BESSON, Samantha; TASIOULAS, John (eds.). *The Philosophy of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 321-337. ISBN 978-0-19-920858-6.

SOKOL, Jan. Jsou lidská práva přirozená? Nadační fond Martina Bubera [online]. Nadační fond Martina Bubera, datum a místo vydání neuvedeno. Dostupné z: <http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/jsou-lidska-prava-prirozena-j-sokol/>.

SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 291 s. ISBN 9788073800666.

Kontakt:

martinhapla@mail.muni.cz

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.; Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Michaela Hanousková; doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.; PhDr. Alena Mizerová
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. David Povolný; Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. RNDr. David Trunec, CSc.; prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.; Mgr. Iva Zlatušková
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

DEN PRÁVNÍ TEORIE

Mgr. Martin Hapla (ed.)

Vydala Masarykova univerzita roku 2014

Spisy Právnické fakulty MU č.485 (řada teoretická, Edice Scientia)

Ediční rada: J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl,

N. Rozehnalová, P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

1. vydání, 2014

ISBN 978-80-210-7369-2